

M A G Y A R
KÖNYV-HÁZ.

Í R Á

M. J.

VII. SZAKASZ.

*(Az V. és VI. szakasz helyett
a magyar fizika jelent meg.)*

P E S T E N,

Nyomt. TRATTNER MÁTYÁS' Betüivel.

1795-dik Elztendőben.

Я Л У Д А М

301921

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԿՈՆԿՐԵՏԱԿԱՆ
ԿՈՆՅՈՒՆԿՆԵՐԻ
ԿՈՆՅՈՒՆԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ

Լ. Մ.

Մ. Ա. Կ. Կ. Կ. Կ.

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

BÉ = VEZETÉS.

A' Magyar Könyv - Háznak ezen hetedik Szakaszza-is arra tart: hogy az elég mezfzire vitt Tudósítáfokhoz tartozandó gyűjteményem jobban-jobban meg-érdemellye a' hazanyelvü Könyv-tár nevet. Nem; mintha ezen foglalat egyéb' ki adott Irásimmal-együtt vétetvén-is már jobbára ki-végzené a' fel-tett szándékokot; mert ahoz mi fok kivántafsék, kiki láttya; 's még nintsen olyan sem *Ladvocat*, sem *Moréri*, kit bővítteni új tikkelyekkel, és folytatni ne lehessen; hanem, hogy a' ki-tett

titulusnak az igyekezet bővebben meg-felellyen; a' Régi jeles Epületeknek, 's az Anya Sz. Egyház Történetinek ki-adások-után-is. Azon szándékhoz képest, ím' a' ki-botsá-
tott személlyes, Történetes Irásim' bővéttéséhez tartozandó munkám' VII-dik Szakaszza, melly a' Némelly Nevezetes Emberekről irt Könyv-
ház Részzeinek III-dik Betü-rendiből áll, 's a' személlyekre mutató, Táblája e' következendő.

MUTATÓ TÁBLA.

A.	Pag.
A ARON Biztr. Püsp.	1
Abba Gergely az L. alatt.	189
Abiszszínai Fejedelmek az L. alatt.	177
Sz. Agoston új Iráfi	1
Afrika-partiak, a' B. alatt	15
Alóifius Kóó	2
(Aleksándriai Kház.)	5
És a' P. alatt	174
Alekszándra	9
Altiéri Kárd. a' B. alatt	51
Amiot. Cibot.	2
Antígonus	3
Antiókusok	4
Anónymus Belæ a' P. alatt	266
Antillai hét Püspök, a' B. alatt	56
Apor, a' C. alatt	85
Architás a D. al.	87
Aridéus	2
Arius Spártai Király	6
Arisztobúlus	9
Asemánnus az E alatt	90
Athos hegyiek, az I. alatt	136

Azevédo a C. alatt	78
(Æra Philippi Seleucid.)	3
Aurifaber	11
Azoriak a' B. alatt	51

B.

Bajtai Püspök	12
Bájer Farkas	13
Bárány László a' G. al.	121
Bartok István	12
Baranyi Pál	13
Baróni Jusztus B.	45
Baltimóre C.	72
Báfilius D.	88
Barfalibéus E.	92
Baradás L. alatt	178
Benkelaiak Z.	339
Bernárd Pál.	52
Bellármin Levelei	38 — 39
Bergler	51
Beháim Márton	53
Bergier	80
Benedek Péter E.	90
Biffzénusok	64 — 65
Biron P.	268 — 270
Bornemisza Püsp. a' T. alatt	328
Borgia Sekretár.	82
Eotoniátes D.	88
Bláskovits	65

T A B L A

Pag.

Báthori C.	85
Brakmánok	51
Brémai Adány E.	94
Bogdan	67
Bruce L. S.	67
Buzád — Bán	74
Büki	52
Bruno Afztei P.	60
Burke M. alatt	231

C.

Campe az M. alatt	254
Caroll	75
Carvallo	57
Chappe	80
Cervantes	84
Cernicev F.	109
Cernievic F.	108
Cofandej M.	224
Cseles G.	121
Congóiak Z.	343
Cocincinaiak	82
Curdistániak	74

D.

Daun	86
Dapper L.	188
Demeter Antigon	3

Desbillon az M. alatt	232
Desmoulins M.	233
Dervisch S.	286
Defericzi S.	307
Dio, Dienes	87
Drugeth B.	48
Drumond B.	43
Dulmeni B.	47

E.

Sz. Efrem E.	90
Eleázár A.	5
Eliás Káldeai	92
Ehrmar L.	151
Emiszfzárjusok	94
Eugenius I.	133
Eulogius Schneider	98

F.

Falaschan L.	99
Favorinus	100
Fábtí Püsp.	117
Fejér Ruzs' Jesuit.	104
Ferdinánd Püsp. B.	51
IV. Ferd. Sp. K. B.	32
Ferentz Grángán B.	42
Forgáts Fer. C. a' B. alatt	120
Frantz	103

T A B L A

Pap.

Franken	80
Filo M.	194
Fuligáttus B.	51
Furt Scheik L.	159
Freron	361

G.

Gállufok Brennufsal A. P.	4
Gámella B.	53
Geograf. Leg-rég. B.	57
Giornal irók C.	78
P. Gyalogi C.	85
Grákkus	118
Grellon K.	141
Sz. Györgyi B.	48
Grétzi Magyar-irók	119
Gúsman	121
Grávius B.	48

H.

Hatvanyi Biszfzésenus B.	64
Heliodórus A.	7
Heródes A.	10
Hevenesi G.	120
Horvátok S.	153
Hirkánus A.	8 — 9
Hildebert	122

M U T A T Ó

Pag.

Hödl	..	..	..	..	..	125
Hufzti	..	..	..	..	..	127

I.

Jáddus A.	..	..	..	..	..	2
Jarau E.	..	..	..	..	..	47
Jakab Skot. K. F. B. alatt	..	..	..	..	..	43
Jakobínusok M.	..	..	..	..	..	200
Jang A.	..	..	..	..	..	2
Inka Apa B.	..	..	..	..	..	28
Idris B.	..	..	..	..	..	71
Jonathás A.	..	..	..	..	..	8
Ipéki Pátriárkák	..	..	..	..	..	129
Illuminátusok M.	..	..	..	..	..	212
István V. Kir. a' U. alatt	..	..	..	..	..	332
Ivánovits Arsen.	..	..	..	..	..	137
Jolófi	..	..	..	..	..	139
Irene Piriska	..	..	..	..	..	139
Isátzius Commen.	..	..	..	..	..	140
Judás makab A.	..	..	..	..	..	7

K.

Kanadai Afzfz. K.	..	..	..	..	..	141
Kádán Tatár S.	..	..	..	..	..	313
Kálmán	..	..	..	..	..	141
Katalin I. Tzárné S.	..	..	..	..	..	321
Kálifziusok	..	..	..	..	..	142
Katalin Bosn. I.	..	..	..	..	..	134

T Á B L A.

Pag.

Kátfánder A.	..	..	..	..	..	3
Ketskemétiak	..	..	..	..	..	370
Kier Long Ts. M.	..	..	..	..	..	192
Kinfzki B.	..	..	..	..	..	40
Kifs Imre G.	..	..	..	..	..	120
Kornélis András B.	..	..	..	..	..	38
Kozmás Remete B.	..	..	..	..	..	68
Knigge M.	..	..	..	..	..	243
Kleópátra A.	..	..	..	..	..	6
Kosakovszki P. az E. alatt	..	..	..	..	..	94
Kögler	..	..	..	..	..	143
Kufzkóiak B.	..	..	..	..	..	31

L.

Lándovits G.	..	..	..	..	..	120
Lambekhoven Püfsp.	..	..	..	..	..	148
Laudon D.	..	..	..	..	..	86
Lengáel. Lingon S.	..	..	..	..	..	309
Letenyei P.	..	..	..	..	..	267
Lifzimakus A.	..	..	..	..	..	3
Lobo	..	..	..	..	..	151
Lubomirszki	..	..	..	..	..	150
Ludolf	..	..	..	..	..	185

M.

Magazin Irók	..	..	..	..	..	196
Mahomet Bosnyában I.	..	..	..	133	—	134
Mákkábéufok A.	..	..	..	..	..	7

M U T A T Ó

Pag.

P. Mangold	..	..	..	..	..	365
Matathiás A.	..	..	..	..	..	7
Mátyás K.	..	..	..	..	..	133
Manko Kapak B.	..	..	..	..	..	35
Marbód H.	..	..	..	..	..	124
Mailla	..	..	..	..	..	192
Mauvillon	..	..	..	..	..	253
Maurocordát B.	..	..	..	..	..	51
Mendez Pátr. L.	..	..	..	..	..	155
Mehemet Baltagi	..	..	..	..	..	322
Mercier	..	..	..	..	..	358
Milo	..	..	..	..	..	194
Mitterpacher	..	..	..	..	..	195
Millischich I.	..	..	..	..	..	129
Moguntziabéliek	..	..	..	..	..	242

N.

Nádafi János G.	..	..	..	..	..	121
Neológusok	..	..	..	..	..	252
(Nilus attya) B.	..	..	..	..	..	68
Nikolái M.	..	..	..	..	..	239
Nobilis Robert. B.	..	..	..	..	..	42
Normánnok B.	..	..	..	..	..	54

O.

Ordódi János G.	..	..	..	..	..	113
Osnabrugi Káptalon	..	..	..	..	..	368
Osman	..	..	..	..	..	261

T A B L A.

Pag.

Osárovszki E.	..	..	..	..	..	95
Oviedo L.	..	..	..	..	..	175

P.

Paez B.	..	..	..	..	..	68
Pays L.	..	..	..	..	..	184
Pans Z.	..	..	..	..	..	354
Paoli	..	..	..	..	..	265
Pál R. P.	..	..	..	..	..	266
Palch	..	..	..	..	..	264
Patagonaiak	..	..	..	..	..	268
Peltzil B.	..	..	..	..	..	63
Pompejus A.	..	..	..	..	..	9
Potemkin F.	..	..	..	..	..	108
Poiret	..	..	..	..	..	275
Porre	..	..	..	..	..	279
Pitter M.	..	..	..	..	..	195
Pithágorás	..	..	..	..	..	266
Ptoleméusok A.	..	..	..	3	4	5
Prefet	..	..	..	..	..	279
Propagandisták	..	..	..	..	..	280
Pirrhús A.	..	..	..	..	..	4
Pisístratus	..	..	..	..	..	274
Pius Sz. V.	..	..	..	..	..	319

Q. R.

Quadi	..	..	..	..	..	283
Quirini Kárd. B.	..	..	..	..	..	14
Quiriot	..	..	..	..	..	284

M U T A T Ó

Pap.

Rennyes G.	..	..	..	..	..	121
Rofnyai	..	..	..	..	..	284
Rogerus S.	..	..	..	..	..	285
Ródusiak A.	..	..	..	..	..	4
Rudolf II. H. B.	..	..	..	..	..	43
Robertspierre	..	..	..	..	..	358

S.

Saba K. L.	..	..	..	:	..	176
Sándor (Nagy) A.	..	..	..	..	..	3
Sándor Kármelita	..	..	..	..	..	364
Sacareni C.	..	..	..	..	..	51
Szarka G.	..	..	..	..	..	121
Szailer	..	..	..	..	..	285
Szárdiniaiai	..	..	..	..	..	287
Safirof	..	..	..	..	..	321
Sanaballat A.	..	..	..	..	..	3
Schall Adány	..	..	..	..	..	307
Schevichávi B.	..	..	..	..	..	49
Seleukufok A.	..	..	..	..	4 —	6
Sennári Fejedelem	..	..	..	..	..	285
Seneka	..	..	..	..	..	288
Sennyei G.	..	..	..	..	..	120
Schulenburg	..	..	..	..	..	324
Soveral Z.	..	..	..	..	..	356
Strolenheim	..	..	..	..	..	320
Simon A.	..	..	..	..	..	8
Sofneos sequed. L.	..	..	..	..	..	155
(Simum) B.	..	..	..	..	..	71
Sigrai	..	..	..	..	..	286

T A B L A.

Pag.

Sirus Publ.	..	..	..	..	..	295
Sirák fia	..	..	..	..	..	297
Szilágyi	..	..	..	..	..	307
Sibillák	..	..	..	..	..	301
Sóstratus A.	..	..	..	..	..	5
Siftrncevic P. T.	..	..	..	..	..	105
Szerdahelyi G.	..	..	..	..	..	121
Spalatumi Tamás	..	..	..	..	..	308

T.

Tatárjárás S.	..	..	..	..	..	310
Tolmátsok. 70. Fordítottok A. 5. M.	..	..	..	..	..	193
(Terefia Rend.) D.	..	..	..	..	..	85
Teodoret	..	..	..	..	..	325
Tirrhénusok	..	..	..	..	..	329
Tsinai olvasás K.	..	..	..	..	..	145
Tótila S.	..	..	..	..	..	308
Tzerulár	..	..	..	..	..	326
Turenne	..	..	..	..	..	328
Tündér	..	..	..	..	..	329
Traun	..	..	..	..	..	325
Tichtl, Torda, Tudéli.	..	..	..	..	..	130

U. V.

Uz nép B. 62. D.	..	..	..	..	..	87
Valfechi C.	..	..	..	..	..	80
Valmelszki C.	..	..	..	..	..	78
Vállis	..	..	..	..	..	336
Ványi	..	..	..	..	..	333

MUTATÓ TÁBLA.

Pag.

Varro	--	--	--	--	330
Vánósi H.	--	--	--	--	122
Weld C.	--	--	--	--	78
Verfetzick H.	--	--	--	--	124
Vedigveira L.	--	--	--	--	152
Weizhaupt M.	--	--	--	--	229
Verbötzi	--	--	--	--	331
Ventidius	--	--	--	--	384
Volgai Magyar	--	--	--	--	343
Vizkeleti	--	--	--	--	86
Vizotsányi G.	--	--	--	--	122
Vizaknai	--	--	--	--	334
Uladislaus I.	I.	--	--	--	133
Vire	--	--	--	--	330
Urosci I.	--	--	--	--	131
Witte C.	--	--	--	--	73
			Z.		
Zapolya R.	--	--	--	--	280
Zsámbar G.	--	--	--	--	120
Zsárnovits I.	--	--	--	--	137
Zsidók Z.	--	--	--	--	357
Tsinában Bib.	K.	--	--	--	142
Zuchelli	Z.	--	--	--	337

Íráni 1795-ben. mp.

NEMELLY

N É M E L L Y
NEVEZETES EMBEREKRŐL.

HARMADIK BETŰ-REND.

A.

AARON. Bisztrai Aaron Péter. Oláh Egyházi Rendtartású, Fogarisi Kátholikus Püspök, Erdélyben. Tanult mind Fogarason, mind Romában, a' Propaganda nevű Kollegiomban. Nagyon ditsértetik Paphoz, Püspökhöz illendő tudománya, és élete. Nyájának a' szorongatások idejében-való vigasztalására a' Sz. Írásból levelet készített, és azt oláhul, és deákul kiadta Balásfalván; a' hol mind Püspöki Ház, mind Sz. Basilius rendü Monostor vagyon, 1761-ben; merő Oláh nyelven pedig, 1766-ban Lelki tanításti eresztettki. *H. Nov. mem.*

AGOSTON. Szent Agoston Püspöknek új Irási. Ezen Egyházi főrendü Tanítónak hathatófsan oktató sok féle Irásti számláltam-elé az A. Sz. Egyház Történe-

tiben, urunk négy századik esztendeje táján. Azolta új Iráfi találtattak-fel. *Denis*, néhai P. Jesuita, azután a' Tsászári Királyi Bétsi Könyvháznak őrizője, szent Agostonnak nyomtatásban még ki nem adott Irásira akadott nem régen az udvari Könyvházban. Azokat azonnal le-irá, szükséges jegyzésekkel meg-világosíttá, 's kiadá, ilty titulus alatt! „S. Augustini Hipponensis Episcopi sermones in editi admixtis quibusdam dubiis, “ in fol. 20 $\frac{1}{2}$ árkas.

ALOISIUS KÓ, és JANG ISTVÁN.

Ezen érdemes Személyek, Jesus Tárfaságának fiataltanuló nevendéki (Scholastici) életeknek 19-dik esztendejében, Pekinből Párisba vitettek-által. A' Böltselkedésen - kívül előb' utób' meg-tanulták a' Deák, 's Frantzia nyelveket. Ezek voltak az első kezelőji a' Tsinai Történetekről, tudományokról, szokásokról, ki-adott, és fok szakaszra terjedő Könyveknek. Már Németre fordíttatnak. *Memoires concernant l'histoire, les sciences, les arts etc des Chinois par des Missionnaires de Pekin. A Paris chez Nyon. 1776.* A' szakaszoknak folytatóji *Amiot, Cibot, &c.* Hasonló tudósítás foglaltatik ezen Mkházban L. M. a' *Mailla* név-alatt.

ARIDÉUS. Ezt, és a' hozzá foglaltott Személyeket méltó a' Sz. Irás-béli Történetek' kedvéért emlegetni. Nagy Sándornak véghez-vitt katona dolgai nagy nevűek. Ennek az Attya Filep volt. Fi-

lepnek természeti fia *Aridéus*. Ezt válofzták a' Matzedónia-béliek nagy Sándor holtá-után Királynak; 's Filep nevet adának néki. Ennek a' Filepnek nevérol, 's idejérol számláltatnak a' Filep nevü esztendőök. *æra Philippi*. An. Mundi 3681. Olympiad. 114 = CXIV. an. 1. Ez-elött *kilentz* = 9 esztendővel, nagy Sándor, *Tirust* megvévén a' Zsidókra rohant (Tzirus, Kámbises, Híftaspes nevü Dárius, Eszter. Eszter, Longímanus nevü Artakszerkszes idejek-után V. T. 672-ben) de *Jádás'* Fő Papnak istenes emberkedése megtartóztatatta a' gyözödelmes Királyt a' kártevéstől: a Jerusálemit Templomban, oda vezetettvén a' Papoktól, Aldozaot tett: halála, hogy Dániel Prófétá megjövendelte Perfiái gyözödelmit: Sanaballetnek Samariai Garizimi Templomába hivattatván, el nem ment. — ARIDÉUS-után sok volt a' háborgás a' Görögség-között; míg végére V. T. 3693-ban annyira meg-egyeztek a' nagy Sándoriak, hogy birja *Ptoleméus* Egyiptust, *Alíát Antígonus*, *Trátziát Liszimakus*, *Kászszánder* Matzedoniát, míg Sándor, nagy Sándor fia arra-váló nem lesz'. Ezt 3694-ben Kászszánder, annak Rokszána nevü annyával egyegyütt titkon megölte.

Antígonus vette-fel a' Sándoriak-közt leg-először-is a' Királyi nevet. *Demeter* nevü fiát Rhódus szigetének el-rablására igazította. De *Liszimakus*, *Kászszánder*, és

főképpen *Ptoleméus* onnét azt el-verték. Azért a' Rhódiusak *Sóter*, üdvözítő nevet ruháztak Ptoleméusra, és fel-állitták azt a' nevezetes oszlopot, melly a' Nap oszlopának neveztetett (*Colosus Rhodius*) V. T. 3700-dik esztendejében. (Tessék a' Régi Jeles Epületekbe tekinteni) 17 esztendő-múlva V. T. 3713 ban (*Aeræ Philippi 37*) Epirusi Pirrus Matzedónia Királyává lett. — A' *Gállusok* V. T. 3726-dikban *Brennus'* vezérsége-alatt Görög Orgot pusztították. *) — Az-alatt a' *Szeléukus* és *Antiokhus* nevü Babilóniai és Siriai Királyok nagy hadakat indítottak; valamint az Egyiptusi Királyok-is, a' *Ptoleméus* nevéek. — Tudniillik *Szeléukus* nagy Sándornak néhai hadi tárfa el-kezdvén a' *Szeleutzida* nevü idő-rendet *æram Selcucidarum* V. T. 3693-ban, öt esztendő múlva Királyi titulust vett-sel; 3704-ben Siriában *Szeleutzit*, és *Antiokhiát* építte. — Már akkor *Ptoleméus* Lági, avagy Lágus fia, V. T. 3681-ditől-fogva az Egyiptusiak' Királyok volt. Ez-is a' nagy Sándor nagy emberei-közül-való volt. V. T. 3684-ben száz ezer = 100,000 Zsidót hajtott rabságra Egyiptusba. Sok osztatott *Tziréne*, és *Libia* Tartományra. *Demetriust*, avagy *Demetert*, *Antigonus'* fiát *Gáza* táján meg-

---

*) A' GALLUSOK' költözéséről, és garázdálkodásáról tessék vizslna — nézni a' Mkháznak 288 dik könyvébe §. V. §. VI.

verte; ettől azután noha meg-győzetett, az Egyiptusi Királyi titulust V. T. 3698-ban magára ruházta, mellyel addig noha Egyiptus Ura volt, nem élt. — V. T. 3721-ben, az Olimpiai 124 = százhuszon negyedik elzrendő foglalatnak folyásakor a' Lági Ptoleméus fia, *Filadelphus* nevű PTOLEMÉUS, uralkodni kezdvén atya holtatán, Alekszandria Városában azt a' rop-pant Könyvházat, mellynek kezdetét az Attya vetette, hét száz ezer = 700000 darab könyvekkel meg-gazdagította. *) Pháros = Fárus tornyát építette Gnidusi Sóstratus - által. V. T. 3727-dikében, holott a' Zsidóknak párttyokat fogta, *Eleázártól* Zsidó Tolmátsokat kért hogy azokra a' szent könyvek Görög-re-való fordíttását bizza. Hat hat küldetett mindenik Zsidó nemzetből. Ezek azok a' nevezetes 70 = 72 = LXX Tolmátsok vagy fordíttók (a'

---

*) GELLIUS Noct. Attic. L. 6. c. 17. p. 259. Bipont. Libros Athenis disciplinarum liberalium publice ad legendum præbendos primus posuisse dicitur Pisistratus tyrannus: deinceps studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt: sed illam omnem postea Librorum copiam Xerxes Athenarum potitus — abstulit in Persas. — Seleucus Nicanor referendos Athenas curavit. Ingens postea numerus librorum in Ægypto a Ptolemæis Regibus vel conquisitus vel confectus est, ad milia ferme voluminum septingenta. Sed ea omnia, bello priore Alexandrino — a militibus forte auxiliariis incensa sunt.

72 rövid kerekességgel 70-nnek mondatatnak).*)

A' Ptoleméusok, a' Filádelfus nevü-
után; Ptol. Filópator; Ptol. Epifanes;
Ptol. Filométor; Ptol. Fiskon; Ptol. Lá-
turus; Ptol. Alexander: I. II. III-dik; Ptol.
Aulétes; Ptol. Diénes. (Ki Pompejusi meg-
öleté, és Julius Cæsar-által a' vizbe-főjta-
tott) Világ Teremtésének 3974-dikében,
Kleópátra veszte-után, ki-fogytak; Egyip-
tus Romai Tartományá lett; a' Görög
országának 300-dik elztendejében, a' 187
olimpiásnak 2-dikában, Üdvözítettök szü-
letése-előtt 26 dikban = huszonhatodikban.
— Míg a' Ptoleméusok' országlása tartott,
Asiában a' Szeleukus, Antiokus, Deme-
ter nevü Királyok országlottak. I. Antió-
kus, I. Szeléukus fia V. T. 3724-ben a'
Gállusokat meg-rontván, *Sóter* nevet nye-
re — üdvözítettö **) II-dik Antiokus, az el-

---

*) TERTULLIANUS. Apologetici p. 17. 18.
Fig. „Hebræum eloquium = S. Scriptura“ ne no-
titia vacaret, hoc quoque Ptolemæo a Judæis
subscriptum est, septuaginta & duobus Interpreti-
bus indultis, quos Menedemus quoque philoso-
phus, providentiæ vindex de sententiæ commu-
nionem suspexit — — Hodie apud serapeum (locum
serapidis Templo vicinum) Ptolemæi bibliothecæ
cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.

**) *Antiokus Sóternek* idejében élt ARIUS Spár-
tai Király, ki: I. Oniás nevü fő Paphoz ira 1.
Machab. c. 12. Ezen Sóternek valamellyik elzten-
dejében, hat ezer Zsidó száz huszezer Galatát vagy
Gállust Isten segítségével le-vágott 2. MA-
CHAB. 8. v. 20.

ső fia, a' Milésziofoktól azért nyere *Theos* nevet, rettentő hízkelkedéssel; mert őket Timarkus' tiránnuságától meg-szabadította. A' III-dik avagy a' nagy, *Magnus* nevű Antiókus V. T. 3781-dikétől fogva, *Síriának* fok városit el-foglalta, Hannibál idejekor a' Romaiak-ellen hadat támasztott, L. Scipiótól 3814 dik táján meg-győzetett. Utánna IV-dik Szeleukus országglott; ezután-pedig IV-dik, avagy *Epifanes* nevű Antiókus, nagy Antiókus fia. V. T. 3829-dikében kezdvén kegyetlenkedő Uraságához. Az előtte országgló IV-dik, vagy *Filopator* nevű Szeleukus, Simontól ingereltetvén, 's küldvén *Heliódórust*, a' Jerusálemi Templomot kintsétől meg-akaráfosztani; de Heliódórus meg-ostoroztatott. Az Epifanes nevű Antiókus pedig a' fő Papi méltóságot először nagy summa pénzben Jásonnak adá, azután Meneláusnak; ez ki-igazítottatott, 's Lifimakusé lett az a' felséges Papi hivatal. Ez holott a' szentséges kintset el-lopogatta, a' Zsidóktól ki-végeztetett, Antiókus Meneláust vizszaállíttá; Antiókus Jerusalembre rohanván, negyven ezer Zsidót meg-ölt; színt annyit el-fogott, és el-adott; az arany edényeket, és a' szentséges kintset el-foglalá; hogy pedig a' Zsidók maradékát ki-vágja, Apollóniust küldé ellenek; az őket szombat napon el-tapodá. Antiókus a' Templomba Jupiter bálványát állíttá; Mójstes törvényét meg-tiltá: Eleázárt és a' hét

Mákkábéus Atyafiakat kik a' Törvény-től el nem akarának állani, kegyetlenül meg-ölé. — Az Isten *Mátathiást*, és annak fiait (kik Afzszamonéufok, avagy Mak-kábéufok vóltanak) állította az el-nyomatott Zsidó-nép segítségére. — Matathiásnak holta-után *Judás Makkabéus*, *Matathiásnak* a' fia V. T. 3838-ban, urunk születése előtt 162 esztendővel, fejedelemmé tétetvén, hat ezerrel a' Zsidók' ellenségire rohant; Apollóniust, Nikánort, Gorgiást, Lifiást meg-győzte: V. T. 3840. a' Templomot ki-tisztította, az Iduméufokat, és Ammonitákat meg-verte. Áltzimust visszaverte: a' Romaiakkal frigyet kötött (3842) erősen hadakozván, meg-halt. — Helyébe, a' vezérségre JONATHÁS (Juda testvére) következett. V. T. 3843-ban. Bákhidesnek táborából ezeret le-ölt. Egyéb' nagy tötteiközt az-is nevezetes, hogy a' Romaiakkal, és a' *Spárta*-béliekkel kötött frigyet meg-újította. *) Minekutánna a' hálaadatlan Trifótól ravalzszággal megfogatott, 's fiaival-együtt meg-öletett volna, V. T. 3861-ben *Simon* (Jonathás testvére) lett a' fő Igazgató. Simon-is meg-újította a' Romaiakkal, és a' *Spárta*-béliekkel kötött frigyet. Sion várát visszanyerte. *Doch* várában Ptoleméustól meg-öle-

---

*) Egy idejü volt *Jonathás*, és a' ki két első *Demeter* közt 3854-től fogva országglott I. *Alexander Báias*, és *Ptoleméus Filométer*, ki 3859-ig országglott.

tett; V. T. 3869. Urunk születése-előtt 131
 esztendővel *János* Simon fia, atyának gyil-
 kosát Ptoleméust Judeából ki-verte: fő Pap-
 pá, és Fejedelemmé lett. Antiokus nevű
 Sidetelsel, avagy I. Antiokus Soter-után-
 való VI-dik Antiokussal, ki ötöt, sokáig
 meg-szálván Jerusálemet, igen zaklatá,
 meg-békült, sőt vele el-ment a' Pártufok-
 ellen, az Hirkánufokat meg-győzte: azért
Hirkánus - Jánosnak neveztetett: Azoktól
 meg-jöven *Garifimot* le-rontá: az *Iduméu-
 sokat* meg-győzte: a' Romaiakkal frigyet
 kötött. V. T. 3895-ben Samariát meg-szá-
 lá, 's két fiá-által meg-vette, le-rontotta.
 Hirkánusnak holta-után I. Arisztobúlus,
Hirkánus fia V. T. 3898-ban Királyi titu-
 lust vett-fel. És így *Szedetziás* Király-után
 első volt, a' ki ezzel a' titulussal élt. Ez
 a' gonosz, hogy bátorságosban uralkod-
 jék, annyát, és testvérét meg-ölte. Után-
 na *Jannéus* Sándor 3899-diktől-fogva visel-
 te a' fő hatalmat. Láturus nevű Ptolemé-
 ustól meg-győzetett: othon való háboru-
 ban hat esztendeig forgott: ötven ezer Zsi-
 dót le-ölt: nyóltz száz fő Embert fel-akasz-
 tott: nyomorúttul ki-halt. — *Alekszandra*
Jannéus özvegye lett a' Fejedelem asz-
 szony 3926-ban. Anyja holta után *Hirká-
 nus* országlott 3935-diktől-fogva. Ezt a'
 testvére, II-dik Arisztobúlus meg-győzte;
 de a' fő papsága néki meg-maradott. V.
 T. 3941-ben Urunk születése-előtt, 59.
Pompejus Magnus, avagy a' nagy nevű, Je-

rusalemet el-foglalta; Hirkánust a' fő Papságban meg-erősítette; de Judeát adó-alá vetette, és *Síria* Tartományához foglalta. II-dik Arisztobúlust fiastól, leányostól Romába a' győzödelmi bé - menetelre (triumfufra) el-vitte. Hanem *Sándor* = *Alexander* ezen Arisztobúlus fia az-uton titkon ki-lopván magát, haza illantott, a' Zfidóságot fel-zavarta, Gabiniustól Siriai Prokonfultól (al-Polgár mestertől) meg-veretett. *Antigonus* II-dik Arisztobúlusnak másik fia V. T. 3964-ben Judéát a' Pártusok segítségével el-foglalta. De ezt a' Romai Tanáts a' *Közönség* ellenségének lenni kihirdeté; *Heródes*t pedig, ki Romába folyamodott, Judéa Királlyává tette. Ezen Idumeai Heródes tehát = *Heródes Idumæus* V. T. 3967-ben a' Romaiaktól segítettvén, Jerusálemet el-foglalta. Márk Antal Antigonust le-vágatta, az idegen Heródes, *alienigena*, Királlyá lett. V. T. 3970-dikében, hogy a' Makhabéusok nemzetségét kiirtsa, Arisztobúlust, tulajdon sógorát a' vízbe fojtotta, négy ezstendővel utób' Hirkánust, azután Mariámnét, tulajdon házas társát, tulajdon fiai, Sándort, és Arisztobúlust meg-ölte. Hallván a' Mágusoktól az új Zfidó királynak Bethlehemi születését, V. T. 4000-ben meg-parantso-lá, hogy a' két ezstendősöknél fiatalab' Bethlehemi kisdedek meg-ölettefsenek. *)

---

*) V. Chronol. celeberr. Katona.

AURIFABER Mihály száz Szebenyi Plébánus Erdély országban. Miserendet iratott Teodorikus-által. 1393-ban, melly meg-vagyon ugyan ottan egész eddig. Ez a' titulusa (Hor. nor. mem. p. 202.) Incipit Liber specialis Mistarum, qui pertinet ad Fraternalitatem per Cibinium, quem compilavit Dominus Michael Plebanus in parvo horreo ad honorem Dei omnipotentis, et beatæ gloriosæ Virginis Mariæ. Anno Domini MCCCXCIII. completus VII. Kal. Novembr. A' Teodorikus nevü Iró tulajdon nevét ezen versekbe szorította:

Nomen scriptoris si tu cognoscere quæris,
The. tibi sit primo, odo medio, Rikqe
secundo.

Más titkos olvasással járó versei e' következők.

Sk mblf ffckstk txnc rfspkcf xxlnfrb xpk.
Flctf gfnx plprb crxkfk xxm smpfr
bdpra.

A, titok abban áll, hogy a' *Consonans*-helyett, az előtte-való vocális olvastásék, péld. okáért a' k consonans-előtt-való vocális az *i*; a' b-előtt az *a*, az f-előtt az *e*, a' p-előtt *o*. az x előtt az *u*. =

Si male fecisti, tunc respice vulnera
Christi.

Flecte genu, plora, Crucifixum semper
adora.

B.

BAJTAI ANTAL. A' kegyes Iskolák szerzetes Rendéből Erdély Országi Püspök. Ifjantában, a' Romai tanulásból megfordulván, és Hollándia, 's Berlin felé, Magyar hazájába vissza-utazván, alig, hogy az Hollándusoktól státus sekretárius hivatalra; Berlinben pedig ministeri Tifztségre le-nem tartóztatott. Fridrik Királynak, kitől ebédre-is hivatott, magát ki-nyilatkoztatta, hogy ő Piárista. Felele a' Király: Sem szerzetesléte, sem Kátholikus vallása nem akadék. Non obstat vel sua Religio, vel Catholica fides. Pesten Filósófiát tanított. Midőn 1749-ben a' Budai Királyi Várnak, ott, a' hol Sigmond, és Mátyás Királynak a' Török rontás-után palota-maradványi láttattak, fundamentoma vettetne, *Bajtai* mondá azt a' sokszor ithon-is, a' külföldön-is ki-nyomtatott Orátziót. Jósefet (osztán Tsászárt, Királyt) ő oktató a' Magyar Históriara. — Püspökségéből haza-utazván Pofon-felé, fel-vévén a' szentségeket, megholt Aradon, 15. Jánváriusban, 1773-ban. Ezeket jeles tulajdonival, és könyveivel együtt bővebben emlitti T. P. *Horányi* Elek.

BARTOK István. Esztergami Kánonok, Szeleptsényi Györgynek Vikáriusja.

Benyitzki Péternek ritmufit meg-egyengetve ki-adá N. Szombatban 1664-ben. A' Szeleptsényi Énekes könyvét pedig, avagy a' Cáncionálét ugyan ottan. 1664-ben.

BARTNYIPÁL Jászberényi. J. Társ. Szerzetese. Tanított mind a' Templomban, mind az Iskolában. Az Oláh Püspöknek Theologusa-is volt. 1719-ben múlt-ki a' világból. Ájtatóságra vezérlő egynehány Magyar Könyveket irt, és nyomtattatott; a' többi-közt a' szent Irás summáját. „Compendium Biblicum Claudiopoli. 1695. Oláh katekésist. = Lelki tanítást. Albæ Juliae. V. Nov. Mem.

BARNA János, Győr vármegyi Világi Paptól Jesuitává lévén, egynehány könyvet eresztett-ki Magyarúl, Deákul. (Nov. Mem.) 1731-ben halt-meg Szathmárott.

P. BAYER FARKAS. J. T. Szerzetese. Amerikában Hithitdető. „Herrn P. Wolfgang Bayers, ehemaligen Glaubens Predigers der Gesellsch. JESV. Reise nach Peru, von ihm selbst beschrieben.“ *Murr.* Gyüleményiben. Tom. 3. Im'a' summája.

Én Bayer Farkas, Elöljáróim engedelmével Isteni, és felebaráti Szeretettől indíttatván, 1749-ben, Február. 14-dik napján, életemnek 28-dik esztendejében (még Papságra fel nem lévén szenteltetve) utnak indúltam, szerzetemnek három egyéb személlyeivel-együtt. Bámbergában el-butúsztam szüleimtől, atyámfiától.

Norimberg, 's Augsburg felé utazván, Rajna táji más J. T. társokkal meg-szaporodtam. 28-dik Februáriusban el-hagytam ezen szép váraft, kilentz társom lévén, 's egy-néhány nap-múlva a' Veilheim nevü városból szemlélém a' Tirólifi szörnyü magasságú hegyeket, mellyeknek tetejek fel-lül halladják a' fellegeket. Insprukot, Bozent, Roveródot el-hagyván, Brestziába érkeztünk. Itt Mártziusban Quiriní Kárdinális Püspök nékem, 's a' társaimnak a' Jesuita házba frifs szálló gerezdeket küldött: másnap elé-állottunk üdvözlésére; 's minekutánna szép Könyvházát meg-tékéngettük volna, hoszszas beszélgetés-után áldását vettük, 's el-butsúztunk. Májland, Pávia, Genua volt további utazásinkban tartózkodó helyünk.

Május 28-dik napján Genua' ki-kötő partyán hajóra ültünk. Abban 14 ágyú, 12 mázsás négy vasmatska volt: hét ezer mázsa portékájá lévén, egyéb' utra-való eleségen, 's ötven egy embereken-kivül. A' hajós Kapitány Angliai személly tudós volt a' tengeri hajózásra nézve: emberséges, de nyakas szabadszavu a' vallásban. Minorkát, Porsmahont, meg-halladánk: el-mentünk a' Pitiusi Formontéra sziget-mellett, mellyben ember nem lakik a' fok kigyó-miatt. — A' szelekkel-való fok vesződtég-után láttak már az Áfrikai Bárbariának, 's egyéb helységekét magunk-után hagyánk. 2 dik Juliusban Fuergerólának

ki-kötő partyán meg-szállánk, azután a' Várba mentünk. Ott a' Vári Templomban a' Papok szent Misét szolgáltak. A' Kapitánynál pénzünkért helyesen ebédeltünk. 4-dik Juliusban Ceutáig, 's Gibráltárig hajóztunk; mind a' kettőnek tekintetével magunkat vigasztalván. Tzeuta (Ceuta) a' Spanyolokhoz tartozandó; noha Afrikának Fez nevü Országában fekszik. Lakik ottan Spanyol Püspök-is. Gibráltár Vára a' Spanyol parton az Anglufok-é. 5-dik Juliusban a' Gibráltári szük tengerbe hajóztunk. Az Afrikai parton tsudáltunk azomban a' Marok Országi szép épületeket; és vigadozó várokat. Láttuk a' Fezzi Tanger városát-is. El-hagyván Tangert, 's Marokkó fokát, magunkat a' nagy Otzeánusban találtuk. 6-ban Kádikszot el-értük a' Spanyolágnak *Sevilla* Országában. Kereskedő erős Város. A' Német boltosok ott egész egy' hoszszu uttszát-laknak. Egyedül a' Tseh üvegekkel, és az Augsburgi rézbe nyomtatott képekkel kereskegnek, még - is pedig igen jövedelmesen. Onnét *Puerto de S. Maria* nevü szép városba mentünk, 's az ott lakó Jesuita társainktól kedvensen fogadtattunk. Azután Gránádában folytattam tanulá-somat.

Urunk 1750-ben, 11-dik Októberben ismét hajóra ültem, 's a' Napnyugati Indiába utaztam Kártágéna-felé. Voltunk Jesuiták 34-én: két Dominikánus: nyoltz

kereskedő, az egész hajózó sereg 96 Személyből állott. — Teneriffa mellett hajóztunk. *Piko* nevű hegye szép időben hatvan orányira, avagy Spanyol 60 mért-földnyire láttzik: 7-dik Novemberben elvesztettük Szemeink-elöl a' Kánáriai szigeteket mind. 18-dik Novemberben láttunk repülő halakat (*expocetas volitans* Linn.) 3-dik Xberben Xavérius szent Ferentz' innepit üllöttük énekes szent Mife Aldo zattyával, mellyet a' hajók szép rendel, háromszor ki-lőtt puskákkal dicsőítettek. 7-dik Detzemberben forgó szélformát képzelő hoszszu forgó felhőt láttunk, melly a' tengerből a' fellegekig ért (*Typhon, Wasser Saule*) Az a' temérdek szélelségű forgó felhő a' tenger színéről nagy zúgó zörgéssel sok vizet sodrott-fel az ég-felé. Hogy a' hajó bele ne akadjon, az ágyúkból nagy golyóbisok süttetnek közibe. Akkor a' felső rész az alsótól elszakad, 's a' felsőből felhő-szakadás módjára esőviz omlik-le, minek előtte a' hajó oda érjen. Mi azt nem elöttünk, hanem jobról mellettünk egy ágyú lövésnyire láttuk, 's el-hagytuk.

10-dik Xberben láttuk már az Antillai Szigeteket Dominikót, és Mártinikót, mellyeknek szük köz tsatornáin által-hajóztunk osztán szerentsésen. 13-dik Xberben KÁRTAGÉNA táján a' hajó' oltáránál egy Pap el-kezdé a' *Salve Reginat*, egyebek azt végig éneklék; 14 ágyuk ki-süttettek,

süttettek, a' Te Deum laudamus el-mon-datott. Azután egyikünk a' másikat meg-ölelte, 's örvendezék egymásnak szeren-tsés el-érkezésünkön. 16-dik Xberben so-kaktól meg-látogatattunk. Azután ki-szállván, a' földet meg-tsókoltuk. 17-ben a' Jesuita házban szeretettel fogadtattunk *Kártágéna* városában, szokás-szerént a' vá-ros fő Tisztyénél és a' Püspöknél udvarol-tunk; kik-is másnap minket tulajdon haj-lékunkban meg-látogattak.

Kártágéna a' *Santa Fe* nevü Audien-tziában, avagy az új *Gránada* Országban leg-főbb rendü város. A' városnak egye-nes hoszszu uttfzái vannak. A' házakat a' mi illeti, némelleyek kőből, némelleyek fából építették. Az ablakok nem üve-gen, hanem gyóltson eresztik-által a' vi-lágat. Azokon a' vas rostélynak hasznát nem lehet venni: mert a' sóos tengeri le-vegő mindent, a' mi vasból vagyon, rö-vid idő-alatt meg-emészt, 's haszontalan-ná tesz. A' Püspök-székü Templomon-kivül két Plébánia vagyon, négy férfi, két Apátza, egy Jesuitaház az Ispitályo-kon-kivül. A' kikötő part Amerikai min-den egyéb' a' féle partokon-fellől leg-felet-téb' látogatattik: a' lakosok a' kereskedés-által gazdagodnak; nevezet-szerént pedig a' gyöngyökkel, mellyek Margaríta szi-getéből, 's közzel-lévő egyéb szigetekből *Kártágénába* hordatnak: ott ki-feszített-nek, által-liggattatnak. Itten zöld nyár

vagyon egész elztendőt-által : a' levegő meleg, és nedves, az emberek nap estig izzadnak, halaványok : az aszszonyok', újjaik, nyakok, fülök, karok tündöklenek a' fok aranyos gyöngyöktől. Illylátszatos ékességgel innep napokon meg-rakják az ő Mór szolgáilloikat-is, mellyek-közül négy vágy hat mindenkör az uttszán az aszszonya-után jár. Dohányoz itt mind férfi, mind aszszony; 's minden rendü ember; A' szent Misék regvel öt órakor kezdődnek, mellyeken minden fő Rendek meg-jelennek. Ha az ember olyankor le-néz a' kárból, úgy tündöklük minden aszszonyfüle a' fok ragyogó gyöngytől, minthá mindenütt láng villogna. — Tudósítás adatik ösztán az ebédi Izokásról, madarakról, 's töb' a' fékiről. 1751-ben 19 Jánúariusban Portobello felé indúltunk hajón, 's másnap el-is értünk. — *Panomához* érkezvén, 13 Febrúariusban, ki-szállánk, és öszvéreken, azután kotsin a' Jesuiták Pánamá városi házába jutánk. A' Templomban el-mondátott a' *Te Deum*. — Le-íratik Pánama városa.

Onnét Peru Országa-felé hajóztunk a' békességes, vagy Zur tengeren. 1. Aprilisben az *Æquator* = Egyarányító kárka-alatt valánk; 3-dikban láttuk már a' Quitói hegyeket. *Quito* Perunak Tartománya. 12-ben a' szélfogyta-miatt egy azon helyen vesztég állvala a' hajónk. Tiburon nevü egy nagy hal szüntelen a' hajónk-

mellett tartózkodott: meg-parantsolá a Kapitány, hogy fogjuk meg. A' halat tehát kötélre kötött hufsal addig tsalogatta a' hajós legény közeleb' a' hajóhoz, míg más egy kötél a' nyakába nem vettetett és szórítottatott. Holott pedig a' hal egy hizlalt ökörnél nagyob' és testeseb' volt, minden embernek a' kötélbe kellett kapalkodni: hogy a' hajóba huzhassák. A' Kapitány arról az helyről, a' hová vonni, 's fektetni kell vala az halat, mindent félre rakatott; egy pintzetok véletlenül nem meszszire maradt azon helytől; egyfzer a' Tiboron a' farkával hadarászván, a' pintzetokra úgy tsapott, hogy noha tölgyfából volt készítve, 's két vafas pánttal szorítva, hatvan darabnál töbre töretett a' farkától minden palatzkokkal-együtt, melyekben rosóli volt. Ketté vágatott a' feje, a' hasa fel-nyíttatott, abban eleven tizenkét kis tiburónittaláltak, egyik 15, 16 fontot ütött: Azokat a' szakátsok azonnal felbonták; ételre el-készítették: igen jo izüek voltak. Az öreg Tiburon a' vízbe vettetett. — 13-dik Aprilisben Sz. Ilona hegyfokánál új eledelt szerzénk a' hajónkba. — 23-dik Aprilisben Gajakvil nevezetes vizéhez érkezünk, a' mellynél hasonló nevü város fekszik. A' hadi, és kereskedő nagy hajók, mellyek a' Zur tengeren járnak, ezen helyen készíttetnek. Noha az Egyarányító Linea-alatt valánk, úgy fázunk, hogy téli ruhát kellenék magunkra vennünk.

El-érvén Május elején *Payta* ki-kötő partyát, a' szárazra hágtunk, hogy Lima-felé utazzunk. 7-dik Májusban öszvérekre rakodtunk: *Piurába* Paytától 18 orányira fekvő városba érkeztünk: Paytában a' Plébanián-kívül némelly kápolnák-is vannak, 's azon-kívül a' rabváltó Atyák *Kalastroma*. *Piurában* egy a' *Plebánia*. A' *Plébánusnak* 9 vagy 10 ezer tallér a' jövedelme. A' melly *Plébánia* 2 vagy 3 ezeret hoz-bé, tsekélynek tartatik. (De látsuk *Edert* a' drágaságról.) A' rab-váltók, és *Bethlehemíták* itten *kalastromosok*. A' város közepü piatzra a' falusi *Indusok* adni és venni-valót hordanaak. Vagyon itten *Királyi kintsés*, *törvény szolgálo*, és egyéb *Tiszt*. (Mind *spanyol birtok*) Mindenütt jól fogadtattunk. 30, vagy 40 ember volt a' *Királyi kints* őrző *Tiszt* asztalánál velünk, 's minden nap sok városi ember gyülekezett-öszve az ebédlő palota-előtt, hogy az *Európai lelki atyákat* lássák. Sokszor ki-sétáltam a' *pamukfa* kis erdőbe a' városnak, 's egy viznek mellyékére. A' *pamukfán* függő gyümölts tojás nagyságú. Mikor érett, két háromfelé nyilik, a' *pamuk* benne hófejérségü. (de más *szinü-is*.) Ezen *pamukból* a' *Peruviai* *Aszszonyok* gyönyörű nyakravalókat, és *keszkenőket* készíttének. 25-dik Májusban *Sechúra* nevű nagy falu felé utaztunk öszvéreken. *Indusok* lakják, különös olly nyelvel élnek, melly az egész *Peru Országban* má-

sutt nem találkozik; de egyetemben Spanyolúl-is bezzéllenek: gyönyörű Templo-mot építettek magoknak. A' Plébánus, hamar hogy Sechurába érkezünk, küld vala a' szállásunkra sok szép fejer Kenye-ret, 12 tyukot, két bárányt, tojást, gyümölsöt böven; melly ajándékát szemé-lyünk-szerént meg-köszöntük. 29-dik Má-jusban hat órakor estve a' SECHURAI puztának ereszkedtünk, folytatván mesz-szebnyire a' mi utazásunkat. Az a' puz-ta a' Peruviaitengeri partokon leg-nagyob', 's az utazók számára leg-terheseb', és leg-veszedelmeseb'. Hofszában 40, kerüle-tében 100 órányinál terjedteb': mind me-rő folyó homokból áll. A' szél, melly it-ten örökké erősen fú, körül-belül nagy völgyeket, és hegyeket állitt-elé a' homok fuatakból; mellyek-közt ha az ember el-bódúl, mint Német országban a' forgó széllel járó hó-hullás-közt, öszvérivel együtt el-temetődhetik. Ezen puztában sem fa, sem gyep; hanem imitt amott egy-kis kóró. Azzal segíttének magokon az utazók a' főzésben. Kutak, folyóvizek nintsenek. Enni és inni-valót magának, és marháinak számára az utazónak kell magával hordozni szamár-háton. Madarat nem látni; ha tsak közeleb' nem kerül az ember a' tengerhez, annál inkább' más állatot sem; a' szél a' homokot szemközt hordton hordja, és keveri; a' miatt mer-re tartson az ott nem forgott utazó, nem

tudja. Azomban tanúlt Kalauzok vannak, az utazó tárfaságban el-rendelve mindenik csoport-közé. Ezek szüntelen kurjognak főképpen éjszakának idején, azt kérdezvén: mind együtt vagyunk-e? nem maradt-e el-valaki közülünk? Az éjjeli nyugovásra senki se vetkőzik-le, hanem a' homokra hengeredik. Az olly gyenge heverés, hogy tovább'-is el-szunnyadna rajta a' fáradt utazó, ha fel-nem vernék már éjfélkor az út folytatására. Egy nap, 's két éjszaka utaztunk ezen pusztában; harmad nap virradóra láttunk ismét zöldellő füvekkel 's gyümölcsökkel kedveskedő erdöket, völgyeket. Hét óra tájban reggel azon helyről, a' mellyhez tartánk, egynehány lovas Indus érkezék előnkbe a' Plébánustól küldetvén, a' ki jövetelünket immár tudta. Nyóltz óra tájban *Morrope* nevü falutskába jutánk, a' hol egy Jesuita fráter, ki tizenkét órányira fekvő egy majorra viselt gondot, jól meg-vendégelt bennünket a' Provinciális parantsolattya-ból. Az asztal felett némelly Indus hárfát pengetett, melly muzika szerszám ezen Tartományban olly gyönyörűen veretik, hogy Német országban hasonlóról nem emlékezem. Még az nap öt óra tájban *Lambayeque* felé fel-kerekedtünk. Az Moroppétól két órányira fekszik. Lakja mind Spanyol, mind Indus. Itt a' Plébánustel-lyes betsülettel tartott bennünket. Ezen falu táján olly magas hegyek fekszenek,

hogy azok a' Tirólisi hegyeknél sokkal magasabbak. Szint ezen tájon fok a' vad disznó, mellyek-közt mindeniknek lyukas hátából bűdös genyetség szivárkozik; kiszokás vágni, mihelyt le-ejtetik a' sertvélyes, hogy a' vad hús enni való legyen. Igen jó izü: (ez a' disznó fajzattsak Amerikában lakik. Az Indusoknál a' neve *Paquira*, az Anglus hajófoknál *Pecary*, a' Mekszikó - bélieknél *Quauthla Coymatl*. Sus Tajácu Lin.) Két nap mulva Monsefu nevü faluba utaztunk. Ott-is az említett fráter tartott-el bennünket a' Plébánusnál. Más nap új egy Peruviai pulztába érkezünk. Az-is igen homokos; de nem tart az hoszfsza 14 óránál továb'; a' kerülete alig ha 40 orányi. Mind itten, mind egyéb helyeken fok régi Indus temetőket, emberi tsontokat, és kaponyákat láttunk, a' dombokon. Sokszor szemléltünk a' hegyeken magas falakat, mellyek gyakran öt vagy hat orányi hoszfszaságúak voltak. Azok-megett az Indusok magokat az ő ellenségeik-ellen védelmezték. Tudva vannak a' régi háboruk. El-töltvén egy éjtzakát a' homok ágyon, más nap szent Péterre érkezünk. Ott az Indusok Plébánusfa szent Agoston szerzete-béli. Ezen Atyák házában ki-nyugodtuk magunkat. Onnét el-menvén, *Paytan* nevü Indus falut érünk. Itt egy régi Indiai várt szemléltünk, 's vettük-észre nagy álmélkodással, hogy ezen országnak régi lakosi-is tudtak derék

várokat építeni. Másnap *Chiklinbe* mentünk. Ez a helység egy Spanyol vérből szakadt gazdag Indus Grófnak a jószágá, ki minket a Trukszillói P. Rektorral egy fertály órányira várt a helység-előtt, és kedvelsen fogadott; két napiglan pedig tulajdon házában Uri módon el-tartott: Sok ezen a tájon a külömbféle vad galamb, 's egyéb' tollas állat.

Hetedik Juniusban *Trukszilló* városába érkeztünk; 's a Jesuita házban megszállottunk. Szép közép szerü Város: vagy on ki-kötő partya, 's a kereskedőktől sűrűen meg-látogattatik. Kis Limának hivattatik. Vagyon Püspöke: jó izü gyümöltsökkel bővelkedik. (Le-irattatik a fok féle gyümölts, és annak tulajdona) 15-dik Juniusban a Szanta nevü folyó vizet értük-el. Ezen a vizen hoszszu lábu *Chimbodórus* nevü ló-hátokon ülven, gázoltunk-által: egy Indus előre lovaglott kalauzúl: hogy az örvényes zörgön utat mutalson: mi egymás-után követtük őtet. Jószágunk, podjászunk talpra, vagy tútolyra egyengettetett. Az a talp rendes találmányu. Nem állott az szalokból, vagy deszkákból, hanem olvasó módjara hoszszu erős kötelekbe egymás-mellé füzött fok tökből: széllyén hoszszán el-fért együnk másunk. Ezen tutolyt az Indusok kötélén és uszva huzták: a kötélnek egyik vége a talpra, a másik a nyakokra volt egyengetve: voltak más uszó Indusok a talpnak

mind utánna, mind környülötte kormányhelyett, és egyéb segítség kedvéért. Ilyen talpon kell mind embernek mind podjálznak ezen vizen által-tétetni, midőnnemelly hónapokban a' viz igen meg-árad, és melzszire ki-önt a' partyán-kivül. A' tulsó partra érkeztvén, a' szánta faluban a' Plébánushoz szállánk. Volt ott egy Jesuita Páter. Itt az Indusok bennünket a' tenger parti halászáttal mulattak. Meghalladván egynehány falut, Baranka vizén által-mentünk, *Gaurába* jutánk. Ott töb' Spanyol lakik mintsem Indus. — Beszéd indíttatik a' tzukor nevelésről; a' vett Mór emberekről, Templomi, Házi, 's egyéb foglalatosságokról. — Mind itten, mind másutt fok a' rizs. — Guarából, *Gaukába* tartottunk. Ezen Jesuita majorban a' Peruviai Jesuitáktól szeretettel fogadtatunk, hasonló betsületet, és kedveskedést tapasztaltunk Limában.

Lima Városába ötödik Juliusban frissen egészségesen bé-költöztünk: örvendeztünk egymás-közt Könyvezvén örömnkbe, illy hoszszas utnak szerentsés végén. Másnap ezen országi szokás és köteleltség-szerént udvaroltunk a' Vice Király, és az Ersek előtt. Mindenik kegyesen fogadott bennünket. — *Lima* vize teli van rákkal. — Le-iratik *Lima* városának szépsége, gazdagsága, Templomi, Szerzetesi, világi, Egyházi, fő, és egyéb Fejei, jósága, rozszasága hoszszasan.

1752-dik esztendő. — *Peruban* 18 esztendeig lakván, ezeket tapasztaltam, úgy mond: Három a' Tartomány. 1. *Quito*. 2. *Lima*. 3. *Charchás*, vagy *Pláta*. Mindenik aprób' megyékre vagyon azon-kivül osztva. Mind a' Limai Vice Királytól (avagy a' Spanyol Királynak Helytartójától) függenek az ő fő Tiszteikkel egyetemben. Bövelkedik *Peru* pamukkal, vadmézzel, gabonával, olajjal, deák borral, jobnál job' gyümöltsel. De a' leg-nagyob' gazdagság, mellyel a' Spanyolok itten bírnak, aranyból, ezüftből, smaragdból, eleven kénesöböl, 's töb' a' féliből áll. A' Keresztyén Kátholikus vallás jobbára tsak azon helyeken tündöklik, mellyeket azelőtt az *Inka* Fejedelmek birtak. — Leiratik az utazás alkalmatlansága. — Limától 20, vagy 30 orányira az hegyek-közt olly tólagok találtatnak, mellyek egész esztendőt-által fagyva vannak. Onnét Limába mindennap hordatik jég, négy-négy orányira változtatott öszvéreken. Azután font számra árultatik. *)

Ez a' jéggel-való kereskedés Limai némelly Emberektől ki vagyon áréndálva. Az árénda bé-hoz a' Királyi kintstárnak esztendőt-által nyóltzvan ezer ke-

---

*) BUDAN Május havában 1794-ben, holott gyenge volt a' múlt tél, 's kevés jeget lehetett akarítani, a' kiknél még-is találtatott; a' jégnek fonttyát 25 = huszonöt garafon adtak-el.)

mény tallért; 's így a' Spanyol jövedelem nem tsak aranyból áll, és ezüsből, hanem még a' jég' árából forduló pénzből-is. — *Jauxa* nevü falut meg-látogattam, 's a' Királyi fizető Tifztnél három napig vendégeltettem. Szép, meszsze-terjedő, bőtermő hely. Soha se tapasztalt föld-indulást; (Lima ellenben hányszor!) Azért oda kívánczozott a' lakásra a' Limai Helytartó Király; de heába. Körül-belül sok az Indusfalu. Egyik a' másiktól alig van fél órányira. Mindeniknek szép a' Temploma. *Jauxa*ból öszvér-háton *Guamanga* városba utaztam; 's az útközben pénzért a' falukon mindent bé-szerezhetvén. Öt nap múlva *Guamangát* el-értem. Ezen tájon sok az arany, ezüst, és réz bánya. Lakik ott Püspök, és Igazgató, *Gubernátor*: Templomokkal, szerzetes házokkal, 's más épületekkel jeleskedik: nintsen fallal békerítve, 's ez a' szokás meg-vagyon jobbára ezen országban. Vidékében sok a' gabona, gyümölcs, mézes nád, 's a' t. Ezen városban nyoltz napiglan kellett tartózkodnom; míg az Indus *Kalauzim* elé-jöttek. Mert, míg az *Urnapi* 8 nap el nem folyt, Spanyolt vagy Indust fogadni pénzért sem lehetett. Akkor bikavesztő játék-is adatott, 's azzal 9 ember veszett-el. Tiltatott erősen Romából; de végtére hollott senki sem engede, el-türetett. A' bikajáték után száz Indusnál töb' az ő néhai öltözetében meg-jelent a' piatzon. Ezek

egy néhai *Inka* Király öltözetű Indusi vállakon, mint a' féle Királyi széken hordozának; 's a' Gubernátor ablaka-alá vitte nek. A' Gubernátor ki-nézett. A' felruházott *Inka* szép egy beszédet tartott előtte, 's meg-köszönte néki a' szép mulatságot, mellyel e' napokban ötet (az Inkát) tartani méltóztatta. — Az innepek-után öszvéreken a' Peruviai posta marháin utnak eredtünk. A' Peruviai postát Limában lakó egy Gróf egész Peru Ország számára mintegy árendába ki-béllölve tartya; 's azért a' Spanyol Királynak minden elz-tendőben száz ezer kemény tallért tesz-le. Meg.halladván egynehány helységet, 's tizenkét nap-után egy nagy Pachachaca nevű Jesuita tzukros majort, a' hol egy gazda Pátertől egy hónapig kedvesen tartatunk; Molymolye nevű más egy, azon fzerzethez tartozandó tzukros majorba érkezünk. Azután Pampás vizét kötelekből fonyatott hidon menvén-által meghaladtuk. Rázkódik az olyan hid mind a' böltső, engem azon egy Indus karon fogva vezetett.

Végtére *Cuzco*, avagy *Cozko* városának táját el-értük. Sok helyeken állanak még itten a' Perúviai hajdani Királyoknak palotáji, mellyek tsodálkozásra bamíttják a' szemet. Tudniillik azon nagy épületekben a' jól ki-simított nagy termés kövek mész-nélkül olly erőssen fekszik-meg egymást, hogy a' Peruviai régi építő me-

sterségen az Európaiak méltán álmélkodnak. Szemléltetnek a' dombokon sok helyeken uri temetők-is. A' nevek *Guaca*. Azokban a' nemes vérü Indusok fekszenek (vagy-is ülnek.) Azon temetők négy szegre állított, 's mesterségesen öszve-rakatott kövekből állanak. Mindenik oldal hossza három négy réfni; magasságok három, sőt hat-is: fellül meg-vannak kövekkel laposán terítve. Napkelet-felül ajtótska vagy nyitva, a' hol a' holt Indus ülve láttatik. Jobbára ezen temetőket a' Spanyolok el-hányják, részszerént az aranyért 's ezüstért, melly néha ottan találtatott, rész-szerént pedig a' gyönyörűen Simított kövekmialt, mellyek ösztán más épületekre fordítottak. Két három nap múlva magába Cuzko városába érkezünk. Ez a' Peruviai bánya városok-közt leg-nevezeteseb'. Itt volt az-előtt a' Peruviai Inka Királyoknak udvarok, a' hol a' Spanyolok ki-mondhatatlan sok aranyt és ezüstöt találtak. Felső és alsó Kutzkóra oszlatott, 's a' hegyek-között kellemetes völgyben hosszasan ki-nyulik. Ottan sok szép gyümölts terem: nagy város, uri házokkal jeleskedik: a' pogányságnak szemre-való sok féle maradékival pompás. Vagyon Püspöke, két Univerzitása, avagy Iskolák mindensége: az egygyik a' világi Papoké, a' másakra a' Jesuitak viseltek gondot. A' Püspök és a' Jesuita Templom a' piatzon a' Limaiakat fellül halladják;

sőt Európai minden várost ékesíthetnének. A' Város Közepü piatz az Inka Királyok idejében arany lántzal vala bé-környékezeve kétszerefsen: annak Karikái olly nehezek voltak, hogy alig birt egy egy Karika emelésével egy egy Indus. A' Spanyolok elé-jöveletekkor ezen kintset a' föld-alá temeték az Indusok; 's nohanagy volt már az igyekezet, fel nem találthatott. A' föld-alatt lévő barlangok, Kus-kó városa-alatt nagy Számuak. Nem ismerik azokat a' Spanyolok, sok azokban a' kints. Nints mód benne, hogy a' Spanyoloknak a' lakosok az ollyan kintsetki nyilatkoztafsák. (Szint e' felieket lehet olvasni a' Magyar Könyvháznak 90-dik könyvében, a' 156-dik levéllapon) A' jövedelmes bányahelyeket-is titkollyák. Kus-kóban külömbféle Plébániák, és szerzetes házak vannak. A' Templom, mellyben az előtt a' nap tiszteltetett, ki-tisztított az ő tsunyaságiból, 's a' Dominikánusok' Templomává változtattatott. Az Inkák udvarhelyek Jesuita Collegium; Más Jesuita házak-is vannak azon városban. Kutzkó táján egy nagy hegyen az Inka Fejedelmek' régi vára szemléltetik. Azt méltán világsudájának mondhatni. Felette magafsak azon várnak falai, mellyek temérdek nagy, és mész-nélkül egymást érő mész kövekből építették. Talán a' világon m álsa nintsen. Ezt a' régiséget a' Spanyolok veszni hadják; noha onnét az egész

Kutzkó városát minden támadás-ellen védelmezni lehetne: abból a városnak mindenik uttszáját, udvarát, kertét szemlélni lehet. Ezen vár-alatt két nagy barlang vagyon: Chincana a' nevek. Egyikbe szük egy nyiláson le-ereszkedtem, és álmélkodva láttam mi nagy pintze módra ki voltak a' kösziklák vágva, egyenetve: köröskörül fok a' kövekbe vágott pad. Azokón a' forró melegben magát fok ember hüfsétheti: fellül a' nyilás a' világot ereszté-bé a' másikba nem mertem le-ereszkedni.

Kutzkóhoz, egynehány napi járásnyira, a' magas hegyek-közt egy Indiai Király tartózkodik, kit a' Spanyolok rebelisnek: engedetlen támadónak neveznek; de ő magát Peru' igaz rendü urának mutogattya lenni; 's hogy ő az hajdani Inka Királyoktól eredett. Abból való-e, nem-e? hadján; de az igaz, hogy egynehány esztendők-előtt, mint nemes ifju, Kutzkó városában, Sz. Borgia's Férentznek Jesuita Collegiumában neveltetett; a' hol-is nagyságos tulajdonságinak jeleivel díszeskedett; noha őfi eredetét titkolá. A' körül belül lévő pogányokat (Marancochas) magához hódította jobbára, kik néki engedelmeskednek. Felő-is, hogy valaha, a' mint már kezdé, az egész Perut fel ne lázíttsa: holott úgy-is kevés rend-szerü katonával birnak ottan a' Spanyolok. Hatodik Ferdinand Királynak (ki 1746-diktól - fogva

országlott 3-dik Károly-előtt) parantsolat-
 tyából a' Limai Helytartó Király, Don
 József *Mando* de Superunda, ahoz a' táma-
 dó fő-höz két Jesuitát küldött, kik nékeni
 (*Bayernek*) az egész történetet szájról száj-
 ra el-beszéllék: hogy lássák mit akár, mi-
 re készül. Azok a' Jesuiták midőn *Tármá-*
ra érkeztek volna, melly vég helyü erős-
 ség, a' hól a' vizen túl ezen Indiai Fejede-
 lemnek országa kezdődik mondá a' Jesui-
 táknak a' *Tármái Corregidor*, Igazgató:
 „ hogy magokat a' Romai Pápa küldött
 emberinek vallyák: mert ő tudja, úgy
 mond hogy az *Apu Inka*, (= *Apu Ur*)
 Keresztyén Kátholikus, és hogy követke-
 zendő képpen őket magához érefzti. Szót
 fogadtak, a' vizhez érkezvén, Indiai nyel-
 ven által-szóllottak, mondván: hogy ők
 a' Romai Pápa nevében az *Apu Inkával*
 szóllani akarnak. Másnap idején jön a'
 válaszf, hogy bizvást jöjjenek-által a' vi-
 zen. Mennek, 's hát már túl-lévén, lát-
 tyák mind a' két-felől a' sok *Indust*, kik
 nyilafsán állván, nékik magok-közt utat
 engedének; a' föld felé hajtván fegyve-
 reket, békesség jeléül. Meg-halladván
 oltán egynehány falut, azon helységbe
 jutottak, a' hol az *Inka Apu* tartózkodott.
 Szállásra vezettettek, mellyet az *Apu* né-
 kik rendelt; és a' nyugalom-után egy-
 nehány Inafok-által az *Inka Apuhoz* vezet-
 tettek. Az őket az ő trónusában ülvén,
 kegyesen fogadta. Az egyik Jesuita reája
 tekéntvén,

tekéntvén, meg-ismérte azonnal, hogy színt az, a' ki az-előtt Kutzkóban a' Sz. Borgiás nevü házban, mint Katzik vérü nemes ifju neveltetett; de ő magát az-eránt ki nem nyilatkoztatta. A' Jeluita Indiai nyelven beszélt, 's mondá: hogy ök a' Romai széktől küldettek a' végre, hogy ki-tudakozzák, ha azon tájokon az igaz hitet nem lehetne-e bé-vezetni? Erre azt felelte az *Inca Apu*: hogy ez ő néki már régi kívánsága, hogy az ő alatta-valóji az igaz Hitre taníttassanak: holott maga-is keresztyén Kátholikus; 's hogy ő most egy-néhány esztendeje más egy szerzetbéli Pá-pokat tartott a' népének, kik azt a' munkát el-kezdék; de holott arra akarták a' népet beszélleni, hogy néki szót ne fogadjanak mint a' féle rebellisnek, holott a' Spanyol Király ottan az Ur, azon szerzeteseket az hegyeken-túl igazította. De a' Jesuiták-közül most már jöhetnek, a' mennyien szükségesek. Az én parantsolatom-ra, úgymond továbbá: mind fel vállalják a' Keresztyén közönséges Hitet; de hogy a' Pápa adassa-vizsza a' Spanyolokkal Ö nékie *Perut*: mert azt nem igazán birják; 's a' Pápát meg-tsalták, mondván: hogy nintsen senki az Inka maradékból, kihez Peru tartozandó legyen: holott még négy *Inka* verü Hertzeg él, 's a' t. Nyoltz napot töltöttek a' Jesuiták nála, 's mindennap vele sokat beszéltettek. Vizsza-jövet Limában, az alkirálynak,

mit végzetek, mit nem, irásban beadták. Ki-is ezt a tudósítottát azonnal Madridba küldé 6-dik Ferdinándhoz. *) Azon Király megparantsolta, hogy ezután se Jesuita, se más szerzetes ahoz a' Rebellishez ne menyen. Az említett két Jesuitával Limában kilentz hónapig társolkodtam. Azok azt beszéllék, hogy számtalan Indufokra találtak; 's nem tudatik, melly meszsze terjedjen azon Ország tája. Kutzkóból Titikaka nevü nagy tó elejénél álló Puno nevü városba utaztam. Azt Spanyolok és Indufok lakják; igen szép a' Plébánia Temploma, pompásak a' házak, van ott Spanyol nagy Tiszt. —

Augusztusnak 22-dik napján 1752-ben el értem azt a' JULI nevü Peruvia helységet, mellybe Miszsióra rendeltettem, frilsen, egélségesen. A' Páz helységi Püspökhöz tartozandó, melly hely oda negyven órányi. Az ország uttyán áll, és így fok benne Parakvári, és Perui jövő-menő. Négy a' Templom, és négy a' Jesuita Miszsiónárius benne: az Indus nép tiz, vagy 12 ezer. Körül — belül száz órányira terjed a' lelkekre-való gondviseles. — It se gabona, se bor nem terem; de bőven hor-datik-bé. Egynehány órányira tüzet okádó hegy láttatik. JULI-mellett a' Titicata tó a' világon leg-nagyobnak tartatik; inkább' tengernek, mintsem tónak láttathatik lenni. Ebben a' tóban 12 szigetnél több vagyon kettejekben laknak, mellyek' egyi-

kének a' neve *Chucuito*, a' másiknak *Copacabana*. Ezen szigetekben láttam az első *Inca manco Capac* épületének maradványát. Ezekben a' szigetekben, 's másutt is az eke sokszor arany darabokat fordított fel, mellyek a' régi lakosoktól áfáltak-le. Az én időmben (P. Báyer szól itt-is) az Inka' Szigetében egy arany-tábla-kép vetetett-fel az ekével, mellyen egy Indus a' kövön ülve szemléltetett': mesterségesen volt öntve, és gyönyörűen ki-készítve. Az Indus azt az Igazgatóhoz vitte, ki néki azért száz kemény tallért olvasott-le. Az a' képet a' Limai alkirályhoz, ez pedig Mádrítba küldé magához a' Királyhoz, ottan a' kintstárba tétetett. Ezen tájan vala egynehány esztendő-k-előtt egy Igazgató (Gubernátor) a' ki igen jó lelki ísméretű volt, és kegyes az Indusokhoz. Azzal a' különös kegyelmességgel annyira magához vonta azoknak sziveiket, hogy midőn valamelly *Catzik* (Indiai Indus Tiszt) a' szfonya meg-gyermekezett, Kereszttyának hívák. Minekutánna el-folyt őt esztendeje az hivatallyának, és ismét Spanyol országba készült, töprenkedett, hogy ime az Indusokkal lett sok jó akarat-után tsekély gazdagsággal járul-vissza hazájába. A' Katzik Tisztek, a' Komák tudniillik vették-észre, 's mondák: ne busúljon: nem mégyen Spanyol országba vissza olly ürehsen, a' mint véli. Szerezzen maga-mellé annyi hitelre méltó embersé-

ges Indust, a' mennyit akar, 's hozzon mindenik magával fok kötelet; majd ök el-vezetik éjfélnél oda, a' hol elég arany hever; 's abból el-vihet akármennyit kedve szerént. Szót fogad a' Gubernátor, 10, 12 Indust maga-mellé füz, várja a' biztatókat. A' Kátzikok 12 óra táján éjjel eléállanak, bé-kötik a' Gubernátor szemeit, el-vezetik fél-óráiglan tekervényes utakon egy olly helyre, a' hol el-mozdítván egynehány nagy követ, föld-alatt-való barlangba vezetik, ott fel-fedezék szemeit, arany rakásra mutattak, melly mint a' téglá egymás-felett állott. Mondák egyetemben: szeddjen-fel abból annyit, a' mennyit Indus tárjai fel-szedhetnek, 's el-birhatnak. Meg lett. Ismét bé-köték szemeit, ki-vezeték a' barlangból, annak fő lyukára köveket hengergettek, el-vezeték házáig a' Gubernátort, és ott az aranyt a' kezébe adák. A' Gubernátor ezen kintsel haza érkezvén, meg-vallá a' lett dolgot. A' Király meg-parantsolá az alkirálynak, hogy keressenek a' helyre. Mind haszontalan. Tagadák az Indusok a' meg-lett dolgot. — Ir ezekután *Bayer* a' *Juli* szomszédságu mesterséges régi utákról, vásárról, a' *Potosi* bányáról. —

Urunk 1766-dik esztendejében, nagy volt a' változás. Tizen négy esztendeig tartott, úgymond *P. Bayer*, a' *Juli* táji szolgálatom az *Ur* szöllőjében: egészségtelenségem-miatt *Pázra* küldtettem. Attól

három orányira fekszik a' hóval tetézett *Illimányi* nevezetes arany-hegy. — A' *Chiquita* = *Tsikvita*, *Moxos*, *Baures* nevű nemzetek ezen tájakon már a' Keresztyén-ségre tértek. (Emlégettem ezen nemzete-
ket a' Mkháznak elebbi szakasziban.)

Az említett 1766-dik esztendőnek el-folyta-után a' mik Bayerrel történtek, eb-ben állanak rövideden. Midőn *Pázban* vol-nék, úgy-mond P. *Bayer* 1768-dik eszten-dőben, jön 28-dik Augusztusban a' Kirá-lyi szomoru parantsolat: hogy 24 óra-alatt minden Jesuita ki-takaradjék mindenik Spa-nyol Tartományból. — A' házunk bé-ke-rítettett Katonákkal. Ki-vezettettünk. A' Fő Tiszt, a' néppel-együtt, egy közel-lévő dombig késért bennünket. Könyvező szemmel el-butstuztak tőlünk. Azután egy Kapitány, és egynehány Katona őrizet-alatt *Oruro* nevű helységbe tizenkét napi járásnyira utaztunk, a' hol az Augusztin-ianusfokhoz szállítottunk. További uta-zásunk-után, meg-szaporodván társainkal, Limába hajoztunk. Jól tartattunk. Limá-ból, a' hová 400 Jesuita hordatott-öszve, 1769-ben, mi száz hatvan ketten Kádiksz-felé vitettünk hajón. A' hajós Kapitány rosz' ember volt, roszszúl tartott bennün-
ket; azért a' Királytól meg-is büntettetett.

Perut tehát, és Chilít el-hagytuk. Nem Magellánes nyilásán, hanem fellyeb' a' 62-dik grádits-alatt a' Déli térítő-felé, a' *Cabo del fuègo* nyiláson által keltünk 12-dik

Májusban. A' Te Deum, és Salve Regina énekeket el-mondánk, hálát adván az Istennek. Kádikszót, és a' Sz. Mária kikötő partyát el-érvén, a' P. Augusztiniánusokhoz szállíttattunk.

1770-ben el-jöve Mádrítból az engedelem, hogy a' 18 német Jesuiták Német országba el-mehetnek. Az Ofztenda-felé tartó kapitánynak mindenikünkért 62 Kemény tallért fizetett a' Király: hogy minket podjászunkal-együtt el-vigyen. A' Kapitány Roterdámi *Cornelis* András betsületesen bánt velünk. Osiendába-való érkezésünk-után jöve a' hajóhoz a' posta-mester, ki Bambergai volt, maga házához vezetett: onnét *Brugge*, azután *Gent* városába, 's Brüsszelbe érkezünk. Ott egynehányszor ebédeltem az Angliai Jesuiták novitziátus házában. Bruszszelből én postán 1770-ben, Május havában, Bámbergába érkeztem. — Ez a' summája *P. Bayer* irásának.

BELLÁRMÍNUS. Bellármínusnak egyéb' hathatósan hasznos Könyvei-közt ki-nyomtatattak Levelei-is. Most a' Kassai 1770-dik esztendőbéli nyomtatás va-gyon előttem. Méltó hogy az Anya Sz. Egybáz Történetinek bővítése kedvéért egynyéhányat emlegessek. *Forgáts* Ferentzhez, Esztergomi Érsekhez (utób' Kárdinális-hoz) e' képpen íra 1607-ben. — Méltóságos és fő Tisztelendő Ur. —

Valamint nagy keferüséggel illetnek bennünket a' Magyar Országi Egyházak nyomorgási, mellyeket a' fő Tisztelendő Urnak levelében le-irva szemlélünk, szinte vizszontag olly nagy vizgiztalásra éllyeszti szivünket az Isteni tiszteletre, és a' lelkek idvöségére terjedett buzgóságod, mellyet a' Sz. Lélek lelkedbe fel-gyúllasztott. És valamint ama' nyomorúságok' el-távoztatása-vége a' mi Urunkat Istenünket kérten-kérjük, úgy eme' nagy ajándékának mindennapi tetézéséért halálat adunk. Hogy pedig Nagyságod magát az én segítségemmel biztattya, azt kedves szeretettel tselekszi, és az igaz barátság-nak törvényei szerént. Meg-volt az közöttünk néha napján, 's rövid nap-alatt, reménylem, a' méltóságnak nevedése-által szorossabban fog öszve köttetni. Nagyságod ezen Sz. dolgot; és az Isten Egyházáért fel-vállalt Pásztori szorgalmat folytatja ezután-is; a' többire gondviselelése lesz az Istennek, kinek szolgálói vagyunk; gondja lesz' a' fő Pappnak-is ö Szentségének. Én pedig el-nem mulatom azt az alkalmatosságot, a' mellyben szolgálatom vagy szükségesnek, vagy hasznosnak fogláttatni. Egészségedet, melly az Isten Egyházára szükséges, magának Isten ö szent Felségének ajánlyuk. — Iratott Romában, November' 30. napján 1607-ben.

Más egy Levele szint azon Forgáts Érsekhez, már Kárdinálishoz, így szól:

„Francisco Forgacchio Cardinali Strigoniensi.“ Méltóságos fő Tisztelendő Uram: Nékem Nagyságos Uraságod, igen emberséges, szívem-előtt pedig igen kedves levelével Urunk születésére (Nagy Karátsonyra) boldog napokat óhajtott. Én pedig, holott azt a levelet akkor vettem, midőn már a nagy böjti napok bé-érkeztek, kívánok Nagyságos Uram számára boldog szenvedésti, és boldog fel-támadási napokat. Mert tudom, hogy Nagyságos Uram az Hit' ellenségi-között forogván, és azokkal szüntelen küzködvén, Urunk kinszenvedésében részesül; melly, kívánom, olly boldog légyen, hogy az érkező fel-támadásnak ditsőségre Kaput nyisson. És minthogy a' Keresztyén közönségre terjedő terhes foglalatosságok meg nem engedik; hogy személlyednek kívánatos jelen-létében részesüllyünk, nékem azonban a' Szeretetnek kedves záloga az, a' mit színt ezen levélben hozzám küldött. Ellyen, virágozzon az én Nagyságos Uram, és engem, a' mint Szeret, Szeressen. A' minnyájunk urának pedig az ő Sz. imádságiban ajánllyon. Nagyságodnak tisztelendő kezeit tsókolván, Szolgálatomat szívből ajánlom. Romában 16. Február. 1614-ben.

*Kinszki János*hoz Kolónia városába így írta, némelly könyveinek ki-nyomtatásáról Bellárminus.

Nevezetes Férfiu! vettem leveledet Mártziusnak hatodik napján. A' Könyv, mellynek leveleit kéred, már három hete, hogy ki-nyomtattatott, és itt Romában árultatott; azért haszontalan küldetének a' Könyv' levelei; főképpen holott Antverpiába Plántinusnak örököséhez elküldettek, a' nyomtatás-alatt; 's hihető, hogy már Antverpiában ismét ki-nyomtattatott. A' mi a' Controversiákat, (Hítvédelmező könyveimet) illeti, igen kívánám, hogy jól meg-egyengetett betűrakásokkal jönnének-elé; a' mit alig remélhetek. Mert az Egyházi Írókról, hozzá adván egy kis Krónikát, elég fogyatékosan jött itten-ki; 's ugyan a' ti Kolónia várostokban ki-nyomtattattak az én deák predikátzióim, mellyeket hajdan Lovániumban, Belgiumban mondtam; de azok annyira meg-rontattak, és számtalan helyeken annyira meg-hamisítottak, hogy az, a' ki a' betűrakást vezérli, igen tudatlannak láttasék lenni, 's helyes ítélet nélkül szükölködni. Igen szégyenlem azt a' ki-adást, valóban rossz szolgálatot tésznek a' Keresztyén közönségnek, 's nagy vétket követnek-el az olyan áruló könyv nyomtatók. Mert, ha Isaiás nagyon feddi azokat, kik vizzel kevertt bort árulnak; mennél nagyob' feddésre méltók azok, a' kik a' tévelygésekkel kevert igazságot árúlyák. Azomban igen köszönöm uraságodnak, hogy hozzám illy hajlandó szízzel

vifeltetik, és én vizfzontag kívánom, hogy az Isten téged a' tieiddel-együtt minnyájokkal ezen idejü, 's örök boldogsággal áldyon-meg. — Romában 7. Mártziusban 1615.

Ferentzhez Grángánori Püspökhöz ez a' levele: Fő Nagyságu, és Tiszteletü Uram. Nagon örültem, vévén fő Tiszteendő Uraságodnak leveleit; mellyeknek egyike Julius havában, másika novemberben tavál iratott: mert nékem semmi lehetett kedvesel', mint az, hogy illy nagy embernek bizonyosságából értem, P. *Nobilis* Robertnek ártatlanságát, kit én mindenkor szerettem, és szeretem mint fiamat: mert elég az énnékem, hogy semmit sem tett a' szerzetes előbjárók tanátsok nélkül, és az igen jó, és tellyes tudományu Erseknek engedelménélkül, ki is azon szerzet-béli, mellybéli mind a' ketönk, kellyen-é pedig valamit meg-jobbítani abban a' módban, melly szerént a' Brákhmán nemzettel bänni szükséges, látom, hogy az még nem nyilvánóságos, holott arról különbözök az itéletek. Örömeft hallottam és láttam P. Miklóft, a' Tsinaiak Prokurátorát, vele sokszor vagyok; reménylem-is, hogy általa sok jó menend végbe az Isten' ditsötségére, mind itt Romában, mind Spanyol országban. Szivelsen kéren fő tiszteletü Nagyságodat, hogy emlékezzék-meg felölem az ő szent imádságiban: minthogy olly sok féle kép-

pen vagyunk öszve-kaptsolva nem tsak a' sizerzet, hanem a' Püspökség-által-is. Mert, noha én az Ejszekeget el-hagytam, holott ő szentsége nem akart el erefszteni, hogy az Egyházomba vizsza-mennyek, én pedig hogy ott ne-lakjam oda-való Püspök lévén, jó lelki ismérettel nem tselekedhettem; mindazáltal itten Romában az ordinarius engedelmével sokszor visszem-végbe a' Püspöki szolgálatot; főképpen bérnáltván, és fel-szentelvén a' mi Atyánkfiait; a' mint-is ezen Karátson innepiben Papi minden Rendet fel-fogok adni a' mieinközül kettőnek, kik hozzátok, a' ti tájatokra menendenek. Tetsék tehát az Istennek, hogy a' mennyei Hazában-is együtt legyünk szent Tamás Apostolnak esedezé-tével. Kinek szent testét a' ti Egyházatok birja. Kivánom, hogy nevemmel köszönet-sék tisztelendő P. Campori János Mária, kinek tiszta lelkéről soha el-nem fogok feletkezni. Romában. 22. Xber. 1614-ben. — Bellárminusnak ezen könyvbe foglalt le-vele Jakabhoz Skótzia Királyához iratott. — Serenissime Rex. Felséges Király!

Drudmond Doktor - által, ki Romába jött a' Jubiléum - miatt, vettem Felségednek kegyességgel tellyes Levelét; Drumond Urtól pedig értém, mi derék elmével, érett itélettel, Királyi mi felséges kegyességgel ékesítte-fel felségedet az Ur Isten. Azon kegyességben részesülőknek lenni a' Romai Kátholikus Hitnek vallóit-

is hallom lelkem nagy örömével. Mind ezekre nézve az a' reménységem, hogy Felséged egyszer szívére fogja venni azt a' mi leg-szükségesebb'; hogy ismerje-meg tudniillik az igaz Anyasz. Egyházat. Az igaz Hit, melly a' Szeretet-által munkálkodik, térsen minket az örök életben 's boldogságban részeseffé. — Felséged szülőji Kátholikusok voltak, és a' Római Anyaszent Egyházat szívesen szerették; a' nevelőji pedig azon Római Eklésiától idegenek valának. A' szülőjinek-e, vagy a' nevelőjinek vallása igazabb legyen, könnyen fogja érteni Felséged, ha az igaz Eklésiának tsak azon jeleit is szorgalmatosan meg-visgálja, mellyeket szent Agoston le-rajzol, a' Mánikéus-ellen itt Levében. Igy szól ottan tudniillik: fok az, a' mi engem igazán 's igen méltán tart az Anyasz. Egyház' kebelében. Tart a' nemzetsegek' egyessége: a' tsudákkal kezdődött méltóság, mellyet a' reménység nevel, a' Szeretet gyarapított, a' régiség erősített: tart szent Péternek, kinek a' fel-támadás-után juhái legelését urunk ajánlá, székében, a' Püspököknek máji napiglanvaló következése: tart a' Kátholikus név, melly nem ok-nélkül olly fok eretnekség-között tulajdona ennek az Egáháznak, 's a' t. — Romában Junius hav. 1600-ban.

Lipsiushoz irván, jó szível fogadá a' jó akaratott, mellyel Kárdináliságra-való emeltetésen örvendett; de meg-vallá, hogy

abban a' méltóságban semmit se tapasztalt egyebet a' veszedelmes szorgalmatóságok-kívül. Rom. 1599.

Justus Baroniushoz, ki az ő meg-térése-előtt *Justus Kátvínus*nak neveztetet', kit is a' Megterő Református nevű Könyvben, és az Alz. Egyház Történetiben emlegettem, meg-vannak egynehány Levelei. Az egyikben így szól: „Hogy a' szent Lélek' malasztja a' szivedet, az ő hatalmas erejével az igaz világosság' nézésére, és szerelmére fordította; örülök-is sziveksen, hálaikat-is adok a' világosság Attyának tellyes tehetségem-szerént. Hogy pedig e' végre az én írásommal akart az Isteni gondviseles élni, örülök, hidd-el, a' gyümölcson; de az hiuságos ditsőség fel-nem fű. 's a' t. Romában. 18. Január, 1601-ben.

Némelly *Nevetlen Tudóshoz* ez a' Levele: Nagyon tisztelendő; 's Nagy tudományu Dekány Uram. Vettem leveledet, és az hozzá függesztett Írást. A' levél alázatossággal, az Írás nem közönséges böltsésséggel illatozik. Nagy ezen mindenik tulajdonság különöksen-is; de egyetemben lévén, még nagyob' és tündöklöb'. Mert jobbára vagy fel-fű a' tudomány, vagy tudatlan az alázatosság. Nagy hálaikat adok először az Istennek, hogy téged az ő ajandéka-által illyenné tett; azután néked-is, hogy nem csak meg-ismérkedni akartál velem, hanem védelmezni-is az Írásomat. Olvastam Írásodat az nap, melly-

ben hozzám hozatott, és egy huzomban nagy kívánsággal egészlen el-olvaftam. Tsudáltam, hogy az elméd az enyimmel egy azon értelemben egygyeztetett, 's nem kételkedem, hogy mások-is meg-egyeztek volna, ha azon egyenelséggel (hozzá tézsem) ha azon tudománybéli erővel bírván, olvafták volna irásomat. Mert az irigység sokszor fel-forgattya az embert, és gyakran meg-efik, hogy, a' kik máfunnan nem nyerhetnek ditsőséget, azokat rágalnazván, kiknek valami kis hírek nevek vagyon, keressék a' ditsőséget. A' mi azt a' kéréseidet illeti, hogy Irásodat meg-jobbítsam, az éppen annyi, mintha arra kérnél, hogy magam magamat egyengelsem-meg. Egy azont monduk, egy azon értelemben vagyunk. Hanem én rövideden, mindenkori szokásomszerént; te szélyesebben: én együgyüen irok; te sok bizonyságok, és okadások elé-tevésével fel-fegyverkezve ültél az Iráshoz. Elly, és a' mint kezdettél szeretni, szeress ezután-is; ne kételkedjél pedig hozzád-való szeretetemről, és nagy betsültetésedről. Kapuában 15. Jánúár. 1604-ben.

Második *Rudolf* Tsászfárhoz e' képpen irt Bellárminus. — Felséges, Győzhetetlen Tsászfár, fő kegyelmű Uram. Jakab, nagy Británniának Királlya abban a' Könyvben, mellyet minapában Felségednek, és egyéb Királyoknak; 's Fejedel-

meknek bé-mutatott, és embere által el-isküldött, nem csak fokat irt a' közönséges Keresztyén Hit-ellen az ő eretneksége' számára; hanem főképpen én ellenem, 's az én Irásim-ellen önté-ki a' mérgét; fokat hamisan fogván reám: hogy Tsászári Felséged, 's egyéb Keresztyén Fejedelmek-előtt engem gyűlölségbe ejtsen. Azért kén-telen voltam vele, hogy magamat védelmezsem, 's hogy a' Király könyve elejbe védelmet állítsak irott Könyv-által; azt pedig leg először Felségednek, azután egyéb' közönséges igaz hitű Fejedelmeknek bé-mutatsam. Reménylem, hogy Felséged ezt az én hivatalom szolgálattját jóvá hadja; fő-képpen holott azon igyekeztem, hogy leg-alázatofsabban felellyek. Vegye tehát Felséged ezen ajándékot vidám tekéntettel; engem az Hozzá kötelezett leg-szivesseb szolgálaihoz számlállyon, és a' Kátholikus vallást, a' mint mindenkor tselekedte, védelmezze ezután-is. Romában. 20. Novemb. 1609-ben.

Dulmenhez a' Lovániumban tartott néhai Prédikátzióinak ki-adásáról így ir: (A' Prédikátzióim tanúlt két Jesuita Páter-által vizsgálatsanak-meg Koloniában.) Igen kívánom, hogy vagy a' Könyvnyomtató, vagy Tisztelendő Uraságod a' könyv elejére az olvasóhoz szóló előljáró beszédet függeszse; a' mellyben bizonyítsa azt, hogy ezen Prédikátziók Lovániumban tartottak mintegy 40 elstendők-előtt; midőn

még én fiatal voltam, és a' ki-adásokról soha se gondolkodtam; sőt se kezem irását, se annak mását magamnál nem tartottam; hanem (tudósittasék az olvasó aról-is) hogy a' nálatok talált prédikátziókat a' köz jó kedvéért adjátok-ki. A' Grávius Urhoz küldött kérdéseket örömeft olvasom, ha ide adja. Elly nagy tudományu Ur, és az én öregségemet az Istennél imádságiddal segítsd. Romában 24-dik Aprilisben. 1610-ben.

Gróf *Drugeth* Györgyhöz. Méltóságos GrófUr. Fő Tisztelendő P. Szentgyörgyi János nékem Nagyságodnak levelét által-adta, és beszélette a' Kátholikus vallás eránt-való buzgóságát, melly nagyon lobog a' szivedben: beszéllé nagy dolgaidat, mellyeket ezen szent vallásért méltóságos Uraságod fel-vállalt. A' mellyekért mind, nagy hálákat adunk a' mi Urunknak Istenünknek; meg-sem - is szününk ö Felségének ajánlani illy ájtatos fő emberekkel bővelkedne az az Ország, melly egyébként olly virágzó, 's boldog. Bizzék abban Nagyságod, hogy dolgainak, 's veszedelminek nagy jutalmi lesznek az Isten-előtt. De a' mi Urunknak az Ur Jesusnak Vikáriusla-is V-dik Pál Pápa igen örült, midön hallá Nagyságodnak nagy érdemét, és örömeft meg-engedte azokat, a' miket Nagyságod nevében kért P. János; és én az én segítőim - által igen örömeft fel-vállaltam a' szorgalmatosságot, hogy

hogy dolgaid végre-járjanak, mentül hamaréb lehetséges. Elly Nagyságos Gróf Ur, és Isten segítségével az Afz. Egyház' ellenségi-ellen erősen hartzolly, és boldogúl gyözedelmeskedjél. Romában 15. Májusban. 1617.

Schevichavi Gilberthez J. T. Szerzettséghez. Nagyon Tisztelendő Atya! Megbótsáfs kedves Atya, hálaadatlanágomnak, hogy olly fokára hallasztottam a' meg-köszönését hozzám-való szeretetednek az ajándékoktáért, vagy-is inkább' a' leg-nagyob' ajándékért, mellyet hozzám küldeni tettszett. Mert midön abban a' gyanuban volnék, hogy a' szent Háromságról irt könyveid, fok a' féle egyéb Könyvekhez hasonlók, a' mellyek iskolai módszerént, és így szikkadtan, tövéfessen irattak, terhes dolgaim pedig nagy foglalatosságba kevernének, el-hallasztottam nem rövid időre azoknak szándék-szerént-való meg-fontolását. Én azokat a' lépes méznél édesbeknek, és az aranynál 's gyöngyöknél betsefsebbeknek találtam lenni. Azért én most azokat, mint valóban lelki Könyveket 's a' lélek fel-gyullasztására, emelésére, táplálására leg-alkalmatosabbakat igen gyakran olvasom, 's minekutánna minnyájokat el-olvasandom, ismét és ismét, ha az Isten életemet hofzszasabnak engedi lenni, fel-tett szándékom, azokat vigyázva meg-fontolni. Azért hálaakat adok az Istennek, a' ki téged illy

derék Könyvek irására ébresztett; és néked-is köszönöm, hogy illy édesfészes étkeket, mellyek szám izének annyira kedvesek, küldeni akartál. Elly kedves Atyám, és imádkozni érettem Isten-előtt meg-ne szünnyél. Rom. 11-dik Jun. 1620.

A' Góai Érsekhez. Nagyságos Úr! Vettem levelét fő tisztelendő Nagyságodnak, mellyel igen feddetik *Nobilis* Robert; mint-ha új tanított akarna bé-vezetni ezen Tartományokba (a' mellyekben, Indiában a' Hitet hirdeti.) És ugyan-is, ha minnyájan, a' kik Indiából hozzánk irnak, egy azont mondanának, igen érdemesnek itélném lenni a' vádolásra. De vannak Kezeim-közt más egyebeknek nem kevés számu leveleik, kik ellenkezőt itélnék, és mód-nélkül ditsérik ötet, hogy nagy dologgal, és tanulással el-olvasa a' Brakmánok' könyveiket, és hogy a' miket mások hamis vallás tzeremóniáinak vélnek lenni, valóban a' Nemességnek tzeremóniái; és így hogy nem akadéki az igaz vallásra-való térésnek, melly vallás egyedül a' Keresztyén közönséges vallás. Úgy vagy-on-e pedig, a' mint P. Robertus véli, vagy nem? 's P. Robert meg-tsalatkozik-e, nem-e? nem hozzám tartozandó az ítélet. Hanem az Apostoli szék, el-olvasván sokaknak leveleket, mellyek ide küldettek, 's hallván bölts tanátsofinak tanátsit, kifogja nyilatkoztatni, melly légyen az igazság. És ha kárhoztatni fogja P. Robert-

nek ítéletét, meg-szűnik a' Brákhmánoknak a' keresztséghez-való erefztetések; ha pedig jóvá hadja, könnyeb' lesz a' Brákhmánok meg-térések. Azomban ezek jutának ezembe, hogy Nagyságodnak tudtára adjam; a' kinek Sz. imádságiba magamat aláztatofsan ajánlom. Romában 22. Xberb. 1620.

Ferdinand Püspökhöz Lufzitániába szint azonról. — Igen tsudáltam, hogy annyira fel-lobbant a' Góai Érsek P. Nobilis-Robert-ellen; noha ellenben egy a' Góai Inkvizítorok-közül azt irta hozzám, hogy P. Robert meg-világosította az egész Napkeletet: holott magokból a' Brákhmánok könyveikből nyilvánságosan meg-mutatta, hogy azok a' jelek, mellyeket bálvány szerűeknek állított a' Góai Érsek, merő jelei a' régi Nemességnek, és a' bálványozáshoz semmiképpen nem tartozandók. — Romában 28. Mártz. 1621-ben.

Ezeket, 's Bellármínusnak egyéb leveleit Fuligáttus Jakab Jesuita adta-ki, 's *Altieri* Kárdinálisnak ajánlá. Kalsán 1780-ban nyomtattak-ki újjonnan.

BERGLER István, Erdélyi Brássói nevezetes tudományu Görög, és Deák Író. Homérust-is deákra fordította. A' többi-közt Maurokordátusnál lévén Havas allföldön Bukarestben; a' Fejedelem' Könyvházában fel-találta Tzeszaréai Eusebiusnak maradék a' féle Írást, mellyek addiglan ki nem nyomtattattak. (Nov. Mem.

p. 406.) Eusebii Cæsariensis *Λύσις Demonstrationis Evangelicæ*, sive prooemium, triaque priora Capita, in editionibus operis illius Eusebiani Cæsariensis antea de siderata, quæ dein Fabricius præmisit Libro de scriptoribus, qui veritatem Religionis Christianæ adseruerunt, Hamburgi anno 1725.

Bernárd Pál. Nevezetes az oltári szentség védelmezésére mondott, 's Kálsán 1735-dikben ki-nyomtatott Prédikátziója-által. Más tulajdonát vagy titulufsát nem olvasom az említett Prédikátzióknak homlokán, hanem csak ezt: *Tudós, Apostoli buzgósággal tellyes Egyházi Személy:* és hogy azon el-mondott beszéd felső Pulyai BÜK András Úrnak, Teként. n. Borfod vármegye ordinárius Vice - Ispánnának költsége-által ki-nyomtatott, az említett helyen, és esztendőben. — Ez az a Prédikátzió, mellyből alkalmatóságot vett Meliánus a' réformált szentség' paizsos árulására. Azt az alkalmatóságot magának Meliánusnak szava-után így jelentem a' paizs ellen irt munkának bé-vezető Levelében: „Méltábban nevezhette volna Könyvét Meliánus dárdának, mintsem paizsnak: mert mondton mondja ugyan: hogy ő Senkit sem *ágrédiál*; hanem csak az ő Helvetziai vallását védelmezi azok-ellen, kik Urunk 1721-dik, és 1735-dik esztendejében BERNÁRD Pál, és egyéb név-alatt bizonyos Prédikátziókat eresztettek-ki, az Úr Jesus eleven Sz. Testének

az Oltári Szentségben valóságos Jelenlétéről; de kevés ott, a' mi a' felelet nevet meg-érdemli: jobbára *aggressor* módra vagdalkozik. Az említett *paizs* - ellen irt munkáknak ez a' homlokirása: „Az Oltári szentségről és Áldozatról a' Reformátusok paizsa-ellen hármaskönyv.“ Irá M. J. 's a' t. Pofonyban. Landerer Mihály be-tüivel. 1775.

BANYALYUKAI Törökök. (Hadi Tört 3. Szak. 1790-ben.) A' gyilkos babonaságnak új példáját adták nem régiben a' Törökök, a' Banyalyukai ki-dölt vár-falának építése alkalmatosságával. Azon irtóztató vélekedésből tudniillik, hogy majd úgy győzhetetlen fogna az ő várak lenni, két jobbágy gyermeket elevenen a' fal-közé rakattak: azomban nagy muzsikát tétettek a' Tzigányokkal: hogy a' mi-att ne lehetne azon két ártatlanok' kiáltá-fokat hallani. Az egygyik gyermeknek atya a' száva partyán keseregte, 's panaszolta egy tőlünk-való ember-előtt fiának szörnyü életét; egyszersmind azt bizonyítá: hogy a' Törököknek jobbára majd minden nevezetes épülettyeik e' féle iszonyító áldozatokba kerülnek.

BEHÁIM Mártony. (Tetsék a' Mkház 39-dik Könyvébe vizsgál-nézni.) *Behaim* Mártony, úgy tetszik, hamar Urunk' 1430-dik esztendeje-után született Norimberga városában. Az atya-is Mártony nevü, és Tanátsbéli Úr volt; ki 1474-ben

halt-meg, és a' Dominikánusok Templo-
mába temettetett; öttse Behaim Farkas.
Az Attyának testvére Behaim Lénard. Ezt
Márton 24 ezttendeig levelezte. Lénárd
fia Beháim Mihály, mint Tanátsbéli Úr.
1511-ben halt-meg. Ennél lakott sok uta-
zási-után *Beháim* Márton, midön 1491-ben,
és 1492-ben Norimbergában mulatna. Mi-
dön némellyek (úgy mint Cellarius Hist.
medii ævi) Beháim Mártont Krumlau-béli
Tsehfiunak írják, az onnét vehette ere-
detét; mert vagy az ő régi Eleji Tseh
Országból Pilsnei Megyéből szakadtak
Norimbergába; vagy azért, mert maga
ifjantában kereskedés-végett Tseh ország-
ban tartózkodott. Beháim Márton nem
volt se Müllernek, vagy Regiomontánus-
nak, se Beroáldnak tanítványa. Lenár-
dal tartott levelezéseiből, ki-tanultam,
úgy mond Murr: hogy az akkori Nemefek
szokások-szerént Beháim Márton kereske-
dő kalmár életü volt. Szaltzburgban, Fol-
kelmárkban, Landshutban, Velentzében,
Németalföldön, úgy tettzik 1481-ben Por-
tugáliába vette magát. Akkor V-dik Al-
fonzus Királykodott; de azon 1481-ben
Augusztus' 24-dik napján meg-holt. Be-
háim Márton még 1479-ben posztót árult.

Ezeknek el-beszéllések-után azt jelen-
ti Murr: hogy az Ázori Szigeteknek első
fel-találói a' Normánnok voltak, már a'
9-dik században. A' Portugállusok fel-ta-
lálták 1418-ban a' *Porto Santo*, 1420-ban

a' *Madeira* szigeteket. Li írja *Murr* azt a' földi golyóbist-is, mellyet a' Norimbergaiak kérésére maga Beháim Márton készített; maga tulajdon tapasztalásából néhutt; másutt Ptolemeusnak, 's egyebeknek tudósítáfokból, a' külföldi, 's tengeri Lakosok' le-írásával fel-ékesített; magára, a' pergamennel bé-vont golyóbisra irván a' tudósítáfokat. Ezt a' golyóbist az említett városban, a' Beháim familiának arkivumában (papiros-tartó kintsházában) hagyta. Azt le-rajzolta *Murr*, 's a' tudósítáfokat le-írta belöle. Ezen oda irt tudósítáfokból értyük: hogy II-dik Jánosnak Portugálliai Királynak hajóján Beháim Márton egész a' jó reménység fokáig utazott. p. 20.

A' mi emlékezetre igen méltó dolog, és erre a' golyóbisra Beháim Martontól iratott, az az Antillai szigetekről-való tudósítás. A' golyóbis 1492-ben végeztett-el. Solche kunst und Apfel (pomum terrae = glob. terraqv.) ist gepracticirt, und gemacht worden, nach Christi Geb. 1492, der dan durch den gedachten Herrn Martin Beháim. &c.

Az Antillai Szigetekről-való tudósítás a' golyóbison ez: „Insula Antilia, genant septe irtade. Als man zelt nach Christi gepurt 734. Jor, als ganz Hispania von den heiden aus Affrica gewonnen wurd, do wurd bewont di obgeschriben Insula Antilia genant Septe ritade, von einem

Ertzbischof von Porto Portugal, mit sechs anderen Bischoffen, und andern Christen, man und frawen, dj zu schiff von Hispania dar geflohen kommen mit Irem vich hab und gut. anno 1414. ist ein schiff aus Hispania ungefert darbei gewest am negsten. Ide *Murr* azt veti: Ist eine der wichtigsten Sachen auf diesem globo. Die Portugesen kanten also damals schon den namen Antillen. (Ez a' tudósittás megvilágosíttya azt, a' mit a' Magyar Könyvháznak első Könyvében a' hét Püspökről irva hagytam.

Az említett golyóbison kívül, még a' féle kettő, régi, földet ábrázoló golyóbis vagyon a' Norimbergai városi Könyvházban. Az Ebneri bibliothékában pedig mutatattik pergamentra rajzoltatott egész föld tekéntete, mellyet *Ribera*, a' Spanyol Királynak világítója Cosmográfus 1529-ben irt. A' fejtése Spanyol. Az új világ részzeit az ótól VI-dik Sándor Páának kettéválasztása-szerént osztja-fel.

Urunk 1485-ben II-dik János, Beháim Mártonyt Krisztus ordójának vitézévé tette. Zum Ritter des Christus ordens geschlagen. Az említett Király gallyájával járt Beháim, mint világító. Fáyálban, Azori szigetben, meg-házafodott: halála 1506-ra tétetik. Fáyálból tudniillik ezen esztendőben Lusitániába hajózott, a' hol 29-dik Juliusban, Lizbonában el-érte a' halál; 's ott a' Dominikánusok Templomában temmetetett.

Egy uttal tudósított Murr a' régi földgolyóbis le-irókról, és földi abroszokról. Ki volt az első illy golyóbis tsinálója? talán Anakszimánder Thálesnek tanítványa? Diogen. Laert. L. 2. Και γησ και θαλασσης περιμέτρον πρωτος ἐγραψεν. ἀλλα και σφαιραι κατεσκευασε. A' földnek és tengernek foglalattját első volt a' ki le-irá, és golyóbist készített. A' régi pénzekon, és irásokon láttatik már a' féle. (Pitture d' Ercolano Tom. II.) Poliortzétés, avagy várgyöző *Demeter* a' világot ábrázoló-golyóbist szöve hordozá a' palástján. PLUTARCH in Demetrio. εἰκασμα τῆ κοσμου. Sifzifilinus azt beszéli *Dio*-után: hogy Domitziánus Császár azért ölette-meg Pomposziánus nevü Metziust, mert tulajdon szobájában a' világ golyóbist-irá-le; mintha a' leg-főb' hatalomra asétozna. JOSUE 18. részében a' föld abroszának valami példája fel-találtatik. Egyiptusban *Sesofstris*, kit P. Tourne mine Faráónak tart lenni, úgy tettzik, föld-abroszokat tsináltatott. *Eustath.* ad Dionys. Periegetem. Arisztágotás, Miletusi Fejedelem, egy táblán megmutatta Kleomenesnek, Látzedemóniai Királynak a' városokat Spártától-fogva Susáig, Persia' fő városáig. HERODOS cor & ex tabula pictos ediscere mundos. PROPERT. L. 4. el. 3.

BRÁSILIAI LAKOSOK. MURR nevezetes Gyüleményének 14-dik Szakaszában, Brásziliáról egy deák tudósítás

találtatik. A' miket arról még másutt nem emlegettem, ezen tudósításból ide helyeztetem.

Láttam úgymond az Iró, 1753-ban egy nemzetséget, melly az ő erdei hazáját nem rég hagyta-el. A' neve a' Lufzitánufoknál *Gámella*, az az: Sajtár, vállu. Azon nép személlyei az ajakokba fa-tsészét (sajtárotskát, vallutskát) szerkeztetnek; melly-nélkül se nem ehetnek, se nem ihatnak. Mihelyest ki-vetetik onnét a' tsésze, rú túl le-függ az ajakok. *Murr* p. 254. in Scholio. *Possideo veram talem effigiem ad naturalem magnitudinem expressum, depictamque Brasili Anthropophagi ex iis, quos Lusitani Gamellas vocant, ex dono R. P. Joannis Nepomuceni e Comitibus de Sluha.* Lásd KÁILING M. Kház V. Szakasza.

A' mi a' Brázilufoknak a' gonosz lelkekről-való vélekedéseket illeti, nem egy-fzer hallottam, úgymond az Iró: hogy a' gonosz Lelkektől félnek; és úgy tettzik, valami tiszteletet-is tesznek nékik, hogy ne ártsanak. A' gonosz Lélek közönséges neve nálók *Anhanga*: különös nevek: *Surupari*, *Tagoiba*, *Gurapira*. Egy Miszsió-nárius, ki némelly ideig nálak az erdőkben mulatott, azt beszéllé: láttam, hogy ezen erdei emberek mindennap napkeletkor, és nap nyugotkor mélly egy verem-mellett tántzoltak, és énekeltek; a' miből vallásbéli valami nemnek nálak lételét vezetik-ki némellyek. Félnék a' boszorká-

nyoktól-is. Nagyob' számu mindenik Brá-
 fzilus népnek, ha annál vadab'-is, vagyon
 Elöljárója *Cazik* név-alatt. Az halottalel-
 temetik némelly podjászfzokat-is; főkép-
 pen azt a' hálót, a' mellyben meg-haltak.
 A' halottat, mihelyt ki-múlik, rengetik a'
 hálóban, 's mellette énekelve keseregnek.
 Ha az atyafiságból valaki elé-jő, esztendő
 múlva-is, azt az énekes jajgatást isméte-
 lik. Laknak az Apátzákon - kívül Brá-
 szíliában, Benediktínusok: ezeknek *Báhia*
 városában három a' házak; hogy a' töb-
 bit elé ne számlállyam. Szint azon város-
 ban vagyon az Augusztiniánusoknak-is egy
 házak: a' tzipellős Kármeliták egész Pro-
 vintziával, vagy Tartománnyal birnak;
 a' mezét lábu Kármelitáknak kettő a' há-
 zak; vannak *Turóni* nevü Kármeliták-is.
 A' Frántziskánusoknak kettő a' Provintziá-
 jok: vannak Oratóriumiak. *Pára* városá-
 ban, midőn 1756-ban a' Dominikánusok
 Rendiből volna a' Püspök; tudniillik *De*
Bulhoens Mihály, azon Rendből egy tár-
 sá-
 fat tartott magánál. Az említett Püspök
 az Amerikából ki-hajtatott Jesuitákkal,
 1760-ban haza jött, és Leirában, az Ulisz-
 szipói Pátriárkasághoz tartozandó város-
 ban halt-meg. — Azon-kívül Brá-
 szíliának *Pára* nevü részében laknak szakállat-
 lan Kaputzinuszok; de a' Frántziskánusok'
 Generálifsától függenek. Vannak közön-
 séges Frántziskánusok-is. Noláskufi de
 mercede rab-váltók; Kármeliták.

A' Caaëte Miszfzió táján nagyon ural-
 kodik a' betegség. Makapába 1754 - dik
 esztendő táján, tsillag-nézéshez tartozan-
 dó dolgáért érkezvén P. *Szentmártonyi Ig-*
názt S. J. a' lakofokat majd mind az ő Plé-
 bánusfokkal - együtt betegen találta. Szol-
 gálottyokra ott maradt két hónapig. A'
 miólta marhák vitettek közikbe, hallom,
 úgymond az Iró: egétségesebbek. A' Pá-
 rai tartomány városának neve Belem (Be-
 tlehem) melly nevét talán azért nyéré,
 mert a' város fundamentoma Karátson tá-
 ján, a' Betlehemben született Ur Jesus
 emlékezetére tétetett. Az-előtt *Pára* volt
 a' helység neve, melly szó a' Brászilufok-
 nál tengert jelent. Az Amerikánusok ot-
 hon-való nyelveken tsak Mairinak, az az,
 városnak hívják, közel-vagyon oda szent
 János' szigete máskép *Marajo*, igen jó ber-
 kenye termő; teli az erdeje a' fok ökrrel;
 mellyeknek mindenike billyeges: hogy, ha
 a' határon - kívül vetemedik, meg - ismér-
 tefsék, A' ki a' mézfárszékre ökröt akar
 fogni, lóháton a' marha-után nyargal, 's
 a' hol éri, kötél-karikát vet a' szarvaira,
 és úgy fogja-meg. (Itt az olvasónk meg-
 emlékezhetik a' tzödör fogásról.) A'
 Párai, avagy Belemi ki-kötő-rév ditsérte-
 tik: két-felől kettő a' Kastélyos vára. Az
 egyiknek ispitállya, a' másiknak Templo-
 ma vagyon: de kívül. Varga volt az egyik
 várnak építő-mestere; nyilván ultra cre-
 pidam. — Az ezüst-edény fok; de a' ru-

hán az arany és ezüst meg-vagyon tiltva. Selyemmel, bárfonnyal tündöklenek. A' Városi ruha a' nagyoknál bárfony; de az el-tart egész életekben: mert uton, falu-helyen, a' hol jobbára laknak, tsekély az öltözettyek a' Lufzitánusoknak; kik-is ha esznek, nagyobb' hasznát veszik az uj-jaiknak, mint sem a' villának. (Láttuk a' Mkházban ezt a' szokást másutt-is) Báhia városában nem tsézán, hanem hállóban hordoztattyák magokat. Párában a' Gubernátor gyalogjárt: előtte szekerszét hordozó két káplár; utánna tiz vagy tizenkét haditiszt. A' Püspök fényes gyaloghintóban hordoztatott: mellette két inas; utánna végtére az a' Klerikus-is gyalog hintóban, a' ki a' hoszszu ruhája végét hordozá. Szint ezen városban az Afzszony-ságok hálóban hordoztatnak Amerikai, vagy Afrikai egypár tsatlósiól: hogy pedig az afzszony igen meg-ne rázódjék, négy vagy hat leányzója közel járván, tartogattya. A' Templomban ezek tzifra szőnyeget teríttenek: arra az afzszony le-ül. — *Flumen Januarii* Jánuárius vize, nevezetés Brásziliai város. Annak körülette fok a' vár: a' Tárfaság Collegiomából tizet, 's többet-is lehetett szemlélni. De azokról azt szokták mondani a' Lufzitánusok; fok a' Kalitka, kevés a' madár; az az: fok a' vár, kevés a' katona. A' boldog Afzszony képei-előtt, mellyek meg-világosíttatnak, estve énekelnek. Brásziliában, 's Lufzita-

niában a' városokban szokás-szerént napnyugott-táján a' Lorétomi Litánia énekeltetik, 's az énekre azok felelnek, kik ellenben-általlaknak. Brákárában szép rendben járulnak az ájtatóságra a' Szüz Anya képe elejbe, melly a' Jesuiták' Collegioma tornyán láttatott. A' Templomok fetétessek. Ezen homályofság-miatt a' mi azokban drágáb, nehezen szemléltetik. A' hol gazdagabbak a' Templomok, az öreg oltár a' falakkal-együtt arannyal vagyon tellyességgel be-tapasztva. Ablakok egyik-felől lintsenek; vagy fából állanak (ugy tettszik azt akarja jelenteni: farostélyből) mert az üveg ritka. Midön a' Matogrossói bányából Párába arany por vitetik, az gyüszü övekbe rakatik, 's azzal övedzik-fel magokat egyéb ruha-alatt az emberek; fegyveres emberek késérik. Madeira vizén hajóznak hofszu keskeny hajókon: hogy a' köszik-lák-közt könnyebben el-tsufzhafsanak. Néha ki-is kell szállani, a' hajót ki-huzni, 's a' szárazon addig vinni, míg az alkalmas hajózásra ismét a' vízbe nem tálzithattyák. Láttam 1755-ben, hogy töb' hajó evez együtt az ellenség-miatt: mert körül-belül jár a' Murás nevü ellenkező nép, melly a' hajókra gyakran nyilakat röpített. Az illyen mindenik hajóban harmintz az evező, 's töb'-is, valamint azon hajókban-is, mellyek az erdökre járnak gyümölts szedésért. A' kik a' hajó orán ülnek, a' hajózásban nagy mesterek: ezek mutattyák

az utat. Ezek éneket kezdenek, 's a' többi valahányszor együtt meg-huzza az evezőt, utánna énekel. Az evezők nem hosszabbak öt tenyérnyinél.

Az a' nevetlen Író, ki Brásziliáról ezen tudósítással szolgál, ad-elé leveleket-is; a' többi-között azt, melly Prágából adatott, 1785-ben, Februáriusnak 19-dik napján. P. *Przkrill* Károly haláláról, kárvalló üldözésekor, a' Juliánusi tömlötzben nyomorgott. 1773-ban a' Hradétzi, avagy Königráti Kollegium Rektora, azután a' Seminárium Prefektusa volt. Az említett városi Püspök igen kedvellette, ki érette Isteni szolgálatot tett, és az életét le-iratta. 8-dik Jánváriusban adta-ki a' lelkét. Goában Teológiát tanított, 's ugyan azon városban a' többi-között meg-irta a' Kánáriai nyelvre oktató Grámmatikát-is. Le-irta Góa városát, ki-kötő partyát, a' Napkeletiek szokását; a' szent Juliánusi tömlötzben Görög Grammatikát készített. *Pelzels Boemische, Maehrische, und schlesische Schriftsteller aus dem orden der Jesuiten. Prag. 1768.*

BRUNO. Az Asztai szent Püspöknek Brunónak könyveit így hirdeti a' Romai napitáriró *Giornale Ecclesiastico di Roma*. Tom. 4. p. 306. S. BRUNONIS Astensis Episcopi Signienfium, et Abbatis Montis Casini opera in duo Tomos distributa, aucta, et adnotationibus illustrata, Regiæ celsitudini Caroli Emanuelis, Pedemontii

Principis ect. Dicata. Tomus primus continens expositiones in Pentateuchum, in Librum Job, in Psalmos, et in Cantica Canticorum Romæ ex Typographia Joannis Zempel. — P. *Bruno Bruni* a' kégyes Iskolák' Szerzetesse, ki Turini szent Mákszimus munkáit igen helyesen ki - adá, ki - botsáttá szent Brunónak Signi Püspöknek Irásit-is. Sz. *Bruno* a' 11-dik században világosíttá az ő szentségével és tudományával az A. Sz. Egyházat. (Asti, Piemont városa.) Ott született szent *Bruno*, A' Zsoltárok nála első fordításbéliék, és Italus nevűek, mellyeket V. S. Pius engedelmeből most-is énekli Romai Sz. Péter Basilikája, és a' Mediolánumi szent Egyház. A' Sz. Atyának stílusa, (írása módja) semmi bárbáriefel sem fekélyes; hanem hasonló minden egyéb' Sz. Atyákéhoz; kiknek olvasásában igen forgott vala; főképpen szent Ambrus, és szent Ágoston könyveiben; a' kiktől meg - tanúlta 's fel-vette a' méltóságot, édeséget, és kezettséget. A' Sz. Irás' fejtesében el-nem hadja a' betü - szerént - való értelmet; de többet forog a' titkos értelem-mellett mégis. VII-dik Sz. Gergely ezen Sz. Brunót választá a' Romai Gyűlésben a' Berengarius-ellen-való vetekedésre. Arról a' Gyűlésről és vetekedésről tudósíttás adatik az A. Sz. Egyház történetiben.

BRISZSZENUSOK A' Bosnyaiak, kikhez a' Magyar Országú lakokban Horvátok egyesültek,

egyesültek, Bosner, és valserkróbot nevet nyertek. Ezek ott laknak, a' hol az előtt a' Bisenusok voltak; kiket *Pray* Dissert. 7. Annal, p. 169. egy azon néppé tesz a' Pátsinatsit, vagy Petseneg nép részével. Ezek Moldvát lakták, Kazar nevü Kománok, és így Magyar vérü eredetüek voltak. Különbféle Fejedelmektől, Moson, Tifza, Garam, Zsitva, táján lakó-helyeket nyertek; fokban közülök országos nagy Tisztségeket-is vifeltek. (1192-ben Mog, vagy Mock Palatínus, Bátsi Gróf; 1216-ban Och, udvari, és Bisen nevü Gróf: 1339-ben Biszen György Hatvant Károly Királytól nyeré) A' Katonák-között az első Rendekben vitézkedtek *Proculcátor* hivatallal, Bonfinius őket gyors lovasoknak, bajszos, szakállos, hosszú ruhás vitézeknek írja lenni. *Decad. 2. L. 4.* Ezekből, úgymond *Liszthi* Veszp. Püsp. in marg. Bonfin. észre vehetni, hogy a' Magyarok ruhájának az előtt más formája volt. Midőn Európába szakadtak, Ásiai módra bokáig ért a' ruhájok; a' kurtított az Európaiak példájából szerzék-bé. Midőn az Ur nép a' Patzinákat meg-győzte, úgymond Konstantin, a' meg-győzött rész, melly magát az Uzok hatalma-alá botsáttá, az ő hosszú köntösét térdig el-mettség.

BLÁSKOVITS András, néhai Jesuita, nagy tudományu Papi személy 1776-ban illy Könyvet készített a' Szávai Pannoniának Andantonium nevü közönségé-

ról. Dissertation. Pars I. occasione recens-
eruti marmoris ab Andantonenfi Pannoniæ
Saviæ Republica. Imperatori Trajano De-
cio olim dedicati concinnata. Zagrabiaë.
1781. A köre mettszett Irás e' következendő.
Imp. Cæs. C. Mefsio Quinto Trajano
Decio. P. F. Aug. P. M. R. Pot. Cos. IR.
P. P. Respubl. Andant. D. D. Imperatori
Cæsari Cajo etc. Pio, Felici, Augusto,
Pontifici Max. Tribunitiæ potestatis. Con-
suli iterum, Patri patriæ, Republica An-
dantomana, Dicat, Donat. Nagyon meg-
ditsérték ezen Könyvet a' Lipshai Tudó-
fok, 1782-ben. A' kö a' föld-alatt talál-
tatott 1758-ban, a' Templomnak újjittá-
sakor. Minthogy pedig Zábrághoz nem
igen meszszire, ad secundum a zagrabia
lapidem, Stenevetzben, máskep' Suffed ne-
vü helységben taláztatott az említett Kö,
és Irás, nagy tudománnyal meg-mutattya
hosszszafan az Iró, a' régi utazók', és egyéb'
Irók Könyveikből, hogy az Andantonia
nevü városnak, és közönségnek *Stenevetz*
határán kellett fekünni. Azt a' Régiek
Dantoniának; Ptoleméus pedig egy betü
által tevésével *Audantoniumnak* nevezé. A'
várost Attila rontotta-el; úgymond, *Stene-*
vetzben töb' régi maradványok vetődnek-
elé az ásás-által. Andantonnak alkalma-
tofságával le-iratik Sz. Quirínusnak, ki
Szábáriában szenvedett, és szent Irenéus-
nak, Szeremi Püspöknek mártiromsága.
a p. 44. A' 2-dik Könyben, vagy Dissertá-

zióban, hogy magányosnak ne láttassék lenni az Andantonai közönség, több' illy Respublikákat számlál-elé az Iró, mellyek az ő módja-szerént othonyos törvény-szerént éltek a' Romai Tanátsnak, vagy Imperátoroknak engedelmeiből. p. o. illyen Respublica volt a' Pánormusi, a' Lávikai, 's a' t. — A' 3-dik Dissertatzió De-tzius Tsászárról, ki Filep Ts.-után Urunk 240-ben lett Tsászárrá. — Le-iratik De-tzius kegyetlen üldözése; 's a' t. nagy tudománnyal. Meg-volt Magyar Országban is a' Respublikáknak nemelly városokban *nemelly* tulajdona. p. o. Lötsén. Óvár azon jussal birt, a' mint a' petsét-nyomóján lévő irás mutattya. „Sigillum Reipublicæ Ovárienfis.“

BOGDÁN. Uhlán fő Hadnagy (M. Hirm. 1794. Apr. 18.) leg-nagyob' eszköz volt azon öt ágyuknak, és két puskaporos szekereknek el-vételében, mellyeket Mártzius 29-dik napján vesztett a' Frantziáság. Ezen vitéz hazafi az említett nap előtt harmitzad magával 14 Frantziákat, 's egynehány szekereket fogott-el. Egyen a' szekerek-közül pénz volt, mellyből Koburg Hg. 80. aranyt adatott a' Legényeknek; Bogdán Hadnagnak pedig megígérte, hogy el-nyereti vele a' Teresia Rendje Kis Keresztyét. 's a' t.

BRUCE. Angliai utazó Abiszszinában. Fel-találta 1770-ben az Egyiptusi nevezetes Nilus vizének eredetét; avagy azt a'

kutat, mellyből ki-fakad. James Bruce Reise nach Abyfsinien. — Mit kellyen erről a' találmányról itélni, ki-tettszik itten (L.) *Lobo* irásából. —

A' melly kutakból egy kis dombon ered Nilus, úgymond Bruce, az kettő: egyik nagyob' a' másiknál, örültem, tapsoltam, hogy a' mit olly fok esztendeig fokban heába kerestek, én egy Britániai közönséges ember hofzszas utazásom-után fel-találtam. Ittam abból, 3-dik Györgynek, Angliai Királynak, Katalin Tsászárnénak, és a' közép tengeren viaskodó táborának egészségekért. Nilusnak fő kutforása három lábnyi az által-erőjén egyik karimájától a' másikig: tiszta a' vize, nem gazos, nem látni, mintha fel-forrana: 5-dik Novemberben, 1770-ben két hüvelyknyire állott a' karimáján alól; semmi nevedését sem vettem-észre. Ettől, Nilus másik forrása délről nyugat-felé tíz lábnyira vagyon el-távozva. — Hogy az elébbieket ne említsük, az utóbbiak-közül ezek kerestek Nilus eredetére Abiszszinában: *Kozmás* Remete; El-járt Akszumig, de Nilusnak eredetét el-nem érte. A' Portugállusok-közül, kik Abiszszinába járultak, se Kovillán, se Limai Roderigo, se Gáma Kristóf, se Mendez Alfonsz Nilus' eredetét nem szemlélték. Paez Péter Jesuita hagyott két szakaszú könyvet a' Miszióról. Azokból *Kerker*, és más egy Jesuita tudósítást eresztett-ki Nilus eredetéről. Én

(úgymond Bruce) levelek-szerént el-olvas-
tam Paez Péter irását, de Nilus eredetéről
semmit se találtam benne. Kirkernek
írásából-is észre lehet venni, hogy Paez
Péter annál a' forrásnál nem volt. (Ismét
Lobo irásába tetsék tekinteni.) Hajling
Péter Lübeki Protosztáns Miszszionárius
el-ment Abiszszinába, de nem tudatik, mit
talált-fel. Nilus az ő forrása helyétől egy
motsáron megyen végig: Guttónak lapos
helyére érkezik; husz mérföldön által-es-
vén, fok forrást és folyó vizet vesz magá-
hoz. Tzána-tón által-esik, úgy hogy szinét
meg-nem változtattya; sem a' tóval
egybe nem egyeledik. Dara Tartomán-
nyába be-foly; azután Begember, és Am-
hara-felé; de attól hatvan mértföldnyire
távul lévén, Gójám tartományát bé-ke-
rítli. Itten mélly, és sebes kezd lenni; fok
már ezen tájon benne a' *Krokodill*. Gon-
gas határit mosza, két száz nyoltzvan láb-
nyira le-omlik a' hegyekről: Sennár vá-
rosába szalad: öszve-egyeseül Tacazze, és
Astaborás vizével: bé-száll Bárbariának,
avagy Dongola országának első városába
Kortiba: Moschóba érkezik: hetedszer
esik-le a' hegyekről Jan Adelnál: Egyip-
tusi Ibrim, és Deir örízet helyekhez érke-
zik; nyoltzadszor hull alá'; 's végtére
Egyiptust által-futtya.

Méltó észre-venni Brucének viszszaj-
öveteléről-való egynehány tudosítottást (Ni-
lusnak, és Dongola országának táján) *As-*

sa Nagga az északi Szélefségnek 30 és 19 alatt fekszik. Meg-mértem, 's úgy talál-
tam. Novembernek 14-dik táján reggel hét
órákor *Assa Naggát* el-hagyván, egyene-
sen Éjszak-felé utaztunk. Huszon egy mér-
földet meg-halladván *Vaadi* és *Halboubnál*
egynehány *Acacia* nevü fa-alá hengered-
tünk (sok ilyen fát emleget *Bruce* a' mer-
re járt. Nem különös nemü kökényfa
volt-é? vagy nem korona fa-e? *Robinia*
Pseudoacacia.) Itt bennünket pompás egy-
tekéntetnek tárgya félelmes álmélkodással
meg-töltött. Láttunk ime egyszerre nyug-
gat felől temérdek sok és magas homok-
oszlópokat. Azok egymáshoz itt közeleb',
amott távulab lévén, hol gyorsan, hol
méltóságos lassúsággal forgának: néha fé-
lénk rohantak, 's mintegy fenyegettek,
hogy majd majd el-temetnek: potyogott-
is reánk egynehány homokfűrt; néha pe-
dig szemeink-elöl el-enyésztek; 's a' felhő-
kig kerekedtek: egykor a' tsuttok vált-el
az allyoktól, máskor félig szakadt-el a'
homok-oszlop, mintha az alfél a' felféltől
ágyuval lett volna el-pattantva. A' déli
szél vizsza-voná őket felénk, 's az én lel-
kemben ugyan olly félelmes indulatot hagy-
tak, hogy az álmélkodással egybe keve-
redne. Heába szaladtunk volna; a' leg-
gyorsab' ló vagy hajó ki nem szabadítha-
tott volna minket ebből a' veszélyből.
Sánta voltám, a' tevék killeb' ugrottak,
alig tudtam vizsza vezetni őket az álló

helyekre. *Idris* egy társunk imádkozott-is a' Felséges Istenhez, babonáskodott-is: az *Ismael* Török feddette, és mintegy más babonára intette, mondván: hogy tsak a' *pufztai* Arábia-béliek tudják babonával az homok-oszlopokat meg-állítani. Ez a' pufzta a' *Beni Koreiseh* nevü szelédeb' Arabokhoz tartozandó, kikről az mondatik-hogy a' Karaván tárfaságokat nem bán-tyák. Ez nap lassan ballagtunk, lábaink febefsek, és dagattak voltak: el-kedvet-lenedett az egész tárfaság, az *Idris*t ki-vé-vén. Dellest négy órakor el-enyefztek az ijesztő homok-oszlopok. Estére *vaad* Dimo-kéára érkeztünk, és ott háltunk: másnap fel-ébredvén, a' homok-alól bújtunk-ki: mert az éjjeli szél abba temetett bennün-ket. Ez a' történet még annál-is inkáb' el-kedvetlenített, 's ijeszgetett bennünket, az emberek morgottak, vizünk igen fogyott: 15-ben el-hagytuk *Vaadi* Dimokeát; *Vaa-di* del Anidra érkeztünk. Ismét elé-kerül-tek a' homok-oszlopok, nem láttattak olly nagyoknak lenni, mint a' tegnapiak vol-tak; de nagyob' volt a' számak, 's fényes erdők gyanánt tüntek a' szemeink elejbe. Fel-borzadott minden ember, ítélet nap-ját vélték elé jötnök lenni. Kérdém *Idris*t, ha illyet látotté már egynehányszor? Igen-is, úgymond; de soha se retteneteseb' ál-lapotban; leg-főképpen pedig meg-ijedt a' levegőnek verhenyes tekéntetétől: mert az a' *Simumnak* (az el-lankasztó szélnek)

a' jele. Kérem, hogy az emberek előtt a' Simumot ne emlegesse: ne hogy igen felháborodjanak az ijesztő várakozás-miatt. Dellest öt órakor el-hagytuk *Vaadi del Ane-det*: az homok oszlopok el-enyésztek: megörültek azon az emberek; de az öröm nem tartott sokáig. Idris engem 's velem együtt az embereimet meg-intette, hogy, ha a' *Simum* érkezik, essenek azonnal artzájokra, szájokat szorítsák a' földhöz, 's a' meddig csak lehetséges, levegő eget magokba ne ereszfzenek. Hat órakor-meg-állottunk egy kis kösziklánál, a' homok hátán, fa, fű nélkül: tevéinknek egész éjszaka nem volt mit enniek. Ezen hely neve Ras El seah; a' Bischároknál pedig *El-mouth*, az az, *halál*. Abból nem jót jövendöltünk. Azt 16-ban el-hagytuk, egykevesé vigab' volt a' népünk. Egyszerre, midőn 11 órakor a' Chigre kösziklának tetejét szemlélgetnök, 's oda sietnénk, remélvén, hogy friss vízzel majd jól lakunk, fel-kiált Idris: *Simum*; tüstént borúllyatok-le. Láttam, hogy a' keleti dél-felől jön egy felhő, az olly színű volt, mint a' szivárványnak piros része, sűrű nem volt, 's mint egy 12 lábnyira láttfszatott a' föld színétől. Alig volt időm a' le-borulásra, már-is meg-tsapta az artzámat a' melege. Feküdtünk borúlva, mint a' holtak; egy darab idő-múlva mondá Idris: a' *Simum* el-takarodott, 's valóban a' pirosforma gőz el-tűnt; de lengedezett a' vékony levegő

fuvattya, melly rekkenő fullasztó módra meleg és forró volt. Érzém, hogy a' Simumnak valamelly részét bé-szívtam, 's asthma nevü fulladékos nyavalyát kaptam, mellytől két esztendő múlva szabadultam meg - azután olasz országban a' *Poretta* fürdőben, a' hol egynehány hónapig tartózkodtam. Az egész népem tellyeséggel kedvetlenné lett; már tsak futtogva beszélgettek; öszve hívtam őket, meg-mutattam nekik az artzámat, melly annyira fel-dagadott, hogy szemeim alig láttszánánakki: látták dagadt sebes, véres lábaimat, ösztönöztem őket, hogy magokat el-ne hadják: meg-nem halnak szomjan, Chigrében majd tömlőjüket ismét vízzel megtöltyük: mindeniknek egy tsétzéske vizet adattam. Azt bizonyították, hogy én miattam töprenkednek leg-felettéb: ösztönöztek, hogy teveháton utazzak; de arra nem hajlottam: mert a' mennyire kitelhetett, sajnállani kellett a' tevéket. A' *Simum* tartott azután-is; el-gyengített bennünket tellyeséggel; noha olly tsekély volt a' Szellő, hogy a' levelet se hajtaná fel a' föld-ről: öt óra-előtt el-állott egészlen a' *Simum*, 's éjszokról friss Szellő érkezett; de hamar vége volt annak-is. Accabába jutánk fél mértföldnyire a' kuttól: köves volt körül belül: gyepet éppen nem láttunk. Tevéink a' hegyes köveken-való járásban meg-sántultak. *Chigre*, kis ollyan völgy, mellyet kopasz kösziklák környékeznek. Tiz it-

ten a' kut: a' job' izü viz a' felső Kutban találtatott; de tisztátalan volt: teli földi vizi rútt állatotskákkal: mikor ittuk, pamuk-rongyon kellett a' szánkba által-eresz-tenünk: hogy a' férgeket vele együtt meg-ne igyuk. A' kőszikla-felett fok fogoly madarat láttunk, mellyek talán tsak a' kukatzokkal éltek: nem löttünk reájok: hogy észre ne vegyenek a' vándorló Arabok. — Tevéknek két portziót adtunk: meg-förödtünk. A' viz hideg volt: mert a' kőszikla' árnyéka a' napot oda nem ereszté. Egyebeknek hafznált; de közülünk kettő, ki eléb' ki-utób' meg-halt. — Ismét homok-oszlop, ismét *Simam*, utób' olly nyomoruságba estem, úgymond *Bruce*, hogy gyűjteményimet, az értzeket, kövesült takarmányimat, óráimat, nézető negyedemet, láttató hofszú tsömet el-kellett az uton vetnem, és hagynom, Bálbeki, és Pálmirai rajzolásimmal-együtt. A' tevém már tsak ötre olvadtak. — El-be-szélli végtére mikép' érkezett fok nyomorgási-után Káirba; mikép' kerültek-vissza el-hagyott jószági: mikép' jutott Maszsziliába.

BUZÁD. Sklavóniai Bán. 1226-ban; el-hagyván a' világi forgandóságot, szent Domonkos szerzetébe vette-magát. Ferrarri Sigmund, ki a' Magyar Dominikánusok Történetit írálé, Buzágnak Dominikánus korában irt ezen levelét emlitti: Buzád quondam Banus, nunc vero ordinis

prædicatorum Frater minimus, salutem in Sion, et gloriam in Jerufalem. — Literas præsentis Prioris nostri sigillo studuimus roborare. Anno gratiæ, 1233. Datum apud Pesth XVI. Kalend. Martii. Midön a' Tatárok 1241-ben Magyar Országat el-rabolnák, a' Ház Elöljárója, Priorja, egyéb' szerzetes tárfaival - együtt szaladni kezdének. *Buzád* (Frater, quondam Dux) kérte őket: hogy ő a' meg-maradandó Hivek' vigasztalására othon maradhafson; azon-kéül-is, úgymond: öreg ember lévén, ha a' Tatárok meg-nem ölnek-is, ma holnap meg-halok. Engedtek: meg-maradt a' Kalafstromban. A' szegényeket tehát, és ügye fogyottakat, a' kik el-nem tudtak szaladni, békeféséses türésre ösztönözé, 's egész addig, míg bé nem rohantak a' Tatárok, artzra borúlva imádkozván, és könyvezvén, kerezst módra ki-terjesztvén kezeit, a' Templomban, az oltár-elött feküdt, és így a' gonofzoktól meg-öletett. Pronus in oratione, et lacrymis in Ecclesia in modum crucis extensus. Wagn. Illustr. Familiæ. p. 9.

C.

CAROLL. *) 1788-dik esztendőben, azok a' Népek, mellyek a' Nagy Britán-

*) Lásd Mkház. VI. Szakasz Schöpf. - Baltimore 's a' t. p. 157. —

niától el-szakadtt Amerikai Angliában hat nemzetnek neve-alattismértetnek, és Akádiát, Marilandos, Pensilvânia nagy részét foglallyák magokban; el-hagyták a' külömbféle eretnekségeket, mellyek-után azelőtt jártak, és vizsza - tértek a' közönséges A. Sz. Egyházhoz; minekutánna 25-dik Oktobertől fogva öszve — szövetkeztek arra, hogy vizsza-térnek az Attyok' valására. Ki-végzették, hogy az-eránt adott jó tanátsot meg-köszönik *Mahotiéri Touneliernek*, Frantzia igen derék Miszfióináriusnak, 's egyező akarattal protefiáltak, tudományt tettek, hogy tellyes végezések és szándékok az, hogy vizsza-térnek az Apostoli Romai közönséges vagy Kátholikus vallásra, melly az ő Attyok' vallása volt; következés képpen, hogy ők kivánnak egy Kátholikus Püspököt, ki a' hat Nemzetnek Primásza legyen. El-végzék, hogy az Apostoli szent Székhez folyamodnak, Primás - Püspök kéréssel, ohajtván szerzetefeket-is, nevezet - szerént Kaputzínusokat, hogy Klerusza legyen a' Püspöknek. — Túdosíttatván ő Szentsége, és örvendezvén a' Nemzet' buzgóságán, 1789-ben, 6-dik Novemberben ki-adott Bullával fel - állíttá Báltimóre Városában az új Püspökséget; oda engedvén most először az első Püspök' választását a' Kátholikus Egyháziaknak, kik Márilámban valának, és magának a' szent Széknek tartván a' választásit egyéb' Püspököknek nem

tsak Báltimóre, hanem egyéb' várofi szé-
kekre nézve-is, mellyek fel-állittandók.
A' váláasztó személlyek huszon hatan va-
lának, a' kiktől huszon négy vokfal *Ca-*
roll János Ur, azon Miszsziónak Superiőr-
ja váláasztatott. (néhai Jesuita, ugy tett-
szik) A' váláasztott Püspök minekutánna
Romából vette volna az ő meg-erősítetté-
sét, és az ő Bulláját, London városába
ment. Ezen városban vásárnap 15-dik Au-
gusztusban (1790-ben) fel-szenteltetett *Wal-*
mesley Károlytól Rámai Püspöktől. (in
partibus) Ezt volt akkor a' leg-öregebbik
Apostoli Vikárius Angliában. Nemes *Weld*
Tomáso kérésére a' fel-szentelés véghez-
vitetett azon Urnak *Lotvorth*-vári szép
kápolnájában. *Baltimore* kis város; az volt
az-előtt első helységek a' Kátholikusok-
nak *Marilánda*ban: azt *Milord Baltimore*
fundálta, kinek a' nevét-is viseli. *Bálti-*
móre Ur tudniillik *Marilánda*ba hordozós-
kodott, midőn első *Károly Király* azt a'
Tartományt szabta-ki *folyamat*-helyül
azon *Anglusok*nak, és *Hibernia*-béliek-
nek, kiknek meg-engedte az *Anglus Nem-*
zet az ő *Kátholikus* vallásoknak szabad
gyakorlását. Sokan követték mind az *Ang-*
lia, mind az *Irlándia*, vagy *Hibernia*-
béliek-közül a' példáját, remélvén a' ten-
geren-túl a' nyugodalmat; de oda-is el-ha-
tott az üldözés. Mindazáltal a' *Kátholi-*
kus vallás *P. Vithe* Andrásnak, *Angliai*
Jesuitának szorgalmatofsága-által, melly-

hez hozzá járult egyéb Jesuita Miszsió-
náriusoknak fáradságok, az új lakban 1632-
dikben épen 's erősen meg-tartatott az
utolsó támadáskor nem tsak Báltimorénak,
hanem más szomszéd Kastélyoknak lakósi-
ban-is. Azért meg-is érdemlé az első Pü-
spökséget; de a' Primás titulus meg-nem
adatott. Caroll Püspök Ur az ő fel-szen-
tetése-után el-ment az ő Püspökségébe,
világi és szerzetes Papokat, Orfolyita, 's
Teresia rendü Apátzákat-is vévén oda:
hogy szerzetes Házakat fundállyanak,
mind a' férfiak, mind a' fejer személyek'
számára. *Giornale Ecclesiastico* di Roma
23. April. 1791. Ki-adatnak tudniillik Ro-
mában esztendőről esztendőre *Giornale Ec-
clesiastico* név-alatt a' külső-belső Könyvek-
ről, és egynehány történetekről olaszúl irt
Tudosítások. Abból adám elé a' Carol
Püspökről való tudósítást. Szint ottan ol-
vafsuk, hogy egy ditséretes Könyvet adott-
ki az hitetlenek-ellen COSTA József.

COSTA Giuseppe Maria, de Religio-
ne adversus Incredulos. *Bologna* 1788. szint
ottan tudósítatunk MOZZI Lajosnak ezen
könyvéről: ötven okok, a' Kátholikus
vallás Igaságáról. *Cinquanta Ragioni*: in
Balsano. Ezen okokra nézve tért-meg a'
Brunszwiki Hertzeg a' Lutránuságból. Itt
olvafsuk, az említett Giornálében tudniil-
lik: hogy PÁDVAI SZ. ANTALNAK
életét új tudósításokkal adá-elé, és új erő-
sítésekkel Azevédó Emanuel, Velentzé-

ben, 1788-ban. Ki-telzi a' Summáját. *) — Ottan dorgáltatik Tamburínus Ticini avagy Páviai Német, 's Magyar Collegiomi Professor az ő Prelektzioi és egyeb' gonosz tanító könyvei-miatt; újjító, lármázó, átkozódó: gyülekezet, és szent Atya hamisító, a' R. Anyasz. Egyház ellen fő nyelvelséggel gonoszkodó. Boldogtalan tanítványok, kik illy gonosz tanítóknak, és gonosz példájú embereknek kezek-alá estek. I pericoli, che ai studenti sovraffanno dalla perversa dotrina, e cattivo esempio de lor' precettori. Azon Giornale Iróban ditsértetik *Sacrrell* Gáspárnak, Orátoriumi szerzetesnek az Anyasz. Egyház Történetiről irt sok szakaszsa. Már leg-alább husz a' Tómus: — magasztaltatik *Valsechi* Antalnak Dominikánusnak Wolter és egyéb pogányos újjítók-ellen irt Könyve. (Egerben is ki-nyomtattatott, in 4to. fl. 3^z. Ottan Curdistánról ezen tudósított olvasok.

CURDISTÁN. VI. Pius P. idejében ki-adta a' Romai Propaganda Gyülekezet a' Romai Catekismust azután *Curda*, vagy Kurdistán nyelv Grammatikáját, és szótárját, mellyet készített *P. Gárvóni* Mihály Dominikánus, Apostoli Exmisionarius Kurdistánban, Mesopotámia, és Per-

*) AZEVEDO Különösen a' 2-dik Könyvben azon Szentnek mindenféle tsudatételit írja-le; és azokat a' Kritikának mindenféle ereje-szerént meg-visgálván, a' hitetlenek ellen meg-erősíti.

fia táján a' Török-alatt jobbára, de a' Persához-is tartozandó, részére nézve. Száz ezer ottan a' Keresztyén; de szakadékok, tudatlanok, a' Papjaik alig tudnak olvasni, és irni. Azon *GIORNALE* emlitti azt-is, hogy az elébbi potrohos Enciklopediát, melly a' deisták munkája, újjal tzáfolya-meg *Bergier* Paduæ Tom. 1. grandis. *) Azon Giornálének VII-dik szakaszában *Ricci*, (kinek Gyülését megtiltá, 's igen sok gonosz mondásokban kapta *VI. Pius*, Rl.) Exepiscopusnak hirdetik lenni.

CARVALLO, vagy Pombál. Megvagyon Murrnak Gyüleményében a' Lusitaniai Királynének Carvalló, avagy Pombál-ellen-való végezése. p. 9. illy igékkel: Eu a Raynha. Per justos motiros — Ich die Königin. Aus gerechten Ursachen. — Én a' Királyné, igaz okokra nézre, melyek előmbe adattak, azt itéltem, hogy az én Királyi szolgálatom el nem szenvedheti, hogy a' Márchio de Pombal továbbá a' Státus sekretáriátusfágot, és annak tiszttét az Ország' állapottya számára visellye: azért néki meg-parantsoltam, hogy az én udvaromat hadja-el, és magát a' Pombál nevü városfotskában tartóztassa. — Meg-parantsoltam, hogy külömbféle

*) Ez az a' nevezetes Kánonok BERGIER, ki az Antikeresztyének' sok féte déltzeg, ámíttó Könyveit hathatósan meg-tzáfolta.

vádolások.

vádolások-eránt kérdésre vetefsék ; de magát meg nem igazíthatta. Sőt az ő vétkei tulajdon feleleti-által, és a' tölem parantsolatott környül állásos ki-keresés - által még nagyob' világofságra jöttek, 's még irtóztatóbbakká lettek. Mind ezeket a' ministerekből álló különös Deputátzió - által szorosán meg-visgáltattam. Ezek azt végzették, hogy az említett Markis de Pombál valóságosan bűnös, és példás büntetést érdemlett-meg. Az ő nyomorodott teste, és el-öszült öregsége - miatt megengedem, hogy a' tett ítélet véghez ne vitessék ; hanem a' juls-helyébe kegyelem állyon ; úgy, hogy az említett Márkis, (Pombál, Carvalló) ki botsánatért reménykedett, és az ő hallatatlan gonofságit (seine unerhörten verbrechen) megutálta, kegyelmessen a' testi büntetéstől meg-menekedjék, mellyet meg-érdemlett. Légyen úgy ; de olly parantsolattal, hogy húsz mértföldnyire légyen távul az Udvar-tól, míg tetszéfem-szerént másti nem rendelék. Egyetemben azt-is parantsolom, hogy Birói minden hatalom, és törvényes panasz - tevés, melly akár a' Koronám, akár a' finantz Collegiom jussa szerént ellene állíttathatik, az ő szabadságára eresztessék. Az én alattam valóimnak-is szabad julsok légyen a' szokott Birák - előtt minden kárvallásról, és költségről, mellybe őket az említett Markis vetette, ötet bé-vádolni, és ki-pótolást nyerni. Mert

az én Királyi akaratom az, hogy néki tsak a' testét, és életét illető büntetés engedtefsék-el; de éppen el-nem engedem az elégtételt, mellyel tartozik a' vádoló részeknek, és az én Királyi tulajdonnak. Azért a' vád részek, és az én Királyi Fiskálisim bizonyosak lehetnek abban, hogy az említett Márkis fámiliája-ellen, nem tsak addig míg él, hanem holta-után is minden hathatós, törvényes segítséget nyernek. Ezen parantsolat-szerént éllyen a' mi leg-föb' Törvény-Táblánk. *Queluzban.* Auguszt. 23-dikában, 1781.

CONCINCINAI Keresztyénség. Borgia Úr az Hitterjesztéséről neveztetett Romai Gyülekezetnek Sekretáriusfa a' R. Pápának tudósíttást tett 1776-ban 20-dik Januáriusi levél-szerént (Murrnál 3. rész. p. 343) a' Kozintzinai Királynak arról a' parantsolat-tyáról, mellyel az ott lévő keresztyének a' rabságból és fogságból fel-szabadítottak. A' parantsolat othon való nyelvből deákra, itten pedig Magyarra tétetik. — Azt parantsollya a' Király minden Elöljáróknak, 's az egész Ország minden vezérinek, és Katonáinak: hogy a' Keresztyéneket, kik ez-előtt az elefánt állatok gondviselésére, vagy a' Királyi, feregek szolgálatyára vettek, azért, mert az ő Keresztyén vallásukat meg-tagadni, 's a' szent képeket meg-tapodni nem akarták; eresszék-el 's légyen nekik engedelmek és szabad-ságok az ő vallások tiszteletére, ugyan

ezért a' leg-főb' tanátsnak azt parantsollya (a' Király) hogy ez a' végezés minden tartományokban ki - hirdettefsék: hogy ezen Rendelésnek értelme, ezen ország minden városinak 's faluinak lakosihoz elérkezzék. Azt parantsollya azon - fellül; hogy a' Tartományoknak azon Elöl járóji, és egyebek, a' kiket a' dolog illet, ki ki az ő Tartománnyában azon foglyoknak számokat szorgalmatosan fel-jegyezze; 's mentül hamaréb' bé-adják a' Királynak: hogy a' véghez-vitt parantsolat nyilvánóságosabban ki - tetsék. Végtére azon el-eresztett Keresztyének a' leg-főb' tanáts-előtt jelennyenek-meg személlyek-szerént, mind azért, hogy magokat hála - adóknak mutassák; mind pedig hogy ki - tudódjék a' Tartományok' Elöljárójok - által a' parantsolat' véghezvitele. Hirdettefsék ez ki minden hallogatás - nélkül az országnak minden Tartományban. — Adatott a' 3-dik Holdnak 12-dik napján Anni equini. i. e. 22. April. 1774. (Regis jussu. Bofsiu Scriba Regis ad supremi Consilii.

CUMPF = KUMPF., a' ki Cancelli-
staságot viselt a' Bétsi politzáj direktzio-
nál, Posonyban pedig és Pesten hajdan
Teátrumi Komediás jádzó, és előljá-
ró volt, október 7-dik napján Bétsben szé-
gyen-poltzon állott mindenek láttára: mert
Páskvillus irás sült reá. Rajta függött ezen
tízó: *Paskvillánt. M. HIRM.*

CERVANTES vagy Savedra Mihály Alkalai Spanyol vitézkedett Szelim Török Ts. ellen Lepántónál. Sebbe esett, Nápolyban tanult, Algirben rabságot szenvedett. 1580-ban öt száz kemény talléron ki-váltatott, annyának, 's testvér hugának, vagy nényenek költségével. Donkisót.

CHAPPE. Telegraphe nevet adtak a' Frantziák Chappe találmányának, mellyet 1793-dikban helyén hagyott a' Gyűlés. Anál fogva tudósított lehet venni a' szélekről, úgy, hogy senki egyéb' meg-nem tudhattya a' költöztetés közben annak foglaltatját. Négy öt mértföldnyi meszszeségre vagynak egymástól az eszközök, mellyek-által megyen-végbe a' költöztetés, és azt tsak az igen rosz' ldő nehezíti. MH. *)

CSETE István J. T. Szerz. fő érdemű, Hithirdető. Séllyei fiu, élt 1648-diktól fogva 1718-dikig. Minekutánna Trentsében és Bétsben szerzetes készületin 's tanuláfin által-esett volna, Erdélybe küldett azokban a' veszedelmes időkben, mellyekben Apafinak a' Törökkel-való békesége, de Magyar országnak 's Bétsnek szint azon ellenségtől lett pusztítottása a' Katholikus Hitet fogyasztá, P. Csete István, holott Jesuita ruhát nem hordozhatott, ne-

---

*) NAGY GABOR, Nemethi Plébanus Úr szala vármegyében, Chappe Urnál eléb' ki-hirdethette volna az ő különböző találmányú Telegráfját. 's a' t. Mhirm. 7. April. 1795.

vét, öltözetét meg-változtatá, 's Vizkeleti István nevezet-alatt, Egyházi-világi ruhát vévén magára, szakállát pedig le-eresztvén, Lengyel Országon-által, Erdélybe érkezett Gyula-Fejér-várrá; ott mivel hogy az Előljáró betegen fekütt, alig érkezett karátson böjtén, négy nap prédikált egymás-után az ország Gyűlésén jelenlévő Urak-előtt. De ez tsak eleje volt az Apostoli munkát szivesen üzö ember felséges a' féle dolgainak. Erdélyben, és Magyar Országban szüntelen kereste a' Lelkek idvőtségét; főkép az ő Templomi álhatatos oktatásával, *predikátziójival*, melyeknek irott, 's bé-köttetett, noha bé nem nyomtattatott számak ezer hat száz tizen egyre mégyen. Azoknak egynehányit ki-adá osztán *P. Gyalogi*. Tiz eszten-deig viselte a' Vice Provinciális hivatalt. Kolosvárott Gróf *Apor Istvánnak* segítségével újjonnan talpra állította a' Tudományok' Mindenségét, mellyet *Báthori Fejedelem Király* oda állított. Ezen Kolosvári Akademiának egyéb tulajdoniról tetsék az A. Sz. Egyház Történetit meg-tekénten. 1581-ben, a' 27-dik Könyvben, és a' 32-dikben, melly azon Történetek 4-dik Részében foglaltatik.

D.

DAUN. Atya vitézségének örököse. A' második Burgus háboruban Auftria Daunnak köszöné jobbra-való változását. A' Prágai ütközetkor tellyefséggel le-ve-re-tett Auftriának ereje : magában Prága városában negyven ezernél töb' zárva tar-tatott az ellenségtől: már második hónap-ja folyt, hogy ki nem üthettek Fridrik tá-borára az ellenek szegezett erős új várók-miatt. Elé-jöve Daun: Kotzenitznél meg-ütközött Fridrikkel; meg-győzte azt, kit addig senki se győzött-meg. Prágát fel-szabadította. Ennek a' győzödelemnek em-lékezetére állította-fel Mária Terefia az ő tulajdon nevére a' Terefiai nevezetes Ren-det. „ Militar. ordinem Theresianum. “ mellynek függő tzimjét leg-először-is Daun nyere-el. Nagy hasznokat tudta venni Daun a' Magyar Huszároknak; sőt ő eme-lé arra a' betsületre, hogy közülök nagy nevü vezérek választatnának. Azok-közül vezette Laudont arra a' méltóságra, három esztendő-alatt, melly idővel leg-felségessebbé vált érdemi-szerént. Daun embersége, igasága, okos késedelmessé-ge annyira betsültetett, hogy Német Fá-biusnak hivattatna. A' derékséget minden-kor nagyra betsülte, a' betegeket látogat-ta, vigasztalta, haragot, kevélységet, fe-

tséllést, hánykolódást senki se vett észre benne. Ditseretét így végzi Ferrarius Guido de quinque Imperatoribus: p. 87. „Probus, religiosus, integer, obtinuit, ut qui ad illum familiaris accessissent, viderentur virtutis imaginem videre, tamque excellentem bonitatem in tanto Imperatore non possent admirari satis.“

DIO. DIENES. Dionak, Szitziliai Királynak életét irván Plutárkus, azt említi: hogy Plátót Dio és Diénes Szitziliai Királyok, háromszor vezették nagy tisztelettel Szirákúfa városába, a' végre, hogy a' Fejedelmet, és az ő udvari embereit tiszteséges erköltsre tanítsa. Felválalá nagy örömmel ezt a' tisztet Pláto, volt-is foganattya taníttásának. De az irigyek-miatt azon közben Pláto egyszer eladatott, mászszor élete veszedelmében forgott. Az ajándékokat el nem vette, végtére végső veszedelmétől Arkhítás szabaddította-meg. Arkhítás tudniillik érette harmintz evezős hajót, és követeket küldött Szitziliába. Midön Arkhításhoz, és attól haza készülvén Pláto el-butsuzna, inté őtet Dienes Király, hogy rolá roszszúl ne beszéllyen; felele Plátó: az én iskolámnak arra ideje nem lészzen, hogy felőled valaki ottan meg-emlékezzék. **DIONYS:** Nimirum o Plato, multa ac gravia de nobis crimina apud eos, qui tecum philosophantur, sparges. Tum Plato subridens, absit, ait: ut tanta sermonum penu-

ria labore et unquam Academia, ut tui quisquam mentionem inferat. PLUTARCH. in Dione p. 660.

DUCAS Konstantínus. *Uzi*. — A' Páztinátzítak, *Uzok*, Kumánok, Magyar Atyafiak. (*Pray Dissert. 6.*) Az *uz* nevü Szittyaiakat | Dukás nevü Konstantínus, Urunk 1065-dik esztendejében e' képpen verte-meg. Noha egyébként a' Török terjedése-alatt-is veszteglő, védelem henyélő, jobbára a' Törvény táblák-körül vezérkedő Fejedelem volt ezen Dukás. Az emlétett *Uz* nép az Isteren, avagy a' Dunán hat száz ezerből álló sereggel általütött: Konstantínápolyt utolsó romlásal fenyegette. Mert a' Görögös Romai Birodalomnak fő vezérit, kik a' Dunánál ellenek állottak, tudniillik Basiliust, és Bontoniátést meg győzték, el-fogták: a' Tartományokban pedig fergeteg módra szanaszárt nyargaltak. Illy szörnyü veszedelem sem indíthatta a' Császárt; noha országos-dolog-mulató neve került sokaknál, hogy hadi sereget gyűjtsön, 's a' Birodalom kintsét vegye-elé. Követségek, és küldött ajándékok-által akarta az ellenséget le-tsillapítani. De, hogy hogy lehetne illy nagy sokaságnak szemét ajándékkal ki-szurni, 's a' törvénytelen embereket a' garázdaságtól el-gátolni? A' népnek gúnyolásától indíttatván végtére, kiment a' városból; de száz ötven fegyveres embernél több nem késérte. Meg-szál-

lott ezen kis táborával Trátziában. Tsak nem nevetséges dolognak tartatott lenni, illy kiseded Izámmal indulni a' temérdék fokaság-ellen. De a' Tsászárr ezen kiseded sereggel más rendü, és fegyverü hadakozáshoz fogott. Mert minthogy Isten ö Sz. Felségéhez különös ájtatofsággal viseltetett (erat singulari in Deum religione. KÉRI in Constantino ad an. 1065. p. 350.) Katona tárfaival-együtt gyakorta imádkozott, hoszszas böjtökett tartott; alázatos ajtatofsággal Keresztjárásokat indított; és e' képpen igyekezett azon, hogy a' Seregek Urának kegyességét ki-nyerje. Megsem-is ejtette ötet tulajdon reménysége. Az *Uzokat* a' tél, pestis, éhség rövid idő-alatt le-verte, 's így el-vefzvén, Konstantinusnak engedék a' vér ontás-nélkül-való győzödelmet. *Kuropoláta* azt-is írja, hogy Isteni erő-által, némelly sereg ütött az *uzokra*, midön a' Tsászárr ájtatoskodnék, 's amazok Turzol-mellett táboroznának. Az a' sereg az *Uzokat* mind sebbe ejtette, némellyek el-szaladtak, a' többit a' Tsászárr bé-fogadta, és szántó vető emberekké tette azokon a' földeken, a' mellyeket eléb' rongáltanak. *Zonaras* amazokról azt írja, hogy, az *Uzokat*, midön a' dög-halál-is emésztené, a' Bolgárok, és Szerviusok irították-ki.

E.

EFREM. Siriai Sz. Efrem. Urunk 380-dik esztendejében vitetett a' mennyei ditsőségre. (Lásuk az A. Sz. Egyház Történetit, a' 8-dik K-ben) Méltó újjonnan, könyveinek új elé-adá-á-miatt, előhozakodni Egyházi illy nagy Tanítottól. Sok, és külömbféle könyveinek ki-adásiban az utóbbi időkben ketten fáradoztak fő gondol: P. *Benediktus* Péter, és *Asemánus*. Ez amannak holta-után következett a' munkában. Pater *Benediktus* 1663-ban Fenitziában született: Arab nyelven *Ambarachi* volt a' neve. 1672-ben Romában a' Mároníták' számára rendeltetett Kollegiomban kezdett nevekedni. Tudta a' Zsidó, Szirus, Arab, Deák, és Görög nyelvet. Szerzetes élete, az Isten Szavának hirdetése, Miszsiói, érdemi ditsértetnek. Már öreg Korában fogott szent Efrem irásinak fordítottásához; Pater *Retznek*, a' Jesus Tárfasága szerzete' fő Elöl Járójának parantsolattyából. Sz. Efrem munkáinak második szakaszát, azután, hogy e' nagy dofoghoz fogott, 12-dik esztendőben végzé; által esett a' 3-dik szakasznak közepén-is: 80 esztendősnél idősebb' lévén, ajtatofsan ki-múlt e' világból 1742-ben. Ki-

adattak Benedek, és Asemán munkájok-
 szerént Sz. Efrem' Iráfi Sziriai, Deák, és
 Görög nyelven. — Meg-vallya Sz. *Efrem*-
 is az oltári Szentségben a' tellyes által-
 változást. S. *Efrem* inter opp. Syro-Lati-
 na hujus editionis in Ezechiel. c. 10. Tom.
 2. „Angelus mysterium innuit non ab ipso
 „ Sacerdote ex pane fieri posse corpus,
 „ sed alio, hic autem est Spiritus Sanctus.
 „ Sacerdotem itaque velut mediatorem su-
 „ lummodo manus attollere, labiisque pre-
 „ ces et orationes quasi supplicem servum
 „ offerre.“

Tegyük ide más bizonyságokat - is
 Sz. Efrem tanítványából, és a' féle nagy
 érdemü Tanítókból, kik Napkeleten vi-
 rágzottak. Apud Benedictum pag. 5; &
 apud Asemannum Bibliothecæ orientalis
 Tom. 1. — S. JACOBUS SARUGENSIS
 Episcopus S. Ephrem discipulus, Doctor,
 ut vocabatur Oecumenicus serm. 66. de pas-
 sione Domini. „ Ab illo temporis puncto,
 „ quo apprehendit panem, corpusque suum
 „ dixit, *panis non fuit*, sed ipsius corpus,
 „ et hoc edebant, simul mirabantur; ede-
 „ bant corpus ejus. &c. — B. JOANNES
 MARO in Expositione Liturgiæ S. Jacobi
 (apud Benedictum pag. 8. qui ex Nairo-
 no; et Asemanno, Tom. 1.) „ Illa Eucha-
 „ ristix Symbola etiamsi videantur panis,
 „ et vinum; re autem et veritate sunt cor-
 „ pus et Sangvis Salvatoris nostri sub spe-
 „ ciebus panis et vini. — DIONYSIUS

„ Bartalibæus in Commentario Liturgiæ
 „ S. Jacobi ibid. pag. 9. *Dextera illa, quæ*
 „ *in principio limum sustulit, ac transm-*
 „ *tavit, fecitque Adæ corpus, eadem*
 „ **HUNC PANEM TRANSMUTAVIT;**
 „ *effecitque corpus Verbi.*“ **ELIAS** tertius
 Chaldæorum Patriarcha, in Expositione
 Fidei, apud Raymundum Tom. 2. Litur-
 giæ orientalis. pag. 677. et 615. „ **MUTA-**
 „ **TUR** *natura panis et vini in naturam*
 „ *corporis et Sanguinis Christi.*“

Tessék az Anyasz. Egyház Történeti-
 nek utolsó Könyvére-is vizsgál-tekénteni.
 Imé onnét-is egynehány bizonyság. **RE-**
NAUDOT Tom. 1. Liturg. p. 343. In Li-
 urgia S. Basilii præcipitur: Sacerdos ele-
 vat *σπαδικόν. h. e. σῶμα δεσποτικόν, Corpus*
 Dominicum. = En elevationem adoratio-
 nis causa. — Liturgia S. **CHRYSOSTO-**
MI in Euchologio **GOAR.** p. 62. „ *ἀμφó-*
 „ *τερα τῶν ἁγίων μεταβαλῶν τῷ πνεύματι σου.* Utra-
 „ que sancta (= consecrata, oblata)
 „ **TRANSMUTANS SPIRITU TUO**“ —
 In Missali **GOTHICO**, seu Gallicano, Pa-
 ris edit. an. 1729. Mabillonii p. 4. et 300.
 „ Precamur mente devota Te Majestas
 „ æterna ut operante virtute panem **MU-**
 „ **TATUM** in carne, (sic ablat. pro ac-
 „ cufat) poculum **VERSUM** in sanguine,
 „ illum sumamus in calice, qui de te flu-
 „ xit in cruce ex latere. **IBID.** p. 208. „ Qui
 „ tunc aquas in vina **MUTAVIT**, nunc
 „ in Sanguinem suum oblationum nostra-

„ rum vina CONVERTAT. „ S. CHRYSOST. de prodicione Judæ. „ *Hoc est corpus meum*, dicit Sacerdos. Hoc verbum proposita dona (panem et vinum) transmutat. Τα προκείμενα μεταρρυθμίζει. “

ESTRITUS; más neven Sueno, Dániai Király: BERING 1049-dik esztendő tájáról beszélvén, azt írja: hogy, midőn a' Papok *Estrit* Királynak fertelmes életét meg-ízollanák, Viz Kereszt napjának előtte a' Templomban őket meg-kerítette, és kegyetlenül meg-ölte. *Excussa palam non in infulas, et mithras, sed ipsum jam Deum reverentia, et pietate.* pag. 206. Nem állott boszut egyvégben azért az Anya Sz. Egyház; hanem időt várt a' hasznos fenytékre. *Wilhem* Roschildi Püspök, az ő idejekori új *Ambrus* (*novus sui seculi Ambrosius* p. 206.) midőn a' Király a' Templomba akarna lépni, Püspöki páltzájával ötöt el-ijeszté. Meg-változott a' Király szive: a' penitentzia tartóknak darótzos, gyászos ruhájokba öltözött; „ *Squalorem* „ *que indutus in aditu Templorum, magna poenitentiae confessione, se se projecit.* “ Fel-emelé a' Püspök, és az Istenel meg-békélteté. „ *Hunc sui seculi Theodosium non absurde quis vocaverit, qui magnitudinis suæ oblitus; nisi hoc potius fuerit meminisse; et expurgata labe, quam non admissa pulcrior, folium non infra Episcopum inclinavit, sed infra Deum; et peccata dum falsus est, pro-*

„ pemodum virtutes effecit. “ Meg-bizonyította igaz meg-térését az ájtatósága. Skániában egy Püspökséget, Tzinbriában kettőt épített, és állított-fel. Minden tsunyaságnak fekélyét kerülte tellyes életében: a' tudományokat nevelte; a' nevezetes tudókat Dániába költséges ígéretekkel hivogatta: Bremai Ádányt az Históriának írására fogta.

EMISZSZÁRIUSOK. Hogy a' Frantzia támadásnak az országokra, városokra ki-küldött emberei vannak (Propágandistái) hogy a' Frantziákhoz szíttó társokat fogadjanak, már egynehány eszten-dőtől-fogva nyilvánóságosab'. A' Neuvidi a' többi között 1794-ben Junius' 2-dik napján ezek-felől e' képpen tudósított. Május havának 25-dik napján nagy tapfolás volt a' Párisi Jakobínus Klubban: hogy Lengyel országban helyesen megy a' Frantziá igyekezet. Im' ottan már *Koszakovszki*, Püspök, *Ozárovszki*, hadi fő vezér, *Ank-vitz* Marschal, *Zabiello* allvezér fel-akasztottak. El-végezték, hogy *Kosiutsko* segítettésék. Más egy Jakobínus, ugymond a' Neuvidi, 's talán Robertspiernek ama' gonosz inassa, és kémlelője *Jarau* János, fel-menvén a' szómondók póltzára, a' Klubban nagy lármával tsatázott. A' beszéde meg-mutattya leg-aláb', mint kellyen Európában a' Frantzia Emiszszáriusoktól félni. Atyamfiai, ugymond a' Jakobínus ember, vigyázzatok, tartsatok a'

mi Emiszszáriusfinktól: merő gaz emberek, csak bőrök-szerént Jakobisták: belől merő részeges kurvák, a' nemzeti pénznek fetséllőji. Ezek a' roszszak Neápolisban az ő idejeket a' Profeszszorokkal, és Lazaróniakkal töltötték. Az ő politikájok ki-tudódott: 's már most csak a' pénz-után firnak-rinak; Respublikáért áldozzák-fel. Miért nem öltek tehát? Romában! Kárdinális Antonelli Sekretáriusának unokája, és ama 32 fogadott béres Propagandisták mit vittek végbe? mihent látták, hogy őket gyanu éri, el-takarodtak: 's még-is azt rebesgették, hogy ezeret tettek támadokká. Az bizatott reájok, hogy a' népet Romában támadásra indítsák, hogy a' mi győzödelmes seregink, mihent Olasz Országba érkeznek, támadást, és jó barátokat lellyenek. A' rosz emberek a' Nemzetünknek két millio pénzét el-fetséllették; 's most, mikor leg-tehetőbbeknek kellenék nekik lenni, el-szaladnak; nekünk azt írván, hogy Genuába vagy Konstantinápolyba mennek: utolsó szavok mindenkor ez: pénzt, pénzt. Mit mondjuk egyéb Emiszszárinfokról, kik Európának más udvariban tartózkodnak? 124 Propagandistáink vannak az Orosz Birodalomban: pénzel 12 dolog tévöket tetézünk Berlinben: a' nemzet német Országban mennyit fizet a' kémlelőkre? 's mit vittek-végbe ezek a' pénzvevők? merő jövendő támadást, merő semmit. Mennyi Summát nem

költöttünk, hogy Angliában támadást indítsunk? ülsétek-fel a' titkos ki-adások-ról-való számadást: 60 millio livránál több' pazaroltatott-el ottan. Minden utaink ösvényink fel-fedeztettek, az Áktorok árestomba tétettek: 's majd tapasztalni fogjuk, hogy nyoltzszáz ember fog *Botanibájba* Angliából küldetni; hogy a' mi támadásunk' nyavalájából ki-gyógyullyanak. Így szólott a' Jakobínus *Jaran* a' Klubbán. (A' Port Jakszont a' Mkház 6-dlk szakaszza emlegeti az *Artur* név alatt.)

ERZSÉBET XVI. Lajosnak, néhai Frantzia Királynak testvére. 1794-ben 10-dik Májusban, Frantziáktól halálra ítéltett. A' nyilván való vádoló tsak két kérdést tett elejbe, 1. Kinek kivnák? Felele: Az én nevem Frantzia országi Erzsébet, Pilippína, Mária Ilona. 2. ki-vagy Te? Felelet: Én a' Király attyának testvére vagyok. Ezen kettős kérdés-után a' volt az ítélet Felöle: hogy gilotinóztassék, = feje el-vágassék; 's ugyan ugy-is lett. Ebben a' fő rendü személlyben a' Keresztyén közönséges vallás szerelme a' jóságos derékséggel egybe volt foglalva. A' számos udvarban magányosan élt: foglalatosága abban állott, hogy a' Vallásnak, és a' jóságos tselekedeteknek gyümöltseit özto-galsa. Soha se tartotta magát boldogabbnak, mintsem mikor másokat boldogokká tehetett: a' végre az adakozás felséges tulajdona vala. Fel akart egyszer fogadni
ama'

ama' nagy nevü, és jóságú Párisi Érsekkel, hogy ő az Érsek megyejében lévő szegényeket jobban ismeri nálánál: mert én úgymond, holott az Érseknél többet osztogathatok ki, többeket tehetvén boldogokká, nem tsuda, ha majd minden szegényt ismerék. Ez a' nagy jóságú Fejedelem mindenben védelmezé a' Királynak, mint édes testvérének ügyét; mihent észre vette, hogy a' támadás életét veszedelmebe keveri: el-türt véle minden gyaláztatot, melly a' támadoktól a' fejére áradott: egyedül ő vala a' Királynénak, 's a' Királynak vigasztalója; 's az ő vigasztalásnak fundamentomit a' Keresztyén vallásnak Könyveiből, a' Sz. Írásból vette. A' Toronyi fogságban a' Királyi kisdedekeket a' vállásnak, és jóságnak tselekedetiben foglaltatá. Meg-ölelte a' Királyt, midőn az ellenségi a' halálos alkotványra vezeték: el-választatott a' Királynétől egynehány héttel előb', hogy sem az megöletett volna; 's a' mi még keservebbe esett néki, el-szakasztatott a' Királyi kisdedektől, kiket attyok, 's annyok reája bizodalmas könyörgéssel biztak. Május 9-dik napján a' Kontzgeri tömlötzbe igazított: azoknak, a' kik arról, tudósították, Keresztyén álhatatofsággal mondá: fokáig hagyatok szenvedni, de Isten akarattya! Méne osztán abban a' ruhában, a' mellyben találák; hanem fohászkozva mondá a' vezetökhöz: ó Istenem! a' leg-kemé-

nyeb' törvény se tiltya, hogy akármí nagy bünös el ne butszuzzon az ő rokonítól: kérlek benneteket, kérem az egész nemzetet; nem, hogy éllyek, hanem hogy testvérem' gyermekítől el-butszuzhafsak; őket meg-ölelhessém, mondhafsam nékik: — Itt a' nagy fájdalom a' szivét el-szorította. Nem adatott engedelem: le-vettetett a' halálos tömlötzbe: 10-dik Májusban kikérdezett, a' mint fel-jedzém. A' második kérdés-után vége vettetett az ügyének. Vétkül tulajdonított néki, hogy magát a' *Király Attya* testvérének hívá; mintha a' *XVII-dik Lajos* valóban már *Király* volna. Fel-ment a' gyilkoló alkotványra nagy áthatatósággal, imádkozott, az utolsó szavai ezek voltak: Ur Isten bötásfs-meg nékik. A' Neuvidi 1794-ben 26. Májusban.

EULÓGIUS Schneider, Ripefeldi Schváb. Addig nyughatatlankodott, míg szürke barátból a' világi papok közé nem állott. A' szép nevü tudományokon-való nyalakodás-után, ezen mesterségnek tanítójává lett Bonn városában. Disznósdí énekeket irogatott, 's nyomtatásra bötásfott: azokért és egyéb tsunyaságiért az Augusztai Könyvbírák méltán dorgállják, ki-rugó, hitfzegő, déltzeg ember lévén, fegyerefsen-is lovaglott; 's illy Donkifsóti tekéntetü volt, midön a' Neuvidi Író ötet szemlélné. A' Frantzia támadáskor Strasbúrgba rugafzkodott. Ott Püspöki Vikáriusá lett: végtére hátot fordított tellyes-

séggel a' Papságnak. 's nyilván való vádolóvá lett a' Revoluzió törvény széke előtt; továbbá a' Revoluzió táborban Commisszárius; végtére, midőn már fel-fuvalkodása, és kegyetlensége leg-fellyeb'-való tetőre emelkedett volna, ez a' vér-fzopó ember meg-fogatott, és Párisba vitetett. 1794-ben Mártzius 30-dik napján kikerdeztetett, másnap mindenek láttára nyaka vágatott. Mondják, hogy halála előtt sokat imádkozott. Isteni gondviseles! ime a' kik a' Revoluzio-mellett leg-főképpen dühösködtek, magától a' Revoluziótól végeztettek-ki a' világból. Ismértem, úgymond a' Neuvidi, 's tanátsoltam néki, tudván sok roszfzását, hogy térjen magába; 's az ő tálentomit az emberek' boldogítására fordítsa. Azt felelte: nekem egy újság-író Semmi tanátsot sem adhat.

F.

FALASCHÁN = Meg-tért Zsidók Ethiopiában, avagy Abiszszinában. (EHRMAN bnschreibung von Habissiniën. pag. 89.) Ethiopiában laknak egyéb sok Nemzetek-között *Falaszchán* nevű meg-tért Zsidók, a' *Sameh* nevű Tartományban, Kemmont és Gondár-felé. Fáláscha, avagy Falasján Ludolfnál annyit téshen, mint Számkivetett. Szanaszét-is, de főképpen

Samenben laknak. Vagyon tulajdon fejek. Elég az, hogy adóznak, és régen tértek a' Keresztyénségre. A' *Kemmont* nép egy azon Falafcha részü nép volt néha napján. *Facilidás* országlása-alatt fel-vette a' Keresztyéget. 's a' t. (Igen setétes ezen Zsidókról a' tudósítás. Semmi bizonyosság sem hozatik-elé felölök, a' melly meg-mutatná, hogy vagy Salamonnak, vagy a' Judától el-pártolt Israelnek idejében szakadtak volna vagy amazok, vagy emezek Ethiopiába. Azomban, hogy magok magokról ilyeneket beszéllenek azt írja EHRMAN Bruceból.

FAVORÍNUS. Böltselkedő. Némelley ifjut, ki a' köz beszédben igen örömeft szórta a' régen meg-avúlt szózatokat, e' képpen intett-meg: A' mi régi nagy emberink, Fabrízius, és Korunkánus, sőt még ama hármás Horátziusok-is, kik ezeknél hajdaniabbak valának, tisztán, világosán szokták beszélgetni, 's nem keverték a' beszédbe az Olasz Ország első, a' mint mondják, lakosinak, az Aurunkusoknak, szikánusoknak, vagy Pelásgusoknak szózatit; hanem az ő tulajdon idejek-béli szókkal éltek; Te pedig, mintha Evander Annyához szöllanál, olly szókat pergetz, mellyek a' szokásból régen ki-perdültek; azt akarván, hogy senki se értse, a' mit mondasz. Mondod: igen el-fogta szivedet a' régiség szerelme. Élly tehát a' régi jó erköltsök-szerént, szöilly pedig a' mostanyi szózatokkal élvén. GELL. Att.

1. c. 10. „Quibus verbis compellaverit Favorinus Philosophus adolescentem, *Casce* nimis, et vetuste loquentem.“ Azon Favorínus így szólla: az eszem izsom fetséllök tisztei avval hánykolódnak, hogy a' vatsora nem tellyes bövségü, míg el-nem hordatnak az étkek akkor, mikor a' vendég leg-job' izüen eszik, 's tüstént job' és töb' helyekbe nem rakatik. Ez a' vatsora virága azoknál, kiknél játék a' Zabálás, és a' vesztegetés; kik tagadják azt, hogy a' szalonkán-kívül meg-érdemli más madár, hogy azt az ember egészlen meg-egye; egyéb madarakból, 's barom fiakból ha tsak annyi fel nem tétetik, hogy egyedül a' fenék tzombjaikkal is jól lakhatsanak a' vendégek, meg-vetik a' vatsorát, mint a' féle koldus vendégséget. — Szint azon *Favorinus* azt szokta mondani *Lifiásról*, és *Plátóról*: hogy ha *Plátónak* irott beszédéből egy szót el-tsipsz, vagy meg-változtatfz, a' beszédnek szépségéből azonnal le-vonsz valamit; ha *Lifziáséből* vészsz-el egy szózatot, a' beszéd értelme változik-meg. — **GELLIUS.** — *Fávorinus* asztalánál a' nyájas vendégeskedéskor, *Deák* vagy *Görög Történet-vagy-verseírók* könyvöket szokás volt olvasni. Eléfordúlt a' deák irónál bizonyos szélnek *Görög* neve, $\lambda\acute{\epsilon}\pi\upsilon\chi$ = *Japyx*. Kérdénk: mi némü szélnek a' neve, és honnét fú? mondá *Fávorinus*: tudva vagyon elég közönségesen, hogy az égnek határa négy: Kelet, nyugat, dél,

éjszak. A' keleti, és nyugati pont változó, és az égnek nem egy azon határára esik. A' déli, és éjszaki határ állandó. A' nap tudniillik se nem egy azon égi ponton kél és jön-elé állandóul, se nem egy azon estvéli ponton nyugszik-le. A' kikelet és az ősz elején, midőn a' nap egy azon hosszúságú az éjszakával, a' jobbra, 's balra változó napkeleti, 's nyugati pontoknak közép hasítottó határán kél és nyugszik a' nap. — A' melly szél a' tavaszi napkelet-ről fújdogál, annak a' neve Eurus, vagy más Görög neven ἀπυλιώτης; a' Romaiak-subsolanus, napallyai szél; de a' melly a' nyáreleji ponttyától kerekedik, deákul Aquilo, Görögül Boreás névvel jeleskedik. A' 3-dik szél melly a' téli napkelet-felől ered, a' Romaiaknál Vulturnus nevü; a' Görögöknél Euronotus: holott Eurus, és Nótus -között közép szél. Ez a' három tehát Napkeleti: Eurus, Vulturnus, Aquilo. A' napkeleti szelek ellenekben három fúj nyugatról: Káurus, Fávónius, avagy görögül Zephyrus, Eurusnak ellenében. Afrikus, görögül λψ, Lips. A' déli szél egy, 's Auster nevü; görögül νότος; az az nedves. νοτις = nedv. Az éjszaki szél, Septentrionárius nevü; avagy görögül ἀπαρκτίας. Egyéb szelek neveket, különös Országiaknak mondja Favorinus; úgymint a' *Circius* Gállióból fuvónak jelenteni lenni, melly tsak nem egy a' *Kaurus*-sal, és a' Jápigiái széllel. „ Setétes a' tu-

dösítettás a' többiről; Fávörínus sem akart tovább' azokról beszédét indítani: mert, úgymond: a' vendégségben, hogy tsak egy ember beszéllyen, se nem illendő, se nem alkalmas dolog. Apud Gell. L. 2. Favorinus p. 121. In convivio autem frequenti, loqui solum vnum neque honestum est, neque commodum. "Homérus négy szelet emleget: Eurust, Zéfirus, Nótust, Boreást: Ovidiusnak azokról ezek a' versei Metam. 1. n. 2.

Eurus ad Auroram, Nabathæaque regna
recessit;

Perfidaque, et radiis juga subdita matutinis.

Vesper, et occiduo quæ littora sole te-
pescunt,

Proxima sunt Zephyro, Scythiam, Se-
ptemque triones

Horrifer invasit Boreas: contraria tellus

Nubibus asiduis, pluvioque madescit
ab austro.

Most a' tengeri hajók a' köz helyü szelekre-is számat tartanak: a' Sud, West, Nord, Ost kettőztetett, hármaztatott nevezetek-alatt. Rövideden ezek:

Eurus az hajnalról, az Arab, 's a'
Persia tájról

A' Nap nyugtáról Zefirus fúj; Tsúd 's
Mogos Ország

A' Boreást tafzigállya felénk; Délről.
jön az Auster.

FRANTZ Kárvallás a' szigetekben 1794-
dikben, a' Neuvidi 1794-ben, Junius' 13-

ban így írá: Martiniko Szigete Domingo Szigete-után a' Frantzia hatalomnak arany érü forrása Frantz új lakká vált 1635-ben 1726-ban hordattak oda a' Káffé-termő-fák; de nem hozatott kettőnél több. Ezeknek nevelések igen szapora, 's nagy hasznu jövedelmet szerzett az országnak. Ezen Szigetnek alkalmas a' ki-kötő partja; a' Spanyoloknak, és egyéb oda gyülekezőknek számára sok száz ezer mázsa tzukor, Káffé, Indigo, Kákáo, pamuk, bőr vásároltatott bé ezen szigetben, és sok millióval gazdagíttá Frantzia Országát. Magában ezen sziget hoszfsza tizen hat mértföld; szélefsége egyenetlen. — Mártzius 20-dikában el-foglalták az Anglusok. 1795-ben 's a' t. S. Domingo szigetének Tiburon nevü fokát kéntelenítették viszfsza engedni az Anglusok a' Frantziáknak. Mhirm. P. 532.

FEHÉR RUSZSZIAI JESUITÁK. —

Fehér Ruszfszia Litvániának az a' része, mellyben a' *Polótz*i vajdaság fő nevü. Ebben az országban mint maradtak-meg a' Jesus társasága szerzetesei, 's mi állapotban vannak fő-képpen 1779-dik esztendő tájától-fogva, méltó érteni azon Fejér Orosz Országnak Püspöki Pásztori Leveléből, és a' következő tudósításokból.

SIESTRZENCEWICZ Stanislónak Fejér Ruszfszia Püspökének bizonyosságából tudva való, hogy mind XIV KELEMEN RP. mind VI. PIUS ö szentsége, ki XIV.

Kelemen P. után következett, meg-hagyák, 's nem ellenzék a' Jesuitáknak az Orosz Birodalmi Tartományokban való meg-maradásokat. E' végtére ki-teszem az említett Püspök Pásztori Levelének emlékezetre méltó részét. — *Epistola Pastoralis Albæ Ruffiæ Episcopi. In Imperio Catharinæ II. Imperatricis, & Autocratricis Totius Ruffiæ — — Dominæ nostræ clementissimæ.*

STANISLAUS SIESTRZENC-WICZ a BOHUS, miseratione divina Episcopus Albæ Ruffiæ, delegatus Apostolicus, eques insignium ordinum Polonorum Albæ Aquilæ, et divi Stanislai, Venerabili Clero Seculari, et Regulari, grégique nostro Romano-latino Catholico per univ-ersum Imperium salutem, et benedictionem.

Cum tantum fuerit celeb. mem. CLEMENTIS PAPÆ XIV. Studium gratificandi Augustissimæ Rufforum Imperatrici, Dominæ nostræ clementissimæ, ut Majestatis suæ caussa Bullam, quæ incipit: **REDEMPTOR NOSTER**: in Imperii ipsius ditionibus executioni mandari omiserit: neque minus emineat SS. Domini nostri feliciter regnantis Pii Papæ VI. erga eandem Imperatoriam Maiestatem desiderii ipsius obsecundandi voluntas in non prohibendo, ut *Clerici Regulares societatis Jesu* non obstante memorata Bulla in Regionibus Majestatis suæ, *Statum, habitum, et Nomen* retineant; Nos, qui Eidem Augustissimæ Im-

peratrici Dominæ Nostræ clementissimæ, et tot Ecclesiarum in vastissimo suo Imperio Catholicorum nomine et nostro, tantum debemus, ore et *scripto* nobis mandanti, ut supra dictos *Clericos Regulares Societatis Jesu*, nostris, quibus possumus, favoribus prosequamur, præterea ut *continuatæ eorum existentia* prospiciamus: committere sane non possumus, ut in re quæ nostræ facultatis sit, debitum nostrum, et gratum officium desit; et siquidem in his Regionibus non habetur adhuc *Tirocinium*, cum deficiente sensim eorundem Numero exercendis in utilitatem Civium suis ministeriis reddi eos impares, compertum sit, ad impertiendam eis facultatem *recipiendorum Novitiorum* animum convertimus. Hoc sine S. Missæ sacrificio SS. Apostolorum Petri et Pauli peracto, eorumque intercessione pro impetranda coelesti illuminatione exorata, consilio nostrorum Canonicorum albæ Rursiæ in Capitulum coactorum audito, iterum, iterumque legimus Decretum S. Domini nostri Pii VI. die 9. Augusti 1778-datum; plenissime autem, et sine ulla restrictione annuente Augustissima Imperatrice, Domina nostra clementissima, hoc anno, die 2. Martii publicatum, cujus tenor est talis. *Ex Audientia Ssmi* habita die 9 Augusti 1778. Sanctissimus Dominus noster Pius divina Providentia Papa VI. — Szabadságot ad ezen Levelével Pius VI. RP. a' szerzetesek látogatására, visitatió.

jára, 's a' miben jónak itélendi egyengetésére, 's a' t. Datum Romæ in ædibus dictæ Congregationis 15. Aug. 1778. *Stephanus Borgia* Sacræ congregationis de propaganda fide Secretarius. — A' Püspök tehát szabadságot ad a' Novitziátus állittására. Permoventibus nos ad id *gravissimis causis*, nos memoratis *Clericis Regularibus societatis Jesu*, facultatem instituendi Tyrocinii, et recipiendi in suam societatem Novitios, in Domino indulgemus, simulque pastoralementibus nostram benedictionem impertimur. ect. Datum *Mohiloviæ* ad Borysthenem, in ordinaria nostra Residentia, postridie festi SS. Apostolorum Petri, et Pauli, 1779.

STANISLAUS Episcopus impria.

Ignatius Maugiewicz publ. etc.
notarius.

Thaddæus Podleccki, Archivist
sta etc.

Az említett Fejér Ruszszziából azon Társaságnak állapottyáról ezek irattak, a' mint *Murr* elé-adja-deákul Journ. Kunst und Litteratur IX Th. p. 319. Relatio authentica ex Alba Russia, de adventu et commoratione Aug. Imperatricis Moschoviæ, Cathtrinæ II. et Aug. Imperatoris Josephi II. Polocziæ atque Mohiloviæ. 1780. Polocziæ in Alba Russia. Die 30. Maji Augustissima. —

Urunk 1780-dik esztendejében 30-dik Májusban ő Felsége II-dik Katalin Tsászárné, Polocz Városába érkezett dellesti öt óra táján. A' Jesuitak a' jövetelére, a' piatzon, az ő Templomok ajtaja előtt várakoztak (Templomi öltözetben) ott által-utazván a' Tsászárné, meg-intetett Gróf *Czernicew*-által, ki Fejér Ruzsziának Gubernátora, szemeit a' Jesuiták-felé fordította, és azokat, meg-hajtván fejét, kedveskedő tekintettel köszönté; azután egyenesen a' Görögök Templomába méne. 31-dik Májusban *Potemkin* (Excell.) és a' Tsászári követ *Cobenzel* (Excell.) sok hadi vezérekkel-együtt jelen volt a' Jesuiták Templomában a' Sz. Aldozaaton, melly nagy pompával sokáig tartott. Annak vége lévén, maga a' Tsászárné jelent-meg az egész Udvarral, 's azt a' fő Tisztelendő Ur *Powszowski* Fejér Ruzsziái Sufragáneus a' Jesuitákkal-együtt a' Templom ajtaja-előtt fogadván, egész a' Templomban álló trónusig vezették, magok Templomi öltözeteket viseltek, 's mind a' két rendre állottak. Azután Tiszt. P. *Cerniewicz*, Jesus Társaságának V. Provinciálisa Lengyel nyelven, rövid, ékes, a' helyhez, időhöz személyekhez alkalmaztatott felmondással tisztelte, köszöntötte a' Tsászárnét, verseket is mutatott-bé, illy titulus-alatt: „*Augustissimæ Catharinæ II. totius Rusiæ Imperatrici, Turcarum Triumphatrici, Regnorum Pacatrici, publicæ felicitatis*

„Propagatrici, societ. Jesu servatrici Cle-
 „mentissimæ, cum albæ Russiæ oras invi-
 „feret, ab eisdem Religiosis sociis, Impe-
 „ratoriæ Majestati subditis, ejusque præ-
 „sidio tutis; carmen oblatum.

Tot pulsata malis, tot tempestatibus
 acta Relligio, cujus Logola Ignatius au-
 ctor, etc. Felix Rosiacis gaudet consistere
 terris. etc.

CERNICEÛ, ö fő Nagysága, ezek-
 után a' Jesus Tárfasága Novitziusait mu-
 tatá-bé a' Tsászárnénak, így szólván:
 Nagy Afzszony, imé ezek a' Tied. „ Mag-
 na Domina, ecce hi Tui sunt.“ Reá mo-
 folygott a' Tsászárné, 's a' Novitziusokat
 vigyazó szemmel tekéngeté. Azután el-
 mondatott az Isteni ditséret. *Te Deum Lau-*
damus. Az Ur napi Sátoros ünnepek nap-
 jaira esett ezen látogatás. Az említett áj-
 tatos ditséret-után tehát el-kezdődött a'
 Templomban az Ur napi Keresztjárás,
 Processio; a' Tsászárné Görög mód- sze-
 rént *fel-állott*, 's midön a' Processio előt-
 te járt, az Oltári Szentséget fő hajtással
 imádá.

Az Isteni szolgálat-után a' Jesuiták Col-
 legiomának Refektoriumába (ebédlő szo-
 bájába) járula sok méltóságoktól kesértet-
 vén a' Tsászárné. Látván azt, mondá ö
 Felsége; frantziául kételkedem arról, ha
 az én Atyáimnak olly szép ebédjei van-
 nak-é, mint a' mi némü szép az ebédlő
 szobájok. Itt a' Természeti tudományból

némelly láttatványok, és az építő mesterségből némelly rajzolatok mutattak-meg előtte; három a' többi-között a' ditséretét ábrázoló Korintusi, Dóri, és Romai rendü oszlopokkal, melyeket a' Tzárné az ő palotájába viteté. Itt ismét elejbe állittá *Czernicew* Ur a' Novitziusokat. A' Refektóriumból ismét a' J. T. Templomába ment, és az Isten Házának szépségét, méltóságát vigyázó szemmel vizsgálá, 's magasztalá; más Káthol. Templomokba nem menvén, tulajdon palotájába tért. — Junius 1. napján a' Tzárné unokájának napja innepeltetett; az elébenyi, 's a' következő éjtzakákon megvilágásítatott Polocz városa; valamint a' Jesuitak Temploma, Collegiuma, Convictusa, seminariuma is. — 2-dik Juniusban reggel kilentz orakor, midőn a' Tzárné Polotzból Mohilovba menendő vólna, a' Jesuiták, palástokat viselvén, egyéb szerzetesekkel-együtt butszuva üdvözlék. Megelégedett velek, 's mondá Mohilovban a' Mohilóvi Püspöknek: hogy Polótzon a' Jesuiták Templomában különös ájtatóságra indult a' szive.

Jósef Tsászár az említett napon 2-dik Juniusban reggel 9 orakor Mohilóvba érkezett; 's az nap a' Mohilóvi J. T. Collegiomába járult Tiszt. P. Kalatai Ferentz néhai Jesuita, az Auszriai Magyar részű Tartományból a' Katonáknak Gallitziában, 's Lodomérben Egyházi Elöljárója (azután Nagy-Váradi Püspök) kit a' Tsá-

13
 szár Gyóntató Atyául magával vitt az utra,
 's magát néhai Jesuitának vallotta. Szint
 azon napon jelen volt a' Vetsernyén a' J.
 T. Templomában *Potemkin* a' Tzárné Mi-
 nister Tisztje, sok orosz és Lengyel fő
 emberekkel-együtt. 3-dik Juniusban a'
 Kármeliták Templomában (minthogy igen
 kitsiny a' Jesuitáké, öreg Misét Püspöki
 pompás tisztelettel szolgált a' Mohilovi
 Püspök *Potemkinnek* 's Romántzovnak,
 a' Tsászárt uti késérőjének jelen-létekben.
 A' Tsászárt az nap be-izent a' Jesuiták Col-
 legiomába, hogy más nap hét orakor egy
 Jesuita néki Misét szolgállyon. Meg-jelent
 az említett 7 orakor a' Tsászárt, a' J. T.
 Templomába, és térden álva igen ájtatos-
 san meg-halगतá a' Sz. Misét. Annak vé-
 ge lévén, a' Collegium Rektora egyéb Je-
 suita társafaival a' Tsászárt köszöntésére
 elé-állott, kinek-is ő Felsége egynehány
 kérdést tett. p. o. Hány a' személly ebben
 a' Kollegiomban? ez e a' leg-nagyobbik
 Kollegiom? hány Jesuita lakik Polotzban?
 's a' t. azután, ajánlom, úgymond-maga-
 mat imádságitokba: szint az nap tizen
 egy orakor reggel a' Tzárné Mohilovba
 érkezett, a' Jesuiták a' Templom ajtaja-e-
 lött állának a' deák ifjusággal, melly elej-
 be virágokat hintett. Minnyájokat ked-
 vessen köszönté a' Felség, 's a' Görögök
 Templomába méne. Az nap Jósef Tsá-
 szárt köszönté a' Tzárnét, de tsak titkon.
 5-dik Juniusban pedig a' Tzárné elejbe

erestettek, mind a' Rokszolánus = Orosz,
mind a' Lengyel Nagyságok, a' Romai
és Görög két Püspökkel egyetemben. Ak-
kor Cobenzel ö kegyelme, a' Tsászári kö-
vet az ö Tsászári Felséges Fejedelmére
mutatván fen szóval ezeket mondá: Elő-
tökbe mutatom de Falkenstein Grófot, ki-
magát jó akaratotokba ajánllya. Ezen
szót minnyájan magokat meg-hajtva hal-
lák. Falkenstein névvel élt a' Tsászár
ezen út-közben. Estve 7 óra tájban a' Tsá-
szár a' Tzárnéval a' Teátromi láttatványon
meg-jelent. Azon időben a' Tsászár a'
Mohilóvi Püspökkel a' Jesus Tárfasága ál-
lapottyáról beszélgetvén, hallá tölé, és
érté azokat az okokat, mellyekre nézve
ott a' Jesuiták meg-maradtak. Mondá a'
Tsászár a' Püspöknek: Igen helyes a' tse-
lekedeted: 'smáskép' nem-is lehetett, nem-
is kellett tselekedned 's a' t. 6-dik Junius-
ban a' Tzárné elejbe az afzszonyságok
erestettek. Dél-után játék, muzika. —
7-dik Juniusban jelen volt mind a' Tsászár,
mind a' Tzárné a' Sz. Mife-áldozattyán
a' Kármelíták Templomában; holott a' Je-
suiták Temploma igen kitsiny. A' Sz. Mi-
sét a' Mohilóvi Püspök szolgálta; az ud-
variak muzikáltak. A' Tzárné a' trónus-
mellett le ült, ezután elé-jött a' Tsászár,
's valahányszor a' Püspök fen szóval éne-
ket kezdett, úgy láttfszatott, mintha a'
Tsászár a' Tzárnének a' Deák Sz. szoká-
su, ritufu, Áldozat' titkait fejtegetné. A'

Tsászár

Tsászárs az Ur Fel-mutatásakor térdre esett; a' Tzárné pedig (Görög szokás-szerént) meg-hajtá alázatolán a' fejét állva, 's így imadá az Oltári szentséget. A' szent Misének vége lévén, az Isteni dicséret, *Te Deum laudamus*, énekeltetett-el. Estve teátrumi láttatványok a' Felsőgek jelenléteben. 8-dik Juniusban reggel 11 órakor a' Tzárné meg-látogatatta a' nem egyesült Görögök' Templomát, 's ott volt a' Tsászárs is. Estdön játék, musika. — 9-dik Juniusban a' Ts. a' Jesuiták Templomában szent Misét halgatott: a' hol P. *Cerniewicz* V. Provincialis midön egyéb Jesuitákkal a' Tsászárt köszöntené, kérdé: kitsoda? mi neve? ha most jötté' Polótzból? hány a' Tartományban a' kollegiom? hány a' személly Polotzban? 's a' t. A' Tsászárs a' Jesuiták Templomába indulván, mondá: mit fog a' világ mondani hallván, hogy a' Tsászárs a' Jesuiták Templomában az Isteni szolgálaton volt? ezt valóban ki akarom tudakozni; és midön az Udvariak a' Tsászárt kérdezék: ha a' Jesuiták Templomában ök-is jelen-lehetneke' a' Misén? felele: minthogy én, valóban ti-is. A' Templomból visszjá-jövé, mondá: ma láttam Sz. Ignáznak igaz fiait. 10. Juniusban a' Társaság V. Provinciálissa a' Mohilóvi Collegiom Rektorával a' Tsászárné keze tsokolására eresztettek. Dél-után mind a' Tzárné, mind a' Tsászárs azon egy hintóban ülven, Mohilóviából Smolenszkbe

utaztak, Smolenszkból a' Tzárné egyenesen Pétervárrá ment; a' Tsászárs pedig Potemkin urral Moskuába tart; onnét Pétervárrá, vizsza-jövet Rigába, Polotzba, a' hol a' Jesuitáknak Univerzitások (tudományok mindensége) vagon. Azt meg akarja látogatni. Czernicew ö Kegyelme, a' ki a' Tzárnét Fejér Ruszszianak határáig késerte, Polotzba vizsza-jövén, mondá a' V. Provincialisnak: már a' ti szerzetes Rendetek úgy vagon fündálva, mintha Sz. Péternek kö-szálán állana; azt pedig olly nagy örömmel mondá, mintha az ujjával az eget érné. Köz-mondása: ha az Isten mellettünk, ki-tehet ellenünk?

A' Tárfaságnak hat a' Collegioma, hat a' misziokkal-együtt a' Residentziája-is. A' Kollegiomok ezek:

A' Polótzsi (a' hol 1. és 2-dik próba ház-is vagon.

Duneburgi (a' hol 3. próba ház)

Mohilóvi.

Mscislávi.

Orfi.

Vitebstzi. — A' Residentziák és Misziók.

A' Residentziák mindenütt Miszió nevűek; s Ezek: a' Dagdi, Puszei, Chalcei, Czerfseei. Losovici. Rarnei.

A' személlyek öszveségesen 172 valának. A' Papok 95. A' Skolást. 29. A' Fráterek 48.

Mi változás esett a' Pruszfiai hatalom-alatt az említett Szerzetben, ide irom, egyvégbe *Büschingböl* az ö Föld irásának Geográfiájának 758 — 760. levéllapjáról. A' Boroszlói, úgymond: avagy a' Vrátláviai Katholikus fő Iskolák, mellyek Filozófiához, és Teológiához tartozandó két fakultásokból állanak; azon-fellül a' Glá-tzi, Nizsfzai, Oppéli, Ságáni, Lignitzi, Glováviai, és Schweidnitzi Gymnásiumok Sléfiában, a' Slesiai Jesuiták' gondviselések-alatt állottak. A' Szerzet' romlása-után a' *Pruszfiai Királynak* akarattyaából megmaradtak az említett Atyák, a' mint 1776-ban ki-adott oktatási mutattyák; nem úgy mint Jesuiták, hanem úgy mint *Királyi Iskolák' Rendeléséhez tartozandó Papok* unter dem namen der Priester des Königlichen Schulen - Instituts. Ezek egy Társasághoz tartozandók azolta, 's jussok vagy on arra, hogy új Társokat fogadhassanak magok közé: hogy azokat Taníttásra, és Profeszorságra alkalmatosokká tegyék. Megtartyák a' Szerzethez tartozandó elébbe nyi jószágaikat-is, és abból táplálást, és fizetést vesznek; úgymint világi Papok pedig (Clerici seculares) a' Püspöktől függenek, a' prédikállásra, szenteltetésre, és az ilyenekre nézve; a' taníttásra nézve pedig az Iskola-béli Királyi Commissió-alatt vannak, melly 1776-ban állitatott-fel. Áll pedig a' Boroszlói Univerzitásnak Kurátora' fő gondviselése-alatt, az Iskola bé-

li Direktorból, Rektorból, Kántzelláriusból, Dékányokból, Seniorokból, és az alsó iskolák Prefektusából. Ez a Tárfaság köteles arra, hogy szüntelen tizenkét olly személlyt tartson az Univerfitásnál, melly alkalmazottsá vállyék a' tánításra: és ha valaki ezekből béáll a' néhai Jesuiták tárfaságába, esküvéssel meg-kell néki igérni, hogy egész éltében abban meg-marad, és tanítani fog. Az említett Királyi Institutumnak, Rendtársásnak tzikkelyi kiadattak nyomtatásban hatodfél nagy árku-fon a' Király kezének reájok tett erősítte-se-után Boroszlóban, 1776-ban, Augusz-tus' 26-dik napján. Az egész Tárfaság minden tagjainak, ama' Kándidátusoknak, Rektornak, egyfzóval kinek-kinek adatik ottan oktató regula. etc. p. 760.

FRANKEN Sebestyén ira a' többi-között Asia, Afrika, Európa, és (Kolumbus irásiból) Amerikának isméréteröl németül. Ki-nyomtatott Tubingában 1534-ben. Pray Rar. I. = F. Midön Magyar Országról tudósított, a' Magyar Aszszonyok' öltözeteket e' képpen írja-le. Az aszszonyok tellyes tiztességgel bé-födöz-tette járnak, a' fejek annyira bé vagy on patyolatozva, hogy tsak a' szemek, és ór-rok láttasék-ki; azomban igen drága gyön-gyökkel vannak meg-rakva. Egyéb ru-házattyokat hozfszu más ruhával (menté-vel) takarják-bé. Mind férfi mind asz-zzony tsizmában jár; tsak az, hogy azt a'

tsizmát *Franken* Stiflinek, 's mint egy bundschuknak nevezi. Haben feltzam Schüch, oder Stiefelen, bedemann, und weib, schier wie bundschüch.

FABRI János Aútria Bétsi Püspök egyéb drága érdemü Könyvei-közt 37. írott, 's ki-nyomtatott Beszéddel vigasztalá az ő nyáját, midön a' Török Bétset meg-szállással fenyegetné. (P. L. rar. p. 393.) Ez a' titulusa, mellyből azon idő állapottya-is ki-tettzik. FABRI (Joannis) Episcopii Viennensis sermones consolatorii, habiti ad plebem ejus, ac Christi milites, super imanissimi Turcorum tyranni altera imminenti obsidione, inclytæ Urbis Viennensis anno a' natu Jesu M. D. XXXII. impressum, ac finitum Viennæ Pannoniæ superioris per Joannem Singrenium ultima die mensis Septembris. Quo serenissimus, ac invictissimus Cæsar Carolus hujus nominis V. ac gloriosissimus Romanorum, Hungariæ Bohemiæque etc. Rex Ferdinandus, cum potentissimo Germanorum, Hispanorum, Itálorum, Hungarorum, Bohemorum, atque aliarum nationum exercitu, intra, et extra Urbis viennensis moenia, in occursum truculentissimi Turcarum Tyranni convenerant. Anno a' Christo nato 1532. in 4to. *Istvánnak*, Tridenti Püspök Kárdinálnak mutatá-be. Ez Fábrit ösztönözé: hogy bé ne maradjon zárva a' városban. Azt felelé a' többi-közt: Vas szíviü volnék, ha a' kegyet-

len Török farkas-ellen, midőn akloamat kerülgeti, pálytori botot nem emelnék: ferreus enim sim oportet, quum Turcarum Tyrannum, lupum videam truculentissimum ovile mihi creditum obambulantem — nisi arrepto pedo me illi objicerem.

G.

GRÁKKUS. (Gell. noct. L. 15. c. 12. p. 143.) Kájus Grákhus midőn a' Szárdinai Tiszt viselésből haza-került Romába, beszédének a' nép-előtt-való fel-mondásában így szóllott a' többi-között: úgy forgottam a' Tartományban, a' mint azt hasznokra lenni gondolám; 's nem úgy, mint a' kevélység javasolta. Nálam se Kortsuma nem volt, se nem udvaroltattam magamat szép artzáju gyermekekkel. — Ugy forgottam Tiszt viselésemben, hogy senki se mondhatta felőlem igazán, hogy ajándék fejében tsak egy fillért vettem volna is el-valakitől; vagy, hogy én miattam költséget tett volna valaki két esztendeig voltam a' Tartományban: ha tsak egy kurva jött-is a' házomba, vagy, ha én miattam valakinek szolgátskája gyanus szorgalomban él, tartsatok minden ember szülöttyei-közt leg-gazzabnak, leg-gonoszabnak. — Romaiak! midőn e' városba vizszatértem, azokat a' gyűlözet, mel-

Iyeket teleden teli vittem-el ezüft pénzel, ürehsen hoztam haza a' Tartományból: mások azon boros korsókat, melyeket borral teli vittek-el, ezüftel meg-tölték, midön haza fordúltak.

GREGOIRE. A' taníttásra vigyázó Frantzia tanáts a' Frantzia nyelvbe fene-kes újjitást igyekezik bé-vezetni. Ezt az igyekezetet *Gregoire* - által hirdetteti, kelleti, kinállya a' tanáts. Az abban áll a' többi-között: hogy a' kölség közt forgó szavak, és mondások ki-irtatsanak. (Félt, hogy valamint az Isteni valóságos szolgálatos, Templomot, Papot, ájtatofságot ki-irtani szándékoztak, úgy még a' szókat-is arra a' szörnyü ki-irtásra ne alkalmaztassák.)

GRÉTZI MAGYAR IRÓK. Olvasztott illy Könyv: *Propylæum Bibliothecæ Græcensis.* A' Magyar Irókról, kik valaha Grétzben, Stáyer Ország fő Városában éltek. **SZÖRÉNYI** Sándor-által. Nyomtatott 1703-ban. Abból azt tanúllyuk, hogy a' Gretzi Társaság Kollegioma fok Magyarnak tudományát, 's elé-menetelet nevelte. Azok-közt szabad légyen magamat-is alázatos hálaadással említenem. A' Régi Jeles épületekről irt Könyvem ott készült-el, mellyre az említett Kollegium Könyvházának nagy hasznát vettem. — *Szörényinek* említett Könyvetskéjében ezek emlegettetnek.

SZÁNTÓ ISTVÁN. A' Györi Megyéből Jesus Tárfasága szerzetes. Az ó Testamentomot a' Zsidó, Görög, és Deák be-türöl Magyarra tette. Irt Katekismust-is.

Tárkonyi Sennyei Lászlónak a' Papságra készülők számára irt Könyve ismeretes. Még annál-is inkább' *Pázmány Péternek* fok féle bölts Irása.

Nagy Szombati KISS Imre, S. J. 1648-ban lépett a' szerzetbe; irt Magyarúl a' Reformátusok-ellen fok Könyvet.

Varasdi Zsámbár Mátyás S. J. 1685-ben halt-meg Zábrágban, 's irt szint azok ta-níttására.

Nyitra Vármegyei *Viszotsányi* Ferentz S. J. 1639-ben lett Jesuitává: Predikátziókat hagyott deákul.

Erdélyi Forró György 1688-ban állott a' Jesuiták-közé: hasznos prédikátziókkal gazdagíttá-meg az Országot.

Györi Landovits István 1635-ben öltözött a' Jesuiták-közé. Magyar Predikátziói 1604-ben nyomtattak-ki Nagy Szombathban. —

Várad *Rennyes* István, 1666-ban lett Jesuitává, és halottas predikátziókat hagyott.

Lukafalvi Szarka Gáspár 1653-ban vetetett a' Jesuiták-közé; Tökölitől fogságot szenvedvén, Hhritso várában halt-meg. Az igaz vallásról adott-ki Könyvet, a' Tárfaság reguláit magyarra tette. *Mitzki Hevenyefi* Gábor, Sopronban vetetett a'

Társaságba, 1671-ben. Irt a' StáyerHerzgegekről, irt ájtatofságra vezérlő Könyveket, Nevezetefek irott munkáji. MSS. *Hevenefiana*.

Nagyszombati NÁDASI János, 1633-ban méne a' Jesuiták-közé. Eleónora Tsáfszárnénak gyontatója volt: szolgált Romában-is a' Generális-mellett. Irt ájtatos Könyveket.

Pofonyi Ordódi János 1649-ben lépett a' Jesuiták szerzetébe. Báthori Sófiának, a' Lengyel Király leányának gyontatója vala. Ajtatos Könyvének a' neve: *Florilegium piarum devotionum*, Leutsoviæ.

Jászberényi Bárány László 1674-ben lett a' Társaság szerzetefsévé. Irt lelki taníttást az Oláhok számára a' többi-közt.

Szerdahelyi Gábor, Munkátsi Magyar: *Trinkeli Zakariás*, Pofonyi fiu: *Lippai János*, a' *Lippai György Érfek'* testvére: *Tarnótzai Ilván Nyitrai Magyar: Szentiványi Márton*, ki 1653-ban állott a' Jesuitákhoz: *Cseles Márton Rosenthali Magyar*, ki az Erdélyi, és Szeremi Püspökségről irt: *Rumer György Báhonyi*, *Maurach Máté Pofonyi Magyar: Hajnal Matyás*, Nagy Szombati Magyar, ki-adott sok szép könyvekkel jeleskedtek.

GÜSMAN Beyträge zur bestimmung des Alter unserer erde in 2. Theilen. *Güsmán* a' vizföld golyobifsának régiségéről irt igen derék könyvében nyilvánosságosan ki-mutatá, ad evidentiam ostendit, hogy

se szokási, se történetes, avagy historiából vett okokra nézve nem lehet a' vízföld golóbilának régiségét a' Mojsaitól kiszabott epokánál, idő állításnál fellyeb'vinni. Ez egyedül az, mellyben megállapodhatik, a' józan elme. Noha az esztendőök folytában pedig különbözők a' számvetések, már jobbára meg-egyeznek, hogy a' világ elejétől-fogva Krisztus Urunk születéséig mint egy 4000 = négy ezer esztendőök folytak-el. Cel. Prof, PANKL Physicæ part. 3. p. 8.

H.

HILDEBERT; és **MÁRBÓDUS**. — Hildeburtus a' Frantzia földön először Tzenománai Püspök, azután Turóni Érsek volt. Nagy tiszteletű, és emlékezetű. Kiadta új nyomtatással Beszédit, és egyéb Írásit a' Sz. Móri Benediktínus *Beaugendre* Antal, 1708-ban Párisban; kit a' Magyar Könyházban már említettem; 's ki-is már annak előtte Hildeburtusnak leveleit Frantziára fordította. Egy azon időben élt, és irt Hildeburtus Sz. Bernárdal; ki Hildeburtust nagy Papnak, a' ditsőtség igéjében felségesnek, az Anyaszentegyház nagy oszlopának nevezi. *Magnum Sacerdotem, et excellsum in verbo gloriæ — magnam Ecclesiæ columnam*. Taníttása tellyes hitű,

fontos, hathatos. Már 70 esztendő volt, mikor 1175-ben Gilbert - után Turóni Érsekké lett. 120 levelei, 140 tanított Beszédi emlegettetnek. Meg-irta egynehány szenteknek Életekrendit: irt verleket-is. — Hildebertusnak Irási-után azon kötetben. *Márbódusnak*, Rhedon városi Püspöknek, ki egy idejü volt Hildebertussal, munkái következnek. Márbodus halála 1123-dikkal egyez. Meg-vannak egynehány Levelei, és némelly szentek életéről ki-adott Irási.

Ime Hildebertusnak egynehány oktatási: Serm. 69. pag. 580. Az tagadhatatlanul igaz, indubitanter verum est, hogy különös a' Boldogságos Szűznek segedelmé: mert mindeneknél többet tehet az Anya a' Fiánál. Sermone 72. p. 594. Fel kellett tehát az ember Fiának magasztaltatni a' fán, nem tsak azért, hogy meggyőzze az ördögöt, hanem hogy mindeket magához vonnyon: *ad se utique diligendum, imitandum, secumque regnandum*; tulajdon szerezetére, követésére, és a' vele-való országlásra. SERM. 73. p. 603. — Az igaz Abel vérétől-fogva a' világ végéig mindenkor meg-volt, meg-is lesz a' lenyomó igazságtalanság, és a' szenvedő igazság. — *Carminé de Mysterio Missæ*. Az Ur Igejének olvasása alatt a' nép le-tette a' bottyait, és süveget; a' Kereszt jelével magát meg-jegyezte. “

Inde Sinistrorsum Domini sacra verba
leguntur.

Plebs baculos ponit, stat, retegitque
caput.

Neve superveniens Zizania seminet
hostis,

Frontibus imprimitur mystica forma
Crucis.

„ De operibus sex dierum. “ Omnipotens in Principio coelumque, solumque fecit: Principium Filius ejus erat.

Marbod Püspöknek ezek az Életirásí: szent Litziniusnak, Andegávi Püspöknek élete: szent Robertnek, Istenházi Apátornak élete: Szent Magnobódnak Andegávi Püspöknek élete: Versei-közül eme egy két példa: *Contemptus vitæ præsentis*, pag. 1572.

Vitæ præsentis si comparo gaudia
ventis,

Cum neutrum duret, nemo reprehendere curet.

Expeditio Jerosolymitana.

In toto mundo non est homo par Boë-
mundo.

De cujus gestis cognoscere pauca potestis.

HÖDL JOAKIM. Grétzben a' Stáyerék városában született, 1725-ben: a' Jésus Tártaságába vetetett 1741-ben, Vánofsi Antaltól, a' Tártaságnak akkori Tisztétől, ki Romában a' Generálisnak segítő Társa, Alseftinffe lévén, 's 70 esztendő meg-halladván, 1757-ben Istenben boldogult. Ez az a' nagy ember, kinek közfőni székes Fejér vár a' Jesuita nevü szép nagy kollegiumot, és annál szob' Tomplomot. El-vigezvéen P. Joakim az alsó Iskolák taníttását, 's a' főbb tudományok tanulását, Amerikába kéredzett, a' hit predikálására. Meg-halgattatván Spanyol Országba érkezett; onnét pedig a' tengeri utazásnak szörnyü fok alkalmatlanságu után, Peruban 1752-ban meg-szállott: ottan a' vadony nép-között a' Keresztyén Hitet, 's erköltsöt testi lelki fáradsággal tizen öt esztendeig hirdeté; készszen lévén az ott érkező halálra-is; a' Tártasághaldakláfakor 1768-ban haza-jött töb' oda való, és hozzánk tartozandó tárfaival együtt. Judenburgumban fokáig prédikállott; végtére Temesváratt a' Plébánusnak segítő tárfa volt. A' Tártaság el-mulása után, Bánatusban egynéhány helyett, utóllýára Verfetzen Plébániai hivatalt vifelt. Idő-közben deák verseket irogatván, le-irá gyönyörü elegiákkal Belgrádnak avagy Nandor Fejérvárnak, attól az időtől fogva, mellyben Laudontól meg-vetetett, vátozó forsát, egész 2-dik Ferentz Ts. K.

meg - koronáztatásáig. T. P. HORÁNYI
 Elek ezen Elegiákat 1792-ben Elöljáró tu-
 dósítással fel-ékesítte; 's Pesten P. Hödl-
 nek illendő dltséretével nyomtatás-alá bo-
 tsáttá. — Joachimi Hödl Musa Versche-
 zentis — Pestini Typis Math. Trattner.
 1792. (de Belgrado) Magát P. Hödl így
 említi :

Styria me genuit, Juveni placuere Camænæ,
 Parnasum colui, Pieridumque Chorum.
 Nuncia tum mundo dederam, claustrique
 recluso

Muris, lecta mihi pagina sacra fuit.
 (Missus in Americam) denos ac quinque No-
 vembres

Incolui terras India fusca tuas.
 Sacrum ibi divinæ Legis gentilibus egi
 Præconem, indoctas erudiendo plagas.
 Præprimis sunt culta mihi Quittensia Regna,
 Tingit Amazy ubi fluminis unda solum.
 Sunt Christi varias vexilla erecta per oras,
 Gentilisque error cedere jussus erat.
 Quis canat exhaustos terraque marique la-
 bores,

Quis numeret vitæ certa pericla meæ?
 Quis labor ac studium peregrinas discere
 lingvas?

Dat quarum insolitum Syllaba quæ-
 que tonum.

Quis reliquas numeret plagas, æstumque,
 sitimque,
 Insectorum acies, terrificasque feras?

Panis erat radix Silvestris, flumina potus,
 Barbara gens locii, frondea tecta
 domus.

Sic ego vivebam, humani solaminis expers,
 Gaudia quæ recreent nulla fuere mihi.
 Solum quæ superis stillant solatia ab oris,
 Marcentem poterant exhilarare virum.

L. 3. ad Imp. Franciscum :

Oras Americæ denos ac quinque per
 annos

Percurri, qua usus barbara lingua
 fuit. &c.

Infimus Cliens Joachimus HÖDL, Pa-
 rochus oppidi Verfetz in Banatu.

Verfetz, Banátusban mező Város
 1400 házból áll, úgymond T. Pater HO-
 RANYI Elek az Alljelölésben. Határán
 annyi rizs terem, hogy 1783-dik esztendő-
 ben tizenhat ezer Budai köblöt adna. A'
 selyem mivelésnek - is nagy a' divattya,
 Spanyol L. B. de Dieu szorgalmatofsága-
 által.

HUSZTI. Huszti György meg-fogat-
 tatván az ellenségtől, azután majd az egész
 Napkeleti Országokban meg-fordúlt. Meg-
 irá osztán az ő utazásának Történetit. IST-
 VÁN Ti. Nist. I. 11. ad an. 1532. *Itinerum
 suorum commentarios posteris reliquit.* PRAY
 Husztiból, és egyéb utazókból ezen Mo-
 goli szókat emlegeti. DISSERT. in An-
 nal. p. 42.

DEÁK	MAGYAR	MOGÓL szók.
Foffa	Arok	Ark.
Hordeum	Árpa	Arba.
Frater natu minor	Öts	Atsie.
Malum (pomum)	Alma	Alema.
Leo	Oroszlány	Arslán.
Foramen	Lyuk, Lik	Áluku.
Triticum	Buza	Budza.
Mas animal. irrat.	Kan	Chun.
Pallium	Köpönyeg	Khöbnek.
Femella	Eme	Em.
Cannabis	Kender	Kindur.
Brachium	Kar	Gar.
Magnus	Nagy Ük	Uck.
Coma	Üstök	Ustek.
Flavus	Sárga	Sár.
Cæruleus	Kék	Kökö.
Defertum	Pufzta	Pufztoi.
Cerevisia	Ser	Schere
Bibo	Ízom	Ofzom.
Tunica	Zege	Czege.
Lutum	Sáár	Sabar.
Jaculum	Dsida	Tzida.
Barba	Szakál	Sakol.
Camelus	Teve	Teuve.
Gallina	Tyuk, Tik	Taka.
Grus	Daru	Dagaru.
Tubus	Tső	Thöö.
Bos	Ökör	Ucker.
Juvenca	Ünö	Une.
Frumentum tritum	Dara	Tara.
Horreum	Tsür	Dsür.

I.

IPÉKI PATRIÁRKÁK. MILLISCH Mihály Apátur, a' Tsászári Királyi, és az Hetruriai részről Rágusai Polgár mester, *Consul*, kinek neve meg-volt 1793-ban-is a' titulusokkal kedveskedő országos Kalendáriumban, egy illy homlok irálu Könyvet irt. „*Chorographia Patriarchatus Ipekiensis Autore Abbate Michaele Maria Millischich. (Cæs. R. Consule)* Ezt a' Könyvet Hazánknak nagy érdemü Történet írója Pray György 1779-ben ki adá; 's a' Püspökségekről irt Könyveinek végéhez nyomtattatá. Pofonban, Landerer be-tüivel.

Az Író nagy tudományu. Az Elöljáró Beszédben azt említi, hogy a' melly *Szerviai* Egyházokról ir, azok a' Görögöktől, és ofztán azokkal együtt meg-rontatván, a' Romai Anyasz. Egyházzal-
való régi egyefségnek kevés maradékával birnak. Azomban az írása azok' nyom-dokin jár, kik Szervia országát a' határos Tartományokkal-együtt öszve-járták, 's meg-visgálták. „*Syllabus Ecclesiarum, quæ Archiepiscopo Ipekiensi parent, sive Patriarchatus Ipekiensis chorographia. — Servianæ gentis, militari gloria inclytæ Ecclesias referre pergratum fore arbitramur, cum Ecclesiasticæ Historiæ*

„ scriptores de ipsis, ut sibi nequaquam
 „ notis, plane conticescant. Eas enim
 „ idem, qui Græcorum Ecclesias turbo in-
 „ tercepit; quorum impulsu, atque exem-
 „ plo, veterem cum Romana Ecclesia
 „ conjunctionem diremere, ut jam inde
 „ nonnisi tristes miserrimi naufragii reli-
 „ quix superfint. Ab Ecclesia ergo *Ipe-*
 „ *kienfi* exordium ducam, facem mihi præ-
 „ ferent, qui Servix regnum, ac circum-
 „ positas Provincias peragrarunt; a qui-
 „ bus nos pene hæc omnia accepisse non
 „ diffitemur.“ Méltó, hogy rövideden
 az említett Egyházok ezen érdemes Író-
 ból meg-ismértetsenek Magyaról-is.

IPEKIA a' felső Epirusnak helysége,
Skodra és Antíbarus-között. IPEKIÁBAN,
 a' Kalastromban lakik az Érsék, a' ki ma-
 gát Servia, Bolgária, Dálmátzia, Bosnia,
 Tenger, 's Duna táji, sőt egész Illirikumi
 Pátriárkának nevezi. Ez az *Ipekiai* Kala-
 strom jövedelmes, a' Barátoknak sokasá-
 gával rakva vagyon. Várnak-is hivatta-
 tik a' Kalastrom; kö sziklán áll, erősek a'
 bástyái, *Bisztritz*a vize mofsa. Vagyon
 méltóságos, roppant, gazdag Temploma:
 azt a' *Sláv* Egyházi szokásúak úgy tiszte-
 lik, mint az ő egyéb Egyházoknak fő fe-
 jét, és annyát. Innét két ora-mulva az
 utazó más egy *Bisritz*a nevü folyó vízhez
 érkezik, mellynek mellette a' *Deciani*-ne-
 vü terebélyes nagy faluban áll a' mono-
 stior, mellynek Temploma nagy magassá-

gu, és márvány kőből építetett; a' mint mondják *Uroscius* nevű IV-dik Istvánról, Servia Királyától, kinek fia V-dik István Király 1354-ben, vagy 1357-ben halt meg. Nintsenek oda mezfizire Drinusnak, és Itoknak folyó vizei egy ezen nevű Monostorral, és Templommal, a' Methói térségen, mellyel határos a' Rigómező, másneven *Kussow*, mellyet a' nagy háborúk, és diadalmas ütközetek nevezetessé tettek. *Skopia*-felé job' felől három nagy Templom láttatik: *Trepçie* a' nevek. Ottan az ezüst bánya nevezetes. Három mértföldnyire baloldalra *Prisctina* táján a' Gráccianizza nevű nagy Monostor áll az ő derék Templomával: onnét két napi járásnyira fekszik Skópia gazdag város, mellyet a' ki's bé járó jövevények népesítenek. Ott az Érsek lakó helye; de a' Temploma tsekély. Négy nap múlva *Samokovo* mező várost éri az utazó: ott Püspöki szék van; 's noha már Bolgár országhoz tartozandó, még-is ott az *Ipéki* Érsek parantsol. A' Temploma a' Skopiaihoz hasonló. A' Rigómező határán *Prisctina* és *Prokópium* közt, a' Templom öt, mellyeket a' köveik' tündöklése-miatt a' lakosok *Biele Zarvke* névvel illetnek. Ottan Szervianak Ura (Despotája) György, a' le-vágott magas fákkal bé-sántzolta *Kástriot*, avagy *Skanderbeg*-előtt az utat, midőn második Amurát-ellen első Uladiszláusnak, Magyar Királynak Segítséget vinne. Melly

háboruban Ulászló Varnánál el-efett, 10-dik Novemberben, 1444-dik esztendőben. A most említett Despota György utolsó veszedelembé keverte Szerviát, el-állván tudniillik attól a' frigytől, mellyet a' Magyarokkal tartott, 's a' Törökökhöz állott. Ezek el-foglalván majd az egész birtokát, tsak egynehány mező várost marasztottak meg-hatalma-alatt. Következik Samodrescde Lab vizénél: Prokopium Topliza folyónál; öt órányi járás után pedig a' sok háboru miatt nevezetes Niszfza, mellynek külső városában lakik a' Metropolíta; de az Isteni szolgálatra a' szomszéd Matthievits nevű falubajár: holott a' Niszfzai Templomot, mellyel a' Keresztyénekből született Osmán Topát Basfchának kegyelméből birt a' Keresztyénség, a' Törökök az ő metsettyekké változtatták; minekutánna tudniillik *Doxat*, a' vár vezére 1737-ben Niszfzát által-adta az ellenségnek. — Azután Morava vize táji aprólék egynehány Kalasftrumok emlegettetnek egész Belgrádig. Itt-is Metropolíta vagyon, onnét negyed napra Bosniának SERALLIUM nevű városába ér az utazó: népes, gazdag, mesterség-üző, és az egész országban leg-első-leg-virágzób'; vagyon ott a' Metropolítának tágos, gazdag Temploma, mellyet a' Kereskedők építettek, osmán Topát Basfchának engedelméből, midőn ezen Országban Királyi helytartó volna. Azomban ezen városban a' szakadék

részüeknek nintsen egyéb Templomok, vagy Monostorok: mert egyedül kátholikufok lakták *Serallium* városát egész Eugenius vezér idejéig. Ezzel ki-jöttek a' gazdagab' Kátholikufok, és helyekbe a' Servia-béliek következtek. — Ezen Tartományban az Egyházi, és világi állapotnak nagy viszontagsága volt attól az időtől-fogva, mellyben II-dik Máhomet elfoglalván Konstantzinápolyt, Bosnya Országát magáévá tette, melly hiveséggel Magyar Országhoz volt tartózkodó Sz. László Királynak idejétől-fogva. Méltó dolog észre venni, miképpen vetette II-dik Máhomet Bosnyát tulajdon hatalma-alá. Nem bizván maga erejéhez Máhomet, Tamás István Királyt, Bosnya Fejedelem urát hivelkedve, és sokat igérve arra vette, hogy Bosnya várát, mellyek száma hetvennél töbre ment, adja a' kezébe; ő ellenben az országot meg-marasztya nála; tsak hiveséget, és adót igérjen. Meg-lett az alku. Ebédre ereszté a' Királyt, és azt elevenen meg-nyuzatta; a' fő embereket, kik vele valának, felibe meg-öleté, felibe Afiába küldé rabságra. Ez volt az a' Tamás István Király, ki az ő természet szerént való attyát Tamást meg-főjtotta. Nagyon neheztelt erre Mátyás Király azért, hogy második Máhometet, ki Barát ruhában meg-járta Bosnyát, 's hozzá vezetett, szabadon el-ereszté, és hogy a' Bosnyaiaknál, a' Mánikéufok, Fotinisták, Törökök

olly sok kárt tettek. *Tamás* Királynak házastárla *Katalin* Romába szaladt: ott II-dik Pius Pápától meg-betsültetvén, holta-után az *Ara Coeli* Templomba temettetett. Koporsóján, Sláv, és Deák nyelven, ezen fel-írás olvassatik: „Itt fekszik *Katalin*, *István* vezérnek (*Ducis*) leánya, és „*Istvánnak*, *Bosnia* Királynának hűtvőse „(*uxor*).“ — A' *Rigómező* végen *Neopyrgun*, avagy *Novi Pazzar* Püspöki székel jeleskedik; a' hol a' *Ragusa* Városi Kereskedőknek hires lakjok vagyon. Abban egy *Deákegyházi* szokásu Pap tartya az *Istveni* szolgálatot. A' helység Püspöke pedig *Sz. Péter* Apostol Templomába járul az *Istveni* szolgálatra, melly Templomot, a' mint a' *Hagyomány* tartya, *Sz. Timótheus* szentelte *Sz. Péter* emlékezetére. Ez a' táj *Szerviai* szokásu sok Templommal, és *Kalafstrommal* bővelkedik: mert ott láctak a' *Nemanich* nemzetü Fejedelmek. *Nemaniástól*, *Desának* második fiától eredtek a' *Szerviai* nagy *Jupánok*, avagy *Despoták*. Az említett *Desza* ajándékozta *Sz. Benedek* szerzeteseinek *Melita* szigetét, melly a' *Melána* Körtzita, és az *Elásiták* között fekszik: *Desza* Görög szokásu *Kátholikus*, nagyon tisztelte *Sz. Benedek* Apáturt, mint a' *Barát* Rendnek napnyugoti Attyát, és az *Ur* Egyházának fényes tsillagát. Nem messze *Neopyrgi*től a' magas kösziklákön szemléltetik *Giurgievi Stupi* avagy *Sz. György* Temploma,

és Monoflora. A' *Rafcka* nevü kútnál, a' mellytől nevet nyertek a' Ráfcsiánok; avagy a' Rátzok, *) Királyi gazdagsággal bir a' *Sopochiani* Kalaftrum, és Templom onnét három orányira áll Sz. Kozma és Demjén Mártirok nagy Temploma: azután ismét két orányira Raska vizét magába fogadja.

IBÁR folyó vize. Ennek dombos partyán áll a' Maglich nevü gyönyörű kis város. Három óra járás-után a' *Studenizza* nevü temérdek Kalaftrum következik. Sok benne a' Barát: márványból épített Templomának nagysága és szépsége jeles. — Eddig Szerviáról, és Bosnyáról. — Ezután Sz. Szábba, avagy Hertzegovina Tartományáról. Ott a' Hertzeg nevet Istvánnak, III-dik Fridrik Császár adta 1440-ben; azért a' Tartománya Hertzegovinának neveztetik. Ezt az Istvánt IV-dik Eugénus R. P. az hozzá küldött Fárai Püspök-által átokkal fenyegeté; ha el nem hadja a' Pátárenusok, avagy Manikeusok' eretnekségét. Mind ez, mind a' Fekete-hegyi (Montis nigri) Vajda, *Paulovics* János, ki a' manikeuságra vissza-esett, az ő meg-általkodásokért meg-büntettetvén az Istentől, II-dik Máhomet' kezébe estek; 's jószágoktól, és életektől meg-fosztattak. A' Hertzegovina Tartományának fő városa *Plevglie*, népes, gazdag, ott lakik a'

---

*) Vagy, miért nem abból: hogy a' Rátzók Trátzok?

Sz Háromság' kalasziromában a' Püspök. A' Kalaszirom barlangba építettet, sok benne a' szerzetes, a' Temploma nagy, és Egyházi ruhákkal fényeskedő. Egnapi járásnyira a' magas köfziklán, mellyhez majd alig lehet férni, (*Miloscevo* a' neve) Sz. SZABÁS Barát, 's azután Érsek Kalasziromának nagy maradéka láttatik. Meg-holt 1250-ben. A' Romai A. Sz. Egyház még a' szentek-közé nem irta; de Bollándus az életét Jánúariusban említti. Az Iró a' *Rágusai Tartományt*, mellyben nyilván-való egyéb vallás a' Romai Kátholikus valláson-kivül nintsen, adja-élé egyéb Kalasziromok-után. Le-irja az *Athos* hegyi 24 Kalasziromot-is: azokban szakadék Barátok élnek. Az említett Athosi Barátok száma mint egy hat ezerre mégyen. *Chrorographia Patriarchatus Ipekiensis*, pag. 454. „ In eo autem altissimo monte (*Atho*) „ tot rupibus, ac salebris horrido, quem „ Græci Monachi prioribus Ecclesiæ seculis ad habitandum selegere; ut ab hominum commercio segregati, majori cum animarum profectu monasticam vitam agerent, sunt XXIV. monasteria, regularis disciplinæ rigore conspicua, quorum unum S. Martyri Laurentio dicatum incolunt Serviani, Illyrica lingua Divina officia persolventes. Monachorum autem turba, quæ ad sex millia coenobiticam, vel Eremiticam vitam eo loci agere noscitur, magnam apud Græ-

„cos nominis gloriam comparavit; digna
 „que omnium laude; nisi divortium cum
 „Romana Ecclesia confoveret.“ (*Athos*
Matzedoniában a' Theffalonikai tergernél
fekszik.) El-beszéli Milliscich a' Slávó-
 niai, Péterváradí, Szegedi, Bátsi, 's
 egyéb mintha Ipéki Pátriárkasághoz tar-
 tozandó tájokat. Az Ipéki Pátriárkák-
 közt emlegeti *Ivánovits* Arséniust, kiről a'
 Mkház V-dik Szakaszában volt már tu-
 dósított. Ezen *Ivánovits* Arsénus (pag.
 459.) Ipéki Pátriárkaságakor a' Török-el-
 len VI-dik Károly Ts. részét védelmezé;
 's 1737-ben nagy számu népével együtt ál-
 tal-költözött, Károly váratt (*Carolostadii*)
 Királyi nagy kegyelemmel fogadtatott, és
 ezen városban lakására az a' méltóságos
 ékes palota adatott, mellyet Leopold Tsá-
 szár *Zárnovits* Arsénusnak, *Ivánovits*-előtt-
 való a' féle Érfeknek számára pompásan
 fel-épített. Az Ipéki Eklefiának számára,
 mintha üressen maradott volna, a' Török-
 kök Konstantzinápolyi *Karaggia* Jánost ál-
 lították-bé. Ez, holott a' Szerviánusok nem
 kedvellék, az ő Exarchátuságának 9-dik
 esztendejében, nagy Summa pénzel idéz-
 tetvén, a' Pátriárkai méltóságot a' Sko-
 piai Metropolitának engedé. Ennek hol-
 ta-után a' Püspökök mást váloasztottak, 's
 ennek fogadának szót azok az helységek,
 mellyeket a' Törökök birnak. Az emlí-
 tett Pátriárkának nagy a' hatalma, melly-
 nek példája vagyon a' régi három Exár-

chákban, vagy kifseb' rendü Pátriárkákban; tudniillik Trátziában a' Herakléai, Afriában az Efesusi, és Kápádotziában a' Tzefzáreai Exárkokban, mellyek a' körül-belül lévő fok Ekleziák fejei voltak. Csak a' Konstantinápolyit ismeri magánál felyeb'-valónak. A' melly időtől-fogva az Oroszok könyvei Szerviába hordattak, a' vallás, erkölts, és Egyházi szokás dolgában jobbra változtak; bár tellyes-séggel egyeznének a' Romai Pápával. Melly reménységgel ugyan biztattyuk-is magunkat: holott az Orosz nemzet, melly hadi, és tudománybéli ditsőséggel tündöklök, már fok jelét adta a' Romai Pápához - való hajlandóságának, 's a' t. ad p. 465.

IOLOF nemzet. Afrikának Niger (Fekete vizénél) senegáll táján, (Beschreibung von Nigritien p. 120.) A' Jólef fekete nép, igen jó lovagló Mór nemzet. Sokszor láttam, úgymond az Iró: hogy sebes nyargalás-alatt nem csak előre, hanem hátra-is úgy löttek a' puskából, hogy szintén úgy el-érték az arányzott tzélyt, mint ha álhatatos talpon állottak volna. Ezen földi nép a' meg-száritott sáskát vajjal örömeft eszi. Az esőnek ideje-előtt (Aprilis vége, 's Május' eleje táján) az elébbi aratás-után maradott tarlót meg-gyújtyák, a' hamu trágya gyanánt szolgál. Az eső után ki-takarodnak a' gazdák, a' szszonyok, gyermekek a' hamvas földekre. A' gaz-

da ottan lyukakat vág a' kapával; a' felesége utánna a' lepedőben lévő buza maggal: azt a' lyukakba veti. Az aszszony után a' gyermek vagy leány a' lyukat bétiporja; 's így ezen Fekete (Niger) Jolófi népek nagy hamarsággal el-végzik a' vételt. A' veres babot a' tengeri (Kukoritz) közé szokták vetni. Hanem az éréshez közelgető vetéseknek a' madaraktól és vadaktól-való meg-örízése sok féle fáradságos igyekezetekbe kerül. Szóll az Iró továbbá a' Tartományak erdei, mezei állatiról; az emberek szokásiról. — A' Tigrisnek, noha ez állat igen nagy erejü, a' bőre gyenge; úgy hogy azt rétze seréttel könnyü le-ejteni. Emlegeti a' sok aranyport, mellyel a' szomszéd táju lakosok birnak, 's mellynek bé-szerzésével némelly Európaiak magokat meg gyűjtötték. Igen meg-tsükkent a' közönséges Keresztyén vallásnak sok féle tulajdona némelly Negeri helységekben, mellyek a' Lusztánufokhoz tartozandók. Az oka az, mert a' Papi hivatal a' Negerekre bizatott; az oda küldetett Püspökök pedig hamar ki-haltak; azért végtére Ezek nem-is küldettek. Az Iró ezeket irván, Irását az 1740 és 1752-dik esztendő-közé határozza.

IRÉNE, más nevén Piriska, 1119-dik esztendőtől-fogva uralkodó Komnénus Jánosnak, Görög Tsászárnak Koronás házas-tárfa szent Lászlónak, Magyar Ország Királyának leánya, volt némellyek-sze-

rént. *De Anna Komnéná, Komnénus Eleknek leánya, ki az atya életét ékelesen leírá, Priskát, vagy Piriskát, az az, Irénét, Kálmány Király magzattyának írálenni. Tudhatta-is eredetét, vele élven, 's tárfsalkodván: holott Komnénus János Annának testvére volt. Ez az Iréne Királyné Istenfélő ajtatos Személy volt: a' szégyenekhez adakozó. Konstantzinápolyban olly roppant Kalasztromot épített, hogy azt szépséggel, 's nagysággal egysem haladná-fel. KÉRI in Joanne Comn.*

ISÁTZIUS. Komnénus Jánosnak, Konstantzinápolyi Tsászárnak testvére Isátziusnak hivattatott. Ennek az Isátziusnak a' fia János egy kis meg-bántástól indittatván, 's már az-előtt a' Törökökkel tzipborálván, végtére úgy ment-által a' Törökhöz, hogy a' Keresztyén Sz. Vallást-is meg-tagadná. A' Török Osmán fámília, melly most-is uralkodik a' Sultán székben, ezen János véréhez vezeti az ő eredetet; úgymond Leunklávius, Kérinél in Joanne Comneno. p. 391. A' hol az erőszak elhatalmazott, könnyü ottan fényes eredetet ki-gondolni. Illy eredetre vagy azért mutattak a' Törökök, hogy nemzetségek forrása homályját fődözzék, vagy hogy e' képpen a' Napkeleti Birodalom elfoglalására jusok láttafsék lenni.

K.

KANADAI aszszony, Degvines Práy Györgynél, P. Grellonnak Jesuitának tudósíttáfa szerént Kánádai némelly Aszszonynak a' Tatárokhoz-való költözéséről így ír. Dissert. 8. in Annal. p. 193. P. *Grellon* egy darabig új Frantzia országban (in nova Francia) Krisztus Urunkat mint hirdető Miszszionarius prédikállá; azután Tsinába szakadt. Abból az Országból a' Tsászárnak parantsolattya szerént kilentzedzser ment úgymint követ Tatár Országba; ottan véletlenül egy Huron országi aszszonnyal találkozott-őszve, kit néhanapján Kanádában ismért. Kerdezé, hogyan vetemedett Amerikából szint' ide Afiába? felele: hogy a' háboruban a' Huróni emberektől el-fogatott: egyik nép-közül a' másíkhöz el-adatott, 's végtére az urától ide Tatár Országba által-hozatott. Más egy nevetlen Jesuitának bizonyóságával-is él Dégvines. Látott ez-is Tatár Országban egy született Spanyol Aszszonyságot: az azt beszéllé, hogy Floridában el-fogattatott; külömbféle nemzetek-közé hordoztatott, 's végtére Tatár Országa jutott.

KÁLMÁN. Colomannus. II-dik András Királynak fia, a' Lengyelekhez házasodván, és Salomeát Laskónak, vagy

Leskinek, Sandomíri Hertzegnek leányát tárful vevén, Hállitziai Királyá Koronáz-
tatott, Urunk 1207-dik esztendejében. Kal-
mán Sklávoniának-is Hertzege volt. 1241-
ben halt-meg, és Tsászmán temettetett.
Sáloméa pedig, kít Timon boldog névvel
illet, Kálmán Királynak, 's Hertzegnek
szüzen maradt hűtvőse 1268-ban végeze
életét.

KHÁLISZIUSOK. Midőn Mánuel
Komnénus, Konstantinápolyi Tsászár
1152-ben Szervianak Fejedelmével, Bák-
hínussal hartzolna, és ezt meg-is győzné,
Bachint segítetté egynehány Magyar fegy-
veres Sereg Gejfa Király idejében, ki ezen
Szerviai háborukor Rufszfiában Bládimir-
ellen hadakozván, nagyob' segítséget Bá-
chinhoz nem küldhetett. Azon Szerviai há-
borukor vitézkedő Magyarokat, *Chalizy*
nevü Magyaroknak nevezi *Cinnamus*, ki-
azon háboru-felől ira; de olly Magyarok-
nak, kik vallásra nézve egéb' Magyarok-
tól különböztek, Mojszesnek törvénnyé-
vel tartván, 's azt-is meg-tsáválván. Kik
ezek a' Kháliziusok? ha tsak úgymond
Kéri, nem a' Jászok? kik-felől mind az-
által alig lehet kételkedni, hogy már ak-
kor Keresztyénekké lettek, noha talán az-
előtt Zsidóskodtak; 's azért a' Magyarok-
tól Filiszteúfoknak hivattattak. De már
most a' Báliszteus névről szokás azt a' ne-
vezetet ki-vezetni.

KSZIFILÍNUS, ki Konstantínus nevű Likúdes, vagy Likaúdes-után lett Konstantinápolyi Pátriárkává, Urunk 1066-dik = ezer hatvan hatodik esztendeje táján, tanúlt ember volt. Kszifilínus Kákszizius nevű *Diónak*, a' Romai Történetekről irt nagy nyaláb Könyveit summás irásba foglalta, és szorította; de a' mint Kéri Borgias észre-veszi, in Imperatore Fl. Constantio Duca, p. 350. nagyob' kárral, hogy sem haszonnal: mert azolta ki-vezett magának *Diónak* az Irása. „ Cassii enim historia ab eo tempore intercidit, remanente sola epitome, umbra videlicet pro corpore. “

KÖGLER Ignátz; Jesus Társaságának Tsinában Hithirdető Papja. (Apud *Murr.* Parte VII. p. 240.) Landsbergben Bávária helységében született, 1680-dik esztendőben. A' Jesuiták szerzetébe állott 1696-ban, és 1716-ban Pekinbe érkezett, a' hol olztán a' Tudomány, és Erköltés Tábláinál Mandarin Tisztel jeleskedett. Harmadikszor lévén már Elöljárója a' Tsinai, és Jáponiai szerzetes Tartománynak meghalt 1746-ban. A' többi-között tudósítottáfi erefszített-ki a' *Caifungi* Zsidók' Bibliájokról. *Caifung* Tsinában Honnan vármegyének fő városa. Az említett Zsidók, így tudósított *P. Kögler*: a' melly Bibliákkal birnak, azokat az ő nyilván-való Sinagógájokban tartják; véteknek gondolnák lenni azoknak othon-való tartásokat. Tizenhárom

kárpitos almáriomban a' Sinagógának legbetsesb' helyén Mojszesnek öt, avagy *Pentateuchus* nevü Könyvének tizenhárom példairását tartják. Ezek -közül 12, Israel 12 nemzetének; egy pedig Mójzesnek emlékezetére tétetett oda. Tsak ez az egy maradott-meg, noha nem kevés kárvalással akkor, midön 1500-dik esztendő után *Pekin* városa el-raboltatott; a' többi példa-írás azután iratott-le. A' Bibliának egyéb példa írási a' Sinagógának oldalas kamarájában külts-alatt tartatnak. Ott igen sok a' Könyv; de jobbára azok igen megromlottak; és kevés, a' mellyet olvasni lehessen. Vagyon itt-is a' *Pentateuchusnak* egynehány példa írása. Azokat, mikor kell, a' Sinagógai gyűléskor az embereknek nyújtogattyák. Tsak a' *Pentateuchusnak* a' neve nálak Tsinai nyelven *King*, avagy *Liber Bibliorum Canonicus*. — A' Bibliák betűjinek formája, vagy láttattya majd semmiben sem különbözik az Európai Zsidó betük formájától. A' leg-föb' különbözés az accentusokat, és pontokat (all-fel rendü vonásotskákat) illeti. A' kimondás igen különböző: mert a' Tsinaiaknál születetvén, és neveltetvén, ki nem tudjak mondani a' *b, d, e, r, 's* más betűnek hangját; hanem azok-helyibe *p, t, ie, l, 's* más betűket helyheztenek. *Pronunciatio autem est valde diversa; quia nempe inter Sinas nati et educati nesciunt exprimere sonos b, d, e, r, sed istis substituunt so-*

nos p. t. ie. l. &c. A' Pentateuchust 53. részre, vagy olvasásra ofztyák-fel olly formán, mint az Amsteledámi Zsidó Bibliában láttszik. Az Thorának hivattatik. A' THORA (v. Törvény) Tsinai módra változtatván a' betüket, nálak így mondatik: Thora = THAULAHA; vagy Thaulaze: A' Bereschit = PIELESCHITZE: Vaicra = VAIKELO. Debarim = TEVELIM. A' második rendben ötféle Könyvek vannak: Josue, Birák, Samuel, Melakim, és Dávid. (Melakim = Királyok) A' Josue; és Birák Könyve nintsen-megégzlen nálok: a' Királyok könyve-is hol ebben, hol amabban a' tzikkellyben fogyatékos. A' Samuel Könyve egész. A' Dávid (= *Tavite*) Könyvében vagyon-e fogyatékos, nem lehetett észre venni. A' Könyvek harmadik rendében a' *Lipai* nevű Könyvek vannak; mintha mondanád: Tzeremoniás Könyvek. Ezek-közé tették Isaiást, melly meg-vagyon egészlen, és Jeremiást, kit innep napokon olvasnak. Ezekielből, úgy mondják, semmiék sintsen; Dánielből tsak az első résznek egynehány verse. Jonás meg-vagyon tellyefséggel: Mikeás = (Micaha) Nahum = Nahuang; Habacuc = Hapacue; Sophonias = Sephaneioha: Aggeus = Hokavi, Zacharias = Secaleio, héjjányosok nálak; a' többi rövidéb' Prófétákból semmiék sintsen. A' Paralipomenon (Tiveli hajamiim) Könyvekből négy vagy öt első rész vagyon ná-

lak; azok sem egézszekek. *) Az utolsó rend *Hafuchala* nevü. p. 244. „ *Classem ultimam*
 „ appellant *Hafuchala*, seu libros histori-
 „ cos, et commentarios, continetque *Esthe-*
 „ rem, quam vulgo nominant *Ipethamama*:
 „ *Esdras*, *Nehemiam mutilum*; priores
 „ duos libros *Machabæorum*, integros qui-
 „ dem, sed in malo statu; sicut et alios
 „ aliquot libros, quorum nomina perdidere-
 „ runt, et sinice appellant *Kiang Tsang*, idest
 „ interpretes. Hæ sunt quator classes li-
 „ brorum *Scripturæ*. De *Proverbiis*, *Job*,
 „ *Canticis*, *Ecclesiaste*, quantum cognos-
 „ cere licuit, nihil habent. De *Ruth*, et
 „ *Threnis* nondum potuit defectu temporis
 „ bene examinari. Forte etiam plus ha-
 „ bent ac ipsi dicant; aut putent se habe-
 „ re, ob crassam ignorantiam: neque enim
 „ ullum habent stimulum curiosæ inquisi-
 „ tionis in materia librorum, et scientia-
 „ rum, neque permittunt libros e loco se-
 „ cum deferre; ibi autem facile non est
 „ singulos inspicere: ubi in grandi confu-
 „ sione, et absque ullo ordine commisti
 „ jacent. “ — Ezekből a' többi-között ve-
 „ gyük azt-is észre; hogy a' külömbféle Or-

---

*) Im' még egy két példa a' Tsinai ki-mon-
 dásból: Kardinális = *Kiaulthinalisu*. — Adam =
Jatam. — Baptizo. = *Patepiso*. — Beatus. = *pe-*
jatufu. — Deus. = *Theufu*. — Crux = *Culufu*. *Oj-*
gor = *Jokelien*. (*Tien* a' Tsinaiaknál annyi mint
 ég, és ISTEN, εις, his egy. E' két szóból ered-
 hetett ama' szó *Histien*, Isten. —

szág szó ejtésének módja nagy változást tett idő jártával a' szent Könyvekben lévő szózatoknak ki-mondásában. Ezt méltó észre venni. — Az ő Bibliájokban nagyobbak a' betük, és egyik linea a' málistól megszzeb' esik mint az Amsteldámi Bibliában, (mellyet meg-mutattam nékik, 's melly nem tett szett a' betü aprósága-miatt: ditsérték a' kötését, papirofsát, de nem kívántak belöle valamit ki-írni.) A' ténájok feketéb' az Európainál. Tfinai mód-szerént két papiroft öszve-ragasztanak, vagy többet-is: hogy a' vastagabság az Irált mind a' két felén el-szenvedje (itatófságnélkül) Jákob Pátriárkának jövendő-mondása egyébként láttzatofsan ki-vagyon téve, de sem a' שילה = Schilo. Sem a' ישועתך = Jeschuatecha szót nem értik, sőt közönségesen szólván, nem értik az ő Bibliájokat. p. 249. „Generaliter, non intelligunt „textum suorum Bibliorum.“ Elé adatnak olztán az arany fel-íráfok, mellyek a' Sinagógában láttatnak. A' többi-közt ez-is: שמע ישראל יהוהאלהינו יהוהאחד Ex DEUT. 6. 4. Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus est. A' Bereschit végén, néhány Rábinusok' neveik-után olvaftatik: GENES. 49. 18. לישועתך קייתי יהיה Li-schuateca Kivvithi Jehova. Salutare tuum expectabo Domine.

L.

LAIMBEKHOVEN. Meg- emlékeztem erről a' nagy érdemü emberről már egyéb alkalmatossággal; itt egy levele, mellyet Murnál találtam (*Journ. zur Kunst. XI. Theil. p. 193.*) nyújt alkalmatosságot új emlékezetére.

Kiangning, melly közönségesben Nankinnok hivattatik, Tsinának nevezetes városa. Oda való Püspök volt P. *Laimbekhoven* Godefrid. Azon városból 1780-ban, 25-dik Juliusban ezen levelét erefztette P. *Oliveira* Timoteushoz, a' Lusítániai Királynénak néhai gyontatójához; melly-is Lusítániai nyelvből Deákra fordíttatott; és itten summásan elé-adatik.

Ezen Levelem Atyaságod - előtt úgy jelenik-meg, hogy sem annak Irójára, sem keze-vonására már nem emlékezzék. Annak Irója (Bétsi) Német nemzetü; élemedett öreg: mert már életének hetven negyedikében forog; negyven öt esztendő-kig tartott Apostoli fáradsági-közt, mellyeket a' Leg-hiveb' Király kívánsága-szerént vállolt-fel, el-öregedett „(qui Apostolicis laboribus 45. annorum Spatio, Fidelissimo pro Rege susceptis insenuit)”, a' Nankíni Eklefiának, - a' Tsinai Birodalomban mostan Püspöke, árva, 's Atyaságod' atyafia. — 1735-dikben, engedelmeség-

től viseltetvén, Német országból Lusitaniába érkezett: a' hol Szerentséje volt mind Tisztelendő Atyaságod szemléléséhez, mind predikáziójának hallásához Uliszipo városában, Sz. Rokhus Templomában: emlékezem, hogy a' Nép Atyaságodat hallván nagyon örvendett. Tágus vizének ki-kötő partyán külömbféle helyek emlegettettek Miszsióm számára: hol *Penkinbe* a' Tsillagnéző toronyba, hol pedig *Mogol Birodalmába*, hol *Kotzintzinába* rendeltettem. Tsak ugyan hajóra ültem 1736-ban Aprilis havában. A' tengeri Izél vész *Mozámbikra* igazított bennünket: ott esztendeig mulatánk. Nyoltz hónapiglan *Goában* tartóztattattunk. Azután három esztendeig tartott utazásinknak végét érvén, a' tárfaimmal bé-ereszkedtem a' Makáumi ki-kötő partra (Tsina Kánton vármegyének tenger mellyéki városa révére) 6-dik Augusztusban 1738-dikban. Az emberi rendelésből eredett, hogy Penkinbe szandékozván Mathéfiessel (természeti tudakossággal) szolgálnék a' Tsinai Miszsiókban; de az Isteni gondviseles más nagyob' dolgokat szabott előmbe. Látván tehát, hogy lesznek, a' kik a' tudakosságban fel-váltsanak; a' szent Dolgokra mentem-által, minthogy azokat örvendém leg-főképpen. A' Miszióm helye Tsinának Hukváng Vármegyéje volt. Ott a' Keresztyének száma nyoltz ezerre ment. Vezérlém ezeket töb' esztendők folyta-alatt. — Következik az

üldözésnek le-irása. Abban öt Dominiká-
 nus (*Sans Péter* négy társával) és a' Jé-
 sus Tárfaságából kettő öletetett-meg az Evan-
 geliomért. P. *Henrikvez Antal* Jofef, és P.
 de *Attemás* Trifianus. A' nagy üldözésben
Ferentz a S. Rofa, füzérke Barátból Nan-
 kini Püspök a' fok fájdalmak-közt 1750-
 ben meg-halt, öt esztendeig vezérlé Egy-
 házát merő keserves szorongatások-között.
 P. *Soufa* Polykárpus a' Pekini Püspök, és
 a' Nankini Egyháznak Igazgatója engem
 I. Jósefnek Lufzitániai Királynak (aján-
 lott-e vagy tsak azt jelentette hogy a' Nán-
 kini Püspökség üres) A' Király meg-em-
 lékezvén rólam, noha külföldi voltam,
 1752-ben a' Nánkini Püspökségre nevezett,
 és XIV. Benedek P. meg-erősített által-
 küldött Levelével. A' Király követséget-
 is küldött már a' mult esztendőben; a' Tsá-
 szár meg-enyhült; de tsak ugyan az üldö-
 zés idejekor kezdettem Püspöki hivatalom-
 hoz. — Le irja fok szenvedéseit, Lufzitá-
 niából folyani szokott segedelminek el-
 re-keztését, helyre-hozását, ismét el-enyé-
 szését. Könyörög P. *Oliveira*-előtt, hogy
 a' Királynétól nyerje - ki keserves szüksé-
 gének vigasztalását — *Nankini Sinensi in Im-
 perio 25. Julii. 1780. Permaneo Reverentiae
 vestrae servus humillimus, frater venerabun-
 dus, Godefridus de Laimbekhoven. Episco-
 pus Nankinensis.*

LUBOMIRSZKI Stanisló, 1634-ben
 Ruszfiai, Szándomiriai, Szepesben Lu-

blói Kapitány, a' Török-ellen diadalmasan vítezkedett. A' Szerzetes Rendekhez mutatott egyéb Istenes adakozási-közt, a' Kármélusi Atyáknak monostort épített tulajdon birtokán Visnien. Sz. Kalaszántzius Fiait *Podolinba* vezette, és ott nékik szép alkalmas házat, és Templomot épített. (Vagn. Capitan. Lublov. p. 263.) Ezen Kollegiomban, az ájtatóságra, és tudományokra a' számos Magyar, és Szomszéd Országi ifjuság szép előmenetellel, rendel, halzonnal oktattatik most-is.

LOBO HIERONYMUS; J. T. Szerzetese szép könyvet irt az ő Habessíni, avagy Abiszszíni utazásáról, és lakásáról, mellyben fáradozott az Hit prédikálása kedvéért. Azt a' Könyvet németül *Ehrman* ki-adta, 1793-ban. Ditséri P. Lóbónak igaz mondását; *Brucét*, kit ezen szakaszban említették, oltsállya, 's megmutattya, a' mint igaz-is, hogy *Bruce* heába hánykolódik azzal, mintha ő találta volna fel leg-először Nilus vizének eredetét; vagy, mintha maga tapasztalásából irná-le Abiszszínát: holott azomban sokat költsönözött az elébbi utazoktól. " Bruce sehr vieles von seinen vorgängern entlehnt hat, ohne der quellen zu erwähnen, aus welchen er schöpfte. „ Azomban a' német ki-adás sok al lapu jelöléssel piszkállya a' Kátholikus vallást. — Lobo könyvének ez az eredetes ki-adása: *Jeronymo Lobo Historia de Ethiopia*. Fol. En Coimbra

1659. Ki-adatott ofztán *Lobo* meg-rövidítve-is, Anglia, Frantzia, és Frantziából inté Német nyelven-is. A' Frantzia fordítás *Le Grand* nevü Frantziáé, ki az egészszén elé-adott Könyv végére egyéb Abiszszínai Irókból más egy tudósítottá vetett, melly 15 Fejezetekből áll: p. o. 1. *Ludolfnak* Abiszszínáról-való Irásáról. 2. Abiszszínáról. 3. A' Nilusról, a' vallásról, 's a' t. De Grandet Ehrman nem betsülli. Észre nem veszi, úgymond, az ember, mi Legrandé Lóbóban, mi Lobóé? nohamagában Lobóban (a' Fordítottá értem) az igen-is észre vetetik. — P. Hieronymus Lobós *Reise nach Habessinien*, von ihm selbst beschrieben. Lobó Jerónimus így ír:

Urunk 1621-dikében, Aprilisnek 16-dik napja volt, midön Konimbrikában, Portugallia Városában Elöljáróimtól azt a' parantsolatot vettem, hogy Indiába mennek a' Hit prédikálására. Liszbonában Papságra szenteltetem, és Aprilis' 25-dikén el-mondottam első Sz. Misémet. — El-be-szélli ofztán, hogy el-indúlt, de hogy a' hajót a' fok nyavalya hamar haza hajtotta; azon hajózásban a' volt a' vigasztalás, hogy egy tengeri kürt (vizből álló magas, terebélyes ofzlop' vasser hose) a' hajónk-felett, úgymond, meg-szakadt, és reánk fok temérdek viz omlott. Az a' viz innivaló volt, öszve gyűjtötük, és hasznát vetük. 7-dik oktoberben vízfza érkeztünk Liszbonába, 1622-ben ismét tengeri hajóra

ültünk, India-felé, 18-dik Mártziusban. Indiai Vice Királynak *Vidigueira* Gróf neveztetett. Méllyen bé-látott ez az Ur az Indiai dolgokba; a' tengeri tudományban is jelesen forgott ember volt. Az Indiába rendelt hajók illy neveket viseltek: Szent Terefia, Sz. Józef, Sz. Károly, Sz. Tamás. A' Vice Király az első hajóra üle: annak Kapitánnya *Lobo Filep* vala. A' Sz. Józefi hajót, mint Kapitány, és Admirál tiszti vezér *Maskarenias* Ferentz igazgató; *Lobo* Ferentz a' Sz. Károlyénak volt Kapitánnya: *Nugno* Fereira Ferentz a' Sz. Tamás nevűnek, volt más egy *Galion* nevű hajónk-is, azt *Figveira* Gonsál komendérozta. A' jó reménység fokáig jó szelünk volt, azt Május vége-felé el-hagytuk, úgy hogy szemünk elejbe se kerülne. Az emberek azon igen aggódtak, hogy földet nem látnak. Egyszer a' Vigyázó fel-kiált: hogy maradat lát. Az a' közel-lévő száraz földnek a' jele (Fors Procellaria Capensis Linnei, Kapfoki galamb, Pintádo) Örömkben az emberek ölelni kezdék egymást: hogy im' nem meszsze vagon a' Száraz föld. A' déli 34° , $30'$ alatt láttuk a' Cap das Agvillas (Tőfok) nevű sugaras fekete hegyet. Midőn arra hajóznán 60 ölnyi mélységű vizet értünk, a' hajós legények azonnal a' halászothoz állotak, és temérdek sok Bonit, Abikora, Dorád, és más oda-való nevű halakat fogtak. Az első hal (illyen nálunk a' ha-

jólok szokása így ír P. *Cobo*) azonnal kótyavetyéltetett egy Sz. atyafiság számára. Így meg-elek, hogy az ájtatóság-közé magát a' hiúság bé-fúrja. Egy olyan hal, melly egyébként talán fél tallért ér, a' Kótyavetye-által huz és több tallerra-is emeltetik.

El-értük a' Nátál nevü földet: menykő ütéit, de Kárvallás-nélkül szenvedtünk. Az Istennek imádsággal, 's nyilván-való Keresztjárással meg-köszöntük. Én prédikátiót tartottam: (Lobó) hogy az emberek büneiket ismérjék-meg. Hajóink az Anglusokkal meg-ütköztek. p. 59. A' háborunak vége lévén, elé-jövének a' Katonák, kik leg-vitézebben viselték magokat, 's a' Vice Királyt únszolták, hogy őket a' régi szokás-szerént vitézekké tegye. „Zu Ritter zu schlagen.“ Le ült tehát a' Karfzékében, 's a' tzeremóniát véghez vitte. *Mozambik*-mellett a' hajótörésnek veszedelmében forogván, a' kösziklák-között, a' boldogságos Szüzhöz folyamodtunk; 's minnek előtte eszünkbe jutott volna az, hogy oda érhetünk, magunkat a' várkapuja-előtt találtuk. A' Gubernátor ottan várta a' Vice Királyt, örvendezett érkezésén, házába vezette; én a' társaimmal a' Jesuita Kollégiomba vettem magamat. A' meg-átlakodott ellenség, ki-minket olly sokáig üldözött, más nap a' rév elejbe állott; a' Vice Király féltvén tőlök, a' Sz. József nevü hajót, hogy ki ne pusztítsák, azt el-

égettette. A' Sz. Károly nevü éppen a' varig érkezett, és annak terhét jobbára ki-lehetett szabadítani a' veszélytől. Az ellenség azomban harmadnapig maradt a' rév-előtt: a' szél nem engedte, hogy ki-üthetne. Végtére jel-adással azt kívánták, hogy jöjjön valaki, a' kivel szólhassanak. Küldetett hozzájuk egy kis hajó: annak fő emberéhez tsak azt mondák: tudják, hogy örökké Mozámbikban nem maradhatunk 's hogy majd reánk találnak ismét. Erre tüftént el-illantottak. — Le írja Lobo a' Mozámbiki nyomorgást, azután a' további hajózás terhét; míg Kotzinba nem érkeztek, és onnét Goába. C. 2. Goában el-végzettem Theológiai tanulásomat, c. 3. Azomban

Sultán Segvet, Habiszszinai, az az: Ethiópiai Király (máskép' *Sosneos*, vagy *Socinius*, vagy Melek *Segved*) a' Romai Anya Sz. Egyházhoz ereszkedett sokad magával, és hogy Segítő társokat kért az elébbi Jesuitákhoz, le-írja P. Lóbó azzal együtt, hogy ő rendeltetett a' végre Abiszszinába, tudósított az utazás terhéről, 's a' t. — 4, 5. *Rész.* El-nem érhetvén Abiszszinát első uttyával. P. *Lobó*, visszaköltözött Indiába; egybe-jött MENDEZ ÁLFONSUSSAL, Ethiópiai nevezett Pátriárkár val. 6. *Rész.* Diuból el-indult P. *Lobo*, sokotorába érkezett; Sokotorából az Arabiai tengerbe, Babelmándehez (igy iratik) hajózott, 's arról így tudósított *Babel*.

wandeb sziget: más fél mérföld a' hosszúsza, egy jó negyed mérföld a' szélessége: igen magas, és a' tengernek szükét, mellyen az Arábiai, vagy veres tengerbe kell hajózni; 's bé-erészkedni, két tsatornára osztja; az Arabia részüre egyik felől, és más felől az Ethiópai részüre. Félvén az Arabiai résztől mi az Ethiópai tsatornán ütöttünk-bé a' veres tengerbe; noha veszedelmesebb' a' feneké. Meg-köszöntük az Istennek Szerentsés bé-érkezésünket; el mondván az Isten Annyát tisztelő Litániát, és egyéb imádságokat. A' 7-dik részben le-iratik a' veres tenger.

8-dik RÉSZ. Szerentsénkre esett, hogy estődön érkezünk a' Bábelmandebi szigetnek Ethiópai tsatornájához, és így azon éjtzákának idején által-is hajózhatunk. Reggel olly megszűre voltunk tőle, hogy már a' Török vigyázoktól nem félhettünk; ha igaz-is, hogy az utazókat kémlelik az Arábiai félen. A' parthoz tartottunk: hogy halászokra talállyunk, kik a' *Baylur* nevű ki-kötökhöz vezetsenek minket. De a' kik láttak, távoztak: vehették-is észre hajónk építménye tulajdoniból, hogy külföldiek, 's ezen tájon nem igen forgott emberek vagyunk; azért jeladásunknak nem hittek; 's nyilván azt nem-is értették. Illy bátortalánság-közt két napiglan hajóztunk; 's idő-közben hajótskát küldögettünk-ki egy ifju Abiszíznai emberrel, ki Araból-is tudott, hogy

kérdezősködjék; de semmi tudósítást sem szedhettünk-bé, végtére tsak ugyan reá akadtunk a' Baylur nevü ki-kötő partra. Mi meg-örültünk; a' föld' lakosi pedig félelmet mutattak. — Az Abiszszínai Király ugyan ki-adatott irással bátorította a' Pátriárkát: hogy mi a' Baylur nevü révben jól fogunk fogadtatni; de a' Pátriárka velünk együtt szükségesnek tartá, hogy mi arról eléb' tudakozzunk; hogy sem a' szárazra lépünk. Én (Lobó) választattam a' *Scheikhez*-való követségre: hogy ki-tudakozzam tőle, ha jövetelünk tudtára adatott-é? 's mi rendelés tétetett az eránt. Én hasznosnak itéltem, hogy magamat ne úgy mint Jesuitát adjam-ki előtte: mert nem tudtam, mi következése lesz a' Jesuita ruha mutogatásának. *Sodagar*, avagy fő rendü kereskedő öltözetet vettem magamra: kis hajóra szállottam; 's láttam, hogy a' parton nem kevés lovas ember gyülekezett öszve. Tufakodtam magamban. Az Abiszszínai ifju emberünk ki-ment a' partra tudakozásért. Azomban négy Kapitány jött: hogy engem a' *Scheik* nevében köszöntsenek, és kezesképpen a' mi hajónkban maradjanak. Tsudálták hajónkban a' szép rendet, a' Portugállusok' ruházattokat, mindennek kedves tekiéntetét: igen meg-elégedtek azzal a' móddal-is, a' mellyel fogadtattak; engem pedig hazájok szokása-szerént üdvözlöttek, fejet hajtottak, kezemet meg-tsókolták; tudtomra

adták egyetemben, hogy a' scheik úgy tekint bennünket, mint jó barátokat, és hogy látogatásomra elé-jő, ha bátorság adatik előre Személyének. Én viszont azt feleltem, hogy a' Scheik barátságáról nem kételkedem, 's magam-eránt bátor-ságos egyéb jelet nem kívánok, hanem az ő betsületes szavát, mellyel már kedveskedett: Zálogkezest nem kívánok, 's kérem a' kik a' végre jöttek, térjenek-vissza; azokat a' Portugállus Tiszteket pedig; kiket velek küldök, vegyék magokhoz, mint Zálog kezeseiket. Ez a' felelet nekik igen tettszett, Iszorúl szóra el-mondák a' Scheik-előtt a' feleletet; azon a' Scheik meg-örült; ki-is látogatásomra a' második Scheikkal elé-jött, és ama' négy Tisztet a' Portugállusokkal együtt visszahozta. Minnyájan bé-járúrtak a' hajónkba. — A' betsület-tevések után ajándékok nyújtattak. A' jövevények Bailurból, melly Dankali országban fekszik, tovább' utaztak, a' Pátriárkával, és egyéb tárfokkal. — *Dankali* országa kitsiny, pulzta, kevés népü. A' lakosi Fejedelmekkel-együtt mahomet-szerüek. 'S a' Fejedelem ugyan az Abiszszinai Tsászárnak vásalufsa (utób' változás esett.) A' Hábiszszinai Fejedelemhez az utból irtam, és egy Mór Kapitányt, egy Nogveira nevü Portugállussal követül küldöttem hozzá. Ezek egynehány héttel eléb', hogy sem mi a' Dankali Királyhoz jutánk, szint' ehez érkeztek.

9-dik RÉSZ. 1625-ben, Május 8-dik napján Baylurból a' Király udvarába utaztunk. Adtak az utra tevéket, és szamarakat; de mivelhogy ezen terhordó marhák száma kevésre ment, podyászinkból sokat el-kellett hagynunk. Későn indulván, első nap tsak óranyi járást tettünk. A' következő napokban sem utaztunk sokkal erősebben. Lovasok követtek bennünket, kik, kétség-kivül a' *Furt* nevű Scheiknek ingerléséből, ki-minket akaratunk-ellen követett, rútúl meg-tréfáltak. A' helyett, hogy a' leg-rövédeb' uton minden unalmasság-nélkül harmadnap alatt vezethettek volna a' Királyi lakás helyére, rettenetes tsavargó puztákon hordozgattak; a' hol három négy nap-alatt egy tsep vizet se találtunk, az pedig a' mellyre akadtunk, olly otsmány, és bűdös volt, hogy szemeinket bé-hunni, orrunkat bé-dugni kellett, mikor azt inni akartuk. Nyomorusággal tellyes utazásunk közben több napok - után a' Király testvérét elé találtuk, ki mi előnkbe utazott. *Furt Scheik*, a' ki-minket követett, hogy tőlünk annyit fatsarjon-ki, a' mennyit kíván, meg-intett bennünket, hogy mi ezen Hertzegnek nagy ajándékkal tartozunk. Meg-tselekedtük, még a' Tartomány' tsinnyát nem tudván. Be-nyújtottunk a' Hertzegnek igen sok Indiai irott gyóltst, Tsinai mesterséges edényeket, portzellánt, Kaffé tsészét, ládátskát, tén-

tatortót, 's több a' félit. Ez mir d tettzett néki. De ezen Tsinai ritkaságok-helyett irott gyóltstot kívánt; örömeit-is vizsfszatszeréltük azokat; de azokat ismét vizsfsza kívánta. Engedtünk: odaadtuk. Egy Portugálliai Katona tiszteletet akarván tenni a' Hertzegnek, ki-süttetett 12 puskát: annyi volt vele; de a' töltésben gyáva lévén, egyet úgy süttött-ki, hogy keze-között elszakadna. A' Szakadék rész lábomat hofszában meg-hasította, se borbély, sem orvosság nem volt jelen. Az Indiai gyóltstomat öszve szabdaltam, 's azzal lábomat bé-kötöttem erősen. Már nem gyalogolhattam. A' *Furt Scheik* oda adta a' lovát, hogy ló háton utaznom lehessen. 'S ugyan ez volt egyedül az a' jóra-való Szolgálat, mellyel ezen Mór az utazásomban megtisztelt. Más nap reggel, midön már a' Királyi udvarhelyhez közelítenénk, azon Fejedelem nevében köszöntéft vettünk, és annak nevében öt öszvér hozatott hozzánk; hogy azokon öten a' tárfaink főb' személlyei-közül utokat folztathatták. Egyikre én ültem, a' többire négy Miszfsziónárius: a' két Fráternek mind eddig gyalogolni kellett. Még két oráig jártunk egy erdőben, mellyben a' föld tellyességgel megvolt sáskával terítve: úgy tettzett, mint ha tsak akkor bujtak volna-ki a' földből. Ezen vágányós férgek valóban nagy tsapásiennek a' Tartománynak, melly egyéb-ként-is termékenytelen. (Másutt Abiszfzi-

na fok Tartományiban gyönyörű termékenységű földek emlegettetnek az Iróktól.) Fél óra múlva minket az út egy kis viz partyára vezetett. Azon tájon szokott a' Dankali Király lakni. Azon folyót a' téli esők le-ereszkeedése meg-árasztya, nyáran száraz. De ha nem méllyen álatik-is az alya, vizet ereszt-fel: nagy hasznunkra szolgált, míg itt tartózkodtunk. Tizen egy napi járásunk-után végtére el-értük a' Király palotáját. Az úgy nevezett palota egy kis hegynek tövében áll, 's nem egyéb, hanem öt vagy hat sátor, 's mintegy husz gunyhó: vannak körül-belül vad fák, melyek az árnyékkal frísítették a' levegőt. Ezen gunyhónak kettejekben a' Király lakik, a' többiben az annya, testvérei, udvari emberi. A' Fejedelem először bennünket egy magányosan álló gunyhóban fogadott, melly a' többitől egy puska lövésnyire vala távul. Ezen gunyhónak hátulsó részében vala kőből és földből tsináltatott egy Királyi szék, szőnyeggel volt bé-terítve, és bársony fekete vánkofsal. Ellenben által állott a' Király paripája, 's e' mellett a' nyereg, és egyéb szerszám függött. Mert ezen országokban az a' szokás, hogy az Ur a' lovával-együtt lakjon, 's ebben a' Király az ő alattavalóitól éppen nem különbözik. Ezen gunyhónak palota-részében ötven Személly ült körben, kerestül vetvén lábaikat. Mi-is leültünk ottan a' képpen, a' hogy oda érke-

zénk. Hamar erre elé jöve a' Király, előtte egynehány inafsa ballagott: Egyik egy nagy edényt hordozott teli méh ferrel, a' málik portzellán poharat az ivásra, a' harmadik dohánnal teli kókus hártját, 's vizes korsót, a' negyedik ezüst pipát, 's tüzet vitt magával: utánnak a' Király jöve, öltözete könnyü selyem ruhából, süvege turbánból állott: arról szép mesterségű egynehány gyűrűk függöttek a' homlokára: kezében egy kis nyil vala. Fő rendü emberi, udvari - mestere, Tárnok tiszte, Katonáinak Kapitánya utánna jövének-bé. Selyemmel terített szék tétetettki számára. Fel-állánk minnyájan erre a' jövetelre, le-ültünk ismét, de hamar megént fel-keltünk, hogy kezét meg-tsókoljuk. Azután halgatás volt egy ideig. Megszóllamlott a' Király, 's a' tolmáttsa - által ezeket mondatá: „örvend érkezésünkön „a' Habelszini Tsászar az ő Attya, 's „már jó ideje, hogy jövetelünkről tudósította. Hallotta, hogy a' tengeren fokat „szenvedtetek, 's azt igen sajnállya. Azon „ne töprenkedjete, hogy hazátoktól olly „mefszire estetek. Minden a' mivel bírok, a' tietek: mind a' Tsászar az Atyám „szeret benneteket, mind én-is szeretlek, „betsüllek. Ez légyen a' vigasztalástok.“ Meg-feleltünk a' ketsegtetésre: mert az vala, más nem: meg-köszöntük a' jó akaratot, 's el-butstunkt a' rövid beszélgetés-után. Alig takarodtunkki, bé-kerít-

tettünk azoktól, kik előnkbe az őszvéreket hozták; kivánták azon nyomban a' szolgálatért a' fizetést, meg-intettünk egyetemben, hogy az ajándékot a' Király számára készítsük-el. *Furt* Scheik értésünkre adta, hogy holott az első látogatáskor az Ország' izokáfa-ellen semmi ajándékot sem nyújtánk-bé, most már annál jelesebbel kedveskedjünk, 's hogy ő ezen ajándék el-rendelésében jelen létszen. Mi elejinten arra a' végre tsak egynehány iskátulyát, egynehány portzellán edényt, és Tsinai aprólékot választottunk; *Furt* pedig arra kényszerített bennünket, hogy tegyünk egybe egykis szőnyeget, egynehány vékony Indiai gyóltst, és Tsinai mesterséges edényeket. Azok mind őszve hufz darabra mentek, az árrak száz tallér; *Furt*, úgy tettszett, hogy ezekkel meg-elégedett, és javaslá, hogy tartsuk ezeket készszen a' bé-adásra; de ez a' szinlett öreg rosz szolgálatot tett: el-ment a' Királyhoz, arra beszélette, hogy ajándékunkat vesse meg; ő tudja, hogy annál drágábbakat nyújtandunk. Reám bizatott (Lóbóra) hogy az el-készített ajándékot azonnal a' Királyhoz vigyem. Utánnam hozattam azt egynehány inas-által, 's egyenelsen a' Királyhoz mentem, ki reám már várakozott. Meg-tettem a' szükséges udvarlást; 's kértem, meg-ne vesse tsekély kedveskedésünket; holott mi szegény szerzetesek lévén úgy se birunk gazdagsággal; ho-

lott önként-való szegénységre által-adtuk magunkat: hazánktól mélszre vagyunk: méltatlanok ugyan ezen ajándékok az ő személlére nézve; de többet nem adhatunk; vegye-bé jó akaratumkat, engedjemeg, hogy e' tsekélységet hálaadás fejébe néki bé-nyújthassuk. Azomban elejbe rakogattam az ajándékokat, 's mindenik darabot meg-mutattam néki. Ő unalmas tekintetet vetett mindenikére, 's nékem végtére azt mondá: ha jó akaratumkal meg-elégedne-is, illy hitvány ajándékokkal még sem elegendne-meg: mert olyan Királynak mint ő, szégyen illyeneket bé-nyújtani; 's jelt adott kedvetlenül, hogy takarodjam-el ajándékimmal egygyütt, szót fogadtam azonnal, és elmentemkor mondám: ha most nem akarja elvenni, mászszor el-hozathattya: többet nem adunk, 's ha azzal meg-nem elégzik, semmit sem nyer. Feleltem, 's durzás tekintetem bámúlást okozott. *Furt*, a' ki az egész dolog mestere volt, azonnal hozzánk jött, lármázott reánk, hogy az ő Urának, a' Királynak illy kevés ajándékot nyújtánk. Meg-feleltem, hogy imé ő maga tette a' válogatást; 's egyébként sem adhatunk sem többet, sem jobbat: hollott alig hagyunk-meg annyit, a' mennyi az utazásunk' folytatására szükséges. *Furt* alkudni akart, hogy leg-aláb' valami aprólékot tegyünk az elébbenyihez. Mi álhatatosan meg-maradtunk a' tagadásban; és

én már három darabot ki-vettem az eléb' el-szántból. A' roz' öreg tsak azt vihette már végbe, hogy a' mit el-vettünk, tegyük azt a' többihez viszsa, 's más nap vigyem a' Királyhoz. Meg-lett, el-vette a' Király; de az elébbihez hasonló tekéntettel: ajándékokat kellett vinnünk az anyyának, és a' testvéreinek: mindenütt ajándékokat kellett adnunk; még a' Királyi musikusoknak-is: kiket meg-kellett fizetnünk; hogy meg-szabadúllyunk a' füleinknek két óráig tartott nyomorgatásától. Derék musikus-fai voltak a' Pátriárkának az ő kápolnája számára. A' Dankali Király kivánta őket hallani: igyekeztek-is azon, hogy helyesen véghez vigyék szolgálattyokat. Volt szerentséjek tettzeni a' Királynak.

Az udvarnál-való mulatásunk-alatt a' velünk hozott eledelünk el-fogyott; újjat helyébe nem szerezhettünk. A' Tartomány ugyan igen terméketlen, de vagyon ketskéje, méze, örömeft vásároltunk volna ezekből, de senki sem akart el-adni. Alattomban meg-tudtam, hogy igen meg-tiltotta a' Király, hogy akármi áron se adjon-el senki-is valami enni valót a' mi számunkra. E' képp reménylé, hogy mindenünket oda adjuk akármi aprólékért. Tudósítottam erről a' Pátriárkát, 's az jó-nak találta, hogy az-eránt a' Királynál panaszt tegyek. Hozzá mentem hallogatás-nélkül, és így szóllittám-meg. Az én Királyom, az Ethiópiai Tsászfár, a' te

Atyád arról bizonyosokká tett bennünket, hogy akadék-nélkül által-költözhetünk a te Országodon, nem kételkedvén arról, hogy az hozzád irtt levél-szerént minket jól fogadsz: minthogy mindenkor hiv, és engedelmes voltál hozzá. Felséged magais arról minket hozzád való jövetelünkor bizonyosokká tett. Eleinten kegyelmekkel tetéztél, 's el-hitettük magunkal, hogy itt jó barátok-között vagyunk; kik azt mind helyre-hozzák, a' mit el-hagytunk illy meszsze Országba költözvén. De szörnyen meg-tsalatkoztunk. Az a' szabadság, melly itt engedtetik, nyomos kényszerítéssel jár: kegyetlen ellenség között élünk, ki-minket életünktől akar meg-fosztani. Ebben a' keserves állapotban még-is a' mindenható Istenben bizunk, ki-panaszunkat meg-halgattya, és az igafságtalanságot, mellyel terheltetünk, meg-bünteti. Figyelmezett a' Király, és mondá: hogy ő nem tudja, mit akarok mind ezen szavaimmal elejbe terjeszteni. Ő nem hiszi, hogy az ő Országában él tsak egy olly ember-is, a' ki minket meg-merne bántani. Ha pedig volna, nevezzem-meg: tudod, úgymond, mi hajlandósággal viseltetem hozzátok: bizonyosok legyetek abban, hogy fejével adózik, akárki légyen, a' ki életetek-ellen törekedik. Mondám: se fegyverrel, se méreggel senki sem víjja életünket, hanem éhen akarnak bennünket meg-haltatni, 's Felséged az maga, a'

ki azt akarja. Felsőged meg-tiltya az alattavalóinak az életünkre leg-szükséges eledeleknek el-adását. Hatalmadban vagyunk, ó Király! velünk, úgy, a' mint akarsz, bánhattsz : minnyájunkat le-ölhettsz. Ha a' mi halálunkat kívánod, ah! tsak arra kérünk, hogy sokáig ne nyomorgafs. Ha országodban meg-kell halnunk, rövidétsd-meg kinszenvedésünket, 's vágj-le minket egy ütéssel. — Úgy tett-fzett, hogy a' Király igen szivére vette mondásimat, 's annál-is inkább' azt, hogy ezeket mondván, feléje nyújtám a' nyakamat. Tagadá a' ki-adott parantsolatot, 's untatott, hogy vallyam-ki azt, a' ki arról a' parantsolatról tudósított. De én álhatatofsan titkoltam annak nevét. Látván a' Király, hogy a' ki-mondásra nem birhat, el-eresztett, 's bizonyofsá tett arról, hogy ezután szükségét nem szenvedünk. Meg-is tartá szavát: mert még azon napon három ketskét vehettünk, mellyek egy tallérunkban tellettek. Hoztak mézet-is; egy szóval, jobban bántak velünk, mint az-előtt.

Volt egy *Mór* ember, ki nekünk mindenben a' hol tsak lehetett, alkalmatlan-kodott. Szüntelen ott volt a' viznél, midőn mi oda mentünk meríteni, és mindenkor vagy el-rontotta a' vizünket, vagy akadékot tett a' merítésben. Egykor az artzátlan-sága annyira ment, hogy a' Pátriárkának jelenlétében a' vizünk forrása

lyukat bé-tapasztaná. Hárman az inasink-
közül jelenlétén, és azt nem szenvedhet-
vén, meg-fogák a' roz' embert, a' földre
terítették, meg-verték, pofozással, tapo-
dással meg-ölték volna, ha ki nem szaba-
dítottuk volna őket kezek-közül. A' *Mór*
a' panaszt azonnal a' Tsászárhoz vitte:
Ez minket hallatlanúl nem akart meg-bün-
tetni. Nékem előtte meg-kellett jelennem.
El-beszéltem az elébbenyi egész törté-
netet, a' verés okával-együtt. Feddett
bennünket, hogy a' *Mór* ellen-való pa-
nasz-nélkül magunk állottunk boszut, 's
bántani mertük a' Király emberét. Hozzá
tevé meg-is: hogy mi jövevények lévén,
az Ország törvényét nem tudjuk: a' Király
pártfogása-alatt vagyunk: most az egyszer
tehát vétkünket el-engedi. A' *Mór* el-bá-
múlt, 's azon időtől-fogva a' viz hordá-
sunkban akadéunkra nem volt. Mind
ezen történetek arra unszoltak bennünket:
hogy ezt az Országot hadjuk-el. Minden-
nap kértünk az el-menésre engedelmet;
mindenkor talált a' Király ki-fogást az el-
eresztésre. Egy kedves Ministeréhez fo-
lyamodtam végtére, derék ajándékot igér-
tem, tsak véghez-vigye az el-eresztetést.
Még azon éjszaka hozzánk jött a' Minister,
tsak látta az adandó ajándékot. Meg-lett
az alku. A' Kedves Minister véghez-vit-
te, hogy engedelem adassék, tevéket-is
szerzett-elé; hogy podjászinkat, és az
Abiszfzínai követet, ki-minket késérendő

vala, hordogásák. Midőn a' Dankali Királytól el-butsuznánk, sok féle mentegetéssel élt, 's meg-parantsolá, hogy tulajdon különös paripáján ülve jöjjön a' butszó audientziára: egy tehenet-is ajándékozott egyéb' eledelre valóval; 's bennünket igen kért, hogy mindenütt a' hová érünk, főképpen az Ethiópiai Tsászárnál az ő Attyánál mondjuk-meg, hogy mi velünk jól bánt. Mindent meg-ígértünk, a' mit kívánt: holott az idő környületi mást nem engedtek. 5-dik Juliusban el-mentünk a' Királyi udvarból, minekutánna ottan tizenhat napot töltöttünk volna.

10-dik RÉSZ. Az utazásnak Abiszszína-felé-való folytatása. — Már eddiglen lokat szenvedtünk; hanem még ideje nem volt annak, hogy panaszolkodjunk. De az Isten' ditsőségeire még többet kell vala szenvednünk ezután. Az az út, melly a' *Dankali* Király udvarától az Abiszszínai határhoz vezetett, számtalan nyomoruságokkal terhelt bennünket. Nem volt se jóra-való ösvényt, sem nyugasztaló helyet reménylenünk. Sohol se látánk egyebet kigyókon-kivül, mellyek a' lábaink-közt mászkáltak. Nappal azokat el-kerülhettük még-is; de a' forró meleg-miatt jobbára éjjel kell vala utaznunk; 's gyakran jó darab utat meg-halladnunk, míg oda érkeztünk, a' hol vizet lehetett találni. Sokfor el-fáradtunk, el-lankadtunk, és erősödésünkre semmi se volt más, hanem

egy kis méz, és a' napon száradott tehén
 husból egy szelet. Ezen szörnyü állapot-
 ban csak a' mindenható Isten adhatott né-
 künk erőt 's kedvet, csak az tarthatott
 meg-minket a' Kigyó-marástól, holott min-
 den lépéssel kigyóra hágtunk. Nyugoda-
 lom nélkül töb' napokig jártunk, míg vég-
 tére egy vájott utra értünk, mellyet a' he-
 gyek között az eső viz áradása okozott.
 Itt vizet találtunk, és egy kis hives he-
 lyet. Ezen helyen harmad napig mulat-
 tunk, 's ezen három nap nekünk a' fok
 nyomorgás után öröm-ünnep-nap gyanánt
 szolgált. Olly viz folya a' völgyet, melly
 néha a' föld alá rejtekezik; néha pedig
 el-bukik. A' tevéink vezére, egy öreg
 Mahumetánus, ki az ő idejében minden-
 nap háromszor el-mondá mindenek láttá-
 ra az imádságát, vallása köteletségéhez
 tartozandó dologgá tette azt, hogy minden
 alkalmatofssággal minket boszontson, 's
 mindenünket, a' miket csak érhetett el-
 lopjon. — Egyszer nagy vesződség volt
 vele, 's vettem-élszre, hogy a' Mór ember
 igen goromba, 's jó szeréntével nehezen
 megy az ember vele valamire. — Egyne-
 hány nap múlva más egy vájott utra ér-
 tünk, avagy az hegyek-közt lévő szoros
 völgyre, melly egyetlen egy uttya Abisz-
 színának Dankaliból. Úgy tettzik, a' Vi-
 lág Teremtője ezt az utat nyugodalom-
 hely végett alkotta, hogy a' Izegény uta-
 zók a' fok nyomorgás, hévség, szomju-

hozás - után az álhatatosán Zöldellő fák között, friss vizet, és kedves enyhülést lellyenek, mellyet a' szél okoz, melly napjában bizonyós órákban fujdogál. Ezen kellemetes helyre dellest jövének, 's ottan másnap dellestig maradánk. De hamar azután a' mi kis Karavánánk egy termékenytelen, kietlen, lakatlan rónára érkezett, melly egész Abiszszínát sóval tartya-el. A' forró meleg ezen a' tájon türehtelen, és a' nap sugári kétszeres erővel ütöznek viszsza az hegyekről, mellyekkel ezen sík föld bé - vagyon kerítve. A' hegyek teteje szüntelen ködös, sok ottan a' tó. Vizzel ezen helység bővelkedik. Ezen rónán majd csak nem mindenkor talál az ember elől Abiszszínai Karavánákat, mellyek ide sóért járnak: hogy azt Abiszszínában Ország szerte hordogassák; a' hol az igen drága, 's némelly Tartományokban pénz gyanánt szolgál; azért igen - is kívánatos. — Éjjel jártunk, el - tévelyedtünk, igen nagy veszödségünk volt vezérinkel. — El - értük a' sós helyek végét: az út roz' volt: hegyes, éles kő darabokon kellett lépegetnünk, mellyek az első lépésre által - mettszék a' tzipöt; a' nélkül pedig nem lehet vala járnai. A' Haramia Gállai nép - is ezen helyeken ólálkodik az utazókra. Azomban egykor a' sós karavánát vélvén Gállai utazóknak lenni, meg - örültünk, hogynem azok. A' veszödség, szomjuhozás, félelem, útvétés, ka-

lauzunktól-való tartózkodásután, el-ér-
keztünk egy kuthoz, a' hol el-vezett, 's
fel-talált tárfaink reánk várakoztak. Ha-
mar el-felejtünk ittelébbi nyomorgásinkat,
és fő gondunk csak a' Pátriárkának sze-
gény inasira tzeélyozott, kik a' szomjuság-
miatt sokkal többet szenvedtek, mint mi;
nyakok igen fel-dagadott, és csak tseppen-
ként eresztthettük a' torkokba a' vizet: vég-
tére tellyességgel meg-gyógyúltak: ma-
gunk-is eledellel, és itallal fel-éledtünk;
noha pedig a' mézen, és a' napon-száradt
tehenhufon-kivül más eledelünk nem volt,
még-is ezen vendégség job' izü volt, mint-
sem más akármelly étel. A' Karavánánk
el-maradt része-is ide érkezett, azoknak
csak egy kis pihenést lehetett engedni,
mennünk kellett: féltünk a' *Gallai* hara-
miáktól; nem rég egész egy Karavánát
öltek azok itt-le; a' mint az el-szórt testek
nagy remülésünkre mutatták. — Mentünk,
féltünk: az öreg mórral-is, ki minket a'
Gallaiaknak el-akart árulni, szörnyen ve-
szödtünk. — Egy kis folyó viznél sokats-
káig akartunk mulatgatni, étel, és nyugo-
dalom kedvéért; de a' nap már felkelt,
's még sem valánk készszen a' mi mézünk
főzésével, felejtünk az éhséget, fáradsá-
gat, folytattuk utunkat; csak egyszer oda
érhessünk, a' hol a' Gallaiak intselkedésé-
tül mentek lehetnének. El-értük a' *Duán*
hegye tövét, melly Abiszszíniát a' Gallai-
aktól, 's az el-hagyott Móroktól el-válasz-

tya. Itt szoktak a' sós Karavánák megnyugodni. A' parasztok le-jönnek azonnal, 's a' le-rakodásban segítik a' Kereskedőket; kik-is azoknak fáradságokért kenyeret, 's más a' félit adnak. Egy illy Karavána velünk érkezett oda. Ezen Kereskedők a' mi Tevéseinknek kalátsot adtak; adtak nekém-is egyet, mellyet én három jó barátimmal titkon meg-ettem. Ezen Kalátsok neve *Gurguta*, 's árpa, vagy más lisztből készítettik. Arra és másra a' Teff liszt szolgál. A' Teff igen közönséges gabona Abiszíziában. (Teff = *Poa Abyssina* Linnei, eine art. rispengras.) A' liszt hideg vízben meg-gombóztattatik. Az ilyen téfztát bőr Zsákokban hordozzák magokkal, midőn azt Kalátsra akarják változtatni; forró vízbe vetik, bé-födözik, hidegen eszik: Az ollyan Kaláts szám izére volt: tizen kettőt meg-vettem, mindenikért harmintz üveg gyöngyöt adtam: még nyoltzat kívántam négy üveg gyöngyös fonálért. Adtak, de ezek fél akkorátskák se voltak, mint az elébbiek: panaszolkodtam az-eránt; nagyobbakat nyújtának; de meg-tsalattam: ezek a' nagyob' Kalátsok téfztával vékonyan bé-vont kövek voltak, és azért az első kalátsért-is, mellyet eleinten adtak, fizetnem kellett. Nevettem volna ezen a' Selmatréfán, ha ki-tellett volna tölem: mert roszszúl lettünk osztán egy darabig azon kaláts-evés-után. De a' nyavalya el-múlt: jó kedvünk ke-

rült: holott igen kellemetes helyen valánk, a' hol friss szellő, friss jó viz meg-elégedésünkre szolgált, közülünk egynehányan a' madarak éneklése hallására az erdőbe mentek, és a' majmok kergetésére; de ezek, míg fegyvert nem láttak, el-nem lódultak. Míg mi itt mulattunk, a' mitevéseink a' szomszéd faluba mentek szent Mihály inneplésére (melly többször-is inepeltetik esztendő-táltal.)

Két embert küldöttünk közülünk a' hegyre, a' mellyen tudtuk, hogy P. *Baradás* reánk várakozik. Ezek másokkal-együtt éjjel jövének-vizsza; de mivelhogy haramiáknak tartattak lenni, alig hogy tűz nem adatott reájok. Még-is jókor megismértettek. Ezen követink azt a' hirt hozták, hogy P. *Baradás* a' Tsászárnak egyik unokájával, és nagy tárfasággal előnkbe fog utazni, mihelelt a' ki rendelt bizonyos helyen a' mi Sátorinkat ki-tüzve fogja szemlélni. Oda még a' járás négy órány. Utnak eredtünk, 's más nap reggel az elintézett helyre el-is érkeztünk, a' hol a' reánk várakozó atyfiak egybe-gyültek. Le nem rajzolhatom, mi érzékenység, szánakodás érte minnyájokat, midőn látnák, hogy illy éhelholt, el-soványodott, el-erőtlenedett, rongyos a' tekéntetünk. A' Tevéseink, nem mertek elé-állani: az öreg Mór, a' ki-nekünk olly fok alkalmatlanságot szerzett, félelemtől vífeltetvén, boszu állásunk-elől el-illantott. De mi a' mi

jóbarátunk, hitbéli egyefseink, és atyánk-fiai ölében nem, gondolkodtunk a' boszu-állásról, és a' miket szenvedtünk, elfelejtettük. 17-dik Juniusban, jó öszvérink lévén, tovább' utaztunk, és 21-ben *Fremánába*, a' mi szokott Residentziánkba érkezünk. Az a' lakó hely P. *Oviedó* Andrásnak, ki úgymint Hithirdető az ő életét olly ditséretesen végzé, és egyéb' Szerzetes társainknak ott nyugvó testiek-által Sz. helyé változott. Itten minket a' Kátholikus Abiszfzinusoknak, és Portugállusoknak nagy serege szivesen fogadott, és hogy ki-pótollya lelkek üdvölségeért felvállalt fáradságinkat, mint-egy viaskodva kedveskedett. —

Már, minthogy im' Abiszfzinábau vagyok, le-írom itt egyvégbe ezen országot, és annak lakosit; így ír P. *Lobo* az ő Könyvének tizenegyedik részéig.

11-dik RESZ. Az Abiszfzinaiak' eredete, mint egyéb népeké, bizonytalan. A' régi tudósítás az ő eredeteket Khámhoz, Noe fiához vezeti, és hogy, a' mi hihetetlen, attól-fogvást szakadatlanúl megvagyon minden Királyoknak következése. Azomban az eredetek következése nálak is, mint másoknál, mesés. Az Abiszfzinai Történetírók Khámtól fogva *Fátzilidefik*, vagy *Basilidefik* száz hetven két Királyt számlálnak, kik-között Királynék-is voltak. A' leg-nevezetesebbek-közé tartozandó a' *Sábai Királyné*, kiről a' Sz. Irás

emlékezik, ki - is az Abiszszína - béliektől *Nikaülának*, vagy *Machedának* neveztetik; a' nyelvekre által-tett Bibliájokban pedig *Nagista Azeb*, az az, Déli Királyné a' neve. Ezen Országban most-is mutattatik egy helység, a' hol az udvarának kellett vala lenni; a' maradék épületek' hulladéki arra mutatnak leg-aláb', hogy az néha napján szemre - való helység volt. Magam-is voltam egy faluban, mellyet az Abiszszínaiak Sába Tartományának neveznek: holott tudniillik azt hiszik, hogy azon Királyné ott lett a' világra. Az Abiszszíai Királyok azzal ditsekednek, hogy ők *Menelektől* Salamon fiától, és a' Sába Királynétől erednek. A' másik nevezetes Királyné *Kándace*, kit ők Juditnak neveznek; és hogy az az ő Komornyékjától *Indától*, kit Sz. Filep Keresztelt-meg, térítettett a' Keresztységre, 's a' t. Az igaz, a' Habiszszínaiak természet-szerént jó szivűek, jó tévők, sok alamisnát adnak, a' Templomokba serényen el-járnak, azokat ékesgetik, böjtölnek, testeket sanyargattyák; 's noha a' Romai A. Sz. Egyháztól el-szakadtak, noha az ő vallások igen meg-motskoltatott, még - is mindazáltal a' Keresztységből sokat meg-tartottak. A' miolta Eutikesnek eretnekségével meg-méte-lyesedtek, heába esett az igyekezet az egyeztetés-felől: így ír *P. Lobó*: soha se volt szob' ez a' reménység az egyeztetés-re, mint *Sekved* Tsászárnak idejében, ki-
minket

minket az ő Országába hivott: 1625-ben oda mentünk; és már 1634-ben ismét kihajtottunk onnét. Ezekben a' kilentz esztendőekben, míg Abiszszínában laktam, volt arra alkalmatosságom, hogy ezt az országot, és annak lakosát meg-tekéngessem; s mint tapasztalt dologról, úgy szólhatok azokról, a' mik azomban történtek. Im itten elé-adom arról való gyűjteményemet. —

Az Abiszszíni Birodalom a' legnagyobb' Monárkiákhoz vala az-előtt tartozandó. Az-előtt 34 Országot, és 18 Tartományt foglalt magában; most nem igen nagyobb' Spanyol Országnál; mindazáltal őt az hozzá tartozandó Ország benne: *Tigra, Bagemder, Gójama, Amhára, Damot*. Ezen országoknak lakosai rész-szerént Keresztyének, rész-szerént Mórok, vagy Mahometánusok, rész-szerént Zsidók; résznyére pogányok. Az uralkodó vallás a' Keresztyén vallás. — Az Abiszszíniak Sátorok-alatt laknak, kőből rakott házak kevés. Az urak-is Sátorokban tartózkodnak; sőt még a' Király-is: hogy annál hamarébb vehessék oda magokat, a' hol jelenlételek kivántatik: mert egy esztendő sem mulik-el külső vagy belső háboru-nélkül; a' falukban vannak hitvány házak; de a' falu kevés. Minden faluban vagyon *Gadar* nevű parantsoló, a' ki valamelly *Eduk*, az az, közönséges fő Kapitány-alá tartozandó. Az élet táplálására majd azon

gabonája, gyümöltse vagyon Abifszínának, a' melly Lufzítániában találkozik. Az állat benne fok féle: az orofzlányok meg-ölésében vitézek az Abifszina-béliek: igen fok az elefánt: utazásunkban egy estve mintegy három száz Elefánt tsordára találánk: három tsapatra valának osztva, és az egész utat el-foglalták. Igen megijedtünk, 's nem tudtunk magunkon segíteni: magunkat Istennek ajánlánk, folytatván utunkat bátran köztök el-mentünk, minden leg-kifseb' sérelem-nélkül. Az Egyfzarvu (einhorn monoceros) meg-vagyon, úgymond, Abifszínában, ('s ebben a' Portugálliai Irók meg-egyeznek a' mint a' Könyv jelölője tudósitt, hogy vagyon tudniillik ilyen állat Abifszínában.) A' lovak itt igen jók, az öszvér, szamár, ökör, tehén, számtalan. Minden közönséges ember, a' ki ezen tehénnel bir, köteles arra, hogy egyszer egy esztendőben bizonyos napon minden tehénnek tejét öszve-gyűjtse, abból ferödöt készítsen minden atyafiai számára, 's vendégül-is fogadja őket. A' kinek két ezer tehene vagyon, kétszer föröszte, és kétszer vendégel: minden ezer tehéntől egy ferdő, és egy vendégség esik. Így egy embernek a' gazdagsága a' fördés számából vetetik-fel. A' Királyé minden harmadik esztendőben minden tizedik tehén: ez nem tsekély jövedelme a' Királynak: a' marha igen óltsó: a' madár, a' méz bőven va-

gyon. Az ételekhez nehéz az Európai embernek szokni; minden étkek uszik a' vajban; mindennap friss Kenyeret sütnék nagy terebélyes lepény módra: asztali abroszok, és kezkenőjök nintsen: kezeket az evés-előtt meg-mofsák: a' föbb rendűek az ételhez nem nyúlnak, hanem a' szolgájok-által tétetik azt a' szájokba: Szeretik enni a' nyers ökörhúft melegében, vérsen, sóval, és borsal: az ökör-epét-is örömeft ifszák: közönséges italok a' ser, és a' méhser: lehetne borok-is; de restellik a' tsinálását: a' szegénység öltözete kevésbe kerül: a' Nagyok, kik az udvarba járnak, a' tzifraság-miatt magokat elnyomoríttyák: Selyem, és Török bársony a' ruhájok: hasonló az öltözet módja-is a' Törökéhez: arany, ezüft tetézi a' ruhát: az arany böven vagyon: hajokat béfontnyák: veres, kerekcsapát, 's néha turbánt-is viselnek: az aszszonyok ruhája még pompásab': felső ruhájok olly bö, mint a' Bernárdínufoknak kórusi palástyok: fejeket ezer módra ékesgetik: fülfüggőjök, nyakszorítottjok gondos mesterségű: az Abiszszinai aszszonyok nem igen szemérmetesek: a' házi ékesgetésre nem költenek; jobbára a' költség a' serremégyen, abból elég vagyon a' háznál szüntelen. Nintsen se tsap ház, se vendég fogadó: ki-ki utazhat ottan költség-nélkül: mert minden utazó, a' ki delleft három óra-után érkezik, a' falutól, avagy a' sáto-

ros helységtől az egész követő seregével együtt bé-fogadtatik, el-tartatik; ki-ki ad néki a' mit adhat, Kenyeret, sert, egyebet: le-vágatik egy tehén: a' vendég meg-elégíttésére kiki szorgalmatosan vigyáz: mert ha meg-nem elégíttetik, 's panasz megy eránta, a' falu két annyira büntet-tetik, mint a' mennyit el-vont az utazó-tól. Ez magában szép rendtartás; de a' lakosoknak igen terhes: mert erre a' tör-vényre nézve fok az, a' ki kóborlásal táplállya e' képpen magát. Pénz nintsen; ki-vévén a' nyugati tartományokat, a' hol a' pénz helyében vas szolgál: jobbára a' tserélés vízi-végbe az alkut, a' gyolts (kottun) tehén, jüh, ketske, tyuk, fon-tolt arany, bors; fő képpen pedig a' só, melly tulajdon pénze az Országnak. Az ilyen só darab egy tenyérvnyi hoszszá-ban, 's négy újni vastagságában, és szé-lelségében: az-is a' mint meszszeb', vagy közeleb' esik az adó, és vévő a' só akná-tól, úgy nagyob' kifseb' betsü. Annyira betsültetik a' só, hogy kinek kinek va-gyon a' gyűszüjében egy darab. Midön a' jó barátok elé-találkoznak, ki-veszi mindenik a' só darabot, 's ez amannak, amaz ennek adja a' nyalásra; és vízszahelyhezteni ismét, gorómbaság-is volna azt a' kedveskedést el-mulatni.

A' 12-dik részben szól P. *Lobo* az igaz-ság szolgáltatásáról, a' házaság törés büntetéséről: a' Vallás állapotjáról. 'S a' mi

ugyan Ezt illeti, a' Keresztyén vallásnak fok Ágazatit meg-tarták: a' mi Urunk kinszenvedését nagy ájtatósággal emlegetik, és meg-üllick: tisztelik a' Keresztet: az Isten Annyához nagy tisztelettel viseltetnek, és mind az Angyalokhoz, mind a' Szentekhez: a' vasárnapokat, és innepeket meg-tartyák: minden hónapban meg-emlékeznek a' Boldog Afzszonynak Menybenmeneteléről. A' Zsidók' módjára, nemzetekre vannak osztva: nagy tiszteletben tartyák Sz. Györgyöt: minden héten nagyon nálak valamelly Angyalnak, és Apostolnak innepe: a' Templomokat seregesen járnak: a' Sz. Misén nagy az ájtatóságok: örömeft hallyák az Isten Szavát: áldoznak sokszor: gyónnak-is noha nem minden Aldozás-előtt: telhetetlenül alamisnálnak, de ezen adakozás alkalmatósággal sokan vissza-élnek. Faragott képek nem igen vagyon; de az irott kép fok. Sanyaru böjteket tartanak: böjtkor tsak a' nap le-nyugvása-után esznek; szerdán pedig, és pénteken delleft három órakor: a' böjtkor se tejest, se vajast nem esznek; hufst éppen nem; halok nints. — Nintsen a' Világnak egy országában-is töb' Templom, és Kalaszirom, mint Abisszínában. Az ének egyik Templomból a' másikba el-hallik; sőt többekbe-is egyetemben; szint úgy a' Kalasziromból-is *Dávid* Zsoltárit éneklik. Azokat, valamint az egész Sz. Irást-is; a' Makabéusok Köny-

veit ki-vévén, hiven által - fordították tulajdon nyelvekre; de ezeket-is valóságos Sz. Irás részeinek tartják. Mindenik Kalafstromnak kettő a' Temploma; az egyik a' férfiak, a' másik az Afzszonyok számára. A' férfiak Templomában énekelnek, állanak, soha se térdepelnek: muzikájok a' kis dobok verése. — Sok a' roszsz-is nálak. Minden esztendőben újjonnan feladják 's veszik a' Keresztséget: környülmétélkednek, meg-tartják a' Zsidó szombatot; nem eszik a' Mójses törvényében meg-tiltott eledelt. — Tudják, mi szent Igéket rendelt Krisztus Urunk a' Keresztelésre, még-is azokat meg-változtatták, 's másokat tesznek helyekbe; és így nagy a' gyanu a' Keresztségek valósága-ellen. Ezeknek Lelkek üdvösségéért fárodoztunk illy meszszire. Mondhatom (úgy-mond P. Lobo) hogy hét ezer mértföldnél többet jártam-által, míg a' mi Máigóga lakásunkba érkeztem,

13-dik RÉSZ. A' MAIGÓGA nevű falu hegyen áll, mellynek tövében két viz fakad és foly - ki zörögve, 's ugyan ez a' szó-is, *Mai*, vizet; *Goga* viz-zörgést jelent Abiszszinai nyelven. De a' helységnek ezen neve új: mert az-előtt *Fremona* volt a' neve, Sz. *Fruventzius*-után, ki az Abiszszinaiaknak Apostolok vala. (Fruventziusról adtam egy kis tudósítást az Anya Sz. Egyház Történetiben. 7. Könyv. 326. esztendőben) El-beszéli osztán a' Kátho-

likus Hitnek, elébbi utóbbi gyarapodását üldöztetését, az Hithirdetők fáradságokat, Istenes munkájokat, ki-hajtatásokat, 's a' t.

Következik a' 16-dik részben Nilus vize eredetes forrásinak a' mint azokat *Lobo* szemléltette, le-irása. *Dámot* országába utazván, úgymond P. *Lobo* a' 218-dik levél laptól-fogva: láttam leg-először Nilus vizét. — *Nilus* vizének a' neve az oda-valóknál, *Abavi*, avagy a' Vizek attya. Fel-fakad a' földből Schakahala Tartományában, *Gojáma* Országában. Nilusnak eredetes forrása két lyuk: mindenik négy tenyérsnyi az általérőjében: egyik a' máfiktól egy kö-hajtásnyira vagy on. Az egyik lyuk tsak tizen egy tenyérsnyi mély; leg-aláb' a' mi ónos mérő finórunk mélyebre nem ment; de talán a' fák' gyökerei voltak akadéknál: mert fok és temérek a' fa körül-belül. A' máfiknak hufz tenyérsni mérő finorral fenekét nem értük: mondák-is a' Tartomány' emberei, hogy a' fenekét még senki sem érte-el. A' föld a' források' környékében nedves, süppedékes: viz lövelli ki-magát belőle; mi-helyt lábbal tapodtatik. Talán a' földet tsak a' fok fa gyökere tartya, hogy le ne roskadjon. Az ő eredeténél *Nilus* vize egy puska lövésnyéig tsak a' gaz-alatt folydogál Napkelet-felé, azután egy óranegyed járásnyira éjzakra tekeredik, 's a' kövek-közt leg-először szem elejbe vetődik a' fo-

lyása. Az első folyástsekély vízzel jár, 's azt gondolná az ember, hogy a' nyári forróság tellyeséggel ki-szárította; de hamar osztán bele folyó más vizekkel, p. o. *Gemma*, *Keltu*, *Bránsu* vízával meg-árad. Altal-foly osztán a' *Dembea* tónak farkán sebes nyargalással, meg-tartván tulajdon vizét. *Alatán* innét egy Kőszikláról leereszkedik nagy Zuhogással. Ezen ereszkedés hajlása alatt, úgymond *P. Lobo*: által-mentem, meg-nem nedvesedvén, alatta le-ültem, 's láttam a' szivárvány színeihez hasonló tekéntetét. (*Bruce* ezt nem akarja hinni: mert a' víz tsattagását az ember füle el-nem tűrheti. Talán pedig azt lehet arra felelni; noha nem jelenti *P. Lobo*: hogy füleit azomban, míg a' zörgő hajlás táján és alatta forgott, bé tapasztotta, vagy kötötte) Le-iratik osztán Nilus vízének egyéb uttya: p. 224. 's a' t. **EHRMAN** Abiszszínáról irván, p. 19. azt mondja; hogy *P. Pays* Péter Jesuita látta leg-először, 's le-is irta Nilusnak eredetét. *P. Pays* az Abiszszai Király gyóntatója fok jeles tselekedeti-után Abiszszínában halt-meg 1622 ben.

18. RÉSZ. A' Kátholikusoknak üldöztetések Abiszszínában: a' Jesuitak' nyomorgása: Sultán *Segved* kedvező vólt; a Fia másokkal együtt nagy üldöző. 19. *Rész.* **P. LOBO** Abiszszínát el hagyá, *Mas-suába* és *Suákembe* érkezék. A' Jesuiták a' Törököktől el-fogattak: *P. Lobó*, ki a'

Pátriárkával, 's egyebekkel-gygyütt más egy öreget (P. *Fernandez* Antalt) ki-akárván váltani, a' fogságban akart maradni, meg nem halgattatott; hanem hogy változó pénzt szerezzen-bé, India-felé eresztetett. 20. *Rész.* P. *Lobo* Goába érkezett: onnét segítség kérésre Európába utazott. p. 268. Sok szerentsétlenségeken esett-által; míg Lisbonába érkezett. — Következnek egyéb' Tudósítások. Azokból értyük: hogy a' Pátriárka *Mendez* Alfonz ki-váltatott, Indiában 76. dik esztendejében meg-holt. Azomban a' Kátholikusok' üldöztetése Abiszszínában meg nem szünt: a' Jesuiták meg-ölettek: a' Kaputzínusok, kik azok-után következtek, kövel verettek agyon. Igyekezett XIV. Lajos Frantzia Király-is az Ethiópiái Miszsiók' felsegíttésén; *Poncet* orvosnak tárfa P. *Brevedente* 1699-ben, az oda-való utazásakor meg-holt; a' mint bővebben meg irám az Anya Sz. Egyház Történetiben. 30. K. 16. §. 1699.

P. *Lobo*' utazásiról ki-adván a' tudósíttást az első Szakaszban *Ehrman* Fridrik Teófilus; a' 2. dik Szakaszban le-irja *Ludolfból*, és *Brucéból* Abiszszína Történetit, 's tulajdonit; de, a' mint mondám, piszkállya a' Kátholikus részt. Vannak ezen két szakaszban mások-is, kik Abiszszínáról irtak. Az említett tudósításokból feljedzek ide, böngézés-módra egynehány észre-vételt. A' mesterségekhez, és keres-

kedéshez az Abiszfízinaiak keveset tudnak: azt a' Törökökre, és örményekre eresztik: ezek oda az aranyért az Indiai partékákat hordják: pénz Abiszfízinában nem veretik: az arany lat számra adatik: azelőtt a' bors, azután a' só szolgált fok helyen pénz-gyanánt: a' bé-hordott partéka, selyem, gyolts, pamuk, és más ruha; fűszerzám, és főképpen bors; a' kihordott partéka pedig arany, bőr ruha, méz, vialz, elefánt-tson, szolga rab. (A' nevezetes *Senis* levél Abiszfízinában bőven terem.) Nintsen Abiszfízinában vendégfogadó: mert arra-való minden ház, vagy Sátor. Egykor Romában némelly Abiszfízinusokkal illy történet fordult-elé: Sétálni mentenek a' város' némelly külső utzáiban, a' szokást nem tudván: egy vendégfogadóstól bé-hivattattak: étellel itallal derekafsan meg-vendégeltettek. Induló félben egyik, a' ki olaszul tudott egy kevésé, minnyájok nevében válogatott szókkal meg-köszönte a' kedveskedést. Hallá a' gazda; de holott a' fizetést egy szóval sem emlegeték, gyomroskodva mondá: ej Uraim ki-fizet-ki engem? el-ijedvén, felelének a' vendégek: nem kéredzettünk, te hívtál be minket fizetés emlegetés-nélkül; 's a' miket fel-adtál, eléb azoknak az árát meg nem mondád: végtére, elég az, úgymond: nintsen pénzünk: Zálagúl ott kellett hagyni palástyokat: azokat a' Pápa váltotta-ki. Theológiai Könyvök az

Abiszszínusoknak elég vagyon, egyéb rendű kevés: szeretik a' verlezést, költeményeket, példa-beszédeket. — Ludolf tagadja a' Transzsubstantziáció-felöl-való hitet. De *Bruce* így ír III. „Nékem nyilván-valónak tetszik, hogy az Abiszszínusok a' tellyes által-változást hiszik. A' Kenyér egy tányéron fekszik: ök így imádkoznak: hogy a' tányér áldassék-meg, és a' rajta fekvő Kenyér az Istennek Sz. testvévé vállyék. A' borról mondják: hogy az Szent vérré vállyék. Az imádságok pedig ez: változtasd-által ezt a' Kenyeret, hogy a' te tested légyen; és ismét: ó jöjjön a' Sz. Lélek ezen kenyérre, hogy az Krisztusnak a' mi Istenünknek teste légyen. Ó bár tsak ez a' Kehely által-változnék: a' benne lévő ital) és hogy az igaz valóságos vére, nem pedig a' vére jele légyen Krisztusnak a' mi Istenünknek. Beschreibung von Habesinien pag. 127. Schol. Tetsék itten Sz. *Efremre* vizsgálta tekénteni. = E. — A' Királyi vendéglő táblánál egy olly szokás vagyon, melly azt az egész világi vendégségektől különbözteti. A' nagy vendégségkor tudniillik fokszor az egész zsoltáros Könyv rendre el-mondatik. Az e' képpen mégyen-véghez: egy a' kire az bizatott, el-osztja a' Zsoltárokat a' jelenlévő vendégek-között. A' nagyob Zsoltárok többek-közé osztanak; a' rövidékből töb'-is jut egynek. Így rövid idő-alatt az egész Zsoltáros Könyv

végig el mondatik. Az a' Könyv közön-
séges minden kezekben. p. 138. Elé-teszi
Ehrman, Ludolf és Bruce-után a' Habelsz-
színi Királyok' következését; de fábulák-
kal kevertnek mondja. Im' egy kis töre-
dék abból:

Világ Teremtése-után 1700-dikban *Chus*,
Ethiopiai első Király.

— Teremt. után 2958-ban *Maceda*, más-
kép *Nitokris*, vagy *Nikaulás*, az úgy
nevezett *Sábai* Királyné; ki

— Teremt. 2973-ban Jerusálemben uta-
zott. 's a' t.

— Terem. 4000-ben *Bazen*. Hogy ez az
Abiszszíni Király a' Romai Tsászárnak
Augusztusnak idejében országglott,
's hogy a' Mefsiás születése annak or-
szágglása 8-dik esztendejére esik, ezt,
úgymond *Ehrman*, a' Történet-írók
igaznak tartják.

Bazen leányának mondja *Dapper*, Afriká-
ról irván, *Kandatzes* Királynét.

Urunk 333-ban *Abiehát*, és *Azbéhát* ki egy-
nek, ki pedig két atyafinak mondja.
Amannak országglásakor *Fruementzius* a'
Keresztyén vallást bé-vezeté Abiszszí-
nába. —

Az említett *Dapper* Afrikáról irt, 's az az
Írás Hollándus nyelven nyomtattatott-ki
először 1668-dikban. LUDOLF az Ethio-
piai Történetekről irván azt mondja, hogy

Dapper az eredeti Tudósításoknak hasznát vette nagy igyekezettel. *Ludolf*' Job' Ethiópiai Históriaja nagy leveles Könyvben Frankfurtban 1681-ben adatott-ki. *Jobi Ludolfi Historia æthiopica, sive Descriptio Regni Habessinorum.* — Ejusdem Appendix I. 1693. Appendix II. 1694. *Ludolf* Szakszo Gotthai Titkos Tanáts, Erfurtban született 1624-ben: meg-holt Fránkofurtban 1704-ben: tudakozott *Abba Gergelytől*, született Abiszszínai embertől, vele Romában jelenlévén. Nem tettszett a' Kátholikusoknak, 's fő kép' a' Jesuitáknak, úgy-mond *Ehrman*, p. 9. *Ludolfot* emlittém a' Mkház V-dik szakaszában. p. 135. *Abba Gergely* élt Hábiszszínában *Mindez* Pátriárkánál. Volt Góában, Egyiptusban, Romában *Ludolfnál*. 1652-ben Gotthában, ismét Romában, és Egyiptusban. Álépónál, midőn Alekszándretta felé hajózott, a' tengerbe merült 1658-ban. *Ehrman* Tom. 1. p. 293. Ez az *Ehrman* sok egyéb tudósított számlál-elé *Abiszszínáról*, avagy *Ethiopiáról*; a' többi-között *Proncet* irását adja-elé, kit említettem az A. Sz. Egyház' Történetiben, 's a' M. Kházban.

A' Zsidók, kik *Abiszszínában* *Falashán* név alatt ismértetnek, laknak ott mindenütt szerte-szétt; és együtt-is *Samen* Tartományában; de jobbára sokan régen *Keresztyénségre* tértek. Jó fazekasok, és házfedők: *adóznak*. Méltó tudni, hogy az *Abiszszínaiak* ezt a' nevet, melly gyüle-

vész népet jelent, nem szeretik, tsuf névnek tartják; magokat Ethiopsoknak nevezik. Feketék, vagy feketébe tsavardottak néhutt. Az Ethiopiai udvari, Templomi, Könybéli nyelv az Arabiaival határos. Annak leányának mondatik. De az Irás nem jobbról balra, hanem balról jobbra, mint az Europai, vezetetik.

Az utóbbi Abiszszíni Királyok Rende így tétetik-fel. — Urunk születése-után: 1409-dik esztendőben, THEODÓR.

1412-ben — — ISÁK.

1429-ben — — *András I. másképp Amadzion.*

Tekla Máriám, vagy Haseb Nanya.
Sorre Jáfous.

Amda Jáfous.

1434-ben, ZÁRA Jakab.

1468-ban, BAEDA Máriám.

1478-ban, ISKANDER, avagy Alexander.

1495-ben, NAOD. (*Kovillán Abiszszínába érkezik.*)

1508-ban, DÁVID III. Ennek az Annya követet küld Portugáliába. El-érkezik a' Portugáliai követ. *Alvarez.* Adellel háboru.

1540. AZENEF Segved. * (*Gama Kristóf Bermúdes el-érkezik.*)

---

*) Tetsék a' Mkház VI. Szakaszfában fel-ütni a' k-alatt ezen nevet: *Kláudius.* ... Abiszszínáról tudósítás taláztatik a' Mkház LVI-dik Könyvében is.

1559. MENÁS, avagy Adamás segved.
(A' Törökök Habelz partyát el-fog-
lallyák.)
1563. SERZA, Denghel, vagy Meleg
Segved.
1595. ZA Denghel. (A' Kátholikus vallás
be vetetik.)
1604. JÁKOB.
1605. SOCINIOS = Susneus = Melek Seg-
ved. Fel-vállallya a' Kátholikus val-
láft. (Elé jön Rómából a' Patriárka,
és P. Lobo Jerónimus.)
1632. FACILIDAS, vagy Sultán Segved.
A' Kátholikus Miszszionáriusok el-haj-
tatnak.
1665. HANNES, vagy Oelafe Segved.
1680. JASOUS, (Poncet Abiszszinában.)
1704. TEKLA Haimanout.
1706. TIFILIS.
1709. OUSTAS. Titkon Kátholikus Papo-
kat tart. Usarpátornak hívja Ehrman.
1714. IV. DÁVID. A' Kátholikus Papok
meg-öletnek.
1729. II. JASOUS, vagy Adiam Segved.
1753. JOÁS.
1769. II. HANNES. — Tekla Haimanout. II.
Bruce Abiszszinában.

LAUDON, Fridrik Királynak nagy
rakontzája. II-dik Jófesf Tsászár midön
1788-ban az Oroszokkal egygyesülve a'
Török-ellen hadakozna, a' tábori fő ve-
zérséget Laudonra bizta. Meg-is felelt a'

benne helyheztesített birodalomnak. Novit, Dubitzát, Grádiskát erővel meg-vette. 1789-ben pedig Oktober havában Belgrádat. Azután fel-adta neki magát Szenderő, Órfova. Midőn a' Prusz Király' igyekezetit strásálná Morva és Slézia végén, meg-halt 1790-ben, Julius 4-dik napján. Láudonnak egyéb nagy és méltó ditséreti meg-vannak Guido nevü Ferráriusnál. L. de vita Aufriacorum quinque Imperatorum Vien. 1775. a pag. 142. „Laudonius „patria Livo, natione Britannus, Claro „genere. Hic virtutis commendationem attulit ad omnes militares gradus“ —

M.

MAILLA. A' Tsinai Birodalomnak Történetit (Históriáját) idő, és Országgló rendit (Kronikáját) melly Urunk születése-előtt-való 428-dik esztendő tájától-fogva kezdődik, 's 1550-dik esztendő tájáig; sőt (az utóbbi Foldalékokat-is oda szám-lálván) 1685-dik tájáig vezetetik, P. de MAILLA Pekinben Frantzia nyelvre által-tette. Ez a' Jesus Társaságának Misz-sziónáriusza 45 esztendeig élt Tsinában, 's életét végzé 1748-ban. P. *Gaubil* azt írja, hogy 700 embernél többen voltak jelen temetésén, a' mellyre *Kien Long* Tsá-szár 500. Tallért ajándékozott. A' többi-között

arról tudósított P. MAILLA ezen Történe-
tekről irván: hogy az időrend benne
egyez az 70 Fordítottok időrendével. MURR
Tom. 1. *Literaturæ*. Igaz ugyan, hogy a'
70. Fordítottok idő rendi heányos: mert a'
Pátriárkák' életek' esztendejit száz eszten-
dővel hozszabbította; 's Matusalemnek-is
tizen négy (vagy-is inkább 16) esztendeig
tartott életet enged a' viz özön-után; mint-
ha Mátusalem-is a' bárkában élt volna,
melly tétel a' Sz. Irással ellenkezik: ho-
lott 1. PÉTRI 3. azt bizonyította nyilván-
ságosan, hogy a' Bárkában csak 8 személy
szabadult-meg a' veszélytől. A' Tridenti
Sz. Gyűlés a' vulgátát sess. 4. approbállya;
mint a' melly a' Zsidó eredettel leg-job-
ban meg-egyez. Mindazáltal ha a' Tsinai
idő rend meg-egyez az 70 Fordítottokéval,
meg-egyez avval a' Sz. Irás nemével, mel-
lyet az A. Sz. Egyház, jóllehet a' le-írók-
ból bele-tsuszott fogyatkozásokat egyen-
getésekre-valóknak lenni látta, mindenkor
meg-betsült, és fejtett, V. DAUDE Ap-
port. Chronologic. Tom. 1. HIST. Eccl. p.
26, DUHAMEL Prolegom. DISSERT. 3.
a p. XXXIV. Item V. c. 5. Genes. ubi lau-
datus Duham. in v. 24. Textus Samarita-
nus cum Hebraico in supputatione anno-
rum omnino convenit, Versio LXX. di-
screpat. Nam 100. annos ætatis unicuique
generationi addit, uti et c. 11, unde meri-
to conicit P. *Tournemine* S. J. in diariis
Trevoltiensibus errorem irrepassisse in versio-

nem LXX. Ex scriptorum vitio, cum ambo textus et Samaritanus, et Hebraicus inter se conveniant, quod varietas lectionis in MSS. LXX. confirmat. Nec additio illa 100 annorum cum textu Hebr. et MS. Samaritano conciliari potest.

MILÓ, Krotóniai Milo, fő nevű bajnok; a' kiről a' Krónikában az iratott, hogy az ötvéenedik olimpiásban meg-koronáztatott, tsuda nyomorúlt végét érte életének. El-öregedvén, le-mondott az ő bajnoki mesterségéről. Midőn pedig egykor Olasz Országának sűrű erdeji közt magányosan egyedül lévén, utazna, láta egy tölgy-fát az út felén, mellynek az öreg ágai-közt-lévő köze már meg-hafadt. Nyilván próbára akarván vetni maradék erejét, bele markolt a' fa üregébe két kézzel, és azon igyekezett, hogy a' tölgyfát aláb' hasítsa, és repeljszé. Félig megis repeljtette; de midőn Milo a' hafadék-ból a' kezéit gondatlanul ki-akarná vonni, a' fa szabadszakára eresztetvén, mind a' két felől vízszá-ugrott, ott érte kezéit, oda szoritotta, és így Milót ott fogván, a' vadak' eledelévé változtatta. GELL. L. 15. Noct. p. 148.

MILLITSICH. Lásd IPEKI Pátriárkák.

MITTERPACHER Lajos. A' néhai Jesuitáknak, azután a' Budai, Pesti tudományos Mindenségnek, főképpen a' természeti, tudákos, mesterséges, gazdasá-

gös Bóltselkedésnek főrendü embere, kinek a' Gazda Tudományhoz tartozando és más derék Könyvei jelesen isméretesek. *Piller* Mátyással, a' Természeti Historiának Tanítottjával 1782-ben felységes parantsolatból meg-jára Sklávóniának Posgai Tartományát, hogy eredetére járna a' földből e, vagy levegőből fel-fel surrant emész-tő tűznek. Azon járás' alkalmatosságával a' füvekről, fákról, kövekről, a' gazdasági igyekezet' módjáról, 's a' természeti észre-vett egyéb' tulajdonságokról szép de-áksággal Könyvet irt. — *Iter per Poseganam Sclavoniæ Provinciam. — Budæ typis Regiæ Universitatis Anno 1783.*

Utazásában Daruvári Gróf *Jánkovits* Antalnak, Posgai fő Ispánnak gondviselő kegyességét hálaadással emlegeti. Le írja mindennapi keresgélését, foglalatoságát, mig Budára vissza nem érkezett a' társával egygyütt. A' Posga táju falusiak' igyekezetit emlegetvén, azt főképpen magasztallya benne, hogy a' fejer nép majd minden ruhát maga othon készített a' férfiaknak: hogy még az uttzán-is orsót perget; sőt hogy a' pásztorok-is késztyüt, kapzát készíttének, kötögetnek akkor-is, mikor a' marhák-után járnak. pag. 81. Deákságának im' egy kis példája. *Hæc inter sine cessatione semper scandendo, in eam altitudinem pervenimus, in qua Velischaska nascitur, atque illico per lenissime de-olivia saxorum strata diffusus, frequentes*

que cespitum et saxorum insulas amplexus, blando cum murmure devolvitur. Amoenissimo hoc in loco in cespite arboribus obumbrato strati requievimus, quoad ad extemporalem focum alimenta laesis pararentur; inter quæ, nam veneris dies erat, primatum *Salmoni Farioni* dedimus, et merito suo, et quod torrenti, ad quem adsedimus, sit indigena, cui *cyprinus* quoque *gobbio* innatat. — Aderant cum pecoribus bini adolescentes, quos, dum cibum caperemus, editiore in loco adfidentes sæpe intuiti sumus. Quid faciant, quærimus? Cum propius accessissent, alterum tibialibus alterum laneis vinculis texendis occupari vidimus. (Una) intelligimus, nullis unquam pastoribus in hac regione diem a manuario aliquo opere vacuum abire. — A Velikai halas tóban olly gyöngy házakat vett észre, mellyek a' Debretzenyiekhez hasonlók; és fényes, noha apró gyöngyöket foglalnak magokban. (Mya pictorum, et mytillus cyreneus) Ternas hactenus margaritas inde accepimus, nitore *Indicis* nihil inferiores, sed minimi moduli nec rotundos. Podborje = Daruvára táján találatott illy irást mutató kö. Divo Commodo, Respublica Jasioru.

MAGAZIN IRÓK. (Magazin der Kunst, und Litteratur.) Betsben hónap száma adatik-ki, olvasám az 1793-dik, és 1794. esztendő-béli Kötettyeiket; noha ezt csak Májusig. Ime belőlök a' mit haz-

nosbnak ítéltem. 1793. Január. — *Giotto* in Neapel. Le-ir Templomi egynehány képirásfokal, p. o. az *Incoronata* nevü Templom-bélit. *Incoronata* = *Spinea Corona*. Ez a' Templom néha napján a' város külsejében állott; most tsak nem a' közepén: az-előtt gráditsokon jártak fel-beléje; most le bele gráditsokon. V-dik Károly Ts. midön a' Kastély-körül sántzvermeket huzott, az utakat fel-hányatta. A'ki a' külső belső részeire hajdan képeket rajzolt, *Giotto* nevet viselt, és Johánna Királynénál nagy betsületben volt. —

A' Februáriusi kötetben a' Párisi gyilkosságokat, XVI-dik Lajosnak meg-öletését; a' gonoszoknak a' Keresztyénség letapodására tartó igyekezeteket rajzollya le.

A' Mártziusi Szakaszban a' világosodás árulásáról így oktat.

Vagyon hazug világosíttás, és a' mi időnkben nints az a' ravalz mód, melly az emberek' meg-tsalására elé nem vetetett volna: öszve fogott erővel igyekeznek nem kevelen azon, hogy a' mik szentek, a' mik tiszteletre méltók, azok a' gondatlan itéletekhez számláltassanak; és hogy azoknak helyekbe a' mik jók; rendetlenség, és vallástalanság vezettessék-bé, és betsültessék. Az ilyen gondatlan itéletek-közé igazíttatott a' Nemesség elsősége, mellyben az érdemes tselekedeteknek jutalma a' magzatokra és unokákra terjesztetik, a' különös birtoknak szentül meg-

tartandó jusza, de még a' Királyok, 's törvények' méltósága-is hasonló pórásra fűzetett, és oszromoltatott. Meg-támadták az Hit ágazatit egymás-után: megfoszták a' lelki dolgokból eredő vigasztalástól az embereket: a' szokott Királyi, és egyéb' elsőségű uralkodás helyébe a' népnek nevetségre méltó felsőfégét állították, 's a' t. Más más *titulusok* alatt ismét a' ragadozó Filozófusokat dorgállya. §. IV. A' városi Szabadságról, *Kérd*; Meg-elégednél-e a' féle Szabadsággal, melly hatalmat adna mindenik városinak vagy pór-
nak arra, hogy fosztogafson, verjen, ölyön? tsunyákodjék? *Fel.* nem: mert ez a' roszszra-való Szabadság vólna. *Kérd.* A' vezérlésnek mellyik módja job'? *Fel.* (Ar-ról tanakodik az Iró; 's hogy az régúta rázagatott kérdés, meg-vallya)

Az Aprilisi kötet meg-mutattya mi kárt vallott Frantzia Ország azzal, hogy a' támadás alkalmatofságával olly sok ezer ember meg-öletett, pénzével-együtt kiköltözött: mi káros a' papiros pénze. p. II. Ezek a' gyümöltsi a' támadásnak: hogy az előtt virágzó ország el-néptelenítetett, el-szegényült: a' haszontalan papiros pénz terhétől el-nyomatott; a' ragadomány a' nemzeti jószág nevével fel-tzifráztatott, és hogy a' nemzeti birtok a' nemzet rontására, és a' nemzet rontójinak gazdagíttására fetséltetett: az igaz vallás fel-forgattatott: a' jó erköltsök meg-ron-

tattak, a' gyilkosság, ragadomány, hitel-
 lenség trónusra emeltetett. Ki nyert, és
 mit az-alatt? A' kereskedő, a' műves, a'
 mester ember, a' paraszt, az aláb'-valók?
 Tsak Lugdunumban harmintz ezernél töb-
 ben vezették-el a' Kenyereket: mert a'
 művök meg-szünt. (Mit nyer a' Kereske-
 dő, a' tzifráb műves, a' kép író, ofzlop
 állító 's tob' a' féle ezeket rázagattya to-
 vábbá-is.) Az-előtt Frantzia Országban
 keveseb' egyenlőség; de tob' pénz volt:
 keveseb' szabadság, de nagyobb' bátorság;
 keveseb' vezérlők (Regenten, Országlók)
 de nagyobb' rendtartás: keveseb' édes szó,
 de tob' jó állapot: keveseb' bakter (öriző);
 de nagyobb' tsendesség: keveseb' szuró szer-
 szám, de tob' Kenyér; keveseb' szabad
 adás vevés; de nagyobb' Kereskedés: Ke-
 veseb' hadi sereg; de tob' fábrika, mihely:
 keveseb' fej a' dárdákon; de tob' ember-
 ség volt Frantzia országban. Most, hálá
 legyen a' szabadság viszta-vezetőjinek!
 már Semmie sintsen sem a' nemesnek, sem
 az Egyháznak, sem a' művesnek, sem
 a' kereskedőnek, 's a' napzámosnak. Kik
 vették tehát az annyira meg-ditsért gyü-
 möltsöket? az urak nélkül-lévő szolgák-e?
 a' dologtól el-vont nap izámosok-e? a'
 szükölködöke? 's az alamisnától el-vert
 szegények? A' nevezetes *Roux*, a' fő ta-
 nátsnak tagja, meg-vallotta igazán, hogy
 mostanság Párisban negyven ezer família,
 (és így kétszer száz ezer ember) tellyes

nyomoruságban finlódik: panaszt tett: hogy a' szabad nevü Katonák feleségeik, Gyermekük, midőn az Urok, attyok a' vég-helyeken a' képzelt szabadségért hideget, éhezést, mezételességet szenvednek, otthon Kényer-nélkül vannak, 's végtére azt javaslá, hogy grullival éllyenek. — A' parasztok nyertek-e leg-aláb' ? a' nemzetnek ez a' hasznos, ez a' számos része ? (A' sok tanakodás - után a' sül-ki, hogy semmit se) Nyertek mindazáltal a' támadásból, kik? a' Jakobitak, a' Kordelierek, a' nadrágtalanok, az afsignáták váltóji, a' ragadozó Klubbok Zsoldosai; a' Liefertántok, a' fogadott voksolók: —

Ugyan azon kötetben illy Történetet beszéll a' Frantzia Lelki - ismeret - szabadságáról. *Beyträge zur Geschichte der französischen Gewissensfreyheit*, Dijon 19. Jun. 1792.

A' Jakobinusok pénzen fogadott emberekre bizták azt a' dolgot, hogy az új törvény - szerént - való Papokhoz leg - aláb' vásár és innep napokon el - járjon a' nép a' Templomokba. De semmire se mentek: a' Templomok üresen maradtak; vagy legaláb' sokba került a' meg-töltések. Az osztályok (die Departamente) azokat a' Plébánusokat mind, a' kik az új törvényre nem akartak eskünni, a' Plebániájokból ki-tudták. Azoknak a' száma pedig nagy volt. A' vagyonos Polgárok, kik a' nemzeti Gyülés kedvéért az ő Elejek vallását el nem akarták hagyni; és az

újjítást mind a' Kátholikus hit' mind lelki ismérétyek-ellen-valónak tarták, 's nem akartak erre nézve azon Pásztoroktól függeni az ájtatóságban, a' kiket hozzájok az hitetlenek küldöttek; a' falukról el-vert Plébánusokat az ő házaikba hívták; 's leg-aláb' alattomban vitték azt véghez, a' mit nyilvánságosan végbe nem vihettek. Az Jakobinusok erőszakhoz folyamodtak; Fogadott szolgákat küldöttek mind azon házokhoz, a' hol tudták, vagy gyanították, hogy Kátholikus Papok tartózkodnak. Száz SOUS pénz *) vettetett egy egy Pap fejére azok ki-fizetésekre, a' kiktől bé-kerítettik. Fel-találtattak: végig hurtzoltattak az utzákon, rútul-is bántak vélek: ilyen volt az emberi szeretet; nem gondolván senkinek öregségével, erőtlen-ségével. Így bántak *Fabarettel*, káptolombéli Kántorral, ki-nyoltzvan esztendőslévén, már három esztendőtl-fogva ágyát, vagy leg-aláb' szobáját el-nem hagyta. Az el-fogatott Papok mind a' Királyi lakóhelyhe vitettek, hogy az ő Királyokkal, ki már Párisban fogva-tartatott, egy azon fors-alatt nyögjenek. Ez a' hely egy nagy palota, a' hol a' Burgundi státusok az ő Gyűléseket tarták. Ottan bé-zárattak tágos nagy Szálába, Szobába: mint egy három száz harmintzan valának a' Papok, jobbára öregek, kik az ő vallások szolgálá-

---

*) Sous, solid = mint egy egy Kraitzár.

lattyában el-öszültek. Ottan két napot, és két éjtszakát kellett el-töltenek, úgy hogy azomban se nem ülhettek, se nem fekhettek. Nem tsak nem adatott nekik eledel, de még azokkal-is rofszúl bántak, kik az ablakok' gátorin kenyeret akartak ezen éhezőknek bé-nyújtani. Már a' forró napok melege, a' rothadó levegő, és az az állapot, a' mellyben még az ifjabbak-is nehezen álhatták volna el a' nyomorgást, el-hatalmazott: egyik a' másiknak ölibe hanyatlott; de más móddal nem fegíthettek egymáson, hanem ösztönözéssel: hogy szedjék-öszve utolsó erejeket, üldözőjüknök adjanak botsánatot: készülyenek a' halálra. Meg-könyörültek rajtok az örízők-is. Meg-nyitották az ajtókat: hogy alkalmasb helyetskékre szert tehetsenek a' haldaklók: az után az volt a' rendelés, hogy minnyájan a' Semináriumba tétetsenek-által, ottan heten-nyolctzan egy azon szobába zárattak. Itt három hétig tartattak; de arra vigyázás volt, hogy attyokfiaival, vagy barátival senki közülök, irás vagy beszéd által, ne értekezzék. Tartásokra senkinek se volt másnak gondja; hanem némelley szolgállók, kik a' gyülevész-közé bé-üthettek, egykis eledelt hordogattak hozzájuk; de azok-is ki-kerestettek, ha nem visznek-e bé levelet, tudósítást, vagy titkos tanátsadást; még az étkekben-is motskos kezeikkel kotoráztak, 's azokat fel-keverték. Vegté-

re meg-parantsolta a' Király, hogy ezen Papok, kik se nem vádoltattak, se meg-nem halgattattak, se valami bünnel nem terheltettek, szabadon eresztessenek-el. De hazna nem volt, sőt az Ország' gyűlése-is nyilván-való Decretummal, parantso-lattal sürgette el-eresztetéseket. Ennek a' rendelésnek se volt foganattya: mert a' Gyűlésben levő Keresztyéntelenek a' Di-jóni Jakobínusokhoz titkostanításokat kül-döttek, 's a' nemzet törvényre ellen dol-goztak egyenesen. Nagy nép lázított a' Seminárium elejbe: azt minden ember látta, hogy *Meixmoron* a' városi Tiszt min-denik fogadott embernek husz solidus ne-vü pénzt, adott a' kezébe, a' végre, hogy a' Seminárium előtt állván, azt kajdász-szák, hogy ezen ártatlanok el-ne botsát-talsanak. Nyoltz napig tartott ez a' lár-ma, és a' husz solidusnak mind napra, mind éjjelre való különös ki-osztása. Azom-ban míg ezek a' Seminárium-előtt lármáz-tak, kötelekből fonyt grádsok alkalmaz-tatak a' Seminárium hátulsó ablakához, 's titkon ama' nyomorultak el-eresztettek a' városból. Ideje-is volt már a' segítségnek: mert a' Keresztyéntelenek tanásában el-végeztetett: hogy a' nép felséges paran-tsolattyából a' foglyok ölettefsenek-meg. Ez Dijonban történt. p. 52. „ — *Iffurtille* Burgundiában 30. Jul. 1792. Sok Plébá-nia el nem akarta eresztetni az ő elébbeni lelki Pásztorát. Az ilyenek-ellen az tsá-

bított szomszéd helységek ingereltettek. Az álhatalos Plébánusok, és a' velek tartók azzal terheltek, hogy Árisztókraták (főb' emberekkel tartók) a' Constitutionnak (az új Törvénynek) ellenségi: a' szabadság rontóji, a' nép buzdítóji, a' rab-ság pátronusi. Az álsignáták, és a' solidu-fok, pengő pénzek osztattak; 's így fogadtatott egyik helység a' másiknak el-ámíttására. Dijontól öt mértföldnyire Burgundiai némelly helységben egy Plébánus-hoz tellyes bizodalommal ragaszkodott mind az othon-való, mind a' szomszéd nép. Ezt a' bizodalmat azzal nyerte: mert buzgón munkálkodott a' népe javára, szoro-san meg-tartá kötelelségét, tsendes maga viselésével járó jó téteményei tudva voltak. Arra nézve a' jámborságnak ellen-ségi ezen nagy ember személlýének-is el-lenségévé válnak. Szüntelen vádolták a' Birák-előtt; de haszontalan; mert a' Plé-bániai népe mindenkor ki-mentette, 's egy a' Birák-közül meg-merete mondani: hogy szakaszszák már egyszer végét a' haszontalan panaszoknak: holott éppen azt ki-vánhatná az ember, hogy a' Constitutio-nális Plébánusok olly jókat tennének, a' minémüeket ez a' meg-nem esküdt Plébá-nus tészén. Minek utánna tizen nyóltz hónapok folyása-alatt szüntelen terhelte-tett volna mindenféle rágalmazásokkal, 's ellenségi a' tzelet el-nem érték, végtére panasztevés nélkül neki a' dolognak. Tud-

tára adták, hogy a' Constituzionális Püspök azt végzette, és a' kerületes megye vele meg-egyezett: hogy helyébe Constituzionális (új rendelkezés-béli) Plébánus következék; azért dolgait Junius 23-dik napjáig végezze-el: mert az utánna következő napon más Plébánus ül a' helyére: ez tsak két nappal eléb' adatott tudtára. Mi nagy szivszorongatást okozott ez a' hir kedves népének, ki-tettség az az utolsó Isteni szolgáláton, melly minnyájok' firánkozása-között végeztetett korán reggel. Könnyen által-lehetett pedig előre látni, hogy ötet a' népe nem fogja legtsendesebben el-ereszteni, és hogy még annál-is inkább' tanátsos nem volna megvárni a' jövő napot; fel-tette magában, hogy el-költözését titkolni fogja. Utazó ruháját tehát egy közel-lévő erdőskébe küldé alattomban, estődön maga-is oda ballagott szokott öltözetét viselvén, megváltoztatta ruháját, 's utnak eredt; nyája' tudta-nélkül. Elé-jöve másnap az új Plébánus negyven Katonáktól késértetvén. Kardosak voltak és puskásak. Első dolga volt, hogy a' népet harang szóval a' Templomba gyűjtse. Holott pedig senki meg-nem jelent, fegyveres embereit küldé házanként, hogy erőszakkal hajtsák öszve őket. A' Katonák a' házakat zárva találták, 's mivel senki sem akarta azokat meg-nyitni, erővel törtek-be. Nagy nehezen öt Személyt tsak ugyan arra bír-

tak, hogy a' Templomba mennének a' kardok és puskák-közé. Más nap Sz. Péter és Sz. Pál napja virrádt. Őszve-várta az új Pap a' népet; de reménységet sorbát éjtett: ő a' negyven katonával elé állott; a' nép othon maradt. A' szomszéd falukat tehát fel-bújtotta, tüzzel fenyegetődött, a' nemzeti testörzök tiszteit magához vonta. Ezek parantsolatot adtak, hogy a' Katonák a' jövő vasárnapra készen-tartsák magokat, vasárnap minden felől jöve a' fegyveres gyülelész; a' tizenkét száz nemzeti gárdista őszve-tapodta a' vetéseket: egy tsapat be-ütött a' helységbe, fel-verte a' zárt-házakat, 's az öregeket a' kisdédekkel, 's aszszönyokkal-egygyütt ki-hurtzolta házaikból. Midön a' nép már jó formán egybe-gyült volna, kérdi a' fogadatlan Pap: meg-ismélték-e már engem páztortoknak lenni? a' kik közeleb' állottak azt felelték: hogy lelki ismeretek azt nekik meg-nem engedi. Jól vagyon, úgy-mond erre: válaszátok-el a' küszködöket egyebektől, hogy tömlöztbe vitelsenek. Ennek se volt haszna. Meg-fogat mintegy tizenkét esztendő két leánykát; mezételen pollossal Kanyaríttat a' fejek-felött; mondván; ismerjétek meg az új Plébánustokat; vagy ketté vágjuk fejéteket; Felélének; úgy bánhattok velünk, a' mint tettszik; de mi meg-halunk inkább', mintsem hitünktől 's az A. Sz. Egyháztól elszakaszkodjunk. Az új Pap az embereket

a' Templomba hurtzoltatá: kényszerítte őket a' hallásra. Lärmázott a' Pápa-ellen, szitkozódott a' valóságos Püspök-ellen, és közönségesen a' Frantzia Egyháziak-ellen: hogy Káthólikusok akarnak maradni: azokat támadást indítóknak, nép tsábítóknak, háza ellenséginek nevezé; a' halgatók meg-adták néki a' dicséretet, mondván: hogy az ő Sz. Káthólikus vallásokra, mellyben meg-is maradnak, se pogány, se török rutabbúl nem káromkodott volna. Egynehányat megfogátott. *Ifurtillébe* vitettek' a' kerengő utakon, mellynek közte az el-tsábított néptől rútvál szidalmaztattak. *Ifurtillében* a' kerület' Tisztéhez igazítottak, ott a' foglyoknak egyike imégyen szólott: Uraim, mi nem tudjuk, mi vétékért szenvedünk: mondják, hogy mi Árisztokraták vagyunk; de mi azt a' szót nem értyük, 's talán a' mi üldözőink sem; minket törvény Szegőknek hirdetnek lenni: mondjátok-meg ti törvény őrzőji az igazat, vagyon e olly törvény, mellynek eleget nem tettünk volna? nem voltunk-e elsők az adónak le-tévésében? — A' Tisztek felelének, hogy ez a' község magát mindenkor tsendefsen viselte, hiven meg-tartá a' törvényt. Egy valaki fel-kiálta azomban: miért nem mentek az új Plébánus' Miséjére? felele a' szó mondó: mert mi azt gondollyuk, hogy az nem szabad; 's a' Constitutio ki-hirdeté: hogy a' vélekedé-

lek szabadok. 'S a' Zsidó Rábinusoknak a' Mahomet szerü Imám és Dervisch rendü személlyeknek nem parantsoltatik, hogy lelkek ismértek - ellen tselekedjenek; mi dolog, hogy a' lelki ismeret szabadságától tsak az Kátholikusokat tiltyátok-el? A' Birák ezen ártatlanokat nappal a' tömlötz-be záratták, 's éjszakának idején a' tömlötz ajtaját meg-nyitatták nekik. Még két vasárnapot próbált az új Pap a' puskákkal; semmire se ment. Magának maradt tehát; lelki atyának nem ismértetett. Ezen új Plébánus neve *Varnes*, a' Confitutióra meg-esküdt; esküvését vizfsza-vonta: ismét meg-esküdt, 's úgy lett ottan Plébánusá, a' hol minden ember el-hagyta, és irtózótt tőle.

A' *Majusi Szakaszban* azok-ellen panaszkodik, kik a' Keresztyén vallás ellen németül irván (meg-nevezi őket) gonossággal a' Frantzia Irókat fellyül-halladják: ezen Irók sok féle titulus-alatt, mellyékeksen, egyenelsen, újságok-által, a' Könyv nyomtatás szabadsága által özfvefogódzott erővel törnek a' Keresztyénség-ellen; leg-főképpen a' Papokat, Királyokat, Fejedelmeket akarván ki-vezteni. Annak a' szándéknak véghez-vitelére tartatnak a' titkos tárfaságok, némelly tudóság mutogató Circulusok, olvasó sereglyések, iskolai, nyomtató, áruló kereskedők: a' Jesuiták felé fordítván a' szemeket,

ket, hogy az Illuminátok, aufklerek, Keresztyénség irtók-felé felejtzenek nézni.

P. 165. *Dionban* az újításkor olly Püspök választatott, mellyről illy kérdés raggattatott az utzák szegeire: ki-bizonyíthattya-meg, hogy az újjonnan választatott Püspök harmintz esztendő-k-alatt, míg Dijonban élt, Kátholikus módszerént meggyónt volna? adja tudtunkra, 's ezen szolgálatért 25 Louisdort nyerend? senki se találkozott bizonyságul. Ezen Püspök egy Rendeléssel ki-akarta törteni a' Kátholikusoknak leg-tiszteletesb' innepjeit. A' nép panaszról panaszra vetemedett, hogy im' mindentől, a' mi Kátholikuságra mutat, már az ellenség meg-akarja őket fosztani. Fenyegetődött-is. A' Püspök viszsza-parantsolta a' Rendelését.

P. 171. El-beszéli mi tsunyául bánta' Frantzia, tulajdon Királlyával.

P. 209. *Váratlan szabadulás.* A' Bourg en Bresse nevü helységben meg-maradott az elébbenyi jó Plébánus az ő nyájánál, kitől nagyra betsültetett, és szerettetett; noha már a' Constituzionális új Pap el-érkezett. Ez nem türhetvén jelen-létét, panaszra, hazugságokra, egyebeknek az igaz Pásztor-ellen-való ingerlésére vetemedett. De nem volt foganattya az igyekezetnek. El-végeztetett, hogy bizonyosab' mód vetefsék-elé a' gyilkosság' segítségével ki-végezésére. Az új Plébánus beteggé teszi magát, le-fekszik, hivattya az elébbenyit.

Az gyanakodván, küfzködik; harmadszor hivattatván, elé-áll. Bé-vezettetik a' beteg szobájába: a' Szoba teli volt emberekkel: a' Pap csak imigy amugy fogadtaték. Az emberek lassanként el-takarodtak, a' Papot magát hagyták, az ajtót reá zárták. Az öreg Pap, gondolá már: hogy a' gyanuja bé-tellyefedik. Fel-kiált: mi végre záratik be az ajtó? kérdé töbfször-is, felelet nem adatatott: úgy tettzett, mintha mind izanafzétt szaladtak volna: senki se mottszant-meg. Ebben a' veszedelmes környületben csak ugyan az ágyhoz közelített. Bé-vala az ágy Kárpittal vonva. Kegyelmed engem hivatott? úgymond: a' beteg nem felelt: tehát mi végre hivatott? feleletet nem vett. Nem nyittya-meg kegyelmed a' Kárpitot? vagy arra az én szolgálatom szükséges-e? mind haszontalan. Talán éppen ez az óra alkalmatlan kegyelmednek? csak heába. Meg-fáradván a' fok kérdésben, maga vonnya-félre a' kárpitot; láttya az ágyban az embert; 's a' barátságos kérdéseket ismételi; de akármit kérdezett, mind feleletlenül maradt. Meg-fogja a' beteg kezét, hidegnek talállya lenni: tsudálkozik: továb', továb'; hát se lélekezete, se mozdulása, sem élete. Azonnal az ágytól az ajtóhoz szalad; a' kint lévőknek izemekre veti, hogy későn hivaték-elé; a' betegnek nints már reá szüksége: meg-halt. Erre a' szóra fel-nyittatik az ajtó; sietnek az emberek az ágy-

hoz, fel-fedezik a' boldogtalant, meg-halt, meg-merevedett. Láttya az öreg Pap a' halott-mellett a' két pisztolyt, melly reá süttendő volt: amazok álmélkodásokra el-szaladt szállására, vette magát, 's meg-köszönte az Istennek, kinek gondvifeléje meg-mentette.

A' *Juniusi* kötetben elé-adatik a' többi közt a' Párisi Szeptemberi irtóztató mé-fzárás, melly még arra-is végződött, hogy a' Papok', örző Svitzerek' husából pá-ftétomok készítették, 's azokat a' gyilkolok ették-is. Egy *Filip* nevü Jákobínus éjlszakának idején elé-hozta az, ő Jakobínus társainak gyűlésekbe bizonyos ládában atya és anyja fejét, mellyeket maga vágott-le, 's fel-menvén a' szóllók poltzára, hánykolódva, dühösködve ditsérte magát, hogy attyának anyyának gyilkosa lett az haza szerelmétől indíttatván. A' Presses széke Brútus képe-alatt volt helyheztetve: ott ült, 's a' Jákabitákkal egygyütt Filep tettét 's beszédét meg-ditsérte. Ezt hoszszasan le-írja a' kötet készítője, a p. 257.

P. 279. Azon lesznek a' Propagándi-fiák, hogy a' mit zörögve véghez nem vihetnek, alattomban vigyék-végbe, ha a' Fejedelmek fűleit magok számokra el-nyere-ndik, hogy nékik vagy leg-aláb' a' gazdagabbaknak, nemeseeknek, klerusnak állapottyát le-tsípellyék, a' várofi rendet fel-forgassák; a' Keresztyény vallást tép-jék, irtsák,

A' *Juliusi* kötetben az javasoltatik, hogy a' nyomtatás szabadsága nyomassék-el. Allyon egybe egy Gyülekezet a' nemeseknek, 's jószágos Papoknak költségével, melly a' Kereszténytelen Propagándisták-ellen dolgozzék. Ismét azt írja p.44. hogy a' Propagándistaság olly ordó, melly a' Kereszténységet erőssen kívánnyá irtani: a' jószág birókat folztani, a' gazdag városiakat ki üresíteni, a' státust fel-forgatni. Annak a' kintstárjában vala már 1791-ben 20 millio livra: 's várták 30 millióra-való töltét még azon esztendőben. — Ez a' summa mások szerént nagyob'.

P. 65. *A' veres, és kék Logéről.* A' veres Loge, Fraymaurer, szabad kömives veres nevü Tárfaság rettenetes esküvése p. 67. Én ugymond, öszve-szaggatok minden testi kötelezést, melly engem atyámhoz, anyámhoz, testvérimhez rokonimhoz, barátimhoz jó-tévőimhez, Királyhoz Fejedelemhez kötelez, kinek hivséget, hálaadást, szolgálatot-igértém. Esküszöm, hogy a' fő fejnek, kit ismérek, mindent ki-nyilatkoztatok; a' mit láttam, tettem, olvastam, hallottam 's hogy ki-keresek mindent, a' mit szemem el nem ér, a' tosfánát tisztelni fogom, 's a' többi ördöngötséget. " Ez a' veres Loge esküvése. Fel-tett szándéka az, hogy a' Királyokat irtsa, és a' nemességek, 's jószágnak egyenlőségét bé-vezesse. Egyenelsen pedig a' Katholikusok-ellen tzélyoz, Mi rettene-

tés, veszedelmes légyen az illýen Tarfaság az emberi nemzetnek a' hol az emberiségnek minden köteli öszve-szaggattanak, ki-tettszik ezekböl-is. — Vagynak ezeknek mind a' féle Megyéik, a' megyék minden országokra osztattak, és kilentz tagokból állanak, kik mindeneket be-avatnak, próbára vesznek, 's egy azon esküvéssel vannak öszve-szorítva. Egymással hieroglifikok (titkos irások) által értekeznek, melyek egyebeknek az egész világon ismeretlenek, 's noha illy titkos a' beszédjek, nem merik az ő tudósítáfaikat a' nyilvánvaló postára bizni, hanem azok az utak, a' mellyeken azokat egyebekkel közlik, színt olly titkofsak, mint az ő tzifrájok, betü-vonások. Mindenik kerületnek, vagy Megyének vannak járó-kező bruderjai, atyafiai, kiknek az ő külső tekintetek, magok viselése igen együgyü: közönséges; tudós embereknek láttatnak lenni, 's az emberi szeretetet tettetik: körül belül járnak, tsavarognak: hogy az udvarok', vármegyék, törvény-székek, Akademiák, Collegiomok, Familiák' titkait ki-keressék, és az ő Megyéjékbe ismét visszátérnek, vivén magokkal egy rakás észrevételeket, minden féle árulásokat, tudósításokat, azoknak tulajdonságaikról, szándékaikról, kik a' főb' helyen ülnek, a' Ministerek' foglalatofságaikról, a' Fejedelmek gyarlóságaikról, kiket egy általlyában el-lenségeknék neveznek. Ezen személlyek

mind ismérik egymást; noha egymást soha se látták; értik egymást; noha egymással nem beszéltek; szolgálnak egymásnak, noha egymást nem ismérték. Ezek a' világot akarják vezérleni, a' Fejedelmek' hatalmát magokévé teszik, hatalmas Fejedelmek vannak már hozzájuk kaptsolva: ez a' Szekta harmintz német udvarnál többen tehető (az all-jelelő ezt a' számat sokallya) 's fenyegeti német országot tellyes romlásal, sülledeßsel. (Katalin Tzárnét ditséri, ki-ezeknek gonofságos szándékát fel-födözte) se Páris se Frantzia ország nem szülte ezt a' vázat, de még-is Páris városa az a' helység, a' hol ez az emberi nemzettel ellenkező Szekta trónust, és fegyverházat vert magának: itt kovátsoltatott az öszve-esküvés nyomdokvetése: itt állott-fel a' Propagándának botrántoztató Klubbja, mellynek fő szándékja az, hogy az ő Emiszszáriusai-által minden titkot öszve-szedjen. — Páris vala az, a' hol *de la Salle*, *de Leutre*, *de Bertholis* a' közép ponti Klubban nyilvánosságosan ki-választattak az új tanítás hirdetésére. Ezen Loge' három nevezett esküttyei voltak azok, kik 11. 13. 14. Juliusban 1789-dik esztendőben Páris városát fegyverbe öltöztették; ezek ronták-le a' Bástilát; *La Salle* volt 24 oraig Parisban a' nemzeti Gárdának első Commendánfa. Másnap *La Fayette* fel-váltotta. *La Fayette*, *Duport*, és *Condorcet* a' Logéből-valók.

Mint egy három esztendeig küzködött az Orleáni Hertzeg az első tárfaság közt, a' mellybe lépett, és emé'-között: végtére emez tsak ugyan 1786-ban ötet magához vonta. Ez az a' *veres Loge*. — Az említett első tárfaság, a' mellyben az Orleáni Hertzeg akkor volt, tellyeséggel más esküvéssel kötelezé magát, tudmillik: hogy a' Törvényhez szabott Hatalmat meg-betsül-
li, hogy a' bé-vezetett törvényhez szabja magát: hogy a' polgári dolgokba magát éppen nem avattya. Ez a' *kék Loge*. Ennek szándéka, úgy tettzik, egyedül a' Religio ellen volt szegezve. A' *veres Loge* magához hasonlót állított-fel Avennióban; és ez az, melly a' Revolutziót előre e'-készítette, és a' támadásnak Zászlóját ot-tan ki-szegezte. Avignon magát Párisal affiliálta (egybe-fiasította) 1783-ban a' *Contract social*, vagy Sándor nevezet-alatt. Élzre-vételre-való dolog, hogy a' *veres Loge* a' Párisi támadás-előtt egy jelentő szót (Lofungswort) hat hónapig meg-tar-tott; azután pedig az a' jelentő szó min-denik 8 nap-alatt, néha pedig többször-is meg-változott. Ha az egyesültek ezt a' Frantzia igyekezetet meg nem állíttják, oda lesznek lalsanként. Ennek a' tárfaságnak tzellyára szolgálnak a' természeti új találmányok: hogy a' kik hamar min-denhez kapnak, meg-ejtésenek: a' köl-temények, és álmak, az ujságra-való nyál-folyás, szájtáttás kedvéért: némelly

régiségek új elé-adása, a' világról, emberről, 's a' többiről, azoknak kedvéért, kik olvasni nem győznek. — A' Logénak fő emberi (mint egy fel-szenteltettyei, eingeweithen) próbán forgott emberek: ezeknek halgatáfokról bizonyosak a' tárlok, 's tudják, hogy őket a' kevélység leskesíteti, vakmerők. Egy olyan Logéban, mellyben ötven vagy száz a' személly, két a' féle fel-szenteltt Személly vagyon: hogy erköltsi tulajdonokat ki-keressék azoknak, kiket különöfsen magáévá akar tenni a' szekta. A' Logénak egyéb része, melly csak a' személlyek gráditsiról, énekekről, tzeremóniákról, az emberi szeretet tselekedetiről hallja a' beszédet, nem gondolkodik az hitetlenségről, rágalmazásnak tartja azt, a' mit az emberek a' szektáról szóllanak. Hogy valaki bé avattatott belső fő (Eingeweither) légyen, avvá vályék, szükséges, hogy vagy valamelly tartományban; vagy Logéban vetessék-fel. A' be avatás nem egyféle képpen mégyen-végbe; néha semmit se tapasztal olyast, a' mit a' Logéban látott; új minden: a' tanítás, a' nyelv, a' bruderek, 's a' t. — Övedzések, jelek, kötények, mindenik szokások, jutalmakká válnak. A' Maure-rájban töb' féle regimen, vagy vezérkedés kerekedett-elé, melly mind ellene áll a' vallásnak, 's a' Királyoknak. Ez az új *Regimen*, a' *veres*, és a' *kék* Loge: a' szorafsab' tartásu Loge, der strenge obser-

vántz, az *eklektika* Loge, a' *rektifikátus* maurerség, 's mindenek-felett az *illuminátus*ság. Egy Frantzia, Ánglus, német, orosz, Török, Görög, 's akárminemzetű, ha valahol az *illuminátus*fok megyéjébe vetetett, minden különböző országu megyébe bé-eresztetik, mintha már ott tiz elztendeig lakott volna.

Az *Augusztusi kötet* az *Aufklerung*ról, némelly Romai szép képirásról.

P. 218. Márátnak, 's Doniszántnak egy beszédét adja-elé. (a' mint lehetett) *Don.* kegyelmed esmerte a' házamat még az virágzott. Gazdag nem voltam; de szükségemre-való mindenem volt; 's jó barátim-is jól lakhattak nálam. Gondolám, hogy mindenkor úgy foly dolgom. Kigyánakodhatott volna a' boldogtalan támadásról. A' Lugdunumi partékákkal-való kereskedésem meg-veszett tellyefséggel. Nints Kenyerem, hogy feleségemet, és öt gyermekemet el-tartsam. *Marát*, keserves dolog valóban. *Don.* Azomban kegyelmed' mindennapi irásiban olvastam, 's fel-találtam szerentsétlenségem eredetét; az aza' boldog *egyenlőség*, melly ottan ditsértetik örökétig. — Fejtse-meg nékem az Úr az *egyenlőség* gyümöltsit. — Engem az *egyenlőség* rontott-meg. *M.* Az *egyenlőség*? *D.* ugy vagyon. Az a' Lióni, = Lugdunumi fábrikákat (műhelyeket) el-széllyesztette, 's egyetemben az én hafznos kereskedésemet. *M.* A' mint kegyelmed érti az *egyen-*

lőséget, az lehetetlen. *D.* Az Úr tehát a' lehetetlen dolog-mellett lármázott: millió embereket el-nyomorított, száz ezereket arra kényszerített, hogy jószágokat, hazájokat el-hadják. 's a'.t. *M.* Nem úgy Doniszant; tsak az az egyenlőség és úgy lehetetlen, a' mint azt az Úr érti. Más egyenlőség az, a' mire mi tartunk. — Az egyenlőség jussa az, hogy a' törvény mindene-
ket egyenlőképpen védelmez. *D.* Azt akarod mondani: egy azon julsunk vagyon, és a' törvénytől egy azon védelmünk. *M.* Ugy vagyon. *D.* Az-előtt nem védelme-zett-e bennünket a' törvény egyeránt? *M.* Nem tudsz-e tehát semmit-is arról a' le-nyomatásról, mellyet az aláb' valók szen-vedtek a' Ministerektől, város tiszteitől, nemességtől, Klerustól? *D.* Marát Uram, kegyelmed itten öszve-keveri a' just, an-nak ki-szolgáltatásával: az igafságot annak meg-tartásával; a' védelmet, mellyet a' törvénytől várunk, azzal a' mit valóban adott. — Törvényünkben olvastatik, hogy minnyájunk egy jussal bir, 's hogy minnyájunkhoz a' törvénytől egyenlő véde-lem illendő. De védelmez-e a' jus ki-szolgáltatásával a' fok áskálodások-közt? Nem volt az-előtt le-nyomatás? ki lesz' a' ke-zes, hogy ezután nem lesz'? *M.* Donisz-szant! *Don.* Ne fenyegeksen Márát Uram! én tsak azt a' szabadságot kérem az Urtól, hogy az igafságot szineskedés nélkül meg-mondhassam. — Az előtt mikor ütötték-el

titkona' fáklya világánál valamely könyv-
 irónak a' fejét, azért: mert a' nyomta-
 tás szabadságával élvén, ezer hazug irá-
 fok ellen egy igaz mondó könyvet tamá-
 zott? mi lármát indítottak volna, ha az
 előtt a' jószág-biróknak, kiket ti meg-lop-
 tatok, tsak ezeredik része fosztatott volna
 is meg? mi új nevet adtatok volna a' ti-
 ránnulságnak, ha az-előtt olly fok ezeren
 meg-ölettek, olly fok száz ezeren szám ki-
 vették volna? mint sirattátok volna meg-
 az Ország rabságát, ha az-előtt olly fok
 derék emberrel teltek volna meg a' töm-
 lötzők, ha annyian le-vágottak volna? az
 emberségnek jusza a' világnak mellyik tar-
 tománnyában szolgáltatik ki-roszszabbúl,
 mint itten mostanában? — Ezen hitegető
 nevek: szabadság, egyenlőség semmit sem
 érnek. — Ki kérkedhetik azzal, hogy va-
 lami jóra-való tiztséget nyert vólna el a'
 ti Respublikátokban valaki, ha a' Jákobí-
 nufok tzéhéhez nem volt tartozandó? —
M. A' Jákobínufok senkit magok-közül ki-
 nem rekesztenek. *D.* Igen-is; de azt tet-
 tetik, hogy valóságos betsületes ember
 nem másutt, hanem tsak közöttök vagyon;
 arra vagyon gondjok, hogy senki valami
 tehetőb' tiztségre ne jusson egyéb', hanem
 a' ki velek egy azon követ fúj. Nem tet-
 tetek-é egy serfözöt vezérré? — Az előtt
 a' nevezetes familiákból lévők voltak
 a' leg-fényesb póltzokon; nem teszték-e
 mostanság arra ostobákat, dühöfseket, hi-

zelkedőket, bűjtogatókat, hazug Filofofi-
ftákat? Ismérjük teremtményteket, nevet-
ségre 's fájdalomra méltó dolog, hogy
mind a' gomba egy ejszaka-alatt olly fok
derék emberek peffedeznek-elé. Tudniil-
lik vallyad-még az igazat; a' mi úgy-is a'
világ-előtt tudva vagyon: hogy a' Jáko-
binufság az emberi nemzetnek a' többtől
igen különböző rende; melly ragadomány-
ból, és tsalásból áll, melly a' szabadság',
és az egyenlőség' szine-alatt egy véres ti-
ránnufságot vezetett a' világba; az egye-
netlenséget pedig el-nem állította. Ő az
mindenes birtokosja a' jövedelmesb' Tifz-
tségeknek, az el-ragadott jószágoknak, és
el-lopott gyöngyöknek. —

A' *Septemberi kötetből* elé-adtam ezen
VII-dik Szakasznak T. = *Tanított* tzike-
lye-alatt a' tudósított. Pagin. 337. Empi-
rikusból illy szók emlegettetnek. „*Sci-
tum hoc est in legibus Persarum, ut
cum apud eos Rex vita decesserit, quin-
que deinceps dies sine lege vitam agant:
non ut infelices sint, sed ut reipsa discant,
quantum malum adferat legum cessatio,
unde cædes et rapinæ nascuntur, atque
adeo fideliores sint Regum custodes. Sex-
tus Empyric. L. 2. adv. Rhetor. §. 33.* Eze-
ket egy kevésé a' Frantziákhoz alkalmaz-
tattya az Jró.

P. 350, emlegetvén ezen századnak
1700-diktól-fogva-való nap-fogytait, ké-

szül a' jövendő századi nap-fogytainak kimutatására.

Az *Oktoberi Kötetben* el-végezván a' kezdett tudósított, az 1804-dik esztendő-béli nap fogytát, melly 11-dik Februáriusban fog-esni, le-irja. Az új Hold Bétsben, úgymond 12 ór. 14 minut., dél-után. A' nap setettedése 11 or. 43 minut. dél-előtt; a' közepe 1. ór. 4. min. dél-ut, vége 2. ór. 22. min. A' Setetedés nagysága 11 hüvelyk, 24 minut. — Le-irja az 1816 eszt. 19. Novemb. nap fogytát-is. —

P. 62. A' német nemzet az ö Jó Fejedelmihez. O! Fürsten Deutschlands! 's a' t. Azok ellen panaszolkodik, kik a' Fejedelmek-ellen áskalódnak. Letzkézi a' német Jákobínusokat. Kik a' Fejedelmeket kikaparnak a' világból tolni, a' Religio helyébe merő természetit állítani, az egyenlőséget, és szabadságot bé-vezetni. Illyen a' *Spártakus*, avagy Weishaupt, most (1793-ban) Gothai Hertzegi Tanácsos: illyen *Filo*, a' vagy von *Knigge*, Churbraunschweigi fő Hadnagy Bremében. Ez a' *Knigge* mint tartson ama' szándékokra, még az Illuminátus ordóból-való ki-költözése-után-is, mutattyák az utolsó Iráfi, 's nevezet szerént azok, melyeket, ha igaz, Schafskopf Tanácsosnak papirofsaiból szedett. Meg-vannak az Illuminátusoknál a' Prieszter ordo, a' studenten ordo. Egy Grófról azt beszélik, hogy merő Illuminátusokkal vagyon környül-véve: A' se-

kretárius, orvos, lelki atya, tanácsos, mind az, 's a' t. Minden mesterséggel tagadják a' Propagándának lételetét; de *Dumouriez* azt maga ki-nyilatkoztatta, és feladta azt a' nagy summát, mellyet a' Frantzia gyilkos Klubb az ő külső országi affiliátusaira vesztegetett. (*Girtaner politische Annalen.*) — Ezeket az említett Írásnak all-lapu jeleléseiből irám - ide; valamint e' következőket-is: Adjatok egymásnak kezét Kátholikusok, és Protestánsok! jertek egy azon Egyházba tölünk-el-pártoltak; 's a' Frantzia Apostaták - ellen együtt dolgozzunk; kiknek a' Sátán vezeté a' kezeket, midön édes Üdvözítettök képére ezeket irák: *Jesus-Christ cy-devant notre Seigneur.* Azok ellen hiszszük (*Jesus Christus heri et hodie, et ipse in secula.*) Azon ének' ezen igéjére: „Hajtsátok-el a' Szines-gyilkoló Illuminátusokat a' Templomokból, a' gyermekeketektől, a' nemzettől, a' tanító póltzokról; a' Klubbokból, Udvarokból, ajtótokból; 's kezesek vagyunk az-iránt, hogy a' népek megtisztúlnak, illy jelölést tészen a' kötet-írója: Az erköltsi méreg-keverők igen el-kezdék foglalni a' tanító póltzokat, 's az Ország vezérrésze nem tudja, mit tanítanak. 1782-ben (*Sagt der Verfasser, der den neuesten arbeiten des Spartacus angehängten critischen Geschichte*) még az én tudtonira Német Országban semmi se nyomtatott az Elöljárók, és Ország vezérség

eránt, olytat, a' mit az Illuminátuságnak ezen vakmerő elmeképeihez lehetne hasonlítani. *Weishaupt* Ur még 1787-ben ezen elmeképeket védelmezé; tsak azt akarta, hogy azok az embereknek tsak titkon a' füleibe sugalsanak; melly móddal még veszedelmesbökké váltak. Igen-is nem fekszenek még azok a' Természet jufjáról irt Compendiumokban; de meg-vannak főképpen a' Frantzia Revolutziótól-fogva fok Broschur, és Recensio nevü aprólék Könyvekben; 's fel-tollaztatván az új Filozofiával, majd a' Compendiumokba is bé-jönnek, 's a' fiatal tanulók-elejbe rakatnak. Fejedelmek vigyázzatok: mert majd ezek lesznek Tiszteitek, tanátsadóitok, a' nép tanítóji; ministerek. 's a' t. Kik különös politzáj-alá nem vettetvén, 's tartsnélkül meg-rontanak egész generátziókat. — hörnt doch, wir flehen doch, den schlangenton von Tolerantz, von Freyheit der Gedanken (der ungebundenheit, vor der die Thronen schwanken) nicht länger an. A' Tolerántzia leg-Iszabadab' rakontzát-lansággá vált, 's a' Kátholikufok-ellen legnagyobb intolerántifaságra vetemedett. Tiranufoknak nevezé azokat, kik a' népeket meg-nem hagyák tsalatni a' Keresztyénséget kissebbítő tanítással. — Man lese die wichtige Schrift des Audainos, Bericht an Frankreichs Katholiken. — Die Tempel-und Thronen Stürmer das monopol der Zeitungen und Journale, vom

Buchhändler - Compott unterstützt, an sich gerissen haben. Zieht sie aus ihren dunkeln winkeln ans tageslicht, die thätigen Handlanger der philosophischen conjuration. — Soha se volt Frantzia Ország terhesb' Despotzia alatt, mint mostanában; midön egynehány száz Despoták-alatt fo-házkodik. Mi egy Bástille, a' mellyben nem volt hét fogoly, a' sok tömlözhöz képest, mellyek most száz rabbal vannak meg-töltve. — Archenholtznak Minenváját gonosz Irásnak mutattya lenni az Iró hoszszasan.

Novemberi kötet. p. 181. Az Illuminátusokról. A' ki azokban az Irásokban, mellyek az Illuminátusokért, és ellenek a' világra jöttek, jártos ember, annak eszébe juthat az-is, hogy Pfaltzbájeri Profeszszorok *Grünberger György*, Fejedelmi Könyv-biró Tanáts, *Utzschneider József* Fejedelmi Kamérális Tanáts, *Renner* vida, és *Cosandey Sulpitzius* világi Pap, az Illuminátusokat, kik közé jó szántokból felvétették magokat, bellyeb' nézven, a' dologba, ismét el-hagyták. *Cosandei* Ur elbeszéllette azokat az okokat ezen Könyv toldalékiban: *Grosse Absichten des Ordens der Illuminaten. n. 1.* Sok az hazugság ebben az Illuminátus ordóban. Ez az Ordo az ő fő Tiszteit nem láttattya. Az említett Profeszszorok, kik azt a' Társaságot el-hagyták, soha sem voltak olly szerentsések, hogy (noha magok-is Minerválók voltak,

voáltak, hogy az ő Fejeket ismérték volna; 's annal-is inkább soha se tanulták - ki, mi légyen a' titkos tzellya, és szándéka ezen ordónak; dolgoztak mindaz-által mind a' szerzám a' müves kezében, és tsak akkor szakasztották ketté a' kötelet, midön nyomba találák az ordót, hogy velek vizfsza akar élni. — A' nagy Illuminátufok szint olly kész tsalók, mint a' kis Illuminátufok vak tsalatkozottak. — Ügymond Cotendey. A' ki ismeri ennek a' tárfaságnak külső belső rendtartást, által-láttya, hogy a' leg-föb' és láthatatlan fejek ottan lelkek, és parantsolók; az al-tisztek pedig, valamint a' minerválok-is, a' nem illuminált Maurerek, meg-tsalt szerzámok azoknak kezeikben. — Hasonlók a' katona rendhez. A' Novítzius mint a' Katonáknál a' Rekrúta: a' minervál mint a' köz ember: a' Sekretárius, Quæstor, vagy Cenfor, mint a' Káprál: a' Minerválifok elől-járója, mint egy Kompániának Feldveblia. Nem lett volna-e tehát ostobaság, ha a' Wallenstein rebellis armádájánál, a' hol tsunya roszszasággal bántak az alsób' tisztekkal, és köz emberekkel, ezek a' Generális vétkének részszelzei-gyanánt tartattak volna. — Én nem vettem-észre ezen ordóban oílyast, a' mi miatt a' betsületes embernek pirulni kellene, el-hagytam azonnal, mihelyet vettem-észre valóságosan, hogy ez a' tárfaság azokból áll, kik

mesterségesen tsalnak, és mesterségesen meg-tsalattattak.

A' *Detzemberi kötet* Campének, Iskolai Tanátsnak rosz oktatásit rázagattya. p. o. p. 309. 's a' t.

P. 330. A' Religióbéli Tolerántziáról a' Filozofistai Frantziáknál. — Szabadság ígértetett; és rabszolgaság vezetettett-bé; a' jusnak egyenlősége mutogattatott, és ragadozó tolvajok törvény széke állíttatott-fel; a' Religiónak közönséges el-szenvedése ígértetett; és minden Religio nyakra főrele-vettetett. — A' Jakobínusok, és a' Sankülotok, nadrágtalanok, véghez-vittek a' szörnyü újítást: — A' mit az ájtatos Régiek a' Templomokra adtak, azt az új haramiák tárfasága ládákra verte, a' szent edényekkel, a' szentek képeivel együtt a' közönséges örgazdákhöz hurtzolak: a' Templomok, mellyeket régi ősök az Isteni tiszteletre, és a' jó erkölts iskoláji-végett építettek, üressen állanak, ékeségeiktől meg-fosztattak, vas zárokkal bérekefztettek, meg-szentségtelenítették, vagy éppen bálvány templomokká változtattak. Az ájtatos képek helyekre az ifientelenek képeik helyhezttettek; úgy-mint a' gonosz *Máráté*, kinek a' lelke ember vérrel itattatott, teste a' sok gonofságtól már el-hervasztatott: ez tiszteltetett; tárful adattak melléje a' gonosztévők, Király-ölök, nemzeti haramiák, nép ámitóji, és nem szégyenlették *Chaumettének*

Eleufinusi tsunyaságit nyilván-való tetté-
 sekkel meg-koronázni. Az istenfélő Pász-
 torok helyekbe fogadott bérefek állítottat-
 tak, kik az Oltárokat, mellyeknél ma-
 gok szolgáltak; fel-forgatták, el-hányták.
 — Egy éneklő afzszonyt Isten afzszonnyá
 változtattak, annak tettek tiszteletet; 's
 ki-vetközvé a' nadrágtalanok a' nadrág-
 ból, önként el-hagyák ezeket-is, Párisi
 az eszteleneknek nagy házává változtat-
 ván. Ezekkel a' temetők ajtaira intézett
 szókkal: a' halál örökös álm; ki akarják
 irtani a' jóknak örök jutalmokról, a' go-
 noszoknak örök büntetésekről-való hitet,
 's így minden gyilkoságnak, tsunyaság-
 nak, ragadozásnak erefzkedni.

P. 350. *Creits* József Sz. Pölti = Sz. Hi-
 politusi Gen. Vikárius *Kerens* Henrik Pü-
 spöknek emlékezetére Koporsói alkotványt
 állítottatott *Fischer* Márton-által, ki a' test
 bontásnak Profeszora Bétsben. A' fellyül-
 irás e' következő: „ Cineribus et me-
 moriæ Henrici Joh. De Kerens, Trajectens.
 Academia Theres. Vindob. Annis X. Sa-
 pientissime Recta e S. J. ad Infulas Rure-
 mundanas Adsumti. Inde promoti ad Neo-
 fladienses, munusque Vicarii Apost. Exer-
 citt. Austr. Demum una cum sede ad hanc
 D. Hippolyti Ecclesiam translati. Et in
 eam sacerdot. Seminarium, scholas, su-
 prema voluntate Liberalissimi, quem pie-
 tas, scientiæ, Prudentia, Vigilantia, Be-

neficientia, Facundia, Svavitas Morum, Dignitas oris Antistitem effinxere. Qualem quodvis seculum suum esse voluisset. Vixit Ann. LXVIII. Obiit An. M. DCC-XCII. VI. Kal. Dec. Godefridus Joseph de Creits Avunculi pientissimi. Et de se optime meriti in eadem *Ecclesia vice Functus* et Hæres, cum lacrymis posuit.

A' *Kunst és Litteratur* nevű Magazin folytattatik 1794-ben-is. — A' Jánuariusi avagy első kötet, a' többi-között az új Encyclopediák-ellen, kik ama' nevezetes *Spártakus* nevű Haramiát a' szabadság vi-téz bajnokává tették, helyesebben le-raj-zollya a' Görög és Deák régi Irókból. P. o. Appiánusból, ki azt mint Kápua és Veszuvius táji útálló latort írja-le; Florusból, ki így ir felöle: *Spártakus de Stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator.*

A' *Miscella* nevű Tudosítáfok-között így ir: p. 91. *Tilly* azt írja: heába reményli Anglia, hogy a' Frantziákat éhezés-ál-tal kényszerítettendi, nem tudja-e, hogy azok' táplálására még-fen marad az ellenségeknek hufok, és az Attyoknak tsontyok. *Journal von Marseille.* — Lugdunumban azoknak, kik a' Republikai szabadság dühös-ségének áldoztattak, a' számak két ezer-re ment. A' leg-elsőb' rendű áldozatok-

között vala egy nemes ifju, *Candel von Montolon*, kinek álhatatóságán még a' gyilkosok-is tsudálkoztak, utolsó szavai ezek voltak: ó mi örvendetes állapot, úgymond: az ő Istenéért, és az ő Királyaért meg-halni. Én Szeretem az én Királyomat, én fegyvert fogtam az én Királyoméért, 's néktek lészén még Királytok. — *Lamballe* ditséretéről. 's a' t.

A' *Februáriusi* kötetben, p. 173. A' Sankülotok' (nadrágtalanok') mindenik napileveleikben fel valának téve azok a' Kérdések, mellyek Frantzia Ország Királynéjának tétettek elejbe, annak feleletivel egyetemben. Tsak egy feleletét nem merte senki-is fel-jegyezni. Mostanság egy olly tanu áll elé, ki füleivel hallá, 's öt száz egyebet állíthat bizonyságul, kik színt azt hallák: a' mit tudniillik a' Királyné erre az utolsó Kérdésre felelt: ha maga védelmére akar e' még valamit elé-adni? *Felele*: Én, úgymond: Királyné valék; 's ti engem a' trónusrol le-vetettetek: feleség voltam; ti az én férjemet meg-öltétek; anya voltam; ti tölem az én gyermekeimet el-szakasztottátok: már nintsen más egyéb' hátra véremen-kivül. Frantziák! igyátok azt, részegedjetekek-meg az-zal; tsak ne zaklatsatok továbbá. Senki se tartóztatta meg a' halgatók-közül Könyhullatáfit. Tsak az Igáság udvariban (a'

hol azt ki kell vala igazán szolgálni) hal-
latott ez az embertelen szó: bravo.

P. 173. Tit. *Az Igafság szava.* Desmou-
lins Camill a' Jákobínusok kegyelmét el-
vesztette; mert az ő Journállyában (min-
dennapi Jrásiban) az emberségnek szavá-
val él. Nem tettszik néki: hogy két száz
ezer emberek tsak azért nyomorognak,
lankadnak a' tömlötzben, mert gyanuba
estek a' Hatalmaskodóknál. A' Jákobínu-
sok-előtt pedig ez a' szám kiseded: pana-
szolkodnak, hogy a' hazafiság' tehetsége
meg-tsükkenik. Azért az ő Desmoulins
Bruderektől el-szakadtak. Könnyü által-
látni, miért hogy a' Kriptojákobínusok (a'
titkos Jakabiak) Angliában, Svétziában,
Német Országban ellenkező módra szólla-
nak. Itt panasz vagy on azonnal, mihe-
lyest valakire kerestetnek; amott pedig
azért zörögnek, hogy a' Gillotin egy hét-
ben fél százat le nem nyakalt. Még-is
emezek olly szemtelenek, hogy az embe-
ri nemzet vizsgálásáról mernek petyeg-
ni; amazok pedig ezeket Neróhoz hason-
lítyák. — A' Jákobínusok így vizsgálta-
lyák az embereket: békefséges türes! úgy-
mond: majd elé-jön a' nap, mellyben sza-
badok lesztek. Ez a' Jakobínus vizsgál-
lás Demoulinsnak, azok attyokfiának nem
tettzett. Így ira tehát az ő mindennapi
Levelei-között: A' szabadság az, melly
azokat, kiktől segítségül hivatztatik, azon-
nal az ő jó tétéménnyeknek birtokába hely-

hezteti; más különben ostobák volnának a' Republikánusok, ha azokért a' jókért öletnék-meg magokat, mellyekbe soha se részesülendének. Soha se volt, úgymond továbbá: sületleneb' bálványozás a' mienknél: imádjuk a' szabadságot; 's azomban a' mi bálványunk szolgarab-lántz. O én városi Tárfaim! a' mi szabadságunk nem a' teátromi éneklőné, nem a' veres Sapska, nem a' tiszttálan ruha. — Ha azt akarjátok hogy én azt imádjam, hogy érette véremet ontsam, nyífsátok-meg a' tömlötzöket, mellyeket kétszáz ezer lakja, mellyek tsak azért hevernek ott, mert ti azokat gyanuban lévőknék nevezitek. Az emberi jusnak ki-nyilatkoztatása a' gyanunak nem szabott ki tömlötzöt. A' nyilván való vádoló-is tsak azokat terhélheti, a' kik a' törvény-ellen vétettek. — Minden ellenségeiteket a' gillótin-által akarjátok ki-végzeni; de hová kell nagyob' ostobaság? a' gillotinnal meg-ölhettek-e tsak egyetlen egyet-is, úgy, hogy annak jó barátiból, és familiájából leg-aláb' tiz ellenséget ne támaszszatok magatokra!

Az újító gonosz böltsellöket *Andróginus* (férfi aszszony) névvel illetvén, egy-néhány Leveleket ir ellenek, folytatván a' következő Szakaszokban-is ezen Leveleket; arra-is intvén az olvasót, hogy Arisztóteleffel, 's Plátóval már ezen gonosz ujítók' Elejek a' felsőb századokban roszszúl éltek. Alkalmatofságot vészén a'

Levelek irására *Desbillonnak* Jesuitáknak (kinek a' Fedruséhoz hasonló, 's deák Jambusokba szorított meséit olvastam, 's dicsérem.) A' Levelek a' Magazin Irójához szóllanak. Az első Desbillon jövendöléséről így ír: „Elé-adom kegyelmednek az egész foglalatot, a' mint az meg-vagyon *Biernstahlnak* Leveleiben, mellyeket az ő utazásiról irt, és 1782-ben Leiptziban, és Rostokon a' Schvéd nyelvből által-tétetve ki-nyomtattattak. 5. Tomo. — A' méltóságos öreg (*Desbillon*) ugymond az Iró: az ő Manheimi tartózkodásának alkalmatofságával) Desbillon azt jövendölte, hogy Európában nagy és erköltsöt illető kedvetlen revolutzió fog támadni: a' Religio és erkölts meg-tsükkenik: az afzfzonyi nem az érzékenység-által mind inkább' inkább' meg-fog romlani: a' Filozófusok a' tudományokban, és erköltsökben azt a' mi alól-vagyon, fő felé állíttják: 's a' t. Ezeket meg-nem kell vetni, ugymond továbbá: noha ez a' jövendő Jesuita volt. Azután int minden embert: hogy a' jövendő kár elejbe tehetsége-szerént rakontzát velsen.

A' *Mártziusi* kötetben a' babonáról beszél, továbbá az 1794-dik esztendőbéli 6-dik Februáriusi föld indulásról, 's a' t.

Az *Aprilisi* kötetben. A' Lese Bibliotékákról, a' Lesegefellschaftokról: a' politziai Schwermerájrról, a' Politzáj kötelességéről (Minek fordíttanám ezen szókat

magyarra? fele német, fele görög.) A' módi tudófságról. Mode-gelehrsamkeit. Egy Illuminátusi beszédet-is ad-elé.

Im az emlétett Illuminátus beszéd. p. 77. Eine Rede über den Illuminaten Orden, gehalten in einer Freymaurer Loge in December 1793. — Regensburg 1794. — Holott már egynehány elztendőtől-fogva mindennütt, és leg-főképpen a' Német mindennapi Papirosokban, és időrül-való Írásokban, Zsurnalen, und Zeitschriften, az a' hamis és szineskedő mondás el-hiresített: hogy az Illuminátus ordo el-oltatott; azért a' Következendő Kérdések meg-érdemlik a' feleletet. Mi volt tehát valóságszerént az Illuminátusok Ordója? vagy meg-vagyon-é még az, úgymint Ordó? avagy mostanában más ruha akasztatott-e reá? és munkálkodik-e valamelly más név-alatt, a' világnak közönséges illuminátziójára, és jobbítottására? — A' ki jó formán tudni akarja, mi ment-véghez az Illuminátus Rendben, 's még-most-is véghez megy, általa, sokhelyen. — Az Illuminátusoknak eredetes munkájokban, és Spártakusnak, 's Filónak leg-újjab' Könyveikben fel talállya az ember a' népekre ragadt rák fene nyavalyát. Itten észre lehet venni, mikép' vesztegették-meg Európát Weishaupt, Knigge, Nikolai, Campe, Orleans, Sieyes, Pethion, Condorcet, Prisztley, és sokan egyebek. Az ordo lelke és titka volt a' mesterség. A' mi

német *minden* napi, és *Időrendi-Iráfink*, a' benne levő álhatatos *Gillotine*, fejevágó szerszám, voltanak a' németek' számára azon titkos okoknak külső szerzámi. Mind ezeket előre ki-nyilatkoztatta egy Száz nemes néhai Pruszszus Tiszt, kinek éles elméje, és előre-látó ereje most álmélkodáft indítt. In seiner enthüllung des Systems der Welt-bürger-republik: in seinem Fragment der Geschichte eines menschensohns. Majd a' mi Fejedelmink mind Illuminátufokkal vannak környül-véve. Azólta, hogy Baváriában ki-öntötte magát a' fergeg, az Illuminátufok semmit meg-nem változtattak egyebet az ő neveken-kivül; tudniillik az Aufklerer, és Filószofus névre. (Aufklerer = világító. Filószofus = böltsellő.) Ki az, a' kiezen nevekkal ne szeretne hánykolódni? 'S a' mi városinkban, udvarinkban, várasotskáinkban, iskoláinkban, Univerfitáinkban, Dikászteriuminkban, Könyv-áruló műhelyinkben, kereskedő tárfoságokban, nem szinte pizseg-e a' fok aufklerer, és aufklerizált, a' Filószofus név-alatt; 's következő képen nem Illuminátufok-e? egy szóval vallyon mi az Illuminátziónak Karakterje? béllyege? a' közönséges Republikánuság tudniillik! a' minden rakontza-nélkül-való szabadság! mi a' következése? az egész emberi nemzeten uralkodó Despotismus, Cännibalismus. Ez embernek meg-kell enni magokat-egymásokat; ha azok előb'

szabadokká tétetnek, mintsem jókká. Mind ezekre elegendő bizonyosság a' Frantzia Országának mostanyi állapottya. Hogy az Illuminátus ordo tellyefséggel által-értésék, olvastásék az eredeti Irásokról kiadott Könyv. Die in München unter churfürstlicher Autorität in den Jahren 1786., und 1787. herausgekommenen original Schriften des Illuminaten ordens nebst dem Nachtrag. — Az ordónak fel-tett szándéka a' szabagság; világosíttás. (Væ qui posuistis tenebras in lucem.) A' *Toldalékban* láttya az ember: hogy WEISHAUPT a' Protosztánok' nagy Teologusait arra vette, hogy a' melly új Religiót ő talált-fel, azt a' Jesus Religiójának lenni tartsák: hogy az Illuminátusok az egész világon áskálódnak, hogy azt magok-alá hajtsák (Ez ám a' pokol ajtaja!) hogy B. KNIGGE *) azzal, mert nagy avatkozása volt a' Fraymaurerségbe, arra nagy szerfzám volt. Itten találtya-fel az ember azt-is, hogy az Illuminátus ordo a' Fejedelmeknek nevelőket ad, és a' nevelést mindenütt maga hatalma-alá hajtani kívánnya: hogy a' Birodalmi vároknak Kommendásokot, az Egyháznak, Templomoknak

---

*) MHIRM. 1795. p. 563. Ama' nevezetes Iróról, Báró Kniggeről az a' hir, hogy ártalmas tudomány-terjesztésért fogva vitetett Bréma városából, a' hol Iskola igazgató, és fő Kapitány' volt, Stade nevü várba, mellyet az Angliai Király bír, mint Hannoverai választó Hertzeg.

lelki atyákat, az udvaroknak gavalléreket, a' Cancelláriáknak Direktorokat, az Univerfitásoknak és Iskoláknak tanítókat, az olvasóknak Könyvárosokat, és Irásokat szerez-bé: a' népnek Regenseket akar adni; úgy, hogy a' Fejedelmek, (noha azok-közül némellyek az Ordóba léptek) azt ne tapasztalják. SPÁRTAKUSNAK, és FILONAK új munkájokból, mellyek 1793-ban adattak-ki, ezek még nyilván-ságosabban ki-tettfszenek. Ezen Könyv-nek ki-adásán meg-nehezteltek az Illuminátusok. Ezekben meg-vannak az aprób' miszteriomok, avagy titkok-is. (*Filo*, az az, B. KNIGGE Churhanov. fő Hadnagy a' Bréma Hertzegségben) B. *Knigge* ezen Dokumentumokban olyanokra tanított, a' mik a' Státust, és az emberi tsendeséget 's boldogságot meg-rontják. Tettető, szines szentségü, ravalz, tsalafinta, a' religio és státus ellen törekedő, a' Fejedelmeknek, és népeknek veszedelmes szifztemából állanak tanítottái.

Az Illuminátusoknak valóságos szifztemájok, tzéllýok, szándékok, a' mellyszerént rególta munkálkodnak, és kétség-kivül most-is munkálkodnak, sohol sintsen úgy ki-téve, mint B. *Knigge* ki-tetzi. Melyekben által-láttya az ember itten a' gonofságnak minden titkait, mint az említett Monáchiumi originális, eredeti Illuminátus Irásokban. De a' ki-adó ezen méreg-ellen szükséges előre ellenző orvos-

ságot-is, (Gegengift) helyheztesett oda, és ezen rettenetes miszteriomoknak (titkoknak) ki-nyilatkoztatások-által a' mi időnk, és az egész emberi nemzet-előtt magát érdemessé tette. Látni-való már tehát, miért igyekeznek mostanság az Illuminátusok minden tehetséggel azon, hogy ezen veszedelmes könyvet meg-gátolják. De az természet szerént-való, és az ordónak nyomdokvetéséhez tartozandó; sőt a' Sátánhoz illendő álnok mesterség, hogy az Illuminátusok minden tehetséggel egy olly Könyvet kiáltanak-ki veszedelmesnek, melly a' Fejedelmeknek fel-födözi azt a' veszedelmet, a' mellyben sülyvedeznek.

Elegendő lészzen itten egynehány fontos észre vételeket ki-vonni és elé-adni az említett orvosság-nyújtó Irásból, mellyel a' Dokumentumok ki-adója a' titkoknak minden gonofságokat fel-födözi, 's még az együgyü olvasót-is nndorodásra serkenti. *Knigge*, és *Weishaupt*, úgymond a' kiadó: minden, a' mi ezen Dokumentumokban a' Jesus tanításáról elé-hozatik, tsupán szineskedő tettetésből tétetik-elé: hogy az ájtatos nép-előtt tsal vettessék; markokba röhögtek, látván, hogy ime némelyek már ezen horogba haraptak: mert tudva vagyon azoknak valóságos, és meg-ismért Irásaikból, hogy minden Religiót meg-vetettek. Az Illuminátusok tzéllya, úgymond a' Dokumentumok' ki-adó-

ja, ki-maga-is Illuminátus volt, a' Világ reformátziójára tartott, avagy az úgy nevezett Cosmopolitismusra: hogy Weisshaupt, és Knigge, mindentől, a' mi az emberek-előtt eddiglen tiszteletes volt, a' Religiótól, nyugodalomtól, rendtartástól meg-fofzszak őket, a' közönséges szabadságnak, és egyenlőségnek szines palástolásával, 's hogy a' Fejedelmektől-is elragadják valóságos jufokát; magoknak pedig egyedül tulajdonítsák a' világonvaló uralkodást. Erőszakos támadásokat, revoluziókat nem akart leg-aláb' eleinten az Illuminátus ordo indítani: az erőszakellen egynehányszor tudományt tett, protestált, 's egyenesen ott, a' hol mondá, hogy a' Papok (Pfaffen) Fejedelmek, és a' mostani politikus-béli Rendtartások állják-el az uttyát az Ordónak. El-hitették magokkal, hogy gyengéb' uttal, 's titkos mákhinátziókkal el-érik tzéllýokat. De ezen módok, a' mint a' ki-adó észre-veszi, könnyen vezethettek az erőszakos revoluzióra-is. A' Királyok, 's Ministerek meg-tsaláfa kedvéért kik az ordóba ereszkedtek, két féle exemplar, vagy példairás volt a' tárfaságban, a' Prierstergrádus eránt, 's a' mint jobnak tarták szándékokra, azt adták-elé: az egyikben mind elvala hagyva, a' mi a' Religiót, és a' Státus állapottyát illeti. A' Papi, és Regensgrádus felett az ordóban még fellyeb'való két garádits vala, 's ezek nagyobb' és

felségesb titok-nevűek voltak. Az első *Mágus*, vagy *Filozofus* nevű ('s ez minden Religio' ellensége) a' másik *Rex* nevű, 's abban az tanítatik, hogy minden paraszt, burger, házi atya *souverain*, fő ember; 's így fellyeb' valóra nintsen szükség, (ó mi máskép tanított bennünket édes Üdvözítettök.)

Ezekből ki-tettszik, meg van-é még az Illuminátuság, és mi ruházat-alatt. Veszük azt már egybe a' Frantzia Jakobínusággal. Ne volnának tsak annyi Illuminátusok a' mi Fejedelmink-mellett, annyi Aszszeszorok, előlülök, Könyvbírák; 's ezer móddal ne tennék tsak ezek vigyázatlanokká őket a' Német Jakobínusok-eránt, majd meg-szabadíttanák népeiket a' nagy veszélytől. Mert az Illuminátuság, és Jákobínuság tellyeséggel mind egy. A' mi nyomtató műhelyink, és Frantzia ország' állapottya meg-mutattyák, hogy az Illuminátus ordónak lelke nints el-oltva; hanem hogy mindenütt él, 's a' mi időnk geniúsa, szája ize nem más, hanem az 1776-diktól-fogva a' sok német fejbe szorúlt Iiuminátus Lélek. B. *Knigge* és a' közönséges Bibliothekárius *Nikolái*, meg-írák ugyan magok' védelmeket, 's minden Illuminátusok azt hirtelik, hogy az ordó el-oltatott. De nem másutt oltatott az el, hanem tsak Báváriában egy szempillantásnyira. Ez az ordó írja a' német leg-kedveseb Zsurnályokat, és Zeit-

Ichrifteket. Az Illuminátusok, és sankülöttök irják öfzveségesen a' Schleswigi, az előtt Braunschweigi Zsurnált, és az ober deutsche allgemeine Litteratur Zeitungot. Tsak a' pengő pénz szeretetésből tselekszi a' Jénai allgemeine Litterar Zeitung, hogy az ordóval nem tart tellyességgel: mert egy azon szájból meleget, és hideget fúj: árullya a' Religiót, és irreligiót; a' Biblia tsufolását, és az Illnminátus exegefsit; Rojalismust, Aristokrátismust, Teuvillántismust, Jakobinismust, Sankülöttismust hasonló áron. Az Illuminátus ordónak Királyi páltzája-alatt meg-hajtyák magokat mind a' mi ehes irkálóink, a' német tudós Respublikának valóságos sankülottyai; mind azon nyomorútt Tudóskák, német toll-örzők, kiknek ételek, italok, minden városi lételek az újság-ítelésből, és Zsurnál ditséretéből áll.

Meg-vagyón e az Illuminátus Ordo, mint valóságos Ordo? ez majd tsak nem gyermekes kérdés. Ha a' Religiói állapotot Német Országban el-nézzük, és különölsen azt a' Fejedelmek', és Ministerek' nem törődéseket ebben a' közönségesen el-áradott roszszaságban, artzátlanságban, mellyel a' Német Jákobínusok mindenütt Isten-ellen, és a' Felsőség-ellen támadnak, 's azt a' tsintalanságot meg-fontolván, hogy im most minden iskola-béli gyerköltze az ő kerek kalapjával a' fején, és az ő tsunyául el-nyirett hajával,

und

und mit seinem kurtzen Knüppel a' kezében, a' Királyokat, Fejedelmeket, Ministereket ki-neveti, vagy leg-aláb' kisebb embereknek tartya lenni az ő iskola mesterinél, és az ő Profeszszor urainál. — Midőn a' szabad Angliában ezen Illuminátusság keményen meg-büntettetik, (a' mint is egy Anglus Predikátor 14 esztendeig tartandó Residentziára Botanybáyba nem rég küldetett: úgy tettzik, mintha a' mi Német Fejedelmink az ő nem törődésekkel a' Jákobínusság-eránt kérkednének-is, azt illendőségnek, és mértékletességnek nevezvén. De az Illuminátusok azomban nem alusznak, sok számtalan ember Német Ország minden részeiben szüntelen, fáradhatatlanul dolgozik a' nyomdokvetés szerént. Egy azon nyelven beszéli a' Ministereknél, a' nagy Törvény-Székek-nél, a' Katedrákban, Univerzitásokban, iskolákban, temérdek sok Zsurnálokban, újságokban; azon regula-szerént megjelenik minden ki-gondolható állortza-alatt, nyilván, titkon, láthatandó, és láthatatlan képpen, vakmerőn-is, lappangó alnoksággal-is, mikor az idő kedvez, bele megy vakmerőn-is a' veszedelembé; ha ellenben fergeteg éri, bele takarózik a' hazugságba, tsalafintaságba; fenyeget, Complementéroz, a' Regensek, és Ministerek-előtt. Erre sok százan vannak öszvekötelezve; tzélyoznak pedig a' Religio ellen. Mentegessék bár magokat, tsufolód-

janak bár azok-ellen, kik nékik nem hisznek, tsak az együgyüeket, és a' vakokat tsalhatták-meg: mert a' Német Tudósság Respublikája ezen Senátorinak igyekezetes tehetsége nyilván való; annak fő Kamarás palotája légyen osztán akár Berlinben, akár Kielben, Braunschweigan, Schleswigben, Flesburgban, és a' *Firma* hivatafsék akár Spártakusnak, akár Filónak, akár — —

Ha fen' van-e még az Illuminátuság mint ordo, ez ki-fog tettzeni a' Moguntzia városára-való tekéntetből; a' mint azon város vala *Custine* oda-jövedele-előtt; ottan létekor, fel-adása idejéig. A' Majusi Klubnak első alkotóji huszan tudniillik Illuminátusok voltak, kik a' Strasburgi Jakobínus Klubbal szoros egygyefségben voltak. A' Májntzi nevezetes Klubisták: *Forster, Böhmer, Wedekind, Blossman, Metternich, Blau, Dorsch,* és *Hoffman* Illuminátusok voltak. Az Illuminátusok adták-fel a' Frantziának Májntz városát; az Illuminátusok irták *Custinének* minden manifestumát, és annak gyalázatos fel-kiáltását az Hefszuzfi hadi sereghez. Az Illuminátus ordo meg-vagyon; tsak az ő szokási-tzeremoniás Könyvét váltóztatta-meg. Azokat a' nevetséges tzeremóniákat, melyekkel élt az ordóba-való bé-vetetéskor, el-üzte, melyeket B. *Knigge* talált-fel, 's melyeket egy nagyob' fejü ember, mint ő, *Weishaupt*, úgymint kislelküség jelét

ki-nevette. Most minden Illuminátus bévehet mást az ordóba, ha csak ketten vannak-is, és egyedül levél-által-is. Ez a' bévétel módja már régtől fogva szokásba ment; és így *Mirabeau*, kinek neve az ordónak mindenik lajstromában áll, bévetethetett az ordóba *Mauvillon*-által, és az *Orleáni* Hertzeg *Mirabeau*-által. (ALLJELÖLÉS: B. *Filó* azt tette a' Slesviki újságban, a' mint azének tartatik e' rész, hogy *Mirabeau rettenetesen* írja-le az Illuminátufokat. Ez *Filónak* mesterséges álnoksága. *Mirabeau*, ki-maga-is Illuminátus vólt, soha sem írt az Illuminátufok-ellen: mert az *Illuminé*-alatt sok Frantzia Irókkal nem az Illuminátufokat, hanem a' Rosenkreutzereket érti.) A' mióta a' Frantzia támadás az ordó tüzelyos szándékait annak reménysége-felett ketsegteté, takargattya az magát jobban mint az előtt; 's lételeit tagadja minden tag, az ő módja-szerént. Tudjuk azon emberektől, a' kik nem rég állottak az ordóba, hogy annak titkait ki-tanúllyák, hogy tudniillik minden Illuminátufoknak most az ő fő, és világos Elöljárójoktól szabadsága vagy on arra, hogy a' szükségben esküvéssel bizonyítsa azt, hogy az ordó, meg-szünt. (Az-után azt írja ezen Tudósító: hogy sok Hertzeg, Káptolombéli, Gróf, Nemes 's a' t. Német Országban el-hagyta az Illuminátus ordót, Fraymaurer lévén, 's látván azon ordónak veszedelmességét, melly a' Fraymaurerséggel ellenkezik

(mellyről azt meri ezen Író mondani: hogy még az ő tisztaságában meg-marad, a' Religiót, és a' státust védelmezi.) De mind ezen fok Urnak, viztatérésével, meg-nem szűnt az Illuminátus ordó; sőt a' száma sem kevesedett-meg. A' Frantzia revoluzciónak kezdetétől-fogva, az Illuminátusok' Országa annyira nevedett, hogy nagyobra soha se; 's Oktobertől-fogva 1792-ben Német országban félelmeisé lett.

Mindazáltal mondják-meg az Illuminátusok-is, kik egyenesen hazudni nem akarnak: hogy hogy tulajdoníthat az ember Jákobínus szándékot nekünk? ha Ministerek, Hertzegek, Egyházi méltóságú nagy emberek most-is Illuminátusok? egy Hertzeget, Káptalonbélit, Jákobínusnak tartani nem ostobaság-e? Jákobínusok kétség-kivül nem minden Illuminátusok; hanem a' leg-mérséklettebbek köztök Fevillántok. A' Fevillántok vallásához vallyák most a' fő Illuminátusok magokat, börtököt féltő némelly Német tanult Republikai ordó tagjai. A' Német *Fevillántok* (elébbi konstituzionisták) igen ditsérik az 1791-dik esztendőbéli Konstituziót; noha az szint' úgy irtóztató, mint azon rettenetességek, a' mellyekre ez a' Konstituzió vezetett. A' Német Fevillánt, a' ki ezt meg-nem engedi, fenekelesen vévén a' dolgot, nem sokkal job', mint a' Német Jákobínus. De tulajdon képpen mi a' Német Jákobínus? A' Jákobínus az a' né-

met, a' ki ama' minden rendü, 's főkép' a' tudományos rendü Németségnek temérdek nagy számához tartozandó; 's ahoz tartya magát, mellyről egy derék tiszteletes *Genz* nevü haditanáts Berlinben monda: a' kik a' Frantzia revolutzióhoz még most-is ragafzkodnak, kivánnják elé-menetelét annak a' társaságnak, melly a' háromszáz esztendeig kerestett virágzó *Culturát* egy váratlan bárbariában akarja eltemetni. Mondják hízkelkedve a' Jákobínusok a' Fejedelmeknek, 's a' vezérlo Tíztségnek (*Regirungnak*) a' Könyvirók tehetetlenek a' támadás buzdíttására. — De ki ne vegye itt észre a' mérget? — áh! a' Német Jákobínusok most mindenütt ezeket kiáltyák az ö *Gedanken-departementyeikből*: Bruderek! megy megy már a' dolog! gyözödelmeskedik a' hit-ellen támasztott *Religió*nk, minden *Templomok* bé-zárattak: mindenütt inneplik most *Frantzia* országban az *Aufklerung* ünnepe. *Lugdunumban* egy szamar tétetett *Érfekeké*. Ha illendő betsülettel fog tiszteltetni a' felső Német Ország újságinak készítője, *Redacteur der oberdeutschen allgemeinen litteratur Zeitung*, reményleni lehet, hogy kevés esztendök-alatt a' mi egész némethazánk *Sankulottáltatik*. Az legyen tehát a' gondotok, hogy semmi *Gemeingeist* német Országban ne támadjon; más-külömben oda lesz német országban az *Aufklerung*. = Az *Illuminátusok* azt ki-

vánnyák, 's azon vagynak hogy a' Hitetlenki se prédikállya; se Kátholikus, se Lutránus. — A' Magazin Májusi kötetében is az Aufklererek, és Jákobínusok-ellen tartatnak a' beszédek.

Holott a' Jákobínusok' meg-ismértetésére szolgál az Angliai *Bürke* fontos felmondása-is, mellyet a' Királyi 's nemzeti nagy Gyülésben tartott, 's 1793-dikban, Jánúarius 11-dik napján, elé-adá a' M. Hirmondó, imé annak-is a' töredéke, *Bürke* Úr így szólott: — Hogy CROMWELL' idejében meg-ismérték az Európai hatalomságok az Angliai közönséges tárfaságot, abból tellyességgel nem következik, hogy Anglia-is tartozik a' Frantzia közönséges Tárfaságot meg-ismérni. Azt kérdelem én: volt-e Angliának *Cromwell*-alatt is az a' bolond szándéka, hogy minden Európai trónusokat le-akar dönteni? és minden Keresztyén Státusokat közönséges tárfaságokká változtatni? Az Amerikai Szabad Státusok sem akartak a' félit. De vegyük-fel Frantzia Országát. Nem az-e ennek egész igyekezete, hogy minden nemzetekre tolyya az emberi jufsokról-való új tudományt; éppen valamint Mahomet közönséges vallásá akarta tsinálni tulajdon Kóránnyát. Nem ígért e' oltalmat és segítséget mind azon népeknek, a' kik a' magok törvényes Fejedelmek-ellen emelik magokat? Az Angliai nemzetnek egyedül való képviselőjire, a' Királyra, és Parla-

mentomra semmit sem ügyelvén, nem úgy fogadta-e az Angliai Klubok deputátzióját, mint az egész Anglus Nemzet küldöttyeit? Azt kérdem továbbá: kivel kell Frantzia Országban egyezni? Ki ismeri azokat az embereket, a' kik Igazgatók mostanában ottan? avagy nem olyan emberek-é azok, kiknek fekvő birtokok nintsen, azért-is nem hogy vesztenének a' had-által, sőt inkább' igen sokat nyernek; minthogy az ő kezekben vagyon a' közönséges kintstár. Ugyan mi módon lehetne azt el-nézni bé-húnyt Szemmel, hogy Frantzia országnak mostanyi parantsolóji lábaikkal tapodják mind azt, a' mit eddig az emberek tiszteletben tartottak: a' vallást, jó erköltsöt, a' virtusokat, és a' kik szinte fel-emelték már gyilkos kezeiket, hogy meg-föröszék azokat a' magok szereztsétlen Királyok ártatlan vérében.

Hofman Leopold (nem az, a' ki a' Majntziak-közt eléb' említettett, hanem a' kit az Igaz Magyar meg-korpázott *) az ő Höchst wichtige Erinnerungen nevü, 's

---

*) Ez a' Hoffman, ha egy' azzal, ki a' Predikállók-ellen hörögetett a' Könyveivel, 's ha még meg nem jobbittá magát, veszedelmes Iró. Arra a' Predikállók ellen-való birózkodásra pedig nem az Isten' Lelkétől vezéreltetett. Szitok, átok, rágalmazás, tsufolódás, mellyel az Oltár' Szolgait illeti, 's mellyel a' Szentséges dolgokat-is gyalázza, fogta el-ezt a' Szentségtelen birókodást. Kritik über gewisse Kritiker, 1787.

a' Pofony újságokkal ki-adott Irásában 1794-ben így írja-le az Illuminátufokat.

Tsunyaúl bántak, úgymond Hoffman, velem, a' nyilván-való nyomtatványokban: mert én három elztendők - előtt imégyen kiálték-fel: vannak az Ofriai Tartományokban Jakobinus mód - szerént gondolkodók, és Frantzia Emiszfzariusok: — tsufoltak: hogy nevetséges haszontalan lármával, közelített veszedelmekre mutatok; 's hogy Német Ország forsa nem olly bátorságos, mint némelly jó szívűek vélek, és hogy a' nevezetes *Campe* Úr Párisi leveleit, mellyek Bétsben Szerénfzerte olvastattak, úgy vettem itélő toll-alá, mint Jakobínus leveleket (ártalmas gonofz könyveket adott-ki a' nevelésről ez a' hitető *Campe*) tsúfoltattam, hogy illy nevezetes emberrel nem bántam úgy, mint illett volna egy Jakobínussal. — Tudtam 1790-ben, hogy már 1789-ben Párisból az oda-való Provinciális Fraymaurer Lozsiból (Tartományos Szabadkőmives gyűlésből) a' Frantzia Ordo nagy mesterének Orleáns Hertzegnek keze irásával, Európának minden látszatosb várofi Lozsiába illy tudósítás szóratott-ki: Minden Lozsé egyesüllyön arra, hogy a' Frantzia revolutziót gyámolítssa: annak barátokat, védelmezőket, szövetkezőket szerezzon, 's a' mennyire lehet, a' revolutzió lelkét minden egyéb tartományokban nevellye, és terjeljsze. Bétsbe-is el-érkezett az a' tudó-

sítottó manifestum. Vannak Bétsben, a' kik tudják, hogy tanátsosnak tartatott, hogy József Ts. erről a' manifestumról tudósítsák. Tudtam 1790-ben: hogy *Mirabeau* az ő Berlini fel's alá járafakor Német Országoknak fő Városiban, azoknak, kik akkor még semmi rozfszat se gondoltak fölele, egyenesen azt adta tudokra, hogy neki egész Német Országban vannak Correspondentziái (levelezései, értekezései.) De hogy az ő leg-fontossab' korrespondensei Bétsben vannak. Már jelentém: hogy *Mirabeau* Braunschweigban vette-fel az ő béavatkozását a' leg-felsőgesb Illuminátus póltzra. Die initiation in die höchsten Illumination grade. Tudtam 1790-ben, 's az előtt-is, noha akkor még nem annyira, Austriában a' Német *Uniónak* elé-menetelet. 1788-ban 26-dik Juniusban meg-írtam a' feleletemet az első hivatalomra, melyet a' XXII nevű Urak Pestre M. Országba hozzám intéztek a' végre, hogy közikbe álljak. — vonakodtam. Vévén észre pedig, hogy a' fenekén egy semmire kellő komplot, gaz szövetség hever, el-vontam magam írtózva tőlök. Egy külföldi híres Protosztáns, kit osztán az Országból kihajtottak, vala Bétsben, a' ki számokra az Ostriai Tartományokban verbuált társokat. Tudtam 1790-ben az Illuminátus szisztémának egész velejét, olly jól, mint mostanság; de még sem annyira. mint már a' Spartakusnak, és Filónak leg-újjab' mun-

kái után. Az én Fraymaureri connexióim ki-hiresítették; végtére az én 18 paragrafussaim, mellyek 1787-ben nyomtatattak ki, ismételtsé tettek a' leg-főb' Fraymaurerekkel, és a' leg-jelesb', de meg-tért Illuminátusokkal. Minnyájan meg-esküdték, hogy ki-vezett az Illuminatismus (vagy hogy ki-vész) arra engem minnyájan jó szerfzámnak tartottak. Nevezetes emberek nevei adattak előmbé; mellyeket meg-sirattam. — A' Frantzia Revolutzió 1790-ben nagy változásra kezdett fordulni. A' tudós látta a' Jakobinusoknak nyilván való szifztemájokban a' leg-titkosb' Illuminátismusnak titkos szifztemáját. Tudva vólt, hogy ez a' szifztema az egész világra tzelez, és hogy Frantzia Ország tsak arra szolgált, hogy ott süttessék, lövessék-ki először a' szándék. A' Propaganda dolgozott a' világ' minden része felé, és az Emiszszáriusok nyargaltak a' világ' minden részeire, 's fő-képpen a' Fejedelmi lakó-helyekbe tsorda-számként. Ezt tudtam én 1790-ben; 's halgatnom kellett volna-e? Én denuntziáltam az Illuminátusokat leg-először. Azzal fizettek-ki, hogy reám nyelveskedtek, de figyelmet tsak ugyan indítottam. — Tudtam (így ír továbbá Hoffman) 1790-ben, és 1791-ben, hogy a' Propagandának Német Országban, és főképpeu Bétsben, 's az Olztriai Tartományokban szoros Baráti, és Tagjai vannak, 's hogy a' Tárfaságot tellyes erejek-

kel segíteni kívánnyák. Láttam 1792-dikben Mártzius havában egy Párisi, és egy Strasburgi levelet, mellyekben titkos tzifrák alatt lappangó hét nevek voltak, mellyek Bétsben lakozó szint annyi biztosokra mutattak; ezekhez utasítottak az újonnan verbuálandó Emiszszáriusok, mind a' dolog-tevésért, mind a' fizetésért Minékünk, kik azon leveleket láttuk, lehetetlen volt azokat a' neveket fel-födöznünk, 's a' tzifrákat értenünk; azt se tudom, végtére kinek a' kezébe jutottak ezen levelek. Hozzám-is irattak Juniusban, és Septemberben, azon esztendőben, hely, és nap jegyzés nélkül. Frantzia nyelvű levelek, illy értelemmel: „Avasfam magamat a' „Frantzia revolutzióba, és az én alkalmatos tollamat az emberségnek ügyére „emellyem; a' jutalmak elé fognak jönni, a' honnét éppen nem várom.“ Ezen levelet által adtam Leodold Tsászárnak. Hozzám küldetett más a' féle Jakobinus büzü német leveleket olvasásra méltóknak sem ítéltem. — Vajmi könnyű tehát által látni: miért hogy azonnal kigyót békát kiáltottak reám, mihelyt nyilvánságosan magamat a' Jakobinusok ellen ki-nyilatkoztattam; kit az előtt annyira hívogattak a' Propaganda frigyére. Azok, kik az előtt tollamat olly alkalmasnak, 's a' Frantz revolutzió számára olly hasznosnak tarták, ostobának, és fetítettőnek hirdettek lenni. Egyvégben minden Jakobí-

nus klubban denuntziáltattam, Párisban, Lionban, Strasburgban külömbféle keferü könyvetskék jelentek meg ellenem. Jobbára a' Frantzia, 's még az Anglus, Hollandus, és Velentzei újságok-is törődtek a' nevemmel, foglalatofsággal, antijakabofsággal. A' Neuvidi correspondance litteraire, & secrete: a' Strasburgi Courier, és egy Velentzei újság eléb meg-tudták, mint én, hogy nyugodalomra tétetem. — Tudtam 1792-ben, hogy egy német második Mirabeau az egész német ország számára ki-tsinálta a' Revoluzió plánumát, melly körül járt töb' német Fraymaurer lozsiban, minden Illuminatus német klubban, és minden Emiszszárius, és Propagánda forgott; 's hogy a' nép fel-indíttasék, minden német Tartományban a' Forposztokra el-küldetett. Midön én a' Bétsi Zeitschriftben erről a' plánumról szó-lottam, ezt a' német Mirabeaut meg nem neveztem; de az jónak találá, hogy egy bé-nyomtatott, és hozzám küldetett hofzszas irásban, mellyet a' Braunschweigi Journálban 1792-ben olvashatni, maga magát meg-nevezzé. A' neve *Mauvillon*, és Oberstlejdinant a' Braunschweigi szolgálatban (meg-halt 1794-ben, 11-dik Januáriusban, és így talán nehezeb' a' Német támadás) így írta hozzám: hiszed-e, tagadni fogom, hogy a' Frantzia revoluzión szí-veimből örülök, 's annak szzerentsés előme-netelt ohajtók. Azt se tartanám büntetés-

re méltónak, ha német országban-is hasonló támadás kelne - elé. 's a' t. *Mauvillon* a' Braunschweigi szolgálatban vala. A' Fejedelme két éltendeig mint fő-vezér hadakozván a' Frantzia ellen, nem tudhatta, mi tsunyaságokat nyomtatnak az illuminátusok Braunschweigban. Hanem a' Frantziák activburgerét színt ottan zabolában kellenék tartani, úgymond. Tudtam 1792-ben, hogy az említett revoluziós plánum Bétsben, 's néhány Ostriai szomszédban tehető kezdett lenni; 's azért a' *Zeitschrift* nevű irásomban reménykedtem, hogy vigyázzanak. Tudtam 1792-benhogy Maintzban valóságos Jakobinus klub' vagyon. Annak bizonyosságára három levél érkezett hozzám egy hétben: az a' klub' a' Strasburgihoz vólt affiliálva, melly töb' Frantzia klubbal correspondeál. A' Majntzi *Lesegefellschaft* (olvasó társaság) fenekére nézve nem más, hanem valóságos Jakobinus klub'; melly az által-ugrott Németekkel, Schneiderrel, és Dorschal szorosán egyet ért. A' Majntzból hozzám küldetett levél így szólla; A' mi városunkba nagyob' láttattya vagyon szüntelen a' Jakobinus fészeknek. Nálunk egy olvasó társaság vagyon, melly valóban közép pontya a' Jakobinus machinátzióknak. Senki sem mer az NN-nek arról valamit szólani. 's a' t. kegyelmed az ő *Zeitschrift* irásával, melly itten olvastatik, tegye az embereket vigyázókká: nevezze-meg vá.

rosunkat, 's a' mi Jakobinus klubunkat nyilvánosságosan Német ország hallattára; talán fel-nyittyák szemeiket. 's a' t. Majntzot meg-nem neveztem; de hangosán szólottam a' nyilván-való notárius Német Klubok-ellen. Az Antiemberek engem kitsufoltak. Azon esztendőben Cusine Májntzba bé-ment; 's a' Jakobinusoktól bé-fogadtatott. Tudtam 1791-ben, hogy az utazás, mellyet a' Braunschweigi Schulrath, és archipædagogus, iskolai tanácsos, és főgyerek tanító *Campe* 1789-ben Párisba tett, sokra nézve igen fontos volt. A' Braunschweigi Illuminátus Connexiók a' minap initzialtatott Bruderekkel Mirabóval, és Orleánnal reá mutattak ezen utazás szándékára: szemére vettem háromszor a' Zeitschriftben, adósom maradott mind a' három izben. Én ő reá mint fogadatlan Emeszszáriusra, Cosmopolíta Spionra úgy mutattam. A' Frantzia városi, polgári jus meg-adatott néki. Veszedelmes Könyviró volt *Campe* már régtől-fogva a' német ifjuság számára, 's a' t.

Még egykevelet a' Jakobusokról, (Kritik über gewisse p. 137) A' *Propagandáról*, úgymond, ki-adott tudósításokban, és Spártakusnak, 's Filónak leg-újabb' Könyveiről elé-adott Töredékben olvassuk: hogy a' Maurerek, és Jákobínusok egy azon ordóbéliek (De ezt a' Látomások tagadják, vagy azt hirdetik, hogy meg-tértek) 1789-ben vették fel a' Maurerek Orleán Her-

tzeg elöl ülésakor a' Jákobínus nevet. Olvassuk hogy most a' Maurer, és Illuminátus ordo Német Országban száz ezer tagoknál többől áll; hogy ez az ordo az ő támadásától-fogva tsak Német országban ezer milliónál többet bir: hogy azon ordónak fel-tett szándéka Német Országban is tsak a' Freyheit, és Gleichheit, a' szabadság, és egyenlőség. A' ki ezeket írta, a' Maurerek tulajdon könyveikből, szavaikból, énekeikből szedte-össze ezen tudósítáfokat. Akármi régieknek hazudják lenni magokat a' szabadkőmívesek, száz ötven elztendeje folyt-el a' támadásoktól-fogva: innét kell venni az említett nagy Summa folyámattyát. A' mi a' Spartakusnak és Filónak utóbbi Irásról-való Tudósítást illeti, tudva vagyon, úgymond az Író, hogy a' Fraymaurerek és Illuminátusok múnkainak nem volt más tárgya, hanem a' világra terjesztendő revoluzió: hogy minden Oltár, és trónus le-döntésék, és az Illuminátusok magok legyenek minden emberek felett-való uralkodók a' szabadságnak, és egyenlőségnek palástolása-alatt. Filó, és Spártakus Irásból ki-tettszik, hogy a' Jákobinusság és Illuminátusság mind egy; 's mi folyámattya volt a' Frantzia támadásra. Az Illuminátusok 3-dik gráditsa az az: a' Prieisterek, és Regensek gráditsa, a' tzeremoniák, mellyek véghez-vitetnek ezen grádusok fel-adásakor, a' fel-vetettettek

kötelelsége, dolga, 's a' többi ki-nyilatkozattya ezen ordónak a' Fejedelmek 's Religió-ellen való leg-titkosb szándékát. Az a' leg-káromkodób' tzikkelly ezeknél, hogy a' Maurerség taníttáfa a' Jesus taníttáfa; melly a' *Discipliua arcani*-alatt tartatott, (mintha az Apostolok-ellen-való káromkodást javasolta volna az a' disciplina) Átkozott maureség, melly az ő Mágus, avagy Filósofus és Rex Rendében azt taníttya, hogy a' Keresztény vallás merő pia fraus. Imé az Antikrisztianusok! kiknek a' munkájok a' fok rebellio, istentelenség, káromkodás, mérgefség, gyilkosság, paráználkodás, irigység, bálványozás, hit', reménység, szeretet' ki-szoríttáfa. Nézzetek Sz. Pálnák a' Galatákhoz irt 5. r. a' 19-dik verstől-fogva. 1. TIMOTH. 6. 5.

Mire jutottak a' Jakobínusok el-beszéli a' M. Hirmondó 1794. November 28-dik napján. Paris Octob. 29. Nem jelenhet már meg-közönséges helyen egy Jákobínus-is, hogy valamelly tsufság ne érje. Az útszákon, és közönséges sétáló helyeken, a' Jakobínusok-ellen ki-jött könyvetskéknék árulóji, mindjárt utánna erednek annak, 's integetnek reá, hogy a' nép-is hadd ismerje-meg, és elkezdik kiábálni a' nálak lévő Könyvetskéknék tzimjeket, 's árrokat. p. o. *A' Jakobínusok két filléren. ... A' Jakobínusok nép ellenségi 's a' t. Az egygyenlőség nevü palota udvarában Oktober*

ber 26-dikán este, kardot akartak rántani a' Jákobínusok az ilyen kiábálók-ellen; de ezeknek párttyokat fogta a' nép; a' Jákobínusokat pedig meg-öklözte, és szaladásra kényszerítette. Egy a' meg-dögönyöztetett és futamtatott Jákobínusok-közül elment a' Klubba, melly ekkor ülést tartott, 's el-beszéllette, a' mi rajtok történt. Midőn, úgymond, kérték volna az Atyafiak a' Népet, hogy lenne Segítségülnékik az alkalmatlan kiábálók-ellen, egy közönséges kiáltás: *éllyen a' Nemzeti Gyűlés* ily bántást okozott az Anyatársaságnak. (A' Párisi Jákobínus Klubnak. (Ezen tsufos történetnek hallására úgy ki-ürült a' Klub palotája, hogy *Boissel* nevü Tag, a' ki éppen az irtt munkáját olvasta vala fel, tsak azon vette észre, hogy szinte Halgatóknélkül maradt. November 3-dikán olly fennyen és tüzelesen beszélgették a' Párisi Jákobínus Klubnak fő-fő Tagjai magok-között: hogy ezen háborús ki-nyilatkozatafaik-által lármás veszekedésekre szolgáltattak alkalmatosságot a' Nemzeti Gyűlés 5-dik és 6-dik Novemberi üléseinek. — A' *Newwidi*-is így irt a' Jákobínusokról 1794-ben az esztendő vége felé: A' Jákobínusok ki - szolgálták az ő esztendejüket. Azoknak Fejeik lassan el-fogatnak, 's bézáratnak. *Lacombe*, *Georges*, és *Beauduin* Vicotréba vitettek; a' hol már két száznál töb' Jákobínus ül. Mindazáltal a' Jakabi

Klub egybe-gyülekezvén védelmezőt választott az el-fogatott atyafiak' számára.

L.

NEOLOGI, avagy az úgy nevezett Aufklererek. Fridrik Wilhelm, Prufszsiának Királya. Potsdában 1794-ben 12-dik Aprilisben ki-adott parantsolattyával meg-zabolázá az úgy nevezett világítókat, kiknek *Neologus*, avagy új belzédű nevek-is kerekedett. A' Fiskálifok, úgy-mond a' Király: a' Neologusoknak, és azoknak, kik a' mi vallásbéli parantsolatunkat által-hágják, ki-keresésekben se gondatlanok, se gyengék ne legyenek. Így irt Király Krammer Urhoz. A' Neologus prédikállók ki-tététefe a' felsőb' Consistoriumnak végezése-által mennyen-vég-be leg-töb' vokfok-által. Minthogy pedig a' Consistoriális Consiliáriusok: Tellern, Zölner, és Gedikhléus nyilván-való Neologusok, és úgy nevezett Aufkleristák, kiket ugyan én egy ideig el-akarok szenvedni, mindazáltal az az én akaratom, hogy a' Neologus Concionátorok ki-tététefek' alkalmatosságával a' vokfiól tartóztalsák-meg magokat. Tudjátok az én akaratomat, hogy a' Jesusnak tiszta régi vallását meg-akarom én az én Tartományimban tartani,

NEVETLEN ZSIDÓK. Némelly nevetlen Zsidók Volternek sok hamiságit forrasztván a' torkára, ki-adott Könyvel a' többi közt meg-mutatták, hogy görögül, Zsidóul semmit se tudott. A' mit az üveg pohár' külső fel-találásáról roszszul mond, e' kép' tzáfollyák-meg. Volter azt írja: hogy Salamon Példabeszédi emlegetik az üveg pohárból-való borivást; az üveg pedig Aleksándriában találtatott-fel; azon példabeszédek tehát Aleksándriában irattak. Ennyit nyom rosz okoskodása. Rosz: mert Aleksándria városának épülése-előtt már régen meg-volt az üvegnek régi készítő műhelye. TACIT. L. 5. Sidon artifex vitri, vitriariusque officinis nobilis. Sőt az üveg Pálesztínában találtatott ily módon: A' sáletrommal-való kereskedők ki-ütvén a' Palesztínai viznek Belusnak táján, midőn a' Sálétromos földet a' tüzhöz raknák, 's az a' fővénnel keverve égne, láták, hogy abból általtettző újtserep, melly edényre-való volt, kerekedik vala. Tacit. et Plín. H. N. L. 36. c. 26. Emlékezik az üvegről mind Ezekhiel, mind Isaiás, mind Mojses, mind Job, Zag, és Zachuchit név-alatt, melly szókat a' Napkeleti fordítottások mind üvegre magyaráznak. — E' Képp a' Nevetlen Zsidók.

O.

ORÁNIAI HERTZEG Vilhelm, a' Hollándiai közönség fő vezére (Erbstatshalter) 15. Juli, 1794-ben az egybegyűlt Rendekhez így szólott a' többi-között. „ Tudva vagyok a' világ-előtt, hogy a' mi Közönségünk semmi okot sem adott a' Frantziáknak a' háborura. Avval nem törödvén reánk rohant. A' rohanás-előtt pedig a' Frantzi Konventnek egy végezése (Dekretuma) tétetett Közönségessé, mellyből nyilván-való-képpen ki-tettszik, hogy ennek a' rettenetes háborunak feltett zéllya az, hogy minden Országok és Népek a' Szerentsétlen Frantziásághoz hasonlókká vállyanak; az az: hogy a' mi Atyáinknál meg-rögzött Isteni Ízolgálat semmive tétessék: hogy a' Közönségnek fundamentomos törvényei, és a' mi igaz Szabadságunknak oszlopi fel-forgattassanak. *) 's a' t.

Hertzeg Koburg szint azon esztendőben Julius 30-dik napján következendő buzdíttást intézett a' Német Birodalom béliekhez: (M. Hirm. 12 Aug.) Atyámfiak, és Barátim! El-hagyták a' mi derék seregeink azokat a' termékeny vidékeket, mel-

---

*) Hollándiát el-foglalták a' Frantziák 1794-ben 's 1795-ben Pichegrü Generalis alatt.

lyeken, három huzombéli igen véres hadakozásokat folytattak vitézül, 's olly tüzellyal, hogy meg-oltalmazták a' ti vagyonaikat, 's élteteket; fenn-tartsák vallástokat, és tsendeségeteket. — Az erőből való ki-fogyhatatlansága egy dühös népnek, melly jádzik az embereknek életekkel, és boldogságokkal, 's meg-vet mind vallást, mind Törvényeket, mind minden kötelet a' Társaságnak; ezen Népnak szám-lálhatatlan tsordái, mellyeket mélszárfszék-re vezetnek tiránnusok, — a' szörnyű akadályok és nehezségek — ezek az okok, mellyek kínszerítették seregeinket, a' tiszteltekhez- való viszsa-vonulásra. —

OSMÁN helyü Könyv-nyomtatás. 1726-ban két Effendi Renegát *Said* tudni-illik, és *Ibrahim* Konstantinápolyban Török Könyv-nyomtató műhelyt állított-fel. — El-halgatván kétséges más nyomtatványokat, Konstantinápolyban 1546-ban ki-nyomtatott *Zsidóul* a' Pentateuchus, Móyses öt Könyve, *Perfiai* fordításával-együtt: hozzá-tétegett a' Kháldéai, és Arabiai Paraphrasis, Zsidó pontokkal meg-könnyeb-bítvén a' fordítottást. — 1610-ben, a' Tripolisi Püspöki Megyében, a' Kásheja hegy völgyében álló szent Antal Kalastromában a' Zsoltáros Könyv Arabiai nyelven adatott-ki, és egyetemben Siriai nyelven, nyomtatásban nagy leveles termetben; in fol. — *Schultz* István 1755-ben Dámáskus táján a' *Dair Hanna Schwojer* Kalastromban

egy Arab Könyvnyomtatásra talált, és egy Zsoltáros Könyvet ottan meg is vett. Ez a' Könyvnyomtató műhely 1735-ben állíttatott fel a' Maronítáktól; és főképpen az Istenes Könyvek' ki-nyomtatásához tartozandó. — A' nagy nevű TS. K. Tanátsos *Jenis* Bernárd, ki Konstantinápolyban többször forgott, elé-számlállyá a' Konstantinápolyban ki-nyomtatott Könyveket 1726-diktól-fogva. In L. Commentatio de fatis lingvarum Oriental. Viennæ 1780. fol. Tundniillik ki-nyomtatott 1728-ban, és ismét 1758-ban az Arab, és Török Szótár: *Dictionarium Arabico Turcicum auctore Vankuli*. II. *Historia de bellis maritimis osmanidarum*. III.

1729-ben *Chronicon Peregrinantis*, seu historia ultimi (A. C. 1719.) belli Persarum cum Aghwanis gesti. KLODIUS János azt deákul ki-adta Lipsiában 1731-ben. IV. *Historia Indiæ Occidentalis*. V. *Historia TIMURI*, auctore *Nazmi Zade*. VI. *Historia Ægypti novæ, et antiquæ*, auctore *Suheili Effendi*.

1730-ban VII. *Kilschen Chulefa*: *Rosetum Chalifarum*, qui Bagdadi resederunt; auctore *Nazmi Efendi*. — (Ezeket Murból, ki-ezen esztendőre nézve így ír: Ezen (értem a' Konstantinápolyban) ezen Könyvnyomtató műhelyben HOLDERMAN PÉTER ki-adta az ő Török Grammatikáját: *Grammaire Turque, ou Methode courte et facile pour apprendre la*

langue Turque. Bé - mutattatott Fleury Kárdinálnak. *Mininzkiböl* vonatott - ki ez a' tanítás.

1731. VIII. *Fundamenta scientiæ in ordinando exercitu.* (Murr: Gróf Revitzki TS. K. Londoni követ, ki Konstantinápolyban három esztendeig tartózkodott; ezt a' Könyvet Frantzia nyelvre tette-által. *Traité de Tactique* — traduit du Turc à Vienne 1769. 8. Ez a' Könyv Bétsben Németül-is ki-adatott.

IX. Liber de virtutibus magnetis.

1732-ben. Dschian name. Mundi theátrum. Irá 1659-ben Mustafa Bea Abdallah alhadschi; más neven Dschelebi. Irt Napkeleti Bibliothekát-is, mellynek nagy hasznát vette *Herbelot*. A' Renegat Ibrahim Effendi ezen Föld iró Könyvet Arab nyelvből Törökre fordította, és ki-nyomtattatta. Ebben a' Dschianban Jápánról egész Ásiáról, Afrika, és Európa partos helyiről tudósítás foglaltatik. *Norberg* - által deákul-is ki kezdett adatni.

1733 - ban *Tabulæ Chronologicæ auctore Kiatib. h. e. Scriba aulico Dschelebi.*

1734. *Annales othomannici, auctore Naima.*

1739. *Annales Othomannici Raschid Efendi. Et Annales Othomannici auctore Dschelebi Zade. Et Liber de iis, quæ ultimo (inter Domum Aufriacum, et Portam othomannicam) bello in Bosnia gesta sunt.*

1742. Dictionarium Perficum Ferhengi Schuuri nuncupatum. A' Könyvnyomtatás osztán el-tiltatott. De még-is *Vanku-zi* szótárja Arab és Török nyelven ki-ada-
tott újjonnan 1758-ban. 1784-diktől-fogva
Konstántzinápolyban ismét fel-állott a'
Könyv-nyomtató műhely, mellyben min-
den Köny szabadon nyomtattatik; tsak a'
Theologiai nem.

1764-ben a' Görög imádságok Kon-
stántzinápolyban ki-nyomtattattak görög
betűkkel török nyelven. Az Arabia betük
meg-nem engedettek. Bukaresztben - is
1768-ban a' Keresztyén vallás' Summája
ki-nyomtattatott görög betűkkel, görög,
és török nyelven. *Murr Tom. 14. p. 331.*

P.

PASCH GYÖRGY Tielle nevű Eu-
lenfpigelről (ki Lübek táján temettetett-el,
's Németül egy tsunya söt botrankoztató
Románt, vagy mesét irt az első-közt; el-
ső ki-nyomtatása 1599-dik esztendeji) illy
tudósítást ad *Murrnál Tom. 14. pag. 346.*
„Tantum abest, ut scriptum de *Tielle* Ules-
piegelio fabulam romanensem repræsentet,
ut potius ex scurrilibus, et spurcissimis ge-
stis confarcinatum, ac centonis instar far-
tum sit: quæ qui memoria repetit, abiis-
que recitat, lædit aures pudicas, ex pro-
prioque ore facit podicem.“

PAOLI (M. Hirm. 1794. 4. Julii) Korzika, közép tengeri nagy Sziget. Hajdan a' Genuaiaké volt. 1730-dik esztendőtol fogva a' Szigetiek azon igyekeztek, hogy a' Genuai hatalomtól fel-szabadúllyanak. De a' Genuabéliek, Frantzia Országának segítségével le-le-tsillapították Korzifikát. Hanem meg-unván végtére a' vele-való bajoskodást, 1766-dik esztendő tájban által engedték azt a' Frantzia Udvarnak; melly-is *Vaux* Generális kormányozása alá adott sok népei által meg-holdoltatta lassan lassan Korzifikát; úgy hogy 1769-dik esztendőben kéntelenítettett *Paoli* Generális el-hagyni Korzifikát, és magát Angliába venni, a' honnan visszsa-menvén a' mostani Frantzia revoluczió alatt Hazájába igyekezett ennek szemei előtt gyűlölségekké tenni az új Frantziákat, kiknek fegyveres erejeket-is le-tsepülte már nagyobb részént, az Anglusok' segítségével. Ő-is meg-akarván mutatni hálaadatofságát, az Anglus Udvar-eránt, el-végezte magában, hogy Korzika részéről Genua ellen hadat kezdjen. (Hirm. 26. Aug. 1794) *Calvi* várát minden alku nélkül (*discretiora*) fel-adták a' Frantziák Aug. 4-kén, és már *Nizza* ellen készülnek az Anglusok. — Az Anglusokkal-egyesült Korzikaiak azt rendelték a' Genuaiak-ellen, hogy ezeknek minden hajójokat, mellyek Frantzia országba, vagy a' Szardiniai koronához tartozó, de most a' Frantziák kezében-lévő

tengerfzéli birtokokba akarnak menni, különös szemmel fogják tartani, és hogyha el-foghattyák, fel-akasztyák a' Kapitányokat, a' hajókat el-égetik; a' hajós népet fogságra viszik.

PÁL. Pofonyi Prépost IV-dik Bela Királynak Nótáriusfa, ki *Anonymus* név alatt ismértetik Könyvének az első szava: *Prædictus*. A' *P.* betű, melly magányosan írott, két három betűnek melléje tevésével *Præ*-re magyaráztatott; noha olvasni kellett volna *P. dictus*. Most így nyomtatott-ki *Anonymus*nak, á' Magyar hét Vezérekről irt könyvének eleje: *Prædictus Magister, ac quondam bonæ memoriæ gloriosissimi Belæ, Regis Hungariæ Notarius*. Olvasuk: *Paulus (Præpositus) dictus Magister*. Ezen olvasásban jobbára meg-egyeznek a' Tudósok. Hogy pedig IV. Bela Király idejü Notáriusnak, vagy országos Vice-Cancelláriusnak kellett azon Irónak lenni, abból mutattatik-ki, leg-főképpen; mert a' Zágrábi Grétz nevü várt emlegeti. *Hist. Ducum. c. 43*, mellyet maga építményének lenni maga vall IV-dik Bela. (in *Diplomate authentico*) *Cum fines, & termini regni, seu Ducatus Sclavoniæ, continuis latrunculorum insultibus pulsarentur, nos tam quieti nostræ propriæ, quam subditorum nostrorum — securitati prospicere cupientes, castrum in monte Grecz juxta Zagrabiam — decrevimus construendum*. Az a' *P.* Pál, vagy Péter, Orodí, vagy Aradi (mert Orod

Aradra változott.) Péter Prépost nem volt, abból ki-tetszik, mert olly sok (Diploma rendű) Levelek közt, mellyeket IV-dik Bela idejére nézve majd mindenik esztendőnek rendi-szerént öszve-gyűjtöttem, úgy mond Pray, soha *Péter* nevű Cancellárius elé nem kerül. A' *Fejérvári* Prépost neve se hever azon *P.* betű-alatt: mert az a' *P.* nevű Prépost, ki Anonymusnak hivattatik, említvén a' Grétzi várt, sokkal utóbbi ama' Fejérvári Péter Prépostnál, kit *Imre* Király levele 1204-dik esztendőben említ, mint udvari Cancelláriust. Azon a' *P.* betűn Pált Pofonyi Prépostot kell érteni: ki 1256-ban 's a' további esztendőkben-is Vice-Cancellárius hivatalt viselt. *Pray* Dissert. Annal. pag. 73. — *Lethenyi* János Ur, kit boldogult *P. Saitz Leo* különös Jó akarójának nevezett, azt a' híres Anonimust, avagyis Bela Király' nevetlen Iródeákját magyarra fordította.

PÁSZTOR vadászat. Meg-tudván a' Pásztorok, melly hegyen fekszik a' Sasfészke, ott az hegy oldalban magoknak gunyhót építenek: hogy a' Sasnak dühöségétől magokat meg-örizzék: míg a' fiait neveli. Azokat az öreg Sasok három hónapig tartják eledellel; míg tudni-illik fel nem repülhetnek. Azután ki-taszítják őket a' fészkekből, és körmökkel szárnyokkal segítetik: mintegy oktattván a' járásra; miglen végtére erőt, 's bátorságot nem nyernek a' repdesésre. A' melly ideig a'

fiatal Sasok a' fészket nyomják, addig az öregek mindenféle állatot hordanak táplálásokra: bárányokat, ketskéket, fajdyúkot, malatzot, dámvadat. Valahányszor észre-vezik a' pásztorok, hogy lerakván az eledelt, az öreg sasok fel-repültek, és el-takarodtak, magok fel-másznak a' fészkekhez, el-szedik a' fiatalok elejébe rakott eledelt. Az ott talált vadak jobbára már meg-vannak kezdve: hogy pedig éllyenek a' sasotskák, az állatokat hamar fel-bontyák, nekik vetik a' belsejeket. A' melly fiatal sasláttyák, hogy már repülésre-valo, azt lántzra kötik: hogy az anyja továbbá-is táplállya. Az anyá végtére meg-unván a' hofzfas munkát, magzattyát el-hadja.

PATAGONAI magas emberek. 1764-ben *Biron* nevű hajós vezérre bízott a' többi-között a' *Delfin* nevű nagy hajó, melly Britanniából a' tengeri nagy keresetre igazítottott. *Biron* már az előtt *Ansonnal* hajózott a' földet környékező nagy tengereken. Juniusnak végén kezdődött az utazás; December' közepe táján Patagóniát el-érte *Biron*, a' Magellani nyiláshoz nem meszse. A' mint ezen tengeri utazók a' Patagóniai parthoz közelítettek, mint egy öt száz ember; ki gyalog, ki pedig jobbára ló-háton jelent-meg előttök a' szárazon. Intettek azok, rikóltottak a' hajóban lévőkhöz, hogy tartsanak a' parthoz; de a' vezér ellenben jel-adással tudokra adá,

hogy szeretné, ha távoznának. Szót fogadtak. Így lévén a' dolog, Biron ki-ütött a' part-felé: embereit rendekre állította's elejbe a' Tiszteket: meg-parantsolván, hogy helyét addig senki el ne hadja, míg ő nem parantsollya. Maga pedig egyedül killebb szállván, a' Patagóniai emberekhez közelített. Látván azonban, hogy azok viszfza-nyomúlnak seregeffen, intett: hogy egyik közzülök jöjjön feléje. Megértetett a' jel-adás: egy, a' kitől ofztán kitudódott; hogy fő ember köztök előre lépett. Biron annak tulajdonít e' képpen írja-le. Igen magas szál ember vólt: valóán egy vad-állat bőre fityegett: fok színű festékekkel rútvál bé vala mázolvával tellyeséggel: egyik szeme körül feje, a' másik körül fekete karika vólt ki-jegyezve; az artzaján külömbféle színű festékek láttattak: *Bironnak* ezen ember magassága 7. lábnyinak tetstet lenni. Egyik a' másikat köszönté némelly szavakkal, és jelekkel. Azután a' községhez lépvén Biron, ama' kamaszszal, inté a' népet, hogy ülljön-le. Letelepettek. A' férfiak-közül kevés vólt, ki amannál alacsonyab' lett vólna. Az egész sereg férfi, aszszony, gyermek csoportból állott. Némelly öregek énekelni kezdének: minden emberen vólt fügve valamelly állat bőre: mind be vóltak egyféle képpen festékekkel mázolvával: a' szemek körül lévő karika ezen feje, és fekete, amazon yeres, és feje vólt; fogok igen

fejér, mint az elefánt tsont, némellyek lábain farkantjus sáru láttatott; de a' farkantjú tsak hegyes fából állott. Üveggyöngyöket osztott közikbe *Biron*. Örültek. Elé-vett egy zöld pántlika-tekertset; annak egyik végét egy ember kezébe adá, 's a' mint hofszabra fejté, intett, hogy a' mint egymás mellett ültek, fogja-meg kiki az előtte, és mellette nyúló pántlika részét. Mindenik két ember közt el-metszé a' pántlikát: 's annak a' kezében hagyá, a' ki azt tartá. Azután mindenik pántlikáját a' fejére köté. Békével ment véghez minden: azok-is, a' kiknek nem jutott, ülve maradtak; nem alkalmatlankodtak egymásnak. Egyik a' többi között mutatta a' pipáját, de hogy dohánnya nints. Intett a' rendben álló embereknek, hogy hozzanak dohányt; holott pedig többen jöttek, a' föld népe kiáltani, és futni kezdett. Minnyájokat le-tsillapíttá *Biron*, meg-parantsolván, hogy a' dohánnyal tsak egy ember jöjjön-elé. A' ki azt hozta, a' *Kuming* nevű all-hadnagy vólt, magas szálú ember, de ama' hét lábnyi magas embe-reknél sokkal kisseb' vala. A' Patagóniaiak, a' mint a' jel-adásból észre lehetett venni, igen kérték *Biron*: hogy lakó-helyeket látogassa-meg: ajánlák-is lovaikat. De el nem fogadta a' kínálást: viszsza tért a' hajóhoz, amazok ülve maradtak: vólt fokoknak kutyájok, nyilván a' vadászat kedvéért: lovaik kitsinyek, és soványok vól-

tak, de gyorfak: egy fátskával, és szíjjal végzék a' Kantározást: férfi, és aszszony egyaránt lovaglott, kengyel-nélkül: a' nyereg egy börből állott; még-is frissen nyargaltak a' Kövek hátán. Innét *Biron* a' *Magelláni* tenger-nyilásba ereszkedett. Annál a' nyilásnál az Amerikai déli földvég a' tűz tartományának (terra del fulgo) partyától választatik-el.

Arra tartván *Biron*, a' Falkland szigetét kereste: eléb' Erzsébet szigetéhez érkezett: 24-dik Detzemberben *Sandypoint* nevű egy földfokot ért-el: a' fü-között a' borsó virágzott, más egyéb' féle virágokkal, és azoknak szagával kedveskedett a' táj! láttattak Indiai lakások-is; de lakosok nem. A' levegő tiszta volt, 's az embereknek éhségeket nevelé, az éhség enyhéttésére fok ludat, réztét, szalonkát löttek-le: halakat-is eleget fogtak. El-érték a' *Portfamin* nevű helységet. Hajóra illendő fákkal, virágokkal, madarakkal bévelkedett: a' nevét az éhségtől nyeré. A' *Spanyolok* tudniillik 1560-ban (annak táján) ottan egy lakhelyet építettek; azt *Filep* városának nevezték. Az otle-telepedett emberek száma négy százra ment. A' mint azután hat esztendő múlva az Angliai hajós vezér *Kandwifs* ezen helységbe ért, abból a' nagy emberi számból egyetlen egyet talált, kinek a' neve *Hernando*. Ettől érté: hogy azok az új lakosok 24 et ki-vévén, mind éhel-haltak-

meg. Ezen 24 emberből huszon hárman utnak indultak, hogy ha lehet, a' *Plátostrome* nevű Spanyol új lakást fel-keressék. Csak maga *Hernando* maradt-meg: azon utazókról semmi hír se hallatott; talán a' veszedelmes út meg-emésztette őket.

PENZEL Abrahám Jakab, Apátur, Krakóban Lengyel országban, Sz. Péter semináriumában német nyelvre tanító, 2-dik Könyvházi tisztt, az Akadémiai könyvnyomtató műhelynek Igazgatója, egyéb levelei-közt így ír a 8-dik Xberben 1781-dik esztendőben (Murnál 19. 11. Szakasz.)

Ha kíván az Úr a' nyelvekről tudósító (glottica) Bibliothekához szaporodást, örömeft szolgálók. Sok nálam a' Littávi, Letti, Esthniai Könyv. Azokat ide Krakóba magammal Königsbergből hoztam; a' két utólsót ugyan nem, de az első gyűjteményt (a' Littávit) Vilnából jó formán meg-gyarapítottam. A' mit azért-is méltó észre venni, mert a' Littávi nyelv, mellyel itten élnek, Szamogitziainak neveztetik: holott nintsen az egész Szamogitziában kelete; hanem csak a' Schamait, az az: Szamogitzia Tartományában, látzatosan el-üt a' Prusziai Diálektustól, szó ejtéstől; és résznyére Orosz, résznyére pedig Letti szókkal keverékes. A' mi több, itten a' *Magyar* nyelvet-is meg-tanultam: (ittén Krakóban.) Igen fok levelem-is jön-megy Magyar országba, és fok Magyar

gyar Könyveim vannak. Bétsből pedig tsak Oláh, Tseh, és más nyelvü könyveket kaptam. — Rigából sok orosz Könyveket. Rövédeden szólván, az én Glottika Bibliothékám, a' mi a' Tóth nyelvet illeti, avagy a' Sláv szó ejtésre-nézve, tsak a' Vendi; a' Lettire nézve pedig tsak a' Finniai-nélkül szükölködik. Ha az Ur ezekben segítséget nyújthat, igen magához kötelezend. — Igen-is bőven kell lenni Spanyol Országban, nem tsak *Hannónak*, noha ennek fő-képpen, hanem egyéb Geográfusoknak, föld-íróknak meg-világítottokra-való. — *Hendreich* de Republica Carthaginierfi p. 287. emlékezik egy beszédről, melly *Hannónak* hajózásáról iratott egy Portugálliai Hajóslegénytől. A' Görög könyveket a' mi illeti, bir a' Bibliothéka Homérusnak irott két Könyvével. Az Arabb irott Könyvekből-is öt, vagy hat imádságos Könyv lehet itten. Töb' nintsen. Vagyon egy örmény Kalendárium-is, 100. esztendőre, egy Jápáni Levél, brief. — *Monumenta Typographica*. Leg-régieb' a' Pergamen papirosra nyomtatott gyüleménnye Sz. Jerónimus Leveleinek. A' Lengyelül nyomtatottak közül az 1499-dik béli leg-szinesb. Ott a' Lengyel, mint most a' Tseh. — A' Görög Könyvek ki-mondhatatlanul szépek. Itten nem keresetik haszontalanul a' Régiség. Régi Spanyol Könyv töb' vagyon itten mintsem Gettingában.

PITHAGORÁS, Jámlíkusnál, életének 24-dik részében, azt a' törvényt szabta: ἀνυπόδητος ὦν, καὶ προσκύνει. Ex calceatus sacrificia, et adora. Saru-nélkül, vagy mezét-láb tégy áldozatot, és imádáft. Ezt a' törvényt, úgy tettzik, Mójses 2-dik Könyvéből, vagy annak Hirdetőitől vette, ott azt olvassuk: EXODI 3. 5. *Solve calceamentum de pedibus tuis; locus enim, in quo stas, terra sancta est.*

PISISTRATUS, Athénai Tyránnus nevű Fejedelem volt az, a' ki Athéne városában, Könyvekkel meg-rakott Könyvházat a' közönség' számára állított. Azt osztán az Athenaiak bővítették; Xerxes a' várost el-rabolván, el-vitte Perfiába: Se-leúkus Nikánor idővel visszsa-vitette. A' melly Könyvházat osztán a' *Ptoleméus* nevű Királyok öszve-gyűjtöttek, azoknak száma mintegy 70 ezer szakaszra ment. El-égett ezen kints az Aleksándriai első háborukor. GELL. Noct. L. 8. De nem égett-el mind, úgy tettzik. Tetsék *Denis* Úr Könyveire visszsa-tekénteni a' Magyar-könyvházban.

POIRET. Frantzia Kátholikus Pap. (Annak vallya magát p. 322. *Poirets* Reise nach Numidien.) Le-irá az ő Numidiai, és Atlás hegyi utazását. Annak Summája Frantziából németre tétetett.

Az Elöl-járó beszéd Afrikának Bár-bária nevű részét így rajzollya-le. *Bár-bária* Dél-felől Nigritziát és Guineát; Nap-

kelet-felől Egyiptust éri. Ennek a' nagy Tartománynak belső, és leg-meszszebre terjedő része a' *Bárka*, és *Száva* nevű temerdék puszta. Termékenytelen, 's a' folyó sütő homok hazája, mellyben az utazók ritkán járnak, 's örökétig életek' veszedelmével. Sok mértföldnyire ottan se folyóvíz, se forrás nintsen tellyességgel; némellykor pedig szörnyű a' Szelek' járása, melly az homokot mint a' tengert fel 's alá tekeri, és sodorja. A' szelek forgása-alatt a' leg-számofsab' utazó társaságok is a' homok-alá tekertetnek, és temettetnek. Ezen száraz, és forró Tartományban a' Természet majd minden szempillantás-után meg-változtattya az ő tekéntét. Tudniillik a' hol egynehány óra előtt merő rónát látott az ember, hamar ottan azután rettentő homok hegyeket szemlél. Az ilyen hegyek keves idő-múlva ismét körül-belül el-tűnnek a' Széltől szórattatván; 's merő lapra változtatnak, gyakran a' forgó szél az ilyen hegyeket úgy állítja egybe, hogy a' közép hely üresen maradjon; mellyekre ha fel-hág az utazó, el-vész, mint a' tengernek örvényében. Mivel pedig az homok-föld körül belül egy azonféle tekéntetű, uttyát az utazó nem arányozhattya egyébként, hanem csak a' tsillagokra, vagy a' Mágnesfőre tekéntvén. Mindazáltal az a' puszta még sem annyira puszta tellyességgel, hogy emberekre, lakó-helyekre, kútra, vízre, hegyre, tere

mékeny részre, és így egy kis nyugodalomra, noha fok mértföldek-után' ne juthasson az utazó. A' Pálma ezen pufztáknak egyéb' fák-felett tulajdonok: bővelkednek Török Szilvával (dattlen) abból borhoz hasonló nedvet-is készítenek; bévágják tudniillik a' Pálmát, és az kedves folyadékot önt-ki; de a' fok bévágás-után a' pálma végtére el-hervad, és ki-vész. p. 230. *Atlás* hegyéről le-ereszkedvén az utazó, 's bellyeb' ereszkedvén a' pufztába, még-keveseb' lakó helyekre talál: száz mértföldnél többet kell meg halladni; hogy forrás, vagy aprólék növény vetődjék-elé: a' Karavána nevü utazó tárfaságnak nem tsak a' vadaktól, hanem az emberektől-is kell félni: a' vándorló, gyilkos Araboktól tudniillik. Azomban a' karavánák számosak, és fegyveresek. Majd minden esztendőben öszve-áll három négy száz emberből álló utazó tárfaság, melly Tunisból Guineába utaz; egyedül a' Negek = Fekete népek bé-vásárlása-végett. A' Karavána töb' esztendőket tölt-el az ilyen utazásban. Sokszor tsak negyed része marad-meg az életben; gyakran egy ember se jut vizsza ismét. A' terhordozó állat egyedül a' teve, melly hoszszas idejig el-tűrheti az éhséget, izomjuságot, és egyéb alkalmatlanságot. Az Arabok étele ezen alkalmatlan utazásokban igen tsekély; 's majd meg nem foghatni, hogy hogy álhattyák-el az ilyen fogyatkozást.

Markókban egy kis lisztet vízzel öszve egyelittenek, ezzel a' gombóttzal élődnek egész hofszas utazások-alatt. Barka, és száva puztája a' Régieknél, a' *Libia* puztája neve-alatt ismértetett. Ezen puztában állott Hámon Jupiter temploma, (arról Kurtziusnál valamint a' gyöngyökkel meg-rakott darab köhöz-é vagy köldök-höz, vagy juh formához hasonló bálványáról Jupiternek, Kurtziusnál és a' telöléjénél meg-vagyon a' tudosíttás L. 4. c. 7. a p. 139.) ottan *Bárka*-felé Tripolis Országá határos. *Tunis* táján állott a' nevezetes Kártágo városa, mellynek düledékét se lehet meg-ismérni, a' régi történetírók segítségével-nélkül. *Tunis* kereskedik a' Velentzeiekkal, Genuabéliekkal. Az olaj, gabona, gyapju, viasz, bőr az, a' mit el-adnak: azon portékákért az Európaiak posztót, fűszerfzámát, és vasat adnak-vilzfza. A' *Tunisiak* nem tengeri haramiák, rosfszúl fogják a' haramiáskodáft reájok a' földirók. Egyedül az Algiri közönség az a' hatalom, az Afrikai parton, mellynek mestersége a' haramiáskodás, és a' fok rabszolga ragadás. *Tunis* gyenge és erőtlen arra a' kártevésre; 's kegyesleb'-is az uralkodása az Algerinél. Az Euróabéliek sokkal nagyobb szabadsággal birnak *Tunisban*, mint Bárbáriának akár mellyik részében. *Algir* majd mind az egész közép tengert teli tartya haramiákkal, melly majd minden hatalomnak Zász-

lóját tsúffá teszi. Még a' Marokkói Tsászár-is fél Algirtól. — Ezek-után le-irja POIRET La Calle várának, avagy a' Mászsziliai tárfasághoz tartozandó Tunis táju helységnek tulajdonit; a' körül-belül-levő Arabok szokáfit. Irja azt-is a' többi-között, hogy a' Mórok a' város helyeken paputsokban járnak. = babauches = paputs. A' vásár hely' neve *basar*. Emlegeti Lakalléből-való ki-járását, utazását. Vezető Arab tárfokat fogadott, kik a' Lakalle-béliekkel kereskedő szövetségben valának; kikre a' Keresztyén ember-is bizvást bizhattya magát. Azok az ő fejekre szoktak eskünni, hogy hiven haza késérik a' reájok bizott embert. Az orvost betsüllik. *Poiret* az orvos füvek keresésének kedvéért méne utazni; Orvosnak vallván magát. Levél szin-alatt, vagy véletlenül elé-talált köszikla hasadékban kellett egy lepedőn meghálnia ruháfsan Arab módra. A' hegyeknek, mezőknek, égnek, hajnalnak reggeli tekéntete mint vidamíttá uttyában, le-rajzollya. Elé-talált Arab iskolákat; a' hol a' gyermekek a' Koránra, olvasásra, írásra, és a' Keresztyének gyűlölésére taníttatnak. p. 274. unversöhnlicher haß gegen die Christen, sokat szenvedtem: úgymond, a' gyermekektől, kik midőn valamelly sátorhoz közelítettem, körül-fogtak, és sokszor tsuf gyalázatokkal illettek; szemeim közé pöktek, vagy kövekkel hajgáltak; jaj lett volna, ha va-

lakit meg-bántottam volna. — Következik az erdők, mezők, fák, füvek, le-rajzolása. Az Arabok egy mással álhatatosan hadakoznak. Le-irja *Bona* városát, és az Algiri Uraság tulajdonit. Numidiának állatit.

PORRE Károly Kadom táji Frantzia, J. T. Szerzetese 1708-ban, XIV-dik Lajosnak Lutetziái Collegiomában, kezdé az ékeksen szóllásnak mesterségét tanítani; ott a' hol Perpinianus, Patávius, Inventzius, Koszszárt, Rue, Irásokkal jeleskedő nagy nevü és érdemü Jesuita szerzetesek, már előtte fő rendü tanítottok voltak. Ezeknek ditséreteket Porre-is megérdemlé; okos, dolgos, elmés Orátor e' félett nagy ájtatóságu szerzetes. A' tanítványit mind a' tudományban, mind a' lelki jóságban igyekezve kivánta előre mozdítani. Ebben a' dologban, majd 33. esztendeig fárodozván, Párisban 1741-ben kimúlt a' világból, Tárfai, tanítványi, XV-dik Lajos K.'s egyebek nagy fájdalommal érzék a' halálát. Sok fel-mondott ékes beszedi egynehányszor adattak nyomtatásra. A' többi ki-adások-közt majd minden a' féle munkáit magában foglallya a' Moguntziái nyomtatás. Caroli Porre e S. J. Orationes. Moguntiae, et Francofurti. 1756.

PRESTET Oratóriumi Szerzetes, Urunk 1675-dikben ki-adá a' Tudákosságnak Elejité, Elementa Matheseos, plena curiosis problematis. Nevezetes az a' ver-

se, mellyet sok száfszor (mondják 3376-szor) lehet változtatni egy azon értelem-ben. A' vers e' következendő :

Tot Tibi sunt dotes, Virgo, quot fide-
ra Coelo, viszsa: Coelo fidera quot, Vir-
go, dotes Tibi sunt tot.

PROPAGÁNDISTÁK. A' Propa-
ganda nevü 's a' t. Frantzia Klubb, vagy
szövetség, igen különböző a' Jakobínus
Klubbtól; noha egyik a' másiknak helyé-
be igen gyakran állítatik. A' Jákobínu-
sok, kik az ő gyűléseket a' néhai Domi-
nikánusok Sz. Jakab nevü Kalastromokban
tartyák, a' Frantzia nemzet Gyülésének
buzdítóji; a' Propagándisták ellenben buz-
dítóji az egész emberi nemzetnek. Ez a'
Propagandista Klubb 1785-dikban, és attól
fogva fel-állván, meg-volt, *Rochefoucault*
Condorcet, és Abbé Sieyes fő vezérsé-
gek-alatt. (Condorcet 1794-ben mérget
vett-bé 's kihalt. Azon esztendő vesztette-
ki Robertspierret-is a' Frantz újításnak
nagy Kormányozóját.) A' Propagándisták
szándékok abban áll, hogy Filozofiai
avagy böltselkedő Ordót állítsanak fel,
úgy hogy az a' társaság minden embernek
polgári 's vallásbéli itéletén uralkodjék. —
Hogy valaki ezen társaságnak tagjává vál-
lyék, arra köteles, hogy a' módi Filóso-
fiát, avagy a' Keresztyéntelenséget védel-
mezze, azzal az Országglátsal, mellynek
alatta él, meg ne elégedjék. Az Ordóba-
való bé-vételekor meg-igéri betsületére

a' fel - vett személy, hogy halgató léfzen. Minekelötte pedig bé - vétetik, elejbe tétetik a' tárfoknak nagy számok: hogy az egész világon el - terjedtek, és hogy ezek mind azon igyekeznek szünet - nélkül, hogy az hamis, vagy áruló frátereket, tárfokat a' világból ki - marják, ha el - mernék a' titkot árulni. Az, a' ki bé - vétetik, azt igéri betsületére továbbá, hogy az ő tárfainak mindent fel - ád, és bé - mond: hogy a' népet az uralkodó vezérség - ellen mindenkor védelmezni fogja, és minden religiónak el - töröje léfzen. Az atyafiak két rendüek; a' fizetök rendi tudni - illik, és a' nem fizetöké. A' fizetök esztendőnként négy Karolinát adnak; a' gazdagok két annyit. A' fizető atyafiak száma mintegy öt ezerre mégyen (ismérik, és lajstromban tartják egymást) a' nem fizetöké mintegy ötven ezernél töbre; ezek semmit sem adnak, de arra kötelezik magokat, hogy a' *Propagandisták* taníttását minden tartományban ki - terjesszék.

Az Ordónak két osztálya vagyon; az egyikben az *aspirantes*, a' bellyeb', fellyeb' kívánkozóok; a' másikban *initiati*, a' bé avatkozottak vannak. Az ordó kasszája, kintstárja húsz millió livrára mégyen pengő pénzben; és az utolsó számlálás szerént, 1791 - ben harminz millió várrattatott belé. A' társaság tzellya az a' szineskedés, hogy a' le - nyomtatott emberi nemzetet fel - segíttse. Rettentő követ-

kezések! 's a' t. Girtanerből. *Magazin* April. p. 88. — Régi öszve fogódzás az istentelen böltselkedők közt a' Keresztyén vallás ellen - való áskálódás. Volter, Humme, egyebek, igen azon vóltak, hogy annak ki - irtására igyekezzenek, törekedjenek: arra tartott metafizikájok: az udvar, nemesség, klérus, tellyeséggel terheltetnek gyűlölködő gyomroskodással. — Fridrik Király egykevesé tsillapíttá őket. — Im' a' példa arra. — Kelemen XIV. R. P. ezen Fridrik Királynak egy irását nyilvánosságosan meg - égettette. Noszfa néki Volter, a' Királyt ösztönözé, hogy boszút álljon a' Pápán. Kár, úgymond Felséges! hogy azzal semmit se nyersz, ha a' Fráter Ganganellit meg - bünteted: bár egy szép jószága hozzád közel esne; és a' Lórétí bóldogságos Szüz olly meszse nem vólna. Erre a' bujtogatásra meg - felelt Fridrik Király, mondván: ha Loretum a' szöllöm mellett állana, se tenném kezemet reá; soha sem szabad botránkozást tenni, 's a' t.

PTOLOMEUS PHILADELFUS. Ki V. T. 3721 - ben kezdett országlani, egy idejü vólt *Soter* nevü *Antiokus*sal; ezen *Soter*' országlása' kezdete V. T. 3724. Ez verte - meg a' Gallusokat; de a' Zsidók tsodálatos erejü segítségével. Ezt a' segítséget így említte *Judás Makabéus*, midön fegyveres társait az ellenségre bátoríttaná: 2. *Mach.* c. 8. *Antiokus* Epifánesnek a' Zsidók' szörnyü zaklatójok' idejében. „ Mert

„ azok, úgy mond, fegyverekben bíznak
 „ ugyan, és egyetemben a' vakmerőség-
 „ ben: mi pedig a' mindenható Urban bi-
 „ zunk, ki a' mi ellenünk-jövöket-is, és
 „ az egész világot-is egy szempillantásá-
 „ val el-törölheti. v. 19. Inté pedig öket
 „ az Istennek segítségéről-is, mellyek let-
 „ tek az ő attyokért: és hogy Senakerib
 „ alatt száz nyóltzvan öt ezeren veszték-
 „ el: v. 20. és hogy a' hartzon, melly ő
 „ tölök a' Galataiak-ellen Babilóniában
 „ lett, hogy mikor a' dologra kelvén, min-
 „ nyájan a' Matzedóniai társok kételked-
 „ nének, ők tsak hat ezeren lévén meg-
 „ öltek száz húsz ezeret, az égből adatott
 „ segítség-által, és sok hasznokat nyertek
 „ vala azokból. “ A' Gallufoknak a' Ma-
 „ tzedonok, és egyebek ellen való garáz-
 „ dálkodásokról láthatja Jusztinust L. 24. a
 c. *)

Q.

QUADI. Ez a' szózat annyit (úgy
 mond a' Morvai új Hiftória V. MKház Tom.
 VI.) a' mennyit ezen deák szók: *Viri bel-
 licofi*. Hadakozó, vagy hadi férfiak. És
 így határos á' Hadi és a' Quadi szózat.

*) *Justin.* hi Galli trecenta millia hominum
 ad sedes novas quærendas — miserunt. Ex his
 portio in Italia confedit. — portio in Pannonia —
 alii Græciam, alii Macedoniam — petivere. &c.

QVIRIOT. Nigritziában. A' Kiriót szó, Afrikának Niger nevű vizénél Senegáll táján, éneklő némelly társaságnak a' neve. Lakják azt a' Keresztyének; de sok a' Mahomet szerű fekete fogoly - is. (Lásd a' MKház 16. Könyvét.) A' Kiriótok, pénzért, ditsérő énekekkel tisztelik, és mulattják az embereket egyenként - is. Mindenféle ditséretet, a' minémű eszékbe jut, hánynak férfira, afzszonyra. Azon énekek, noha sokszor semmire - kellők, még - is azokban az afzszonyok annyira gyönyörködnek, hogy főkötőjüket, és kezkenőjüket se szánják az ajándéktól; ha mást a' zsebben nem találnak.

R.

ROSNYAI DÁVID. Az Erdélyi Ágensnek a' Török Birodalomnál Aktuárius, egy írott könyvet hagyott külömbféle történetekről, melly most a' Kalotsai Patachich nevű Könyvházban tartatik. Abban a' többi - közt ezek foglaltatnak: (apud E. Autorem censuræ Religionario Politicæ p. 82.) Mikor a' bóldogúlt (Szigetnél ki - vészett) Szulimán vitéz Tsászár a' Mohátsi hartzra méne, negyven ezer Magyar Erdélyből, azért nem egyeze - meg a' Budai Királlyal, Lajos Királlyal, a' Török tábort azért nem ütötte - meg hátul:

hogy jó akarója, és barátja vala az akkori hatalmas Tsászárnak. Melly jó akaratnak prestálásáért azon hatalmas Tsászázar - is a' Budai Királyságot néki conferálván, és sok Török hadat adjungálván, János Király - mellé apprehendáltatta Budát.

S.

SZAILER. P. Szailer Eniponti, Inspruki fiú, Magyar Országban mint szürke barát sokáig szolgált a' lelkeknek. Urunk 1702-dik Esztendeje táján a' R. Szents. Pápa ötet a' Római Propaganda nevű Gyülekezet - által, mint Apostoli Miszszionáriust Konstantinápolyban küldötte. Ott P. Szailer a' fiatal Miszszionáriusokat Görög, és Arab nyelvre tanította. Fáradságos munkái-közt gyakran forgott életének veszedelmében: a' Töröktől kétszer vezetett az akasztófa alá; 's kétszer süttetett a' hátára az akasztófa jele. P. Blahó in MSS. Gyöngyös. Convent PP. S. Francisci.

SZENNARI Fejedelem Abiszfzína mellett *Bruce*, kiről itt a' B. betű-alatt szó volt, a' Szennári Fejedelem - előtt lévén, utazásakor, e' képpen felelgetett: Mondá a' Fejedelem: mi dolog az, hogy te, a' ki illy nagy rendű és tudományu ember vagy, úgymint szegény legény jársz fel 's alá ezen Országban? magadat olly sok vesze-

delmekbe kevered; otthon nem nyugszol inkáb'. Erre így feleltem mondá *Bruce* pag. 286. Ismérsz *Dervisch* nevű némelly embereket, kik a' te vallásod féliek-is. Ezek az ő vétkeikért le-mondanak a' világról, és a' gazdagságról: meg-elégednek a' nékik nyújtott kenyérrel. 's a' t. Én ilyen *Dervisch* vagyok. — Mennyi ideje, úgymond a' Király: hogy ilyen formán szarándékoskodol? mondám: husz esztendeje. Illyen formán, úgymond a' Fejedelem: már ifjantodban sok bűnöket kellett el-követned, 's talán az aszszonyi személyekkel. Felelék: némelly *Dervisek* ugyan az ő bűnök miatt utaztak, de mások azért: hogy a' böltsefséget meg-tanulják. Én ezekhez vagyok tartozandó. — A' Szennari Király köteles arra, hogy egyszerű életében szántson, és vessen; azért *Baadinak*-is hivattatik; az az Poónak: melly név közönséges rajtok, mint a' *Tzézár* név a' Romaiaknal. — A' Só egész Sénárban váltó pénz, mérték szerént. Így fizetgett *Bruce*-is.

SIGRAI MIKLÓS. Szepesi Gróf. Sigrai Dienes fia, Urunk 1308.-dik esztendejében, Károlynak, Magyar ország Királyának fő hűznu nagy embere, ellenséggel való nagy vesződségei-között. Trenchéni Máté, Tseh Ventzesló részétvédelmezvén, Károly Királyt üldözte, rettentvén, és pusztitván szerte szét az Országot; még a' Sepesi, és a' Lublói városokat-is el-

foglalta. Sigrái Miklós mi nagy segítségére szolgált Károlynak, abból vesztünk észre, hogy a' Szepesi Grófság, és Kapitányság (vagy Kalztellánusság) méltóságában, 's hivatalyában tőle meg-erősített. De leg-bizonyosab' emlékezetét hagyta az Olsavitzi Templomban, melyet Sz. Miklósnak, kinek a' nevét viseltizteletére, tőből, tulajdon költségével felállított. *Wagn. Supr. Comit. Scepus.*

SCHOENVISNER ISTVÁN, a' Pesti Univerfitás Rektora (1795-ben) egyéb' nagy érdemü Könyvei után ki-adta a' régi, és utóbbi Szombathelynek Történetit egész azon időig, míg Fő-kegyelmü Püspökétől SZILI JÁNOS Úrtól arra a' dítső méltóságra nem emeltetett, mellyel már tündöklik. Ki-adta a' rézre mettszett Szombathelyi régi maradványokat-is. *Antiquitatum, & Historiæ Sabariensis ab origine usque ad præsens tempus Libri novem.* — 1791. Typis Mathiæ Trattner. in 4. maj. paginæ 384.

SZARDINIA, KORSIKA, MALTA-béliek. Ezen Szigetben az a' törvény, a' többi között: hogy minden lakosok annyi matskát tartsanak, a' mennyi kamarájok vagyon a' háznál; mert a' Szigetben igen fok a' patkány és egér. — Szardinia-fellett Korsika sziget fekszik. Amaz a' Szabaudusé; ki-is Szardiniái Király; emez a' Frantziáké vólt; — *Maltha*. Maltha, Afrika, és Szitzilia közt álló sziget; melly

pufzta kopár kösziklával tellen telli vágyon. Azt a' kevés földet, melly a' kövek hátát borítja, a' szigetnek lakói ki-mondhatatlan fáradsággal hordották - bé egyéb szigetekből, és a' kövekre hintették. Így arra kinszerítették a' termékeytelen pufzát, hogy egy kis borok, gabonájok, pamukjok, kömennyek othon teremjen; a' többit Szitziliából hordogattyák; melly oda hat mértföldnyire esik. A' Malthai vi-tézekről, városokról, mind az Anyaszent-egyház történetiben, mind a' M. Kházban tudósítás adatik. A' Melita szó alatt. M. Kház 309. K. p. 345. Anyaszentegyh. történet. 22. k. p. 92.

SENEKA. Az említett Korfikai Szigetben vólt számkivetésben. Oda *Klaudiustól* vettetett; ártatlanul bé - vádoltatván Germanikus leányával el - követett házasságtöréséről. *Lipsius* in Vita p. XVII. Irt sokféle oktató könyveket. p. o. *De Ira ad Novatum*. Edit. Antverp. 1652. Cum emendationib. & scholiis Justi Lipfii, qui sic in argumento: *Libri in partibus pulchri, & eminentes sunt, in toto parum distincti, & repetitionibus, aut digestionibus.*

L. 2. DE IRA. A' hol a' szívet, és testet gyönyörűség meg-vesztegette, semmi se lát-szik türethetőnek lenni; nem azért, mert nehéz, hanem azért, mert mi puhák vagyunk. *Nihil tolerabile videtur, non quia dura, sed quia molles patimur*. Boszonkodunk, ha meg - intetünk, 's azomban azzal-is vétünk, hogy rossz tse-lekedetünke

lekedetünket fel-fuvalkodással, és meg-
 általkodással tetézzük. — Egyebek' gán-
 tsát szemünk előtt tartjuk, á' magunkét
 hátunk-megett. Leg-nagyob' orvofsága
 a' haragnak a' várakozás. *maximum reme-
 dium est iræ, mora.* — Kérdeztetvén vala-
 ki: hogy hogy juthatott az udvarban a'
 vénségre? felele: a' boszszúságot el-tür-
 vén, és hálákat adván. Jusson az-is eszünk-
 be, mi nagy betsületünkre fog válni a' ke-
 gyesség' hire, és a' botsánat mi sok hasz-
 nos jó barátot szerzett. — Haragszik va-
 laki? te ellenben jó teteményekkel láts
 hozzá. Meg-tsükkenik a' visszfa-vonás,
 mihelyest egyik részről el-hagyatik. — Ha
 gyengéb' (a' ki meg-bántott) engedgy-
 meg néki; ha hatalmassabb, engedgy-meg
 magadnak. Hasznos a' kegyes természet-
 tükkel tárfalkodni. *Tzelius* Orátor igen
 hamar haragú ember vala. Ezzel vatsorált
 igen békekeséges egy ifiú, ki hogy amaszt
 meg ne bántaná, mindent, a' mit mondott,
 jóvá hagyott. Azzal-is meg-bántotta, 's
 fel-kiáltott *Tzélius*: mondj valamit ellene,
 hogy ketten legyünk. *Dic aliquid contra,
 ut duo simus.* — Nem jó mindent látni,
 hallani. Sok boszszúság el-múlik, ha az
 oka nem tudatik. Azt tréfára fordítsuk
 jobbára; Szokrates pofon üttetvén, felele:
 bajos állapot, hogy nem tudják az embe-
 rek, mikor kellyen fíakkal elé-állani.
 Mikor haragra borzadunk, kegyességre
 igazgassuk artzulatunkat, tsendesseb' lé-

gyen a' szavunk, lépésünk lassuab'. Szokratesben a' haragnakjele volt a' tsendefeb' szóllás. Akkor vette-észre az ember, hogy maga magát győzi. — Javafollya Seneka a' lelki-isméretnek esivéli megvizsgálását, és arra egyebeket tulajdon példájával ösztönöz. *Totum meum diem scrutor, ac dicta mea remetior.* (dico mihimet) *In illa disputatione pugnacius loquutus es: noli postea congregari cum imperitis, volunt discere, qui nunquam didicerunt.* — Feddeni a' haragoft nem más, hanem lobbantani. — *Quin potius amabilem te, dum vivis, omnibus; desiderabilem, cum excefferis, reddis.* p. 66.

Korszikai számkivetésekor irással vigasztalá Szeneka Helviát tulajdon anyját. *L. Ann. Senecæ ad Helviam matrem de consolatione.* Ezt a' könyvet nagyon ditséri Lipsius. *Aufim dicere, palmam inter libellos poscit.* In *argumento Libri* p. 67. Ezen könyvben, c. i. így ir a' többi között: Azok sirjanak, kiknek kényes lelkeket elgyengítette a' hoszfzas szerentse (Te pedig ne sirj édes anyám, ki már annyit türtél) *fleant: quorum delicatas mentes enervavit longa felicitas.* — Mi a' számkivetés? helyváltoztatás, mellyel sok nyomorúság jár. Mondják: hazája nélkül élni az embernek türtetetlen, — Ládd-e Rómát, mennyi benne, a' ki azt hazájának nem mondhatya. Nézz a' számkivetésnek külömbféle helyeire, *Serif, Giár, Korsika* szigettire. Nem találz egy olly számkivetésnek

helyére, mellyben jó kedvéért valaki ne mulasson. *Nullum invenies exilium, in quo non aliquis animi caussa moretur.* Korfika rettentő; de töb' a' jövevény benne, mintsem az Hazafi. Természet szerént-is szereti az ember az ő helyét változtatni; mint a' tsillagok. Az emberi nemzet hány felé változtatta lakását! Athénai temérdek sok nép lakja *Asiát*. Az alsó tenger mellyéki *Olasz Ország* (*Græcia major*) merevény *Görög Ország* vólt. *OVID. Itala nam tellus Græcia major erat. A' Hetruria bélieket Asia magáénak tartya.* (*Lidiából érkeztek oda, Tirrhénus* vezért követvén, úgymond *Herodotus*; noha (*Dionysf. Halic.*) othon valóknak *ἀντοχτονας* állittyta; de ott első eredet szerént nem termettek. A' *Tirufiak* Afrikában laknak; *Spanyol országban* a' *Pénusok*: a' *Görögök Galliában*; a' *Gallusok Görög országban.* (Lásd itt ezen szót: *Ptoloméus*, és *M. Kházban Halicárn. Petáv. Plin. 's a' t.*) — Ez a' nemzetes által-keles nem más, hanem nyilván való számkivettetés. Valahol győzött Róma, mindenütt lakik. — Vigasztalás Várro szerént: akár hol vagyunk, egy azon világban vagyunk. (Be szegény vigasztalás.)

2. Brutus szerént el lehet magával vinni a' számkivetésbe tulajdon erköltsit. *Licet in exilium euntibus virtutes suas secum ferre.* — Akár melly helyről-is szemlélhettyük az eget. Az Isteniek mindenütt egy azon közel-létellel tartoznak az emberiekhez. —

Ugy, de itt a' föld termékenytelen. — Szük az a' lélek, mellyet e' földiek gyönyörködtetnek. *Angustus animus est, quem terrena delectant.* — A' mi engem Senekát illet, a' számkivetésben nem gazdagságot, hanem foglalatos gondoskodálmát vesztettem-el. *Intelligo, me non opes, sed occupationes perdidisse.* p. 80. Fasison-túl akarják azt fogatni, a' mi a' fen'-héjjázó konyhát fitsérezze. Okádnak, hogy egyenek; esznek, hogy okádjanak. — Ez nem szomjúság, hanem nyavalya. — Vajmi nagyob' a' szegények száma, mintsem a' gazdagoké; még-is amazok éppen semmivel sem szomorubbak, vagy nyughatatlanabbak emezeknél; sőt talán annál vigab-
bak, mennél kevesebbre terjed a' gondjok. O! mi sokszor hasonlók a' gazdagok a' szegényekhez. A' katonák az ő jószágoknak hányad részét hordozzák magokkal? sőt nem de gyakran multság kedvéért-is a' gyöpön esznek, tserépbe tálalnak. A' mit néha meg-kivánnak, attól mindenkor félnek. Szégyen viszta tekinteni a' régi példákra. Mostanában töb' útra-való kíván-
tatik egy számkivetett ember számára, mint az előtt a' fő emberek örökségére. — O mi sok betsületes aszszonyságnak jeles tselekedeti letétségben hevernek. p. 89. *O quam multarum egregia opera in obscuro latent.* — Seneka ismét a' vigasztalásról. L. Annæi Senecæ de consolatione ac Polybium. Ezt-is a' számkivetésben írta, már

ottan el-lankadván. Polybiust, Klaudius Tsászárnak hatalmas, tanult szabadofsát vizsgálta testvérének halála után szomorúságában. — Hitvány Irás, úgymond *Lípius*. p. 91. In argumento Libri. „ Ex-
 „ empla spargit eorum, qui fortiter tulere:
 „ inter hos (non sine vili adulatione) ipfi-
 „ us Cæsaris, quem mire laudat. Senecæ
 „ hoc scriptum esse negare non licet. Edi-
 „ tioni ab eo destinatum non arbitror, sed
 „ pro præsentis fortuna abjecte, & demisse
 „ scriptum, ad servulum, heu ! quot laudi-
 „ bus exornatum. Pudet, pudet, inimi-
 „ cus Senecæ fuit, & gloriæ ejus, quis
 „ quis vulgavit. “ Szint ezen Klaudius Tsászárt, kinek kegyességét olly nagy hazugsággal ditséré ezen könyvben, más egy Irásában holta utángyalazza. In Lib. Claudii Cæsaris à ποκολοκυντωσις. „ Relatio
 „ inter cucurbitas, cum a suis relatus fuisset
 „ inter Deos. — “ *Senecæ ad Marciam* de consolatione Liber unus. Mártziához Kremutzius Kordusnak leányához, Metiliusnak annyához, Klaudius Ts. idejében irt vizsgálás. Hízelkedik ebben Seneka a' nemes afzszonynak; egyébként ditséri *Lípius*. Irt Seneka a' tsendeségről. „ De
 „ tranquillitate animi “ az álhatatóságról. „ De constantia. “ Neróhoz a' kegyességéről. „ De clementia. “ Az élet rövid völtáról. „ De brevitate vitæ. “ L. I. p. 213. Nem kevés az időnk; hanem sokat el-vesztegetünk; nem vettünk rövid időt,

hanem rövidde-tettük. — Nézd-el, mi fok időt veszteget-el a' fősvény, a' haragos, — nézd-el, meddig vetnek számat, mennyi ideig intselkednek, meddig félnek, meddig tisztelnek, meddig vendégeskednek; melly dolog már tiszteléses köteletségé változott. *Aspice, quantum occupent convivia, quæ jam ipsa officia sunt.* p. 217. Kérded, kiket hívok foglalatofoknak? nem tsak azokat tudni-illik, kiket az ország házából a' kutyák kergetnek-ki: midön a' háznak éjjeli őrizetére a' lántzról le-vetetnek. „ *Quos a Basilica immisi demum cænes ejiciunt.* p. 221. “ Némellyeknek a' henyélések foglalatofok; *otium occupatum*; majorban, magányofságban, mindenütt magoknak alkalmatlanok, kiknek nem az életeket kell henyélőnek mondani, hanem henyélő foglalatofságnak. „ *Defidiosa occupatio.* “ — Kiknek a' beretvásnál fok órájok mulik-el. — Kik minden hajszálfelől-való tanátskozásra öszve-ülnek. Ezek közzül ki ne kívánná, hogy az ország inkább' mintsem rendbe - szedett hajok háborodjék. *Quis est autem istorum, qui non malit Rempublicam turbari, quam comam suam.* p. 222. *qui non comptior velit esse quam honestior.* Feddi azokat-is, kik házontalan tanulással töltik idejeket, p. o. azt kívánván tudni, hány evezős embere vólt Uliszsesnek? válaszsz valamelly nemes elmét elé; szegődj taníttáshoz; tied lészzen nem tsak a' neve, hanem a' jószága-is. — Uj

szerentse kívántatik a' szerentse védelmére. *Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus est, spem spes excitatio — miseriarum non finis quaeritur, sed materia mutatur.* Az emletett nyomtatásban elé - adatnak Szenekának más Könyveis. — Nagy gazdagságát észre lehet venni az életében, mellyet meg-irt Lipsius. Mentetegi; de úgy tettzik, tsak volt *Septuagies quinquies centena millia philippicorum; = mint egy 8 milliója.* Elé-adatik száz husz Levele: a' Természetiékhez tartózkodó kérdésekről 7. Könyve.

SIRUS. Publikus Szirus, Romában Cájus Cæsar idejekor Komediáskodott, Verseit Szeneka egynehányszor ditséri. Azon versek meg-vannak Murétusnak irási-között-is. Patavü 1741. A. B. C. szerént rendeltettek. Im' a' példa belőlök.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Mástól várd, a' mit másnal tselekszel.

Aleator quantum in arte est, tanto est nequior.

Mennél job' Kotzkás, annál roszszab' ember.

Aliena nobis, nostra plus aliis placent.

A' másoké nekünk a' mienk másnak tettzik.

Amicum lædere ne joco quidem licet.

A' jó barátot tréfából se szabad megbántani.

Angusta capitur tutior in mensa cibus.

A' szük asztalnál bátorságosb az étel.

Bona verba reddere etiam inimicis, est bonum.

Jó szép szót visszfa adni az ellenségnek-is.
Hamar gyalázattá válik a' kevély dicsősége.

A' melly házba bé-mégyen a' kegyesség, azt boldoggá és tsendfésé téfzi.

Comes facundus in via pro vehiculo est.

A' beszédes társ az uton szekér gyanánt szolgál.

Consiliis juniorum multi se docti explicant.

Az ifjak tanáttsa sok tanult embernek hafznál.

A' kinek mindenkor adsz; há nem adsz, ragadni kezd.

Tsak egy hajszálnak-is vagon árnyéka.

Exilium patitur, patriæ qui se denegat.

Számkivetést szenved, a' ki magát házájának meg-tagadja.

Facilius crescit, quam inchoatur dignitas.

Könnyebben nevededik, mintsem kezdődik a' méltóság.

A' szerentse mint az üveg török mikor fénylik.

Menykő az, a' hol a' hatalommal haraglakik.

Gravissimum est imperium consuetudinis.

Leg-terheseb' a' szokásnak parantso-lattya,

Hominem etiam frugi flectit sæpe occasio.

Még a' jó embert-is meg-hajtya sokszor az alkalmatóság.

A' szívnek képe a' szó, a' beszéd.

Laus nova nisi oritur, etiam vetus amittitur.

Ha új dicséret nem támad, az hajdani-
is el-vesztetik.

Loco ignominiae est apud indignum dignitas.

Gyalázat helyett szolgál, a' méltatlannál
a' méltóság.

Nagy veszedelemmel őriztetik, a' mi so-
kaknak tettszik.

A' rosz' akaró szívnek rejtve vannak a'
fogai.

A' rosz tanács az adójának leg-roszszabb.

Mutat se bonitas irritata injuria.

Meg-változik a' meg-boszontatott jóság.
Senkit se vádolly hamar, senkit se di-
tsérj hamar.

Savanyu minden, a' mi meg nem érett.

Nimium altercando veritas amittitur.

Sok vetekedéssel az igazság el-vesztetik.

Nullus tantus questus, quam quod habes,
parcere.

Nintsen annál nagyob' kereskedés, mint
szüken bánni azzal, a' mid vagyon.

Patria est, ubi bene vixeris.

Hazád az, a' hol jól élsz.

Perdidisse mallem, quam accipere turpiter.

Inkáb' veszszén, mint sem rut móddal
vegyem.

SIRÁK FIA. Ha betsüllyük, leg-aláb'
válagatva a' régi pogányoknál, sőt azután
nálunk-is nagy hirre névre emelkedett
böltsek *igéjit*, hogy ne kellene betsülle-

nünk azon szent Igéket, mellyek magától a' Böltsefség kutforrásától a' Sz. Írásban minket oktató Atyánktól vették eredetöket? — Illik, hogy e' helyen azokról megemlékezzünk. A' betü rendet követvén, méltán emlegetem e' végre a' **SIRÁK FIÁT** Jesuſt, ki a' mi édes üdvözítettö Jesusunk *idejét*, a' mennyire ez az emberi természetét illeti, annyira meg-halladá, a' mennyire *Lági* nevü *Ptoleméus*: mert azon Királynak ideje táján élt, 's írá a' Sz. Könyveknek azon szakaszját, melly Ekleſiáſtikusnak; magyarul pedig, a' *Jesus Sirák Fia Predikátziós Könyvének neveztetik*. Ptoleméus Lági V. Teremt. 3681-dikétől-fogva uralkodott az Egyiptusiakon. A' szent Könyv Zsidóul iratott, 's az Irónak unokájától Görögre fordíttatott. Látta a' mint Zsidóul meg-volt Sz. Jerónimus. *V. Duham. Menoch. et rell.* Ötven egy az Ekleſiáſtikus' fejezete. — **AZ EKLESIÁSTIKUSBÓL KI-SZEDEGETETT IGÉK.**

1. RÉSZ. 1. v. Minden böltseſég az Ur Iſtentől vagyon, és ő véle volt mindenkor, és az idő-elött való, v. 5. A' böltseſégnek Kútfeje az Iſten igéje a' magaságban, és annak útai az örökké-való parantsolatok.

29. Egy-ideig szenved a' tőrö, és azután vigaság a' fizetése.

2. RÉSZ. Fiam, az Iſten ſzolgálattyára járulván, légy álhatatos az igazságban, és félelemben, és készítsd-el lelkedet a' ké-

sértetre. v. 2. Alázd-meg szivedet, és tőrj: hajtsd-meg füledet, és fogadd-bé az értelem igéjit, és ne hirtelenkedgyél a' háborúság idején. v. 27. A' kik az Urat félik, meg-örizik az ő parantsolatit, és békeséges türések léfzen mig nem reájok tekint, v. 22. mondván: Ha penitentziát nem tartunk, az Ur kezeibe akadunk, és nem az emberek kezeibe. 23. v. Mert az ő nagy volta-szerént, úgy az ő irgalmalsága-is véle vagyon.

3. RÉSZ. 9. Tselekedettel és beszéddel, és minden türéssel tisztellyed az atyádat. — v. 19. Fiam, szelédségben végezd-el dolgaidat, és az emberek ditsőíttefelett szerettettel. v. 20. Mentől nagyob' vagy, meg-alázd magadat mindenekben, és az Isten-elött kedvet találsz. — v. 33. Az égő tüzet meg-óltya a' viz, és az alamisna ellene-áll a' bünöknek.

4. RÉSZ. v. 1. Fiam, a' Szegénytől az alamisnát meg ne vond, és szemeidet el ne fordítsad a' szegénytől. — 34. Ne légy hirtelen a' nyelveddel; se lassú, és rést tselekedetidben.

(Mind le-kellenék irnom; ha a' hasonra tekintenek; de itt tsak egynehány példával kívánok kedveskedni.)

6. R. v. 2. Fel-ne fuvalkodyál lelkednek gondolattyában mint a' bika: hogy valamiképpen le ne törjék az eröd a' bolondság-által.

v. 5. Az édes ige barátokat sokasít, és meg-nyhíti az ellenségeket: és a' kedves nyelv a' jó emberben bővelkedik.

8. R. 4. Ne feddődgyél a' nyelvessel emberrel, és ne rakj az ő tüzére fát.

19. R. 2. A' bor és az afzszonyok az Istentől el-szakasztyák a' bőltséket, és meg-feddik az értelmeket.

Az oktatások, és az Isteni ditséretetek után, a' 44-dik részben és továbbá-is az első Atyákat, azután Enokot, Noet, Abrahamát és egyebeket magasztal.

45. R. 1. Szerelmes volt az Istennél és az embereknél Moyses; kinek emlékezete áldásban legyen.

46. 1. Erős a' hadakozásban Jésus a' Nave fia, ki Mójsesit követte a' proféták között, ki nagy volt az ő neve-szerént.

V. 11. És az Ur Kalebnek erőt oda, és mind vénségéig meg-marada az ereje. — 13. És a' birák ki-ki az ő neve-szerént; kiknek szivök meg nem veszett: kik el nem fordultak az Urtól: 14. hogy az ő emlékezetek áldásban legyen, és az ő tsonyok meg-újjúllyanak az ő helyekről, 16. Szerelmes volt az ő Uránál Istenénél Samuel az ur profétája. — 23. És ezután el-aluvék, és tudtára adá a' Királynak, és meg-mutatá néki az ő életének végét, és fel-emelé az ő szavát a' földből prófétiálás-által, hogy el-törlené a' nemzetségnek ifjentelenségét.

47. R. Nátán Profétának ditsérete, és a' Királyoknak ditséreti, feddési.

48. R. 49. R. Proféták, Királyok. — Zorobabel, Jesus, a' Jósedek fia, Nehemias.

50. R. 1. Simon az Oniás fia, a' Fő Pap, ki-életében támagatta a' házat, és az ő napjaiban meg-erősítette a' templomot.
2. A' templom magassága-is tőle fondáltatott, a' kettős építés, és a' templom magas kö-falai. —

51. R. Jéhusnak a' Sirák fiának (háládó) imádsága: — Hálát adok néked Uram Királyom, és ditsérlek téged én meg-szabadító Istenemet. —

SIBILLÁK. *) A' Sibillákon nem értetnek itten ama' játékosok, 's vajha ne ártalmassan jövendölök; hanem azok a' régi Szűzek, kik v. T. 4000-dik esztendejénel fokkal eléb' éltek, 's kiknek töredék-jövendülő versei főkép' a' régi Egyházi Iróknál olvastatnak; példának okáért *Laktantziusban*, ki nagy Konstantinus Császárnak idejében írta az ő Könyveit. Mint-hogy pedig az a' *gyűlemény*, melly a' Sibilláknak nevek-alatt, nyóltz Könyvben

---

*) SVETONIUS in Octavio Cæs. Augusto. c. 31. p. 121. (Augustus Cæs. quid quid fatidicorum librorum, Græci Latinique generis, nullis, vel parum idoneis autoribus ferebatur, supra duo milia, contracta undique, cremavit; ac solos reliquit *Sibyllinos*; hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis, sub palatini Apollinis basi:

(Tom. 1. Bibl. PP.) meg-vagyon, fokakra nézve el-üt azoktól a' Sibilláktól, kiket az Atyák emlegetnek, és a' Régieknek bizonyságok-ellen, a' Sibillákról úgy tudósított, mint szajhákról; ezen nyoltz Könyvü Gyülemény igen késő vakarék; 's jóból roszból öszve-füzött foglalat. Szent Jerónimus (L. 1. in Jovinianum) a' Sibillákat a' Jövendölés' ajándékával Istentől meg-ajándékozottat azszonyi személlyeknek mondja lenni; a' szüzességnek tisztádon tiszta meg-tartásáért. Ki töb', ki keveseb' Sibillát számlál-elé. A' *Kúma*, és *Erithra* nevü igen nevezetes a' Régieknél. — A' leg-régieb' Atyák-közül Sz. JUSZTINUS Mártir, ki Urunk 166-dikában, és így Sz. János Apostol, és Evangelista-után 67. esztendővel utob' végzé életét, az ő ösztönözö Beszédében (in genuino opere Cohortationis ad Græcos, in fin. p. 35.) azt írja: hogy a' Sibillának Könyvei meg-voltak az ő idejében, és meg-tartattak az egész világon. *Credite, ut jam dixi, Sibyllæ antiquissimæ et vetustissimæ (an Cumanæ?) cujus libri per totum orbem servantur. At de cumæa Lactantius Inst. L. 1. p. 22. Harum omnium Sibillarum carmina et feruntur et habentur præterquam Cumanæ, cujus Libri a Romanis occultantur.* — Urunk 180-dik esztendeje táján TEÓFILUS, Antiókiái Püspök, *Autólikushoz* irván, hofszafan emlegeti a' Sibillák verseit. Emlegeté már azelőtt Virgilius az ő 4-dik dallyában (Eklo-

gájában) a' Kumai Sibillától meg-jövendöltetett világi változást, a' bünök el-törlesztét, annak eredetes okát, az Isten Fiát, a' boldog idöket; noha ezeket más színbe öltözteti, és másra háríntya. Ezen 4-dik Dalt fejtegetvén *Rainis Ur*, felséges igékkel ír a' Kumai jövendölö Sibillának külsö belsö tulajdoniról. (Magyar *Virgilius* első Darab Pofon. 1789. a' 79-dik Levéllaptól-fogva. Tetsék az *A. Szent Egyház Történetinek 3. Könyvébe tekénten* 140. lev. *) Itten Láktántzius Irásiból adom-elé a' Sibillák verseit. **) L. 4. INSTITUT. pag. 255. *Alia Sibylla præcipit hunc (Dei Filium) oportere cognosci.*

αὐτὸν σὸν γίνωσκε Θεόν, Ὁεῖ υἱὸν ἔόντα.

Ipsum tuum cognosce Deum, qui Dei Filius est.

Azt a' te Istenednek ismérđ, a' ki Isten Fia.

*) S. AUGUST. De Civit. Dei L. 18. c. 23. p. 505. Profert Sibyllæ Erythrææ Comææ carmina acrostica, seu primis versum literis hæc continentia. *Ἰσθῆσ χειρὸς υἱὸς σωτηρ.* sibi a Flaciano Proconsole data, addit, nihil iis contineri, quod idolis faveat, quin imo ita etiam contra eos et contra cultores eorum loquitur, ut in eorum numero deputanda videatur, qui pertinent ad Civitatem Dei.

**) BESGIER 2. Theil. Vertbeidigung. p. 422. Es ist Vermessenheit, den Laktantius, und die übrigen Kirchenväter (wegen Sibyllinischen Orakel) zu beschuldigen. Was sie aus Sibyllinischen Versen angeführt haben, war schon vor ihnen bekant, und die Lehren des Christentums haben dieses schwache Hilfsmittel nicht nöthig.

L. 4, *Instit.* p. 274. Jesse autem fuit Pater David, ex cujus radice ascensurum esse florem prælocutus est (Isaias) eum scilicet, de quo Sibylla dicit:

ἀνθήσει δ' ἄνθος καθαρὸν.

Virágzani fog pedig tisztá virág.

L. 4. *Instit.* (Jesus cæcos, mutos, surdos sanavit.) Et hæc omnia verbo, ac iustione faciebat; sicut etiam Sibylla prædixerat.

πάντα λόγῳ πράττων, πᾶσαν τε νόσον θεραπεύων.

Mindeneket szóval tselekedvén, és minden nyavalát meg gyógyítván.

L. 4. *Instit.* p. 280. (Isaias prædixerat: Tunc aperientur oculi cæcorum. — Et Sibylla:

νεκρῶν δὲ ἀνάσσεις ἔσαι

καὶ χωλῶν δρόμος ἔς ὠκύς, καὶ κωφὸς ἀκροῖ.

καὶ τυφλοὶ βλέψουσι, λαλήσουσ' ἅ' λαλέοντες.

Az halottak' fel-támadása leszén.

És a' Sánták szaladása gyors lesz', és a' süket hallani fog.

És a' vakok látni fognak, és a' némák szóllani.

L. 4. *Instit.* p. 280. Sibylla -- cujus verbus tales feruntur:

Εἰν ἄρτοις ἅμᾳ πέντε καὶ ἑξήσσι δυοῖσιν.

ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε χορέσσει.

καὶ γὰρ περισσεύοντα λαβῶν μετὰ κλίσμα ἁπαντα.

δώδεκα πληρώσει κοφίνης εἰς ἐλπίδα πολλῶν.

Egyetemben öt kenyérrel, és két hallal öt ezer embert jól laktat (meg-elégített) a' puztában, és fogván a' maradékokat minden

minden töredékek-után tizenkét kofarat fog meg-tölteni fokaknak reménységére.

L. 4. *Insfit.* p. 281.

τὸς ἀνέμους παύσει τε λόγῳ, σρώσει δὲ θαλάσσαν

μαινομένην, ποσὶν εἰρήνης πίσειτε πατήσας.

A' Szeleket le fogja tsillapíttani szóval, le-tsendesítti a' dühösködő tengert, a' békesség lábaival, és hittel tapodván.

Ibid. p. 281. Et rursus alia, quæ dicit:

κύματα πεζεύσει, νόσον ἀνθρώπων ἀπολύσει,
ζήσει δεδνηώτας, ἀπώσεται ἄλγεα πολλοῖς,
ἐκ δὲ μιᾶς πηγῆς ἄρτε κῆρος ἔσσεται ἀνδρῶν.

A' viz habjai felett fog jární, az emberek nyavaláját fel-oldozza, meg-eleveníti a' holtakat, el-veri fokaknak fájdalmít, egy kutból pedig az embereknek kenyerrel való meg-elégedések lejend. Ezek-után Láktantzius azt írja, hogy Cicerónak és Várrónak könyvei említik a' Siballákat, a' mellyekből ezen verseket ki-irta.

L. 4. p. 282. *His testimoniis quidam revicti, solent eo confugere, ut ajant, non esse illa carmina Sibyllina, sed a nostris conficta, atque composita. Quod profecto non putabit, qui Ciceronem, Varronemque legerit, aliosque veteres, qui Erythræam Sibyllam, ceterasque commemorant, QUARUM ex libris ista exempla proferimus; qui AUCTORES ante obierunt, quam Christus secundum carnem nasceretur.*

L. 4. *Insfit.* p. 286. Sibylla (de Christo.)

εἰκτρός, ἄτιμος, ἀμορφος ἐν οἰκτροῖς ἐλπίδα δώσει.

Miserabilis, inhonoratus, in miserabilibus spem exhibebit.

Lib. 4. *Inst.* pap. 292 Sibylla (de Eodem.)

εἰς ἀνόμους χειῖρας καὶ ἀπίστων ὕσερον ἤξει,
δώσει δὲ θεῷ ραπίσματα χερσὶν ἀνάγνοις,
καὶ σόμασιν μιχροῖσι, τὰ πτύσματα φαρμακόμενα,
δώσει δ' εἰς μάστιγας ἀπλῶς ἀγνὸν τότε νωτος.

In manus iniquorum et infidelium po-
stea veniet: dabunt autem Deo alapas ma-
nibus incestis, et faucibus immundis sputa
virulenta: dabit autem in verbera simplici-
ter purum tunc dorsum.

Ibid. Esaias: sicut ovis ad immolan-
dum etc.

Et Sibylla: καὶ κολαφιζόμενος σιγήσει
καὶ σέφανον φορέσει τὸν ἀκῶντινον.

Et colophos accipiens, tacebit.

Et coronam portabit spineam.

L. 4. pap. 296. Sibylla, impositurum
esse morti terminum, dixit, post tridui so-
mnum.

Καὶ θανάτε μοῖραν τελέσει τρίτον ἡμᾶρ ὑπνώσας.
Καὶ γότ' ἀπὸ φθιμένων ἀναδοίξας εἰς φάος ἤξει
Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας.

Et mortis fatum finiet triduo sopitus,

Et tunc a mortuis (se) ostendens in lu-
cem veniet

Primus resurrectionis, vocatis initium
commonstrans.

Sok e' féle versfeket ad-elé LÁKTÁN-
TZIUS az említett, és egyéb Könyveiben.
Azokat a' régi Egyházi Írók jó szívvvel

adák-elé; a' mint látták, hogy betsületben vannak. *)

SZILÁGYI Mihály de Horogszeg. Makhóvi Bán volt: Nandor Fejér vári Kapitány: Magyar Ország Gubernátora, Matyas K. atyafia, kiröl tetsék N. T. Pray és Katona Tudósítasiba tekénteni, levelet irván a' Kassa-Városlakhoz, azt bizonyítja: hogy Mátyás Királyá választatott Pesten; nem pedig Rákos mezein. 1458-ban. Stephan. KAPRINAI Diplom. temp. Matthiæ de Hunyad. Lásd Mkház LXXI. p. 306. Szilágyi rabsága ki-fzabadulása nevezetes.

SCHALL ADÁNY. Elé adja P. *Deseritzi* a' Piáristák Rendinek beldogúlt nagy embere, P. *Schal* Adánynak a' ki Pekinben Miszsziónárius, és a' Tudákofság Tanítottóinak Prészefsek volt, a' *Volga* viz-táji Magyarokról-való tudósittását. *Memoriæ proditum est, Patrem Hungarum a' Turcis captum, Tartaris circa volgam colentibus venditum. Retulit ille, per literas Romanæ perscriptas, hoc exilio se in patriam ejectum esse, etc. Narratio Historica de ortu et progressu Fidei in Regno Sinenfi ab anno 1581. ad 1669. Editio Ratisb. dicata Leopoldo.* „Ezen Könyv bé-nyomtattatott Bétsben-is, illy titulus-alatt. *Historica nar-*

---

*) NB. TESSÉK a' SIBILLAKRÓL-való Tudósittásomat meg-tekénteni a' *Responsorum* uevü Könyvemben L. 3. C. 7. a pag. 194.

ratio de Mission, S. J. apud Chinenfes ex Literis R. P. *Adami Schall* S. J. Viennæ. 1665. Ezen Könyvnek 20-dik része az említett tudósítást így adja-elé: p. 199. Bizonyos Jesuitát, ki Született Magyar volt, el-fogtak a' Törökök, és el-adtak a' Tartároknak. Meg-irá Romába ez a' Jesuita; hogy ő ezzel a' számkivetéssel szinte tulajdon hazájába érkezett: mert az ő számkivetése helyén olly Magyarokra talált, kik Magyar nyelven szóllanak, 's nyilván nem egyebek, hanem éppen azok, a' kiktől a' Magyarok eredtek; és így tulajdon váltságára nem pénzt, hanem társokat kért: kik őfi attyok fiait a' Keresztyén Hitre oktassák. Azt-is oda írta: hoggy abból a' Tartományból rövid uton lehet Khinába érkezni; el-kerülvén a' tengeri hofzszas költséges utazást. Nem igen kell a' szokás változásától félni; tsak egy kevesé nyeresé' husrágáshoz szükséges leszén gyomrát a' jövevénynek alkalmaztatni: ez téjjel, vajjal - együtt majd minden Tatar sátorban bőven találkozik.

SPALATUMI TAMÁS; avagy Spalatumi Fő-Espereft. Thomás Archidiaconus Spalatenfis. Meg-vannak irási *Lutziussal* a' História Irókról ki-adott gyűjteményben. Született *Tamás* 1200-ban; meg-hólt 1268-ban. A' könyvét, melly a' Szalóni, és Spalati Püspökökről iratott, Szalóni Históriajának szokás nevezni. *Historia Salo-nitana*. Dalmátziáról irván, a' második Fe-

jezetben, p. 534. Dalmátziának fő városa vala, ugymond: *Salona* (a mari, seu Salo, quia littori objacet.) Nagy hoszfzaságu város. Hires vólt Pompejusnak, és Augustusnak idejekben. A' Romai közönséggel tartván, *Tzézárhoz* nem állott. *Augustus* Tsáfzár, *Pollio* által (kinek ott Szalonius nevü fia született) vette azt tulajdon hatalma alá. Akkor a' városnak része elrontatott. — Továbbá így ír: A' Dalmatánál *Titus*, azután szent Péter tanítványa *Domnius* prédikállott, és Szalonában Püspök vólt. — Elé-számlállya a' Szalonai Püspököket. — *Totilának* idejében Szalóna, mondják, elrontatott. Akkorra már Horvátokat (Croatákat) helyheztet Dalmátzia mellé, úgy, hogy az a' hegyes hely, mellyet a' *Totilával* oda jött *Lingon*, vagy Lengyel ország (Szarmátzia) táji *Gotthus* népek el-foglaltak, a' *Curetes*, *Corybantes* nevü népeknek elébbi lakó helyek lett légyen. p. 541. „Chroatia est regio montosa, a Septentrione adhæret „Dalmatiæ (olim Dalmatiæ juncta *Curetia*, *Curetes*, *Corybantes*.) Unde *Lucanus*: Illic bellaci confisus gente *Curetum*, „Quos alit Adriaco tellus circumflua pon- „to.“ *Totilával* a' Lengyel, és Tseh föld tájáról jövének *Lingon* nevü népek, és magoknak ki-kérték a' lakásra *Totilatól* Kroátiát. p. 541. Venerant de partibus *Poloniæ*, qui *Lingones* appellantur, cum *Totila*. — *Permixti ergo populi isti, & facti*

suut gens una, vita, moribusque consimiles, unius loquelæ. — Gothi a pluribus dicebantur, & nihilominus Sclavi secundum proprietatem nominis eorum, qui de Polonia, seu Boemia venerant. Ezek Szalónát el-rablák; onnét a' nép Szigetekbe takarodott. JANOS Romai Pápa, ki Dalmáziából eredett, öket vigasztalá, és segített. Vissza takarodtak, és Diokletziánusnak némelly palotáját, Szalóna mellett (ex *Madio* apud Lucium) város módra fordítván, azt Palatumnak = *Spalatumnak* nevezék, és a' Sklávokkal meg-békültek, Urunk' 667-dik táján. (*Archidiac. & Lucius L. 1.*) A' Romai Pápa a' Szalóni Érsekséget Spalatumra által tette. Elfő vólt abban *János Érsek*. p. 547. „ Archiepiscopi non Spalatenfes, sed *Salonitani* appellabantur. “ Tamásnak 37-dik Fejezete a' Tatár-jarást foglallya magában. Akkor, úgymond: a' Magyarokat a' kényes élet már igen meg-rontotta. p. 602. „ Longa pace dissoluti, „ armorum asperitate desveti, carnalibus „ enim gaudentes illecebris, ignaviæ tor- „ pore marcebant. “ El-beszéli a' Tatár-jarásról azokat, a' miket az Egyházi Történetekben már meg-irtam. Tsak az a' Tatár sereg-is, melly fejszével egyebeknek utat nyitott az erdőkben, négyven ezerből állott. p. 603. „ Habebant autem quadraginta millia securigeros, qui præibant „ exercitum, silvas cædentes, vias sternentes. “ Emlegeti *Tamás Rogeriust*, ki a' Ta-

tár-járáskor el-fogatott Magyar országban, és azt a' rablást le-irta. Azon *Rogierius* (ugymond) néha napján káplánykodott Kardinális Toletánusnak udvarában: Lugdunumban Innotzentzius Pápához küldetett, és attól *Spalatumi Érsekségre* emeltetett. A' könyve illy titulust visel: „ M. „ Rogerii Hungari, Varadiensis Capituli „ Canonici Miserabile carmen, seu Historia super destructione Regni Hungariæ „ temporibus Belæ IV. Regis per Tartaros „ facta. „ Collect. Schvvandtner Tyrnav. Tom. 1.

Magáról Rogerius ezen könyvben így ír: A' Tatárok minekutánna Nagy-Váradot, ölve, gyujtva telhetetlenül el-pusztították vólna, a' Nemeseket, Várofiakat, Katonákat, Káptalan-bélieket mind megölvén, én (Roger) a' Társaimmal Tamás-hidi német helységbe, onnét egy szigetbe; végtére Tsanádra futamodtam; de a' Tatárok akkorra már ezt-is el-rontották. Víz-sza költöztem tehát a' szigetbe, az ott lévő fokasághoz. Midön ottan a' veszedelemben forganánk, az én szolgáim, kik oda-ki a' lovakat őrzék, és egyebek, kik velem valának, pénzemmel, és ruháimmal együtt a' szigetből el-szaladtak; a' futás közben pedig a' Tatároktól meg-ölettek. Én egy szolgámmal, fél-mezételenségben a' szigetben maradtam. Azomban meg-futotta a' hir a' szigetet, hogy Tamás-hidgyát a' Tatárok hajnalkor el-foglalták, 's

kit rabságba vittek, kit pedig kegyetlenül meg-öltek. Meg ijedtem, és félelmemben már alig tudtam szólni. Szintén úgy, az ott lévő nép is. Azomban, Isten kegyelméből magamhoz térvén, mintegy vezér módra, fel-bátorítottam a' népet: hogy a' sziget jobban meg-erősítessék. En egynehányad magammal a' szigetből az erdőre bujdoftam: a' gazdám két fiát-is, és egy szolgámat magammal el-vittem; azt gondolván, a' mint meg-is izeném, hogy a' gazdám, leg-aláb' tulajdon gyermekeire nézve küld enni-valót utánnunk. A' Tatórok olztán néki mentek a' szigetnek; 's azt mutatván, tettévén, hogy a' vizen által-akarnak ufzni, és úgy ütni a' szigetre, minekutánna védelmezésre ide lázították volna a' népet, véletlenül más úton besaptak, és rettenetes meg-irni, mi vérontást tettek. Némellyek harmadnap mulva, azt gondolván, hogy már el-takarodtak tellyességgel a' Tatórok, bé-költöztek a' szigetbe, hogy valami maradék eleséget keressenek. Ezekre-is bé-rohant a' Tatór, és alig maradott egynehány, a' ki dühöségeket el-kerülte volna. En az erdőben lappañgottam; 's hol itt, hol amott kéregetve éltem: a' kinek az előtt nagy ajándékokkal szolgáltam, alig adott egy kis alamisnát. A' nagy éhség miatt éjjel bé-loptam magamat a' szigetbe, a' halottakat emelgettem, 's a' mit találtam, az erdőre hordogattam. Ó mi rettenetes te-

kéntete, és büze volt már a' szigetnek! tized nap mulva mentem bele, hogy a' halottak testei közt eledelt keressék; 's ószörnyü tekintet! hol egész testeket mezétele-nül, hol darabokra vagdaltatott test-részeket találtam, és szemléltem. Az én erdei szállásomat pedig egy hólnapig keresték-ki a' Tatórok. Barlangok, fák advai, bokrok adának akkor nékem félelmes rejtek helyet. Sokakat ki-tsaltak osztán az erdőből, azokkal arattattak; de a' fejér néppel iszonyu tsunyasággal bántak. Én, Tatór szolgálatra vetemedett egy Magyar embernek szolgájává lettem. — A' Tzisztertzták' Egres nevü helységekét a' Tatórok meg-vették, szörnyü gyilkosságokat követtek-el. — Ütközetre vittek magokkal a' Tatórok Orosz, Kún, Ismaelita, és Magyar seregeket: ezeket állították előre; nevetvén, hogy az ütközetben fogyasztanak; azután magok rohantak a' vérontásra. Egy nyaratszaka Ausztria, Tseh, Lengyel, Slézia, és Kún ország' végéig mindent el-rablottak, pusztítottak. Esztergomnál a' jégen által nem mervén menni, a' par-ton fok lovat, és egyéb' marhát őrizet-nélkül hagytak harmadnapig. Látván azokat a' falusiak, 's azt gondolván, hogy bitang, fogdozák a' marhákat; 's mikor azokat a' jégen által-hajtanácutánnak ütöttek a' Tatórok, és így rohantak a' Dunántúl valókra. *Kádán* Tatór Király Belát, Magyar Királyt egész a' tenger szigetiig ker-

gette; azt pedig el nem érvén, Bosnát, és Rátz országot rontotta-el; azután Bulgáriába költözött. Egyéb' Tatárok Esztergam városának falait fal-verő eszközzel el-rontván, a' számtalan gazdag népet annyira ki-vágták, hogy alig maradt közülök tizenöt életben. Esztergam várát Spanyol Gróf Simon védelmezvén, oda nem engedte nekik. Fejér-várt sem vehették-meg a' mellette, 's körülötte lévő ingoványos posvány miatt. Szent Mártont az Apátur emberül védelmezé. Tsak ezen három hely menekedett-meg tőlök. *Roger.* c. 40. p. 525. Azomban a' Dunán innen, és túl-való Magyar országot egészen hatalmok-alá vetették. Én (*Rogerus*) mindennütt a' Tatárokkal járván, midőn hallám, hogy a' Tatárok ném akarják Német országot fel-dúlni, először meg-szomorodtam: mert reménylém azzal az alkalmatossággal, hogy tőlök meg-szabadulok; de megörültem osztán, midőn meg-gondoltam, hogy a' Keresztyénség vére ottan nem ontatik. A' fő Tatár Urak', és Vezérek' parantsolattyokból tehát az el-pusztított helyeken viszsa kezdék utazni; de lassan: mert fok vólt a' zsákmánnyal meg-rakott szekerünk, és marhánk; 's a' Tatárok az eléb' ki nem keresett helyeket viszsa jövet ismét fel-verték, és ki-hajhálták. Az el-pusztult Magyar országot pedig el-hagyván, a' Kunság földire takarodtak. Én hallván, hogy minket rabokat majd le-öl-

nek, el-hagyván az ország úttyát, mintha a' szükségre mennék, a' sűrűbe vettem magamat egy szolga társal, ott egy pataknak szára z völgyében le-hengeredtem, 's ágokkal be-takartattam magamat; a' szolgám is oda nem meszszre hasonlóképpen el-bújt. Így feküdtünk két nap, fejünket se mervén emelni: hallottuk a' Tatórok szózattyokat, kik az erdőbe ereszkedtek az el-tévelyedett marhák után; az el-szökött rabokat is kurjogatra hívák visszra. Minthogy pedig a' nagy éhséget nem tőrhattuk, fel-emeltük rettegő fejünket, és hason egy-másféle tsusztunk. Fel-állunk, beszélgetünk, panaszkodunk: hát imé látunk egy embert, kinek tekéntetére meg-ijedvén, szaladni kezdettünk. Visszra-néztünk, 's láttuk, hogy szalad az-is. Ebből, hozzánk hasonló boldogtalannak ismértük lenni; és megállván, jel-adással hozzánk hívtuk. A' tanátskozás után, hogy valamelly eledelt találjunk, fű-levet fatsartunk, fűvet-is rágitskáltunk. Istenben bízván, el-értük az erdő szélét. Fára hágtunk, láttuk a' körül belől lévő föld pufztulását. Mentünk torony eránt, a' merre mehettünk. Az utak már el-gazosodtak: az el-hagyott kertekben a' gaz között talált hagyma, 's több a' féle vetemény ó! mi számizére esett. Az erdőt el-hagyván, Fejér-vár (Albam. Gyula-fejér-vár Erdélyben) érkeztünk. Ott semmit se vólt egyebet találni a' megölettek tsontyaikon, és fejeiken-kivül, a'

Templomok, és paloták el-rontattak: düledék falaik vérrel valának meg-festve. Oda tiz mértföldnyire *Frata* nevű helység vala az erdő mellett; az erdőhöz pedig négy mértföldnyire magas hegy, és annak tetején rettenetes köszikla terjeszté-ki magát. Oda sok férfiak, és asszonyok veték magokat. Én-is oda érkeztem tárfa-immal, és könyörülő könyhullatások közt örömeft bé-fogadtattam. A' tudakozás, felelet, és beszélgetés után fekete kenyérral kináltak bennünket, melly egy kis lisztből, és tölgyfa héjből készített porból süttetett; de nekünk jobb izünek tetszett a' kalátsnál-is. Ott egy hónapig maradtunk, el nem mertünk távozni. Küldögettünk azomban kémlöket; hogy értenénk, ha eltávozott-e tellyeséggel a' Tatar. Nem-is vólt addig bátorságos le-szállanunk, míg Bela Királyt a' tenger tájáról a' Ródufi Keresztes vitézek, és Frangipán Urak visszánem vezették vóina. Eddig *Roger*. A' Tatarok ezen pusztításkor ötször száz ezerből álló sereggel rohantak Magyar országra. *Roger. Cum quinquies centenis millibus milibus.*

SZOBIEVSZKI. A' ditsőséges emlékezetű *Szobievfszki* Jánosnak, Lengyel Királynak három fiai közül *Jakabot* ajánlá XII-dik Károly Svétziai Király Szász *Augusztusnak* helyébe, ki már a' Lengyelek-nél országlott, a' Gyülésnek: hogy Augusztuson ki-adván, *Szobievfszki Jakabot* válasz-

szák helyette. Akkor *Jakab* Hertzeg Boroszlóban tartózkodott, az öttisével Szobievfszki *Konstantinussal*; ki-menvén pedig a' vadászatra a' lovas *Szász* katonáktól el-fogattatván, Lipfiába vitettek, és ott őriztettek. Akkor XII-dik Károly Svetziai Király *Thorun* városa alatt táborozott. Ottan való léteben hozzá folyamodott *Szobievfszki Sándor*, reménykedvén, hogy testvérinek el-fogat-tatásfokért állyon boldút. Pártyokat fogta a' Király, és egyetemben *Sándor* Hertzeghez e' képpen ízöllott. Üllyön-fel a' Hertzeg azon trónusra, a' melyet a' szerentse bátyjától meg-tagadott: *Sándor* Hertzeg erre: semmi a' világon engem arra nem hajt, hogy én testvér bátyámnak szerentsétlenségével hasznomat kívánnyam, 's fel-emeltetésemet így szerezzem-meg. Mind Károly Király, mind annak Ministere Gróf Piper, sőt még *Lescinszki* Stanisló is, a' ki olztán *Augustus'* helyébe trónusra emeltetett, únszolták, hogy vegye-fel a' koronát; de arra tellyesféggel nem birhaták: hogy bátyának hátra-tevésével ezt tselekedje. *Lescinszki* Stanisló Augustusnak Lengyel Ország királtságakor XII-dik Károlynál követségben lévén, mint *Poséni* Vajda, igen meg-tetszett a' Királynak, 's annak hatalmas mestersége által Augustus helyébe fel-is emeltetett a' Lengyel trónusra. Szép ábrázatú ifju ember vala ezen Stanislaus, bátor szivünek-is tetszett lenni; igaz szivü, kellemetes tekintetü, ékes beszédü vólt egyetemben.

*Lescinszki*nek deák nyelvmentett beszéde, a' mint Augusztus Királyról, a' Konföderációról, a' Kardinális Primásról, és mindenféle dolgokról, a' mellyek Lengyel országban meg-hasonlást nemzetek, szóllott vala, álmélkodást gerjesztett Károlyban, 's vége lévén az audientziának, mondá Udvari Nagygyaihoz, és Generálisfaihoz; én nem láttam még ilyen embert, a' ki így meg-tudná a' pártosokat állítani az alkuval, és mindenek szivét magához vonszani. Meg-sem szünt azután Károly Király mindenektől felöle tudakozni, és ki-is tanulta, hogy munkás ember, bátor, kemény természetű, hogy tsak egy meg-töltött zsákon hál, szolgálival magát keveset szolgáltattya, a' torkoságot nem kedvelli, adakozó, maga hasznát nem kereső, jobbagyinak kedvese. Meg-tudván a' Kardinális Radziejovszki Gnesnai Érsek, Primás, Károly Királynak szándékát, hozzája ment, Lubomirszki Hertzegnek a' fejére kívánván inkább' a' Lengyel koronát. Mondá hozzá Károly: mit tudhat a' Kardinális *Lescinszki* Stanisló ellen? A' Kardinális így szóll vala: Felséges Uram, igen fiatal. Ezen mondására e' képpen válaszolt Károly Király: majd egy azon időben vagyon velem; azután el fordúlt a' Kardinálistól, hátat mutatván néki. G. G. *Gvád.* XII. K. El. p. 107. 108. *)

*) Királyságától meg-válván, Lotaringiát bírta holtig Stanisló, 's 1766-ban ott meg-halt.

SZIKSZTUS V. és Pius Sz. V. Az Istenfélő tudós emberektől függő vezérlésnek példái. (ex Bacone de Verulam. De dignit. & augm. scientiar. L. 1. p. 14.) Alig találhatni példáját annak, hogy a' közönség, vagy ország szerentsétlenül vezéreltetett volna, midőn a' fő vezérek tudós emberek voltak. „ Vix exemplum adduci potest. “ Mert noha a' Politikusoknak az a' szokások, hogy a' tudós embereket pedáneus névvel gyalázzák, de a' História leg-töb' példákkal arra mutat hitelessen, hogy az oktatóktól függő árva Hertzegek mezsziire fellül halladták a' meg-lett Fejedelmeket; arra az okra nézve, mellyet a' politikusok öldöklenek. Mert azon árva fiatal Hertzegeknek idejekben az ország a' Pedagógusok által vezéreltetett. Mig Nérót *Szeneka*, az Ifjabbik Gordiánust *Mifiteus* vezérlé, jobban folyt az ország dolga. V-dik *Pius*, és V-dik *Sziksztus* Romai Pápák eleinten mint a' féleFráterotskáknek tartattak; ime mi derék emlékezetü a' tettök! Mert, noha azok, kik az ő életüket a' tanulás, és taníttás-között tölték, nem annyira forgott emberek az alkalmatosságoknak ki-tapogatásokban, és a' dologhoz-való alkalmatosságokban; de ez mind helyre-hozatik azzal, hogy a' Vallásnak, igazságnak, betsületnek, 's jó

Böltsefsége, Kereszténysége, a' szükölködökhözvaló szeretete magasztaltatik. A' Könyve: a' *Jótévő Filozófus* nevü. Derék, bölt, keresztényen könyv.

erkölsöknek bátorságos úttján serényen el-járnak; melly ösvényt a' kik el nem hagyják, azoknak szintügy nem léfzen más legítiségekre szükségek, mint az egészes tefinek szüksége nintsen az orvofságra. V-dik *Pius* (szent) Pápa azt szokta mondani: a' rolz' embereknek merő furtsa találmányi azok, a' mik az igaz vallással, és jó erkölsökkel ellenkeznek, „*Esse me-
ra malorum hominum commenta, quæ
opponerentur Religioni, & virtutibus
moralibus.*“

STRALENHEIM. XII-dik Károlynak Svétziai Királynak Követe vólt Bétsben. Ezzel ebédelvén Tzobor Márk-Gróf, és Tsászfári Kamarás Ur, azt találta mondani Frantziául: hogy három lator háborgattya Európát; Stanislaus Király, Rákótzai Fejedelem, a' harmadikat el-halgatta; de azt a' Svétziai Követ tulajdon Kiráallyára magyarázta. Szórúl szóra fakadván, a' ver-fengő beszéd azon végződött, hogy Gróf Tzobor a' Követet pofon tsapta. Elég-té-telt kivánt a' Követ. Gróf Tzobor szám-kivetésbe küldetett, sőt a' Svétziai Királynak kivánságára a' Királynak kezére adattott, ki a' Grófit Stetinbe, Pomeránia városába köldötte rabságra. Egész Europa figyelmezett ezen dolognak ki-menetelére. A' Holitsi, Sasvári, 's Gróf Tzobor egyéb Uradalminak városi, falui, könyörgéteket tartottak, hogy az Isten szabadítsa-ki. Ugyantsak három hónapok mulva a' Király,

rály a' Grófot vizsgálva észlelte; sőt kérte a' Császárt, hogy hivatalyába tegye vizsgálva; maga pedig egy szép Spádét ajándékozott néki; de olly fel-tétellel, hogy ő azzal soha bocszút ne álljon Báro Strahlenheimon. 's a' t. G. G. G. p. 153.

SZAFIROFF, és Katalin, ezen nevű I-ső Tzárné, Péter Tzárnak koronás hitvese, Ezek voltak a' Péter Tzár ki-szabadulásának eszközlői Pruth vizénél Jász városhoz nem meszse, midőn tábori seregével együtt úgy bé-kerítettett a' Töröktől, hogy végső veszedelmét már által-látná. Gróf Ponyatovszki jelen vólt a' Török táborában, XII-dik Károly-is elé-hivatott tőle Bender alól (a' hová folyamodott, minekutánna Pétertől tellyességgel meg-győzetett) hogy lássa a' Tzár vesztét. Akkori állapottyában kéntelenítettett vagy éhen meg-halni, vagy két száz ezer ellenségre ütni az éhel-hólt, és már alig tántorgó katonáival. Ki-adá a' Tzár a' másnapi ütközetre a' rendelést, és hogy a' szekerek jobbára el-égettesenek, ne hogy a' jószággal az ellenség gazdagúllyon. Égtek-is már a' bagázsiák, noha némelly drága eszközök a' földbe áfáltak. - Maga a' Tzár esive a' sátorába vonta magát magányosan, reá ütött a' szokott nyavalyája, a' rágás; meg-tiltotta a' hozzá való bé-járulást. A' szörnyű rendelésre az aszszonyok jajgattak, ordítottak: minden ember más napra halálát, vagy rabságát várta.

— Katalin a' Tzárné *Szafirovval*, és a' Generálisfággal tanátsot tartott (a' hadi Tanáts-tartást az ő rendelkezései előtt a' Tzár el-mulátá) Azon tanátskozásban a' végeztetett-el, hogy minden módon békeség tételsék a' Törökkel, és hogy ezen igyekezetre a' Tzárt-is reá kell venni. A' dolognak hogy ohajtott kimenetele légyen, a' Vice-Kantzelláriusnak *Szafirovnak* egy levelet kellett fel-tenni a' Nagy Vezérhez a' *Tzár nevében*. Meg-iratott a' Levél. Azal a' Tzárné a' Tzár parantsolattya ellenis bé-ment a' fátorba, és fok javallásai, kérésű, könyhullatási után annyira meghajtotta a' Tzár szivét, hogy ezen levél-alá a' maga nevével alája irta. — Ez meg-esvén, a' Tzárné leg-óttan minden maga drága köveit, gyöngyeit, arany és ezüsti drágaságait, és minden pénzét öszve-szedte: ezek-felett valamennyit e' félit a' fő Generálisfágtól a' fő Tisztektől, és azoknak feleségektől költsön vehetett, mind fel-vette. Ezekből nagy rakás ajándék állott elé. Ezt a' kintset a' Tzár kezével meg-erősített levéllel együtt el-küldé Osmán Agához, tudni-illik a' Nagy Vezérnek mint egy Adjutánsához. A' Nagy Vezér, *Mehemet Baltagi*, meg-gondolván gyözedelmit, eleinten tsak vállát vonogatta, ezeket mondván: küldje először a' Tzár a' maga fő Ministerét, 's annakutánna meg fogom látni, mi tévő legyek. Mindgyártis a' Vice-Kantzellárius (*Szafirov*) bé-mé-

ne hozzá az ajándékoknak némelly részével, és azt bé-nyújtotta néki. Ezen első ajándékból által láthatta a' Nagy Vezér, hogy az Oroszoknak ő reá nagy a' szükségek; de *Szafirov*-is észre vette, hogy még-ő ezt keveselli; ámbár maga a' Tzár két száz ezer aranyokat küldött néki. Első kívánsága a' Nagy Vezérnek az vólt, hogy a' Tzár egész ármádájával adja-meg magát. *Szafirov* a' V. Kantzellárius erre így szólott: Az én felséges Uram, a' Tzár, egy óra negyed múlva a' Török ármádra fog ütni, és készeb' lesz minden *Moszkva* utolsó tsep vérét ki-ontani, mintsem illy otsmány, és káros kötésre állani. Ezekután Osmán Aga, a' kit már előre *Szafirov* jól meg-kent, és még többet-is várt, más tónusból kezdett beszélni a' Vezérrel. Osmán reá beszéllette a' Vezért, Mehemet Baltagit, hogy hat óráig tartó fegyvernyugovás engedtsék. A' Khán, és Gróf Ponyatovszki ellenzék a' békefséget. De az tsak ugyan meg-lett. A' Vice Kantzellárius, *Szafirov* az ajándékoknak többi részét-is által-adta a' Nagy Vezérnek. Osmán Aga markát-is nagy summa ütötte-meg. Így tehát a' kötések meg-esvén, a' Tzár el-mehetett szabadon a' maga ármádájával, ágyúival, zászlóival, és bagázsiájával. A' Törökök minden élelemre valót adtak nekik nagy bévséggel; sőt, két óra múlva hogy a' frigy meg-esett, minden annyi vólt a' Moszkák táborában, vala-

mint egy jó Vásárban szokott lenni. Ezen békeféség efszt 31-dik Juliusban, 1711 - dik efsztendőben. — Még egy ideig azután is a' Töröknel mulatott XII-dik Károly. Tudni-illik Bender alatt el-fogatott, Demotikába, Adrianopoly táji városba vitetett. Fel-tette magában, hogy az ágyba le fog fekünni, és abból fel sem-is fog kelni; miglen Demotikában lezend. Tíz egész hónapokig fekütt az ágyában, és tsak *Müller* Kantzellárius, *Grothausen* a' kamarássa, és *Duben* Urak ebédeltek mindenkor nála. Nem lévén pedig házi efszközök, mivel Bender alatt mindenből ki-raboltattak, se pompa, sem különös jó étkek nem vóltak az afsztalon: egyik a' másiknak udvarolt az ebédnél; és azon egész idő alatt Kantzellárius *Müller* vólt a' fszakáts. G.G.G.

SCHULENBURG, Augufztusnak, Lengyel orfszág Királyjának, midőn ötet Svefsztiai XII-dik Károly hajtogatná, hadi vezére, az ő jeles diadalmival önnön magának ugyan nagy nevet fszerzett; de azok Augufztusnak nem hafználtak: mivel hogy néki el kellett hagyni Lengyel Orfszágot. Ezen Schulenburg vólt az, kit a' Velenfsztzeiek fő hadi Vezérekké válasfsztottak, és a' kinek Korfuban márvány ofzlopot állítottak: mivel ő ezen fszigetet, melly örállóbáfsztája egész Olafszt Orfszágnek, hatalmasan a' Törökök ellen oltalmazván, megtartotta. G. G. G.

T.

TEODORÉTUS, kit az Anyaszentegyház történetiben Urunk 431-dik táján emlegettem, irván az Énekek Énekinek fejtéséről, kéri azokat, kik az Iráfit olvasgattyák: hogy, ha azokban olyanokat szemlélnek, a' miket már az előtt mondtak az Atyák, ötet azért ne fedgyék, mint-ha tolvaj vólna, mert az nem lopott jószág, hanem Atyai örökség. Azomban azokhoz, a' miket tőlök vettünk, mást-is tettünk a' magunkéból; úgymond: 's a' miket némelyek szélesebben mondtak, mi azokat summába szoritottuk; a' mik pedig a' mi szorgalmunkat meg-kivánták, azokat meg-bévítettük.

TRAUN. Az Erdélyi Szeben városi Katholikus Templomban mutattatott 1748-dik esztendő-től-fogva Gróf Traunnak hadi vezérnek, 's Erdélyi Kommendirozó Generálisnak halottas oszlopa; a' rá-irással egyetemben. Ez, holott el-kopott, egy nagy tisztelőjétől 1794-ben meg-újjítatott. Mi nagy embernek kellett lenni Traunnak, ki-tetszik Fridriknek Pruszfziai Királynak irásban hagyott mondásából. 1744-ben Tseh országban a' Lotringus Hertzeggel vezérlé az ármádát Ofsria részéről *Traun* Feldmarschal-is. Ebben a' háborúban *Traun* úgymond Fridrik K. úgy viselte magát, mint Sertórius, a' Király pedig (Fridrik)

mint Pompéjus. Traun Urnak maga vise-
lése olly tellyes remek, hogy méltán kö-
veti tanulva minden hadi ember, a' ki az
ő tulajdon mesterségét szereti, 's arra való
tehetsége vagyon. En (Fridrik) meg-val-
lottam, hogy ez a' háború nékem iskolám
vólt; 's abban *Traun* a' mesterem.

TZERULÁR. Fótzius-után ismét bé-
állott a' napnyugati, és napkeleti Egyhá-
zok-közt az egyefség. Azt utób' Tzeru-
lárius bontotta-fel. Erről az A. Sz. Egy-
ház Történetiben bévséges tudosított tet-
tem. Roszszul mondatik a' szakadék rész,
ó hitnek. Ó hit az Anyasz. Egyházbéli
vallás. Ó, régi, ősi vallás mind a' Nap-
keleti, mind a' napnyugotti szokásu, és
rendtartásu keresztyén vallás: mert mind
a' kettő Krisztus Urunktól vötte az Aposto-
lok, és egyéb tanítók-által az ő vallását;
a' mennyire abban mind a' két rész meg-
egyez. Fótzius újjíttásának meg-szünte-
után, a' Konfántzinápolyi Bölts nevü *Leo*
Tsászárnak idejétől fogva, ki Fótziust az
Erfekségből le-vetette, és VI-dik István-
nak Romai Pápának engedelmevel István
Pátriárkát állította helyébe, egész Urunk
1042-dikéig (ezer negyven kettő) Tzeru-
láriusnak Konfántzinápolyi Pátriárkának
támadásáig (melly támadás szent István-
nak Magyar Ország első Királyának hol-
ta-után esett:) meg-volt a' Nap-nyugati,
és keleti Egyház közt a' hitre, és vallás-
ra nézve a' szent egyefség. (A' szokás p.

o. a' böjtre, Kovászos vagy Kovásztalan szentelésre nézve az egyelségben - is különböző lehet) noha tartozik mind a' két rész az ő szokása meg-tartásával (Lásd az A. Szent Egyház történetit a' Florentziai Gyűlésről.) Volt Keresztyénség azokon a' földeken, mellyekre a' Magyarok szent István-előtt telepedtek; 's azok közt a' Keresztyének-között voltak a' napkeleti Sz. Egyházzal, és annak egyelségével egyezők. Magok pedig a' Magyarok a' napnyugati szent Egyháztól térítették - meg. V. Celeb. Autore[m] 3. Epistolarum ad autore[m] Trutinæ. 1791. p. 146. „Monui te, inquit, non esse disceptationem, quæ hic, ubi nunc Hungaria est, sed Hungarorum ex Asia prodeuntium, condito jam regno, itaque gentis prima religio fuerit? Hanc fuisse Romano Catholicam luculenter ostendi. Si quæ in Regum nostrorum decretis (Græcæ Ecclesiæ dogmata continent;) non alia profecto sunt, quam in quibus Græci nobis consentiunt.“

TURRENIUS. *Turrene* Henrik Szedanumban született; 1611. Az atya Bouilóni Hertzeg volt; az anyja első Vilhelmnek Naszszau Fejedelemnek leánya. Magát tellyességgel a' Katona életre szánta; 's először Naszszau Mórítz alatt szolgált; azután a' Frantzia szolgálatba lépett. Ezen szolgálatban az ő vitéz érdemi ötlet egész a' fő vezéri (Marschali) tetőre emelék, 's ugyan-is Frantzia Ország ötlet az ő szá-

zadjának leg-főb' Bajnoki-közé számlálta; szive deréksége pedig igen nevezetessé tette. De azok a' kegyetlen pufztittások, melyeket 1688-ban véghez-vitt a' Palatinátus-ságban, erről a' szives jóságról nem tesznek derekab' bizonyyságot. A' tábori téteményekben szerentsés volt; noha Marienthalnál, Rhetelnél, és Kambrainál megveretett. A' Bétsi Udvar ama' nevezetes Montekukulit állította ellene. Sultzbak-mellet táborozott mind a' két ármáda. Ott egy ágyu-golyóbis Turrent meg-ölte, Julius havának 27-dikében, 1675-ben, életének 64-ben. A' Kálvinista vallást el-hagyta, és a' Romai A. Sz. Egyházhoz egyesülvén, valóságos jósággal jeleskedett. Jobbára fekete ruhát viselt. —

TURRENUSOK; avagy *Tirrhénusok*; más nevek-szerént pedig *Ofci*, a' Fenitzia-béliektől eredtek; és eleinten a' nyelvek Araméai, avagy Siriai volt. Igy nem tsuda, hogy tőlök a' Romaiakhoz Szirusi (és Zfidó) szók, szokások kerekedhetek. *Schol. Varron.*

TÜNDÉR. Változó, szineskedő, sőt babonáskodó embernek-is a' neve. Né-melly tündér Ilonát emleget a' mese-is. *Bornemisza* kit Ferdinánd TS. K. Erdélyi Püspökké nevezett, 1553-ban, holott az Országban majd huszon hat esztendeig Püspök nem volt, panaszos levelet irt Püspökségének első esztendejében Nádasdi Tamáshoz az Ország Birájához; tündérek-

nek híván a' Székelyeket; hogy Isabella mind Ferdinándnak, mind Szolimánnak feléje tekéngetvén, álhatatlan tanátskozásban, és szándékban törnék a' fejeket. V. P. Hierarch. Epp. Transilv. p. 236.

TICHTL János, Mátyás Királynak Béts városa' meg-vétele-után orvosa volt; ki-is Béts városának akkori mindennapi történetit írta, midőn azt Mátyás Király meg-szállá, és fogva tartá. (Diarium.)

TORDA Sigmond, Orefzteft, Euripidesnek szomorú játékát deákra fordította: nyomtattatott Basileában, 1551-ben.

TUDÉLI Benjamin Zfidónak utazása, mintegy 1275-dik táján (Antverp. 1575.) Tudéli midőn Notáldinak, Török Királynak udvarában forgana, vette-észre: hogy az az Udvar így neveztetett: *Uram szoba*; azon Törökök pedig a' Persiai Udvart e' képpen nevezék: *Sziapház*.

V.

V ARRO. M. Terent, Varro, Ciceróval egy azon idejü vólt, és véle Athéne városában iskolában járt. A' városi és hadi Tifztségeken által-esett. A' többi-közt a' Régiségeket illető tudományokban nagyon forgott ember volt; a' mint Iráfi, és a' ki-veszett Iráfinak maradék töredéki mutatják. Meg-vannak a' mezei Gazdaságról irt Könyvei: „De re rustica Libri tres.“

Meg-vannak, noha fogyatékosan a' Deák nyelvrőlirt Könyvei-is, tudniillik a' 4-diktől-fogva a' 9-dikig. „M. Terentii Varronis de lingua Latina Libri qui supersunt, cum Fragmentis ejusdem. Biponti 1788. Im' egy kis példa béli. Kérdi: mi különbség vagyon ezen két szó-között: pertinacia, és perseverantia? 's meg-felel: L. 4. de L. Lat. A quare sit *pertinacia* cum quæritur, ostenditur esse a pertendendo, in quo non debet pertendi; et pertenditur, pertinaciam esse: quod in eo oporteat manere, si in eo persistet, perseverantia sit. — Meg-mutattya, hogy nem minden deák szó, deák eredetü; sőt, hogy az előtnémelly szózat mást, 's utób'-is mást jelentett. p. o. *hostis*-tum eo verbo dicebant *peregrinum*, qui juris legibus uteretur; nunc dicunt eum, quem tunc dicebant *perduellum*. L. 5. p. 82. *Tueri* duo significat, unum ab *aspectu*, — alterum a *curando* — sex casus in unus, unius, uni, unum, *unc*. — Cur non dicitur alpha, alphas? &c. In Fragmentis apud Lactantium: Varro ait apud Aegyptios pro annis menses haberi, ut, non solis per 12. signa circuitus faciat annum, sed Lunæ, quæ illum signiferum Orbem 30-dierum Spatio illustrat. — A'kik Várróhoz Jelöléseket, és Fejtegetéseket tettek, néhány Görög, és Deák szóknak eredetét a' Zsidóból vezették-ki. p. o. *Terra* deák szónak láttatik lenni, 's Plautus in *Bachidd*. a' terendo, quod terat, vel affli-

gat homines, vezeté-ki; azomban inkább ezen görög szó az eredete: ἔρα = terra; hinc νεκροί = mortui. Ez az ἔρα pedig a' Zsidó γῆ = eretz szóból támadott, ez-is földet jelent. *Pompa* in notis ad Varr. — AVEO (havo) purum putum Hebraicum est; *Ave*, *Havo* a' Penusoknál köszöntő szó, a' mint Plautusnál-is (in poenul.) annyi mint *élly*, vagy, üdvözlégy, most a' Penusok a' helyett ezt mondják Schalem aalech, a' Schalem lecha = békeféség néked. *Jos. Scal.* in fin. Varron. in Correctis Etymologicis Varronianis. — *Capio* Siriai szó; a' kiknél *Cap*, annyi, mint tenyérmarka, (hasonló a' Magyar szó *kapom*, t. i. marokkal.) *Ibid.* *Loqui*, a' λογος szóból eredett: *Modius* a' siriai mad, és madad szóból. *Taurus* ex thor, thaur, sor. Hebr. *Turris* ex Syr. Tur. Id ex Hebr. *tzur*. *Ibid.* Ide lehet tenni a' holo — caustum szózatot: mert noha holo = omnis; de meg-vagyon a' Zsidóban-is. הֵלֵךְ hola = holocaustum. EXODI 20. 24. *Altare de terra facietis mihi, et offeretis super eo holocausta וְהָיָה אֲלֵיךְ אֵלֶיךָ, et pacifica vestra.*

יָ = Ez = capra, Hasonló az αἶξ *Capra*. *Papa*, *Mama*, *Tata*; deákká tétetett idegen szók, *papa* = gyermek-étel = kása, *papare* = edere. *Plaut.* *Cistell.* Quod *papet*, dabitur, *præbebo cibum*. *Mamma* = mater, vel nutrix, anya, vagy dajka. *Persius*: Sat. 3. *papare minutum poscis, & iratus mammæ lallare recusas.* *Tata* = pater,

Martial. l. 1. Mammas atque Tatas habet Afra. &c. — Azonban hogy Várrón végezzem; velöffen meg-külömbözteti Várró a' szókat, és azoknak értelmeket. p. o. in Logistoricis ex Catone: *educit* obfretrix: *educat* nutrix: *instituit* pædagogus: *docet* magister. Idem ex eodem: adminiculavi voluntatem tuam.

VÁNYI SÁNDOR. De Scendrinó. V-dik István Királynak IV-dik Bela K. fiának nagy vitéze. Midőn István K. az ő erejét az Attyáéhoz egyeztetvén, a' Tseh Király ellen (ki Ottókarus volt, ugy tettszik) hadakozna; az ellenség pedig a' Királyt környül-fogná, ditsőségelen hartzolt, az ütöközetben gyalog maradt. Olmütz alatt halálos őt sebbe esett, és keze meg-égett. Midőn azon István Király hadateresztene a' Svekufok-ellen, az ő hadi tárfaival bátran bé-hatott a' Svetziai tábor közé; és mind tulajdon, 's mind tárfaí véreknek ontáfa-közt győzödelmet nyert. Azért jelesen meg-ajándékozott a' Királytól, P. Dissert.

VIRE HENRIK: II-dik Mákszimiliánnak Magyar Ország Királynak Koronázását és a' Magyar Korona' tulajdonit írja-le. Más neve Virrik Henrik. — Britsen meister in Schweitz. Ez volt a' Pofonyi első Koronázás, 1563-ban. Ira pedig arról Német nyelvü versben. Im' egy kis példa a' verseiből. Ich bin Henrik Wire genant. Allen denen gar wohl be-

kant, so ich habe die Britsen geschlagen. Wol sie mir mit danck drum sagen. Jelen volt azon a' Koronázáson *Lifzhi* János-is, és azt le-irá. Meg-vagyon *Belius*-nál. Er-ről illy tudósították ad *F. T. Práy* György Úr: más külömben, mint a' Magyarok emlékezetének tudós írója: *Lifzhi* János Erdélyi Szebenyi zász Selöször Isábellának, azután *Ferdinánd Királynak* Titoknokja, *Oláh Erseknek* testvér huga leányát vévé házas társul, *Lukretziát* tudni-illik, előb' meg-nyervén *Ferdinándtól* a' Nemességet, 1556-ban János nevü fia született: Felesége holta-után az Egyháziakközé állott, 1568-ban *Veszprémi*, 1573-ban *Györi Püspökké* lett. 1577-ben megholt. Ez ira az 1563-dik esztendőbéli koronázásról. *Index Libr. rar. p. 459.*

VERBÖTZI. Egyéb tulajdonit el-hal-gatván, tsak ama' nevezetes *Tripartitu-mát* említtem itten az első *Deák*, Magyar, *Horváth*, Német ki-nyomtatása-miatt. *E-löször Deáku*l nyomtattatott-ki *Auftriai Bétsben Singrénius-által* 1517-ben: másod-szor ismét *Bétsben Singrenius* halála-után 1561-ben; utób' *Kolosvárott* illy titulus-alatt: *Stephani de Verbötz opus tripartitum juris consvetudinarii incltyti regni Hungariæ, voluntate serenissimi Regis Wladislai ex consensu regnicolarum publicæ editum, ac confirmatum anno Domini M. D. XIV. nunc vero impressum Colosvarini in officina Casparis Heltai, 1572. in 4. M.,,*

— Magyarúl ki-adta Landerer Mihály-is; de elébb Heltai, ezen titulus-alatt: „Decretum, az az, Magyar és Erdély Ország-nak törvény Könyve. Claudiopoli, per Casp. Heltai. 1571. in 4. M.“ Horvátul színt azon Könyv Nedelifsában Murakozsi faluban nyomtattatott-ki Hoffhalter Rudolf-által. Németül ezt a' tituluft viseli. „Decretum, oder Tripartitum opus der Landes-rechten und Gewonheiten des hochlöbli-chen Königreichs Hungern. — Der hochberümbten Teutschen Nation zu guetem aus dem Latein ins Teutsch trewlichst vertirt, und gebracht durch Augustinum Wagne-rum Villos Eccl. 1. v. Candidatum, et inclytæ Reip. Pofon. Hung. Cauf. Direct. &c. Viennæ apud Leonardum Formicam 1599. in fol. M. — Verbötzi Tripártitu-mát, a' Magyarok törvény-szerü tudomán-nyát, a' vallásra-való gondjokat Velius Gáspár ditsérvén (apud R. PRAY indic. Libr. rar. p. 425.) így énekel a' többi-közt:

Larga, frequensque Dei gens, et purissi-
ma Cultrix,

Parcere docta piis, perdere prompta
malos.

Si qua in gente diu poteras Astræa mane-
re, hæc

Apta domus, cœlum ni placuisset, erat.

Ezeket azon Könyvében írâ, melly-
nek ez a' homlok irâsa: Nenia Serenissimæ

Dominæ Mariæ reginæ Pannoniorum, de obitu *Serenissimæ Elifabethæ* reginæ Danorum, sororis dulcissimæ. — Ejusdem ad diversos epigrammata. Viennæ per Joan. Singren. 1526. in 4. M. Ezen Purgomáगत 's a' többit *Békényi* Benedeknek a' Palatinus Fő Notáriusának mutattya-bé. Emlegeti Zálkán Erseket, Tomorit, Broderikust, Turzo Eleket, Kalnai Imrét, Lajos Királynak Titoknokját.

VALLIS Angliai hajós vezér. (L. M. Kház Kook utazási-között.) Patagon-felé 1766-ban utnak eredt; haza érkezett 1768-ban. Az ő Delfin nevű hajójában vitt az utra a' többi-között három ezer font *báb-huft*. A' Patagonai leg-nagyob' embereket meg-mérte, és, hogy hat lábbal, 's 7. hüvelykel egyeznek, észre-vette hogy Otaheitében a' Kenyér gyümöltse igen közönségesen termő fának a' gyümöltse: a' neve onnét származott, mert a' gyümöltse Kenyér-helyett szolgál. Az a' gyümölts lisztes bélű; majd mint a' Krumpli, vagy meg-süttetik, és sülve vétetik-bé, mint a' Kenyér; vagy más gyümöltsel, és Kókus téjjel öszve-kevertetik: e' kép' itallra szolgál. Két ilyen fa egy embert egész életében el-tarthat Otaheitében, mellyet fokszor emlegettem, a' többi között ezen szózatok-is találatnak: HURU = haar = haj = capilli. PUPO = Kopf = fej = fő = pupp. abból, *pupos*. TAPUA = die fülle = lábók, = tapodók.

VIZAKNAI Beretzky György, Apafi Fejedelem' idejében. Mestere volt a' többi-között nagy Enyeden *Párispápai*: tanúlt oda ki-is. Hagyott orvos Könyveket, az orvosság' némelly tikkelyit hatos versek-be-is foglalta. p. o.

A' nagy Aortának elsőb' ága, melly ki jö
tölle,

A' szívet abrantsal vagy szépen meg-ko-
ronázza.

Osztán két részekre hasad törsökje az érnek.
Egyik le-fele tart. 's a' t. HOR. nov. mem.

p. 424.

VENTIDIUS. Azok-közé, kik alaton rendből fő méltóságokra emelkedtek, *Ventidius*, igen nevezetes Gelliusnál. Noct. Att. L. 15. c. 4. p. 135. Pitzenumban született tsekély eredetből. Mikor Pompejus Strabo, nagy Pompejusnak atya a' tárfaságos háboruban az Askulum-bélieket meg-alázta, Ventidius az anyyával együtt el-fogott, és ő-is egyéb' foglyok-között, a' nyertes vezér (Imperator) szekere-előtt, kisdéd lévén az annya ölében hordoztatott. Fel-serdülvén, nehezen keresé Kenyerét: öszvér-tartás, és Szekerezés-által éldegelt; a' Tartományokba járó Tiszteknek, marhájjával szolgálván, és szekere-vel. Ezen kereskedésben meg-ismérkedett Tzézárral; 's vele Gállia-ba ment. Azután holott a' reá bizott tisztben serényen
el-járt

el-járt, és továbbá a' városi háborúkat jobbára meg - mutatá friss iparkodását, Tzézárnak nem tsak barátságába jutott, hanem a' leg-főb' rendre - is fel-emelkedett; a' nép vezérévé, és fő birává tétett: akkor Márk Antallal együtt a' Romai tanátstól ellenségnek itéltetett lenni. De végtére nem tsak vizsgálta nyerte méltóságát, hanem fő polgár mesteri nagyságra is kapaszzkodott. Azért tsuf versekkel megszólította a' Romai nép Ventidiust. *Mulos qui fricabat, Consul factus est.* Márk Antal Ventidiust a' napkeleti tartományok vezérévé tette; 's ugyan-is Ventidius a' Párthusokat, kik Siriára rohantak, három ütközettel meg - győzte.

Z.

P. **ZUCHELLI**-nek, Kaputzinus Rendű Szerzetesnek, és Miszszionáriusnak útazása, és fáradtsága *Congóban*, és a' belső Afrikának más helységiben. Lipfiában 1790-ben, Olaszból Németre, és ebből summással Magyarra fordíttatván. Grétzi fiú volt Zuchelli, a' szent igyekezetű Propagandától küldetett a' Miszióra. Meghalladván Genuát, Lisbonát, Brasiliát, Congóba érkezett, és Afrikának egyéb helységibe. Vizsza jövet meg-írta ezen tudósítását. Abban így beszéll:

Minekutánna egynehány hónapot tölttem volna Braziáliában, elé-került a' kívánt alkalmatlanságom, hogy útamat Ethiopiába folytathassam. El-indúltam Septemberben 1698-ban. A' hajónkon tsak hatvan ember vólt, de még-is igen alkalmatlan vólt: mert teli rakták a' kereskedésre rendelt partékával. Elég tengeri halakat láttunk az uton. Veszödtünk a' szelekkel. 25-ben az Ethiopiai tengerbe érkezünk. 18-dik Oktoberben szent Ilona szigetéhez jutánk. 2-dik Novemberben Benkela Országához, és azon nevű városához közel vas-matskát vetettünk.

Benkela Országát Ethiopiában a' Portugallus bírja, jó nagy, de sok a' nagy pusztaság benne. A' feketék, ki-vévén a' kevés várasziakat, bálványozók, és úgy élnek, mint a' vadak. Fő városa Benquela, vagy Benkela, másképp' szent Filep. Vagyon vára, egyéb' házak nyomorúttak. A' húszevű, és hatvan Mulata embereken kívül, a' többi fekete. A' levegő, és a' gyümölcs mérges, és ártalmas. Az Europaiak igen ritkán érik itt el a' hosszú életet. A' kiknek pedig hosszab' az életük, olly soványok, mintha a' koporsóból jöttek volna ki. A' melly hajók Benkelába érkeznek, kevés napokig tartózkodnak ottan; és hogy a' jövevények magokat a' levegő mérgetől meg-tartóztassák, sem a' földön le nem fekszenek, sem az országban szokott étkekkel nem élnek; hanem azzal, a' mel-

lyet magokkal hoztak. Leg-aláb' a' főtelen, és nyers gyümöltstől ójják magokat. A' forró meleg főképpen délkor türhetetlen. A' melly fejer emberek oda hordatnak, azoknak büntetések a' halál helyett erre a' számkivetésre fordított. Életre való minden böven vagy on ezen országban. A' melly szöllő-tök bé-hordattak, husz fontni gerezdeket-is termeszettek. Jó izüek, de egélségtelenek, és a' forró meleg miatt nem bornak valók.

A' melly gyümölt ki-hordatik, idő jártával jóvá válik. A' szarvas marha fok, és óltsó, kimonddhatatlan fok a' hal. A' nép örömeft lakja az erdőt, 's nagy része antropophagus. Ruhatlanok, némelleyek elől hátul egy kevesé takaródzanak: mikor esznek, a' hátulsó foltot veszik elé szájok' kezek' törülésére. Marha-hust nem esznek, hanem fött búzát. Mind itt, mind bellyeb' az országban környül-metélkednek nem tudják pedig annak más okát adni, hanem hogy az nálak régi szokás. —

Itten fő kereskedés a' szolgarabok vétele. (ó fájdalom!) Meg-vétetnek igen óltsón, és Braziliába hordatnak. A' kik illy rabokat el-yadnak, akármí partékát elvesznek érettek; de leg-főképpen Aquavit-égett-bort, és üveg gyöngyöket, mellyekkel örömeft ékesgetik mind a' férfiak, mind az aszszonyok kezeket lábokat. A' mi hajónk három száz Sklávot, avagy szolga-rabot vásárlott-bé, ki férfi, ki

aszszonyi rendü vólt. Köztök egynehány *Giaghi*, avagy ember-evő vala. Minden el-nyíri ugyan a' haját, de a' *Giaghi* egy részét rajta hadja. Ezek-is egyebek-is két első felső fogokat ki-irtyák, az artzájokon pedig három vágást tesznek; hogy szembeknek láttassanak lenni. Fájt a' szivem, midön látnám, hogy a' nyakokba vetett lántzokon hurtzoltattak a' gallyába. Még-is jó kedvűeknek láttattak lenni, 's énekeltek. Az ember-árulás meg-vagyon Benkelán kívül Angolában, Congó, Cassange, Ginga, Matamba tartományiban. A' feketék egymást el-adják: az atyák a' gyermekeiket, a' testvérek húgaikat, nényei-
ket, az Atyafiak, barátok; egyik a' másikat, és igen óltsón. p. o. egynehány palatzk pálinkáért, egy kis dohányért: 's több a' féle aprotékért. Az eledel, melly ezen szolgálóknak nyújtott naponként a' hajóban, reggel egy tál főt búza lévből és egy ital vizből állott, estödön pedig egy marok mandioka lisztből; vagy egy darab száraz halból. Illy tsekély tartás mellett örökké tréfálódtak, 's nevetkeztek. Emberséget-is tapasztaltam benne. Egy kis flinta-golyóbis nagyságához hasonló konfekt darabot vettem egynek közülök; az azt egynehány darabotskákra osztotta a' fogai közt; 's egyet meg-tartván maga számára; a' többit a' mellette, 's körülötte ülök közé osztá. Éjjel a' férfiak az aszszonyoktól el-választattak. Nyóltz Ele-

fánt fog vettetett a' hajónkba. Elefánt igen fok vagyon Ethiópiában, 's elztendönként ezer fog-is ki-hordatik Portugall, Spanyol, Frantzia, és Anglia országiba.

Benkelában tartott négy napi mulatásunk után, tovább' hajóztunk; 's 1698-ban 9-dik Novemberben *Loandába* jutánk. Loandában, és Angola országában-való tartózkodásunkat a' mi illeti, Loandába való érkezésemkor által-adtam Menez Lajosnak a' Gubernátornak tudniillik a' feleségétől Portugalliából küldetett levél tsumót. Itten tartózkodó minden Miszsiónáriusok nékem azt a' tanátsot adták, hogy eléb' ki ne mennek a' városból a' Miszsiókra, mig a' levegőhöz nem szokom; a' Prefektusom-is; az Elöl-járom szint arra birt. Hitvány házú Loanda városa, alig ha négy ezer a' lakosa, a' fejer emberek közül, de töb' ott ezeknél a' fekete. Ezeknek a' számok majd negyven ezerre mondatik. Jobbára szolgálók; és az ő Urok házaikra osztattak. A' Mulaták száma azon fellül hat ezer. Az ég hajtása meleg: ritkán esik az eső; a' mikor esik, nyavalyát okoz jobbára. A' szomszéd szigetből hordatik a' víz; de azt-is ápolgatni, szürni, 's vigyázva kell tartani, hogy ne ártson. A' szigetben vár-is vagyon, valamint a' város egyik részén vártás tartalék. Be-üt a' Tigris a' városba. Sok mind az, mind az Oroslány, számtalan az Elefánt; de az embert, ha békét hagy, nem bántják. A'

pusztákból a' feketék fok Elefánt fogakat hordanak, és tsekély aron el-adják. Egyszer száz ötven szolga rabot szemléltem, kik a' Gubernátorhoz valának tartozandók. Ezeknek vállaik rakva vóltak Elefánt fogakkal, a' partra 's a' hajóra hordák.

Sok kárt okoznak a' Krokodilok, és a' vizi lovak. Egyéb állatok közt vagynak *Zibet-matskák*, mellyek a' hasok alatt egy kis *Alkaliás*, avagy *Zibetes* erzfényt viselnek. A' fő rendüek ilyen matskákat ott-hon zárva tartanak, 's minden héten kétszer ki-vezzik az erzfénykéjékből kalánatskával a' Zibetet. Külömbféle a' majom. A' himlő veszedelmes. A' kik színessében élnek, hálóban hordoztattyák magokat. Az ilyenek fejek felett a' Niger = fekete rabok árnyék - vetőt tartanak. A' gyalog embernek - is ez a' szokása, kenyér, bor, olaj, ökör, juh, disznó elég vagyon, leg-töb' a' hal. Zöldség a' szárazság miatt nem terem; másunnét hozatik a' vizek tájáról; az arra való mag pedig Luzitániából Brafiliai minden növény által plántáltatott Angolába. Ananás, narants, tzitron bévséges. Benkelában Só készíttetik, 's az egész Ethiopiai partra el-hordatik. De a' Feketék igen vékonyan élnek vele; mert jobbára sótalant esznek. Az ide való étkek jó izüek, de nem olly táplálók, mint Európában (Hasonló mondást olvasunk P. Hallerstein Leveleiben, a' MKházban) (Beszéli az ér-

vágás' nagy keleteiről.) A' Feketék ismernek sokféle orvosló füveket, és tisztító szereket; de mi Miszsiónáriusok azokkal soha sem élünk; hanem Európából teszszük szerét az orvofságnak.

A' ki ebben a' forró Országban orvoflással él, az nap a' külső levegőre ki nem megy; mert igen rossz' a' ki-menetel következése. A' Kalastromunk kőből vagy on építve, és egy kis Olasz Kaputzinus Kalastromtól nem igen különbözik. A' város közepén áll, dombon, úgy, hogy a' szellő által-járhassa. A' mi hospitziumink, szállásink a' pusztaiban ehez nem hasonlók. Alacsonyok, földből; 's pálma ágokból, a' fedő levelekből állanak. Hasonlóbbak a' gunyhóhoz, hogy sem Szerzetes házhoz. A' Templom ajtajához sokan innepnapon hálóokban, árnyékvető alatt, vitetnek. Az ajtó előtt a' Feketék, néha *Marimba* nevű musika szerzőamat vernek. Fél abrants-alá huszon-négy kisséb' kisséb' palatzkot akasztanak, bőrrel bé vagy on vonyva mindenik. A' palatzkok fával veretnek. Mikor a' Feketék ezt a' *Marimbát* verik, rendessen, és valamelly nótára, az hang nem rendetlen. A' Feketék az alatt néha tántzolnak - is.

Az Angola, Congó, és Ginga Országok már régen Keresztyénekké lettek; de az életek hasonlóbb' a' pogányokéhoz, mint sem a' Keresztyénekéhez. Kevés az Evangeliumi Hirdető: néha tiz esztendő alatt

se látnak Papot az ő Banzokban, és Libát-
 tyaikban. (Ezek a' nevei a' városoknak,
 és faluknak.) Ha a' pufztákban a' Miszszio-
 nárius öszve hivattya-is őket, elé jövé,
 hamar el-takarodnak. A' Miszszionárius-
 nak-is fietni kell, hogy az eső ott ne érje.
 Oktoberben kezdődik, 's húlt November-
 ben, Decemberben; de igen vékonyan.
 Januárius, Februárius száraz. Mártzius-
 ban, Aprilisben nagy esők járnak. Ezen
 hat hónapok esztendőt által leg-melegeb-
 bek. A' többiben jobbára soha fintsen eső,
 ki-vévén némelly helyeket. Az egy fele-
 léghez szoktatni a' feketéket leg-bajossal.
 — Sok a' babonáskodo, és boszorkányko-
 dó. 's a' t. A' gyerek-ágyat *Cassanga* or-
 szágában nem az aszszony, hanem a' férjfi
 heveri-ki. — Congó országa tsak magá-
 nyosan-is Frántzia országnál nem igen kif-
 seb'. Sok az apró tartomány, úgymint
 Sundi, Pámba, 's a' t. ki-állhatott ezekből
 a' táborba nyilassan négyfzer száz ezer em-
 ber; már ez a' szám igen ki-száradt, 's
 úgy tetszik, a' rab-szolga adással, vevéssel.
 Itt nekünk Kaputzinusoknak nyóltz Missió-
 ink vagynak. A' Feketéket lassanként na-
 gyob' tisztetségre tanítottuk. Gunyhóikban
 nem igen laknak, örömeft melegszenek a'
 tűznél, a' forró nap alatt-is. A' pufzta föld'
 hátán ülnek, esznek, alusznak. Kevés a'
 házi eszközök, tsak egy napra való ele-
 delre tesznek szert: meg-elégedők, vidá-
 mok; de disznózkodók. Valahányszor új

Gubernátor érkezik, minden harmadik esztendőben tudni-illik: a' körül belől lévő Ethiopiai Királykák hozzá küldött követ-séggel tisztelik. Eppen mikor Loándában voltam, a' Calsáingei országnak követe jöve-elé. Előtte muzsikálva járútlak, dob-bal, elefántfogú trombitával, marimbával a' Feketék: tántzoltak, 's a' Követ' ditséretét énekelték. Ezeket követte osztán maga a' Követ: egy kis süveg vólt a' fején, páltza a' kezében, mintegy negyven nyilas ember körülötte. Tántzolt ez-is egyebekkel együtt. A' Gubernátor öket egy szép terebélyes árnyék-vető alatt ülven, fogadta. A' Követ előtte a' farkára ült, háromszor a' kezeit a' melljére kereszt-módra veregeté: 's el-beszéllé tolmáts által követsége szándékát: öszve veré kezeit, bé-nyújtá az ajándékot; avagy a' tizenkét szolga-rabot. A' Gubernátor viszontag mindenféle Európai partékát adott néki. Ezzel a' Követ örvendezve viszsa-járult az ő országába.

Ki-állván az Országos betegséget, a' Prefektustól a' *Sogno* nevü Miszszióra igazítottam. Az Loándától mintegy négy száz mértföldnyire esik. Tengeren hamaráb' 's Könnyebben érjük. Nyoltz nap múlva a' *Pádrone* nevü hegyfokhoz hajóztunk. Ot az Afrikának fő rendü nagy vize *Zaire* harmintz mértföldnyi szélelségü torokkal ereszkedik a' tengerbe. Azon torokban a' Sognói Fejedelem hajót küldött

előnkbe, hogy bellyeb' evezhettünk. Maga-is előnkbe jött ofztán egy oda-való Miszfziónáriusfal, és *Pinda* nevü helységig vezetett, ott környül vétettünk fok temérdek néptől. Hálókba szálván, *Sognóig* folytattuk utunkat. Sok fekete jött előnkbe mindenütt, hogy tölünk áldást vegyen. Azok-közt valának Tolmátsink-is, kiknek *Templomi-Mester* nevet adtunk. Ezek jobbára a' Fejedelem attyafiai; de nem szabad nekik magokat hálókban hordoztatni; gyalog kell járniok. Pindában 's Sognóban musika-közt mintegy hat ezer emberektől fogadtattunk; némellyek puskákból mint-ha *Sálvét* lövöldöztek. A' puskákat az Anglusoktól, és Hollándusoktól vásárolták. De nem tudtak velek bánni, féltek, el-hullasztották; hanem a' durrogásán örültek. *Sognóba* érkeztünk; 's hat Zászló alatt azonnal protzesszió-módra Sz. Antal Templomába járultunk. A' Fejedelem szép elmével birt, 's a' Miszfziónáriusfinktól valami keveset fel-kapott a' Portugálliai nyelvből. Noha pedig már uralkodott, mint egyebeknek Fejedelmek, még-is az ő eléb-benyi hivatallyában, mint Templomi-mester, el-járt: hazája nyelvén pedig el-beszéllette a' nép-előtt a' Miszfziónáriusok' taníttását. Ha panasz jött reá, meg-dorgáltuk, 's azt alázatossan fogadta. Ruházattyára nézve egyebektől nem különbözik; hanem ha a' Templomba, vagy a' Miszfziói szállásra járul, fekete palástot

akaszt mezételen vállára, de mikor Fejedelmi pompát mutat, mind palástya vágyon, mind palma levelekből készített süvege; vágyon koráll gyöngyökből, gyöngy házakból, üvegekből 's töb' a' féliből álló fok függője, mellyek a' nyakáról térdig lógnak, 's tiz fontot-is ütnek: a' paputtsai mezét lábain Karmazsin pirosak, és arannyal varrottak vagy-is arany-és péremüek. Azokat az Anglusoktól nyeré. Senki az alatta-valói-közül vele beszélleni nem merészlett; hanem ha meg-látagatták, térdre estek, farkokra ültek, kezeket öszve-kúltsólták. Ha valakinek ajándékot ád, vagy a' meg-érdemlett büntetést megbotsáttya, az ilyen ember térdre esvén, farkon ülven, háromszor fövenyet hint tulajdon fejére, vállaira szeme-főlé. A' Sognói Tartomány nagy és igen népes, a' mint a' meg-kerefszteltek számából sajdítani lehet. Itten se vár, se város nintsen, a' pusztákat, és erdőket lakják az emberek. Az-előtt a' Fejedelem három száz ezer embert ki-vihetett a' háboruba. A' háborukor ki-vévén az aszfszonyt, gyermeket, öreget, a' többi mind Katona. Noha pedig az emberek száma egynehány esztendőtől-fogva meg-ritkúlt; bizonyosá tett még-is engem a' Fejedelem, hogy huszon négy óra-alatt csak *Sogno* tájáról ötven ezer fegyveres embert öszve gyűjthet. Annak ez a' módja. A' szájokhoz kürt módra egyengetik tenyereket, rikoltanak se-

regelsen; az ordítás el-terjed, fegyvert fog minden ember, és a' ki-rendelt helyre gyülekezik. Az ütközet-után hamar szanaszét szaladnak az erdökre, de ismét új erővel tamadnak az ellenségre. E' kép' hamar el-végződik a' háboru; alig nyertik-el egy tenyéryi föld; ha tsak a' Fejedelem el-nem esik. Mert, holott se vár, se város nints, meg nem száll az ellenség. A' mi gúnyhókat fel-gyújt, hamar ismét helyre állítanak. Az egész nyereség a' rab fogás. A' foglyokat a' jövő menő hajók-ra el-adják. Ha az ellenség ember-evökből áll; a' foglyokat meg-sütik, meg-eszik, kö nintsen; pálma ágakból, 's levelekből készítettnek az házok. A' Miszfiziónáriuszállás rendeseb'; tsak az, hogy ott-is minden tzella (szoba) más más, noha rendeseb' gunyhó. A' Templom nagyob' tekintetű, 's hat ezer embert magába foglalhat. A' leg-tehetöb' Nigerek, söt még a' Fejedelmek-is ritkán észnek föttet. De ha vagy egy juhót, vagy egy disznót levágnak, addig el-nem állanak az evéstől, míg mind fel nem falták. Közönségesen zöldséggel, veteményyel, és gyümöltsel élnek, se kalanok, se villájok: ha az újjok szennyes, testekhez, hajokhoz törülik. A' Fejedelem minden héten egyszer ad a' helység fő emberinek ebédet, mindenek láttára; veteményből, husból. A' Fejedelem a' földön ül vendégivel együtt, 's velek egy azon edényből. Mi arra vittük, hogy

ezután egy kis padon ülve, 's tzin-tálból egyék. A' Fejedelemné különösen fa-tálból eszik. Már elől-hátul egy kitsinnyé bé-födözik az emberek magokat. A' főb' személlyek pálma-fonalakból készített hálokat viselnek hátokon, mellyeken: béka-teknyő szolgál a' pénz-helyett. De a' *Libongo* ennél fellyeb'-való. Az pálmalevelekből szövött, és egy kezkenő-nagyságu posztó. Jobbára mikor Keresztelünk, illy kezkenő adatik. Sok ezer vagyon a' féle a' szállásunkon, azokon veszszük az életre-valót. Azon Feketék itt az Urak, 's mint a' féle nemefek, kiknek szolgál rabjaik vannak. Még a' Fejedelem sem irtózik a' kézi munkától, háza építésétől, vetéstől, ültetéstől. A' falusi Elöl-járók a' Fejedelemtől függenek. Ez azokat fel-is, teheti, sok az olyan fő ember a' sok helység száma szerént. *Mam Mani* a' nevek. Négy azok közt leg-fellyeb'-való. Ezek választják a' Fejedelmet; de ez csak titulus: mert a' Fejedelem-után az következik, a' ki hatalmasab'. A' *Sognóhoz* tartozandó *Chiora* nevü Tartományban készítettnek a' festett Libongók; mellyek szokás-szerént *Congói* kezkenőknek hivatgatnak. Ezek nem szolgálnak pénz-gyanánt. A' Miszsiónáriusok azokból szönyegetek, vánkofokat készítenek, szépek, erősek. Arábiai bársonyhoz hasonlítottanak; a' kereskedő hajósok szeretik fel-szedni mint ritkaságokat. Az erdei vadat, ma-

darat a' Feketék nem szeretik, hanem az egereket vadászzák; 's azokat szőrösen, sülve ezik; a' sáska-is nyalánkságok. Látván ezektől- való irtózásunkat, mondják; nem tudjuk, mi a' jó. A' Keresztyén Hit bé- vezetése - előtt a' Fejedelem neve volt, *Mani*, az az, fő Fej; most Király; a' Máni név a' város fő Tisztjé. Sok-féle a' fü és fa; volna arany-is; de nem üzik; félyén, hogy az Európaiak azért őket hazájokból ki ne kergessék. A' vanak nagy hasznát veszik, 's azt a' *Maniát Endári* bányából hordják. Mérges füvel tudnak más életének ártani. Igen babonáskodók. — Vannak a' gyilkosok', és az úton meg-támadók' számára nagy büntetések szabva. A' fel-akasztást, a' Fejedelem-után- való leg-első szemelly vízsi-végbe. 'S ez betsületnek tartatik lenni. Midőn a' bünös korbáttsal büntettetik-meg, a' Fejedelem áll-elé leg-előszőr-is a' büntetésre; egynehány vágás-után más fő rendüek váltyák-fel; 's az ütéseket addig folytatták, a' meddig ki - van szabva a' szám. A' bünös szégyenbe azzal nem esik. De még a' fájdalamnak sem adja nagy különös jelét, sok Sognóban, Congó belsőbb-részeiben, Angolában, Gingában, a' bálványkép. Egy helyen a' lakosok, *Káendában*, Angola határán, ketskebakot imádtak; vén volt, 's a' pusztaban kötve két fa között legeltetett. Gondolák, hogy ördög lakik benne; a' föld

első terméseit néki adák: a' nagyob' dolgok-előtt oda folyamodtak. Egy Miszfió-nárius reájok ütött éppen a' bálványozás-kor; 's midőn a' bottyát rájuk emelte, mind el-szaladtak; a' Páter a' Miszfió szál-lására vitte a' bakot, és ott le-ölette. Meg-tudván a' feketék a' lett dolgot, minnyá-jon hozzá futottak, lábaihoz borúlván, 's tsak hogy engedjen meg a' baknak, két szolga rabot ígértek néki. De minthogy meg nem halgattattak, le-ütött fejekkel el-takarodtak. A' nép *Gibongóban* egy kö-golyóbist tisztelt bálvány gyanánt, (sok tsunya szokás emlegettetik egyvégbe. Az Erdei emberekről-is szó vagyon, 's a' t.)

El-jött az ideje, hogy én is ki-járul-lyak a' Miszfióra. El-mentem *Lobotta*-felé *Sognótól* kilentz napi járásnyira, *Bamba* Tartományába. Társaim ötven feke-ték voltak: hol posványok, hol sűrű fe-téses erdők-közt utaztunk. Sok volt a' vad, 's vigyázni kellett ellenek a' *Nigerimnek*. Elöttem, 's utánam puskával járultak a' veszedelmesb' helyeken. Hellyel közzel falutskák, ki-mivelt földek láttattak. A' falukból seregessen jöttek elé az emberek. Sok fűvet láttam, a' mieinkhez nem ha-sonlót: néha egész füge-fa erdőkben utaz-tunk. Egynehány nap múlva el-értük a' tenger partyát: *Lucullo* vizén által-költöz-tünk, 's meg-háltunk a' nyomorúlt guny-hóban. A' fekete embereim a' puszta ég alatt heverésztek; 's tüzet sok helyen gyűj-

tottak a' vadak' el-ijesztésére. Ha az úton az emberim idegen feketét találtak - elé, arra kényszerítették, hogy segíttse hordoztatásomat a' hállóban, egy pár órányira. Rosz a' viz, a' föld a' termékenységre *Funtától* fogva igen jó. Utazásomnak nyoltzadik napján *Embris* vizének szigetéhez érkeztem; ott a' Királyné hajót küldött előmbé, 's igen jól fogadott. Kilentzven esztendő volt, 's majd az ábrázattyát-is el-vezette. Vólt elé-ruhája, páltzához támaszkodva járt. Azután *Libotóba* mentem, a' Fejedelem betsületesen fogadott. Itt midőn a' Fejedelem ki-járúl, egy fő ember ló farkkal előtte a' bogarak ellen legyen; mások elefánt farkokkal legyenek. Holott pedig Congóban nintsen ló, a' lófarkot a' jövevény hajókból vásárollyák-bé nagy áron. El-vegezvén *Miszziómat* visszautaztam *Sognóba*. Magam se gondoltam, hogy az utazásom olly terhes legyen. Öszveségesen majd nyóltz száz mértföldet haladtam - meg. Az egész útam a' hállóban folytattam, 's néha napjában harmincz, negyven mértföldön-is által eszem: mert a' hordozó feketék, ha változtattak, a' vállokra vett hallóval olly sebessen nyargalnak, mint a' ló. Az utazás alatt nints nagyobb' baja a' feketének, mintha nem dohányozhatik. (Más egy *Miszziói* járását is említi) A' Portugalliai Király az alsó *Ethiopiában* három országgal bir. A' nevek: *Angola*, *Benkela*, *Dellepietre* = *Sóos*. A' Portugalliai

Portugalliai ültetmény, vagy Lakhely ezekben hét: leg-látványosab' *Loánda* Angolának fő városa; 's ugyan-is a' Loándai Gubernátor a' fő hatalmu mind ezen országokban, 's ő parantsol a' katonáknak - is. Ez a' Gubernátorság igen jövedelmes: holott *Menez Lajos Cæsar Úr* három esztendeig folytatott vezérsége alatt másfél millió *Crusádot* vitt haza az országból. Ezt a' rakás kintset, mondják, egyedül a' szolga-rabokkal, és az elefánt fogokkal való kereskedéssel nyeré.

Ezek a' Congói, Pinda, Sogno, vagy Sono, és Zaires táji Feketék, kiket *Mafféjus* Ethiopsoknak nevez, hamar 1410.-dik, = ezer négy száz tizedik esztendő után tértek a' Keresztyén hitre. Arról a' megtérésről *Mafféjus* az ő első könyvében így ír: II-dik János Lusitániai Király, a' Keresztyén Hitnek terjesztésére vágyódó kívánságtól indítatván, Kánus Jánost még tovább' küldé. *Kánus* Ethiopiában a' *Zaires* vize torkánál bellyeb' ereszkedett. Hordott magával kereszttel, és Lusitániai tzi-merrel ékeskedő egynehány oszlopot. Azokból egyet a' toroknál fel-állított. A' *Congi* Ethiops országot fel találá, 's a' népével barátkozott. El-terjedett osztán a' Lusitániai járásnak alkalmatosságával Congó országában a' Keresztyén Hit. A' parti Congóiak Királya a' keresztségekben *Emá-nuel* nevet vett-fel. — Meg-tért a' belsőb' Congói avagy az *Ambassai* Király-is, *Sosá-*

nak Lusitániai Követnek hozzá érkezésével. Midőn *Sosa* a' Lusitánusokkal oda ért, fel-ült a' Congói Király magas póltzra, avagy elefánt tsontból készített székre: gomolya módú süvege pálma levelekből állott; de gyönyörű gyenge munkával vala el-készítve; hafig mezítelen vólt, atól-fogva bársony ruhát viselt: bal karát fele arany karperecz ékesitté: lofark függött a' válláról. Ez egyedül a' Királyok jussa. El-hagyta a' bálványokat, kereszttyénné lett. A' kereszttségben János nevet vett-fel, a' Királyné Eleonorának hivatta magát: nagyobbik fia *Alfonzusnak* neveztetett, (a' kisebbik meg nem akart térni; ennek a' neve *Pans* volt.) Meg-kereszteltettek egyebek-is: Templom építettett a' szent Kereszt tiszteletére, 's ugyan keresztet hordoztatván maga előtt János Király azonnal meg-győzte az országa belséjében ellene fel-támadott hitetlen népét. — Papokat hagyván *Sosa* a' meg-tért népnél, maga haza hajózott Lusitániába. A' Papoknak egynehánya az idegen levegőt, 's a' szörnyű meleget nem tűrhethén, ki-halt; egynehánya pedig fokot szenvedett. A' Király pedig kereszttyén vallás sanyarúságát meg-unván, ágyassait viszfza ereszté, rózszaftagra vetemedett új egyéb kereszttyénekkal együtt. Az ifjabbik fia *Pans* dúlt, fült a' jó kereszttyének ellen; főképpen holott a' bátyja, *Alfonsus* fej-vesztés alatt meg-tiltott mindenütt minden bál-

vány képet. Meg-halt a' Király, Páns a' bátyját ki-akarátolni a' királyi székhez való julsából: ütközetre kelt a' dolog; de noha Alfons védelmező tárfainak száma csak harmincz hat emberből állott, még-is *Isten JÉSUST*, és szent Jakabot kiáltván, néki ment ötsz táborának, valamennyit mind meg-szalasztotta, 's az erdökre szel-lyesztette. Futván Páns, bizonyos vadfogásra ki-tett keleptzébe botlott, 's onnét ki nem szabadúlhatván, véreessen ki-húzatott a' bátyja emberitől; de meg-általkodván, a' tömlöztben el-éré életének végét. Páns *Vezére* gondolván, hogy halál éri, a' keresztyénségre kívánt eresztetni.

„ Nem, hogy a' haláltól félek, úgymond,
 „ hanem mert ismérem már az Igazságot.
 „ Láttunk Alfonsz Király körül kerestt tzi-
 „ merü embereket, kik rettenetes tekén-
 „ tettel el-ijesztettek bennünket, 's azok
 „ voltak szaladásunknak okai.“ Élete meg-
 tartatott; hanem a' Templom seprésére,
 és a' keresttelő viz hordásra íteltetett. *Alfonsz* Király ötven esztendeig uralkodván, gyarapíttá az Anyaszentegyházat. Továbbá-is igyekezett az Ethiops népnél az Evangyéliom hirdetésére a' Lusitániai Király. 1549 esztendő táján (így folytattya Mafféjus az ő 15-dik Könyvében a' Congói tudósíttást. Az *Alfonfus* után következett *Jakab*, noha keresztyén Király az előtte valónak nyomdokitól megszfire el-távozott. A' nép követvén a' rosz példát, ha-

sonló feslettségre vetemedett. Az Europai világiak, és Papok-is büntetést érdemlettek az ő hivatalyokra nézve. „Nec multum erat in Europæis vel infitoribus, vel etiam sacrorum ministris auxilii, quippe tantum aberant a' miseris Æthiopicibus verbo, aut exemplo juvandis, ut ipsi potius constringendi vinculis, maloque ad officium cogendi viderentur.“

Meg-tudván ezen állapotot III-dik János, Lusitániai Király, a' JÉBUS Társaságának Konimbrikai nevelő házokból négy személyt nyert-ki a' Feketék segítségére. Ribérus Kristófot, Diázi Jakábot, Soveráli Didákot, Vaséus Györgyöt, ki előljáró volt. Ezek Congóba érkeztek, 's nevezet szerént *Pindába* Eleibek járult a' Király, és *fa-ló* hátokon a' maga udvarába hozatta őket. A' *fa-ló* abban áll: egy nyóltz lábni hoszszú dorongra ökör-bőrből készítettett nyereg helyezettetik. Arra ül az utazó, elől hátul vállra veszi két tsatlós, és ha hoszszab' az út, változtatják egyebek őket. Illy *fa* lovon az említett atyák a' Congói Király udvarhelyére érkeztek. Eleibek járult a' Fejedelem magzattal, 's a' városi emberivel, a' Lusitániai Király tisztelete kedvéért, szállásokra, az az, levelekkel fődött gunyhókra, a' mint az ország szokása magával hozta, osztattak a' jövevények. Soverál Iskolát állított: hat száz gyermeket tanított olvasásra, és a' keresztyén hivatalra.

A' többi szerzetes atyák a' fő embereknek, és a' népnek élete jobbítására tartattak tellyességgel; azután a' pogányok előtt hirdették az Evangéliomot, 's nem-is haszontalanúl: mert öt hónap alatt *Ribérus* ezer hét száz Ethiops = feketét jól megtanított, és Krístus Urunkhoz kaptsolt: *Diázius* négy százat: *Vaséus* három százat: színt ezen *Vaséus* minden útra való nélkül, tsak egy tolmátsot vévén magával, ki-ment a' szomszéd falukra, 's két ezer hét száz embert keresztelt-meg; azon Templomokon kívül pedig, mellyek *Alfonfus* jó-akarattyából építettek a' városban, nem meszse hármat állított; egyet az *Idvezítő*, egyet a' segítő *Boldog Afzszony*, és egyet *Keresztelő szent János* neve alatt. Az atyák osztán a' fok betegeskedés után ki haza, ki orvoslásra fordult. A' Király-is megváltozott a' szándékában, ágyasi kedvekért. — Ezeket a' ki olvassa, könnyebben érti *P. Zuchelli* tudósíttását.

ZSIDÓK. *Mendelson* Mojses az ő utóbbi Iráfiban ki-valotta, 's ki-nyilatkoztatta magát, hogy ő igaz valóságos tisztelője az ó Testamentomi Könyveknek. (Critic. Augusti, p. 358.) A' közelebbi Irók a' mostanyi Zsidók számát megfontolván, mennyi vagon Afrikában, Ásiában, Európának szélén, hoszszan 12. millióra teszik. A' fok üldöztetés, a' Hazájok tellyes elvesztése, nem fogyasztotta-ki őket. Ez a' Zsidók nagy fokasága nem eredett tsupa tör-

ténetből: ez az Ur Istennek tanáttsa, és szándéka, melly a' hitetlenség-ellen har-
tzol. Ez a' nagy nemzet, melly egyéb
nemzetségektől különösen él el-szakaszt-
va, noha köztök el-széllyedett, melly a'
szent könyveket, melly az emberi nemzet
üdvösségére tzélozó ígéretek foglallya
magában, szüntelen meg-örzi, minden hi-
veket erősíthet, 's minden hitetleneket a'
Keresztyénségre idézhet: Hogy a' Zsidók
a' Krisztushoz, fognak térni, ki vagyon
végezve a' szent Írásban Dánielnél. c. 12.
Szent Pál Apostolnál ad Rom. 11. 12. 'S
ki tudja, nem szinte akkor-e, midőn ó fáj-
dalom el-hagyván sok Keresztyén az Egy-
házat, azoknak a' bétérésre mintegy he-
lyet hágy. Légyen Isten akarattya. Mi
az Isten szent végezését meg nem előzzük,
hanem róla alázatosan gondolkodunk, 's
a' tévelygők meg-téréseért imádkozunk.

I. TOLDALÉK. (M. Hirm. 17. Mártz.
1795.) MERRIER, és FRERON, a' Nem-
zeti Gyűlésnek tudós tagjai, fundamento-
mos hathatósággal emlékeztek az ő újsága-
ikban, az Isteni tiszteletnek törvényes sza-
badságáról. MERCIER így irt: — Jól
tudjuk, hogy Isteni minden tiszteletet ki-
válnának némellyek el-törlni; vagy-is
inkáb', valamint a' hit felőlök futtogni kez-
di, — egy, három-szinü vallást akarnak
fel-állítani önnön hasznokra; de, a' ki a'
szabadságnak szives baráttya, fontollya-
meg csak jól egykevesé az Embereknek

szükségeiket, 's meg-gyökerezett szokás-
 faikat: iszonyodással fog telni azon kör-
 nyülállásoknak képzelésére, a' mellyek-
 közé buktatna minket az *Isteni tiszteletek-
 nek kéméletlen üldözése*. — Az ölö-helyen
 tartotta *Robertspierre*, az Istenről-való ta-
 nítottáit; valamint szintén az Igazgatásról-
 valókat-is. Az ISTEN nevet, ezt a' nagy
 tiszteletü nevet, mellyet a' leg-együgyüeb'
 ember-is értett, de egyszersmind a' leg-
 főb' Orátor-is helyesen vett szájára, 's pen-
 nájára, egy akadémiai körül-irással tse-
 rélte-fel, nevezvén az Istent Fő valóságnak.
 Ekkor mondotta egy valaki: most már
 nints többé *Isten*; hanem *Fő valóság*. Ez
 nem volt Isten-tagadó; hanem tsak azért
 szólott így, mivel azt hitte, hogy vala-
 mint *Páris* utzáinak, és Szakaszainak;
 úgy az Istenségnek-is új név adattatott. —
 Mi dolog volna az; szabaddá hagyni a'
politika ostobáskodást az első klubban? 's
 meg nem akarni engedni, hogy azok,
 a' kik imádni akarják együtt az Istenséget,
 's sziveikbe nyomni azon vallásnak paran-
 tsolatit, melly ezt mondja: ember-ölő ne
 légy, se tulajdon képpen-való tseleked-
 teddel, se meg-egyeződéseddel, öfzve-gyül-
 hetsenek egy helyre, a' hol táplállyák
 lelkeiket azzal a' régi, és Felséges erköl-
 tsi tudománnyal melly való, hogy egy ál-
 tallyában különböz a' Rettegők', a' Nero
 követőji' és a' vérfzőpók' Morálljától; de
 a' melly vajmi sok vétkeket visszta-tartóz-

tatott volna ; ha halgatták volna ; annak tanításait a' mi új Fő Papjaink. — Nem kell gondolni, hogy fundamentomostul fel-forgattatott a' mi Atyáinknak vallása még az által ; hogy a' nép-által tiszteletben tartatott tárgyak meg-tapodtattak. Sőt inkább' még jobban lehet már most a' Keresztyén vallás szépségét látni, *Robertspiernek*, *Marátnak*, 's az ezekhez hasonlókknak tudományok-után. Minnyájunknak volt szükségünk reá valóban, hogy annyi rettegések, és öldöklések-után, szóllyon nekünk valaki a' Béke-ség Istene nevében,

FRÉRON pedig így irt, „ Viszsa adatott tehát nekünk az Isteni tiszteletek szabadsága ; ez az édes szabadság ; mellytől olly fok ideig valánk meg-fosztva ; 's a' melly-után minden érzékeny Lelkek esdeklettek. Engedelmetek vagyon már most, Istent-szerető szivek ! hogy közönséges teremóniával adhattyátok meg annak a' tiszteletet, a' kihez fel-sóhajtoztatok ; midőn nem egyébbel, hanem tsupán gondolatitok temjénnyével áldozhattatok Néki. — Emelkedjete fel romlásitokból oltárok, mellyeknél minden Tartományokbéli, és minden vallásu emberekért könyörge *Fenelon* (hogy meg-térjenek) nints többé *Haman*. — *Ester* társai fogjatok minden tartózkodás nélkül könyörgéstekekhez, énekléstekekhez. Arra kérjétek első buzgósággal az Istent : hogy oltalmazza-meg a' Frantzia

közönséges tárfaságot örökre az olyan szörnyüségektől, mint a' millyeneknek tár; gyúl ki-va téve: oltalmazza-meg a' vérengző, és ragadozó emberektől, a' *Colloktól*, *Billaudoktól*, és *Barrérektől*. — Ujjúllyatok betsületes érzékenységek, mellyek igen sok ideig finlődtetek a' bilintsekben. Nem félhet már többé az Atya válásbéli tzeremoniák-által meg-szentelni magzatinak születését (mond-ki: Szabad már a' Sz. Keresztelés) 's örömmel szemlélheti illy szent kezdetü szereztsés nevelkedésétezeknek. Ugyan az említett vallásnak tzeremóniáival ki-késérheti a' Fiu-is meg-holt attyát a' temetőbe; meg-hidegedett tetemei-eránt-is annak mulathattya tiszteletét, 's imádkozhat annak, sírja-felett. Ezen betses gyakorlásoktól lett erőszakos meg-fosztatás oh! mennyi fájdalmakat okozott! hány familiák tartották szerentsétlenség gyanánt egy olly magzatinak születését, mellyet ők a' Templomban nem ajálhattak-bé Isten áldásába. Hány jó házasfágok gátoltattak-meg az oltárnak nem léte által, a' mellynél lehetett volna lenni a' házasfági hitet. Hány haldaklók-nak sorsát nehezítette az, 's tette fájdalmasá szer-felett, hogy a' vallás vigasztalásai, 's biztatásai nélkül kellett ki-múlni nekik a' világból. — Fanatismusról beszélletek ti esztelen Filozófusok! de magatok vagytok a' fanatikusok! Ti hordoztátok - az útszákon, pompás tzeremoniá-

val a' teátrumi jádzó aszszony személlyeket, 's mindenekkel térdet akartatok hajtani ezen új iftenségeknek. Ti gyalázattal illettétek, 's ki-rablottátok dühöffen minden vallásoknak oltárjaikat! Ti kivettétek firjaikból a' hóltakat, 's széllyel szórtátok atyáitoknak hideg tetemeiket, halálos büntetés alatt akartátok ti Isten módra tiszteltetni a' ti eszeteket! embereket áldoztatok ti a' bálványoknak. O bóldogtalanok! Ti a' fanatismust hántorgattyátok; 's még most-is meg vágynak förtöztetve vérrel kezeitek. Tudni - illik!

Bé valának zárva majd minden Templok,

Meg nem engedtetek az ajtatófságok.
Páris példája - ként egy aszszonyt oltárra
Strasburg állítani bálványúl akara.
A' vallás-tagadást az aszszony átkozá:
Azonnal a' fejét a' hóhér el-vágá.
Szabadabbak immár, mint *Freron* hirdeti,
Az Úrnak Keresztyén módú tiszteleti.

Az említett *Mercier* a' Frantzia Conventnek fő rendü tagja már az előtt e' képpen írt, és szóllott (a' Neuwidinél 9. Januar. 1795.) Mi a' Nemzetnek az Isteni szolgálatnak szabadságát meg - ígértük; de azt annak ellenségi tellyességgel ki akarják irtani. — Azomban maga a' nyomorúság, avagy a' népnek bóldogtalanósága egy olly indító, és vonó eszköz, melly a' nemze-

tet a' valláshoz vissza - vezet: mert nintsen nagyobb vizsgálatás azok' számára, a' kik szenednek, mintegy olyan hely, mellyben az Istenséget, úgy szólván, közeleb' jelen lévönek talállyák lenni; és a' hol azt az ö nyomorúságok könnyebségére segítségül hívják. — Ha mostanság valamelly népnek szüksége vagon arra, hogy az Istenségtől vizsgáltassék, az valóban a' Frantzia nép: Ezt írta *Mercier* abban az országban, mellyet *Robertspierre* igen Kereszténytelenné kívánt tenni. O! mi szép gyözödelme ez a' Religiónak! *Mercier* Deputátusnak mondása - ként, ki a' Frantzia Nemzet' állapottyát világossan szemlélé, a' Frantzia népnek vagon minden egyéb' nemzet között, a' leg-nagyob' vizsgálatásra szüksége; és így annak kell leg-bóldogtalanabnak lenni. Ez következik az ö beszédéből. Ime! mi úttal szolgáltat magának a' Mindenhatóság a' végre, hogy a' népet az ö ismételére, 's tiszteletére vissza - vezesse. *Robertspierre*nek idétte, és alatta a' fok gyilkosság a' népet vakká, és egyetemben nyomorúttá tette. A' nyomorúság által kell vala néki megve-
 rettetni, és imé már szereti a' Religiót, már ahoz folyamodik, már szent helyeket keres, hogy azoknál a' ö nyomorúságát kipanaszollya. Im'! noha *Robertspierre* leggonoszab' Sátán völt, noha böven ontván az emberi vért, ki akarta irtani a' mi valásunk' szent könyveiben hirdettetett jó er-

költsi tudományt; noha azt ígérte, hogy az embereket szerentsére emeli; őket a' keresztyénségtől el-idegenítvén, ezzel nem bódogult. Az, a' ki minékünk a' vallást adta, nyomorúságot eresztett reánk: hogy minket meg-térítsen: mert minket a' bővség büszkékké tett. A' nyomorúság a' Frantziákat a' vallásra vezeti. —

Minekutánna Pissegrü, Frantzia vezér Hollandiát hatalma alá kerítette vólna, a' Frantzia új Constitutziónak fel-állítáfa után 1795-ben, *Richer Serizi* Párisi hathatós Író e' képpen tette a' Tudósíttását: Boldogságot óhajtunk mi; nem szép beszédek; nem tündér képre; hanem szabadságra: nem hadi szerzeményekre, hanem békefélségre vagyon nekünk szükségünk. Ah! ez a' szegény nép oda adná most Hollandiát, sőt oda adná az egész világot egy font kenyérért. — Boldog vég-érésre, eszközül-javasollya *Serizi* a' mostani Constitutziónak meg-vetését, melly úgy mond: butelliába mártott pennával iratott, huszon négy óra-alatt készült-el; 's egy minutumban fogadtatott-el szabadon, az az: halálos büntetés alatt. *Hirm.*

II-dik *Toldalék.* SÁNDOR *Karmelita.* P. Alexander a S. Joanne a Cruce: Continuator Historiæ Ecclesiast. Fleurianæ. Életét végzé 1794-ben, Januárius 20-dik napján. Magyar országban született Karants-Keszön 1720-ban. A' Mezőtlábú Karmeliták közé állott Monákhiumban 1739-ben.

Tudománya, ájtatósága, érdemi tevénytéért a' Szerzetben nagy Tiszteket vívelt. *Fleurinek* Egyházi Históriaját Urunk 1765-dik esztendejéig a' 85-dik Szakaszig vezeté, szinte ez a' 85-dik szakasz vólt a' nyomtatás alatt, midőn életének végét érte. Az Anyaszentegyháznak, magyarul, Kolosváratt, ki-nyomtatott 4-dik szakaszszáiban fokszor emlegettem *P. Sándort*; némelly szakasziban a' Jesuitákról roszszúl írt. Meg-táfolta két szakaszszal *P. Mangold*, néhai tudós Jesuita, ki a' Szerzetben harmintz esztendőnél továb' élt. *Maximi Mangold* S. Th. D. in Collegio ad S. Salvatorem Presbyteri, Reflexiones in R. P. Alexandri Carmelitæ continuationem Historiæ Eccles. Fleurii; Augustæ 1783. Magáról *Fleuriről* tudósítást tettem az Anyaszentegyházi Történetinek 30-dik könyvében 1700-dik esztendőt emlegetvén a' 168-dik levél-lapon. — *Fleuri* 85-dik folytatott szakaszszáiban Urunk 1763. 1764. 1765-dik esztendő foglaltatik. A' többi között Urunk 1763-dik esztendejében arról tudósít: hogy a' Velentzei Vezér, és Tanács az ő Dalmátziájokban lakozó Görög Kathólikus részű Hiveinek meg-engedé a' fok egyenetlenség után, hogy magok tzeremonia, és Ritusbéli Püspököt válaszhassanak magoknak. Az igyekezet, és a' választás már a' múlt esztendőbéli. Mivelhogy pedig azon választásból új nehézségek támadtak, XIII-dik Kelemen R. P. egynehány

panaszos levelekkel integeté a' Velentzei vezérséget. *Clementis XIII. Epist. 3. ad Venet. in caussa Græc. 1793.* — — Summa vero hujus negotii, & totius deliberationis vestræ huc tandem redit: videatur ne Senatui, Schismaticum sacerdotem *Facciam*, isthic apud vos Episcopum in Ecclesia S. Georgii tolerari posse? deinde Catholicam nec ne illam Ecclesiam esse debere; &, siquidem Catholica esse debeat, talemne habendam esse, dum omnis cum Apostolica sede Communionis expers, illius autoritatem respuat? postremo Catholicos ne censendos esse illius Ecclesiæ Capellanos, qui inani illius Pseudoepiscopi subjiciantur jurisdictioni; qui Romanæ Cathedralæ autoritatem, ejusque in univërsa Ecclesia majestatem non recognoscant, qui nec probatam fidei formulam sint professi, nec apud legitimos superiores sic animi sui sensa apparuerint, ut certo constet eos sanam, & Catholicam doctrinam sequi; Hæc dilecti Filii, nobiles viri, & nobis unice cari, in hanc vestram deliberationem cadunt. Faciat egregia sapientia vestra, & admiranda quædam in omnibus rebus Veneti senatus prudentia, ut pro certo habeamus, si paululum ad hanc rem vestrum animum adjiciatis, vos illico perspecturos, quid Dei honor, quid vestra Religio, & in hanc sacram Beati Petri sedem præclara devotio, quid vestra dignitas, & Veneti nominis splendor a vobis esflagitet. De-

um in humilitate cordis nostri impensissima prece rogantes, ut in animos vestros injiciat ea consilia, quæ cum vestra congruant egregia religione, & sapientia, & ad ea quam maturime capeffenda Divina providentia Lumine suo permoveat. Vobis, dilecti Filii, nobiles viri, omni pietatis erga carissimam patriam nostram, & in vos universos paternæ caritatis sensu Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur.

Emlegeti ezen Szakaszban *P. Sándor* a' Kardinálisok, Püspökök, Könyvirók életét, 's halálát. p. o. 1762 - dikben *Biró Mártonnak* Veszprémi Püspöknek történt ki - mulását; tiszteit, könyveit, épületit. XIV. Benedeknek hozzá küldött ditsérol levelét. — Emlegeti *Barkótz*i Primásnak 1765 - dikben következett halálát emlékezetre méltó lok töttei után, fő - képpen *Esztergam - Vári* el - kezdett épületit; melly készületkori ásásnak alkalmatóságával, úgymond: ki - áfatott egy edény, mellyben ezer két száz ötven nyóltz Romai pénz találtatott; ki arany; és ezüst; ki pedig réz péuz vólt, 's *Gordían*, *Makszimián*, *Dioklétzián*, és egyéb Fejedelmek neveire mutatott: találtattak egyetemben gyöngyök, és gyürük - is. = Az említett, és egyéb Püspökökröl bőveb' tudósítást tettem az *Anyaszentegyház Történetinek* 4 - dik szakaszszában. Emlegeti *Gr. Battyáni* *Lajosnak* Magyar Ország Nádor *Ispán*

nyának az Auszriai Házhhoz és a' Hazához mutatott hiveségit, nagy érdemét, halálát (1765-ben). Le-írja azon P. Sándor Kármelita hofszafan Gróf *de Bilkének*, Svetziai Grófnak, sok visszontagsági, Frantzia Országai és Velentzei — utazási-után, a' boldogságos szüznek segítsége-által-való meggyógyulását, azokon vött gyözödelmit, kik a' Kátholikus Hitre-való meg-térését hatalmasan ellenzék: Romában XIII-dik Kelemen Pápa' lábai-elött lett ki-esküvését, 's a' hazai vallásából a' Kátholikus Hitre állását: Tiszteit, boldog ki-mulását. (Romában 1765-ben. — Hofszafan tudósít P. Sándor az OSZNÁBRUGI Káptalonnak az Anglus Királlyal-való versengéséről az új Püspöknek választása-eránt. (Az Osznabrugi Püspökség, Vesztfáliában nagy Károly Tsászártól állíttatott fel. A' Vesztfáliai békéltetés részszerént Monaszteriumban, rész-szerént pedig Osznabrugban készült-el, Tetsék az Anya Sz. Egyh. Tört. 29. K. §. 20. visszsa-nézni.)

Az Osznabrugi Fejedelemségben az Osznabrugi 1648. esztendeji szövetség-szerént az a' szokás: hogy a' Kátholikus Püspöknek holta-után Akátholikus (Protestáns Lutránus vagy Kálvinista vallásu) Püspök következék a' Káptalonnak választása vagy Posztulátziója-által; 's az a' személlly a' Brunszviki, és Luneburgi Hertzeg familiából légyen. 1761-ben, 6-dik Februáriusban meg-holt *Kelemen Augustus*, ki Osznabrugi

nabrugi Püspöksége-mellett Kolóniai Érsek, és Elektor-is volt. Meg-jelenté a' Káptalon XI-dik Februáriusban szokás-szerént III-dik Györgynek Angliai Királynak az Osznábrugi Szék üres-voltát; 's a' Király felelete-után meg-jelenté az Osnabrugi Káptalon azt-is: hogy a' Brunsviki familiából lejendő választást Május 4-dik napjára határozta, a' háboru alkalmatlankodása-miatt. A' Király az ő *Schleus* nevü követe által tudtára adta a' Káptalonnak 26 Aprilisben, hogy ha az ő új felelete-nélkül teszi a' választást a' Katonái-által a' Káptalon jószágit el-foglaltattya. Tzivódás ke-rekedett az ürelesen lévő Püspökségnek idő-közi jövedelmiről. A' Káptalon azt magáénak; a' Király pedig tulajdonának hirdeté, védelmezé. A' sok, és sokféle versengés-közt Ferentz Tsászárhoz folyamodott a' Káptalon; ki-is az Elektziót, vagy Posztulátziót 1765-nek 19-dik Szeptemberére határozta. Meg-jelenté ezt a' Káptalon a' Királynak. Az nem ellenzé; ha az ő második Izülött fia *Fridrik* választatik az Osnabrugi Püspökségre. Tsetsemös gyermek volt *Fridrik*, szörnyü dolognak láttott lenni a' Káptalon-előtt, ha illy dolog-ra lép. *Fridrik* 1763-ban, 16-dik Augusztusban született; még-is csak ugyan meglett a' Posztulátzio. 1764-ben, 27-dik Februáriusban *Fridrik* tétetett posztulátzió-által a' Püspökségbe. Már osztán a' jószág' vezérlése, az Attyával, mintha tu-

torral a' Káptalon' vesződsége, a' két fe-
 lől versengő prokatorkodás mi bajjal járt
 légyen, hofszafan el-beszéli P. Sándor.
 — Jósef Tsászárnak-is sokat kellett ezen
 sebeken orvosolni. *Alex. Contin. L. 249.*
 pag. 454. JOSEPHUS II. Imperator pon-
 derando, quod Osnabrugensis Episcopatus
 vere sit Ecclesiasticus, ac juxta Catholicæ
 Canones regendus, anno 1774, die 28. A-
 pril. contra Ernestum Augustum de Busch,
 Philippum de Busch, et Ernestum de Le-
 derbuth *A catholicos* Osnabrugenses Canoni-
 cos Cathedralis decretum promulgari jus-
 sit hujus tenoris. „ Sacra sua Majestas sum-
 mo mœrore percepit, quod hi tres Cano-
 nici Capitulo non modo sinistram declara-
 tionem obtrudere præsumserint, sed etiam
 contra hactenus, & usque ad hanc diem
 ab ipsis *A catholicis* Canonicis Cathedrali-
 bus adoptatam observantiam, uxores du-
 cere, simulque suas præbendas retinere,
 sibi integrum esse obtendant, imo & inito-
 tali matrimonio se in suarum præbendarum
 usu per exteram vim, & protectionem con-
 servaturos minentur. . . hinc sua Majestas
 sub interminatione summæ Cæsareæ indi-
 gnationis, & severissimæ pœnæ serio, ac
 justissime his Canonicis præcipit, ut ab
 hucusque servata, & proprio juramento
 firmata observantia recedere non audeant,
 sed ab omni novatione desistant, proin, ni-
 si suas præbendas dimiserint, matrimoni-
 um inire non præsumant. — 2. Episcopus,

& Capitulum Cathedrale faciunt unum corpus, cujus caput sit Episcopus, & Capitulum est Senatus Episcopi. &c. — —

Le - rajzollya hofszasán P. *Sándor* 1765-dik esztendő t emlegetyén, mi rettenetes ujításokat, szabadságokat, és Katholikus rész, jus, és törvény - ellen törekedő Konfederátziókat kezdettek, sőt igen mezsze vittek a' külső Udvarok, segítségével a' Diszszidensek Lengyel Országban. Meily diszszidens név alatt értetnek a' nem egyesült Görög részűek, 's azon kívül a' Protestánsok; mingyárt *Ponyatovszki* Stanisló Királynak 1762 - dikben lett választatása után. —

III-dik *Toldalék.* A' Török Tsászárság kegyelme a' Ketskemétiékhöz. (P. *Blahó* Bútsúztató Alföldi Préd. után p. 32.)

Anno Dom. 1696. *Eger* vételekor, midőn a' II-dik *Mahomet* Török Tsászárság Magyar Országban jött volna (nálam az Anyaszentegyház Történetiben az 27 - dik Könyvben, és P. Schmittnél - is ez III-dik Mahomet vólt) az Ketskeméti Polgárok eleiben menvén, ajándékot vittek néki 600 juhot, 100 ökröt, és 14 szekér kenyeret: hogy egy *Tsautz* küldene hozzájuk, ki azon által - menő vitézeektől meg - óltalmazná őket; a' Tsászárság 300 aranyat adván nékik, és egy vont arany köntöft, meg - hagyá: hogy haza meennyenek, és ha valaki bántaná őket, az köntöft mutatnák - meg néki; azokáért mihelyen vala-

mi Török sereget láttak, a' Biró a' köntöft rá-vévén, elejekbe ment, kit látván a' Törökök, lovokról le-ugorván, a' köntöft meg-tsókolták, és ha a' Biró megengedte, ott háltak magok költségén; és ha pedig meg nem engedte, eléb' állottak. — Ide illy intést tészen *P. Blahó*: E' történetet majd szórúl szóra így hozza elé *P. Káldi* György Viz-kerefst után III-dik Vasárnapi II-dik Prédikátziójában. Alig is lehet meg-ítelni, ha abból iratott-e ezen Ketskeméti levélke, vagy ebből vette a' *P. Káldi*.

IV-dik *Tóldalék*. Frantzia ösztönözés a' békeiségre 1795-dikben (M-hirm. p. 502. Ex Courier universel Paris.) Egy nép nem él-el a' ditsőségből. Mennél töb' rendin-kivül-való jövedelmeket áldozott tehát fel, mentül tsudálatosabb erőlködéseket, követett-el: annál oktalanab' vólna, ha még se szünne-meg a' küzködéstől, melly sokára, szükség-képpen ki-fogyasztaná ötet minden erejéből. Esméretelesebb' igazság már az, mintsem említteni-is kellene, hogy a' nagy seregek ki-állítását meg-sínli a' mezei gazdagság; 's a' kézmivefség. Ki nem tudja az Históriákból, hogy a' Romai közönséges Társaság a' maga nagy meg-nevekedése, és ki-terjedése által vesztette-el magát? O! Ti, kik nem átmódoztok egyébről, hanem Vesztfáliának el-borítottásáról; Olasz Országnak meg-lopásáról; Lombardiának el-foglalásáról;

és hogy nem kell addig békét hagyni, míg Madritba, és Londonba Frantziák nem szállottak - bé; — 's kik talám nem tudjátok, hogy ezen Tartományok' nagy részében, a' különböző levegő - ég miatt, a' Frantzia seregek mindenkor temetőjüket találták. A' mit hajdan Pirrhustól *Tzineás* kérdett, én - is töletek szint' azt kérdezem; „ Mikor ott (Lombardiában, O - lafz Országban, Angliában, —) lésztek, hová vezitek onnan utatokat val - lyon? és mi - tévők lésztek? “ — 's hát ha az alatt, míg Ti a' Münsteri Püspökségbe, és Hannoverába járútok, általrontana valahol az ellenség Rajna vizén a' mi sántzainkra, és azokat keresztül törné. — Mondjátok - meg nékem: mit találtok Ti az el - foglalt idegen Tartományokban? mi nagy hasznát láttuk még eddig Hollandia meg - vételének? hol vannak a' képzeltek fok kintsek, és temérdek tárházak? Belgiomot, és a' Palatinátust magunknak kell most táplálni. Nem történhetik - e szint' ugyan ez velünk Hollandiára nézve - is? Leg - aláb' az óltalmazása terhe rajtunk fekszik. Öt - száz órányi ki - terjedésü földet vévénk e' képpen őrzésünk alá. Ez - e hát az, a' mit hirdeténk Európának, midőn olly nyilatkozást tevénk közönségesé magunk felől: hogy mi nem akarjuk el - venni a' más birtokát; hanem egyedül azért kezdünk hadat, hogy szabadságunk at, és magunk uraságát jó fundamentomra hely -

heztefsük, 's állandóságot szerezzünk közönséges Tárfaságunknak? Ezt már elér-
tük: tsupán a' zabolátlan kivánságok, 's a'
győzedelemben való nagy magunk el-bi-
záfa által árthatunk most mi magunknak.
De ha igazán akarunk békefséget, tegyen
nemzeti Gyűlésünk az iránt közönséges
jelentéft Európának, hogy nem kívánnya
a' Frantzia nemzet Rajna vizét maga bir-
tokának határául. Mert ha fen'-forog ez
a' kivánság, úgy ezen elztendőben egy
Német Fejedelemmel se léphetünk békefsé-
ségre. Gondolhattya-e azt okos ember,
hogy Európa tsendeffen meg-hagyna ná-
lunk annyi Foglaltványokat, olly időben,
mellyben azt hízi felölünk, hogy se ele-
séggel, se pénzel nem győzhetjük már
ma hólnap a' had folytatást? Azt mondjá-
tok ugyan, hogy meg-erőtlenedtek ellen-
ségink. Úgy de ök egymást segíthetik. An-
glia pénzt ád; Német Ország embert.
Nyílvá vagyon nékik Európa; Mi ellen-
ben tsak magunkra vagyunk. A' külső
Tartományokkal való közösüléseink felet-
te nehezek: papiros pénzünk szinte lehe-
tetlenné teszi a' kereskedéft, szállítványin-
kat igen gyakran el-ütik kezünkről az An-
glus hajók.

IV-dik *Tóldalék*. Minapi némelly hat-
hatós Tzáfolók. — Hathomósan meg-tzá-
folták az *Augusztai* Könyvbírák Németül
lok bölts szakaszra terjedett munkával azo-
kat a' keresztyéntelen Irókat, kik sokféle

Amittó könyvekkel meg-támadták a' Sz. Vallást. „Neueste Augspurg. Samlung.“ Haszonló szándékú, és hasznú amaz ugyan Augusztai, 's minden hónap-számra terjedő könyv-is: Kritik über gewisse Kritiker, Recensenten, und Brochürenmacher. ab anno 1787. — Nagy tudománnyal, és hathatósággal készültek - el bóldogult P. Saitznak (Szervita nevén P. Leónak) sok féle Magyar munkái. — Deákul az Almfiai választott Püspök, és nagy Prépost Úr, az Oderai újság-író Orvos Doktor-nak a' Magyar Országgi szent Korona ellen való költeményeit (*Neophita Figmenta*) széles tudománnyal verte vizsgálja; türhetetlen gyalázatnak lenni meg - mutatván egy úttal azon Munkában azt is, hogy D. Író tulajdon Magyar Hazáját tudatlanuak, és ostobának dobollya egész addig, mig Schwartz Godfrid Superintendens (kit Stilling régen meg-tzáfolt) azt abból a' szomorú letétségből ki nem emelte. *Praef.* §. 9. 22. — Hogyan, mikép? mert, úgymond a' D. Író: Schwartz a' Magyar Korona eredetét fel-találta, világra, fényre hozta; fel-találván azt tudni-illik, hogy az a' Korona első tulajdon eredetére nézve Görög mesterségű tsinálmány. Ezt Schwartz találmányának nem szégyenli mondani; noha maga - is olvasta, hogy azt az első eredetét igen régen Schwartz előtt, Gróf Révai, a' Magyar Koronáról írván, Görög mesterségnek, és munkának

bizonyíttá lenni. *Præf.* §. 22. Quasi vero (Schwartzio) deberetur gloria exortæ in Regno nostro eruditionis — idque inde infert, — quod is detexerit primus Sacrum Diadema nostrum esse Græci artificii. Cum contra oculis pateat, manibusque ipsis contrectetur, Inventum istud esse Ill. D. Comitis Revai Op. de S. Coron. p. 446. & 82. Gróf Révai az ő könyvét: *De Monarchia, & Sacra Corona Hungariæ*, Urunk 1618-dik esztendeje táján készítte. Lásd M-K-ház 70. K. p. 292. Schwartznak az a' találmánnya; avagy inkább a' Logika ellen tett hibás következése: hogy a' Sz. Korona Görög mesterséggel készült-el; következendö - képpen valamelly Görög Fejedelemtől ajándékozott Sz. István' ideje előtt valamellyik *Magyar Vezérnek*. Ez roszszúl szövött okoskodás: mert ha Görög mesterségü - is; ajándékba adattathott mind valamelly Deák Fejedelemtől más Deák Fejedelemnek, mind Görög Fejedelemtől más Görögnek, Deáknak, 's Romai Pápának - is. V. *Præf.* n. 22. Magának a' Püspöknek ez az állítása. 1. A' szent Koronát Nagy *Konstantinus Ts.* küldötte ajándékúl *Elsö Szilveszter* Pápának. 2. Szint' ezen szent Koronát *Második Szilveszter* Pápa küldötte, arra intetvén az Angyaltól, Sz. István Királynak. p. 2. *Operis*. Az első állítást Gróf Révai után. *Platina* bizonyosságával erősíti, és azzal, hogy azon Korona Nagy Konstantinusnak

egyéb maradványihoz igen hasonlító tsinál-
mány. p. 5. — A' másodikat azzal: mert
az ajándékozott Korona a' Kintstárba té-
tetvén Sz. Szilvesztertől, egész a' Magyar
Követek' érkezéséig ottan maradt, 's a'
küldetett Korona nem más, hanem, a'
mint a' tulajdoni mutattyák, egyező a'
Nagy Konstantinusnak ajándékával. p. 7.
Ut adeo prudens conjectura sit, hanc (sa-
cram Hungariæ Coronam) eandem cum
Constantiniana habendam esse. Quo enim
illa devenit, si nullibi est, nisi in Hunga-
ria? V. p. 16. Meg - tzáfollya osztán D.
Urnak ellenvetéseit; leg - főképpen pedig
ugyan annak, midőn a' szent Koronáról
ír, Sarolta szent István Király anyja, sőt
szent István Király ellen való nyelveske-
déseit; de még istenteleneb' mondásit - is
az Angyali jelenések ellen, a' Keresztyén
Katholika Anyaszentegyház ellen, Krisz-
tus Urunk ellen. Opus refertum infamatio-
nibus. Præf. & Elench. n. 8. &c. Ezen
Írás alkalmatosságával sok jóra való egyéb
rendű oktatásokkal - is kedveskedik a' nagy
érdemű Író. — Meg - rontya *Providius*; a'
Református, avagy Helvetziai vallással
rakott egy Királyi szabad Városnak, 's u-
gyan Városi Tanátsosnak amaz irtóztató
mondását, melly szórúl szóra ebben áll:
(Epistola Providii 1793. pag. 17.) „Mi-
nek szívesünk mi az ő Papjainak? Van né-
künk Privilegiumunk, melly szerént nem-
is kellenék itt azoknak lenni, a' kik itt

vannak. ezt ugyan nagy intolerantia mondani, de csak ki-mondom. Ezen nem túrredelmes mondás ellen így okoskodik *Providius*: (csak a' summáját télszem - ki deák levele ezen részének) Ha az a' Privilegium Botskai ajándéka; nintsen ereje, és foganattya: mert az 1609-dik - béli 3. artik. Botskainak nem csak Privilegiumi, hanem Donátziói-is kaszszáltattak. *) 2. és leg-fő-képpen arra kell számat tartani; hogy a' Romai Katholikus vallásnak, úgy-mint Magyar Országban kezdetétől-fogva országos állandó eredetes Vallásnak törvényes jussa ellen, gyökeres illy júst rontó privilegium senkitől sem adattathatott, úgy hogy foganattya légyen. V. p. 2. tit. 11. S. Stephan. L. 1. c. 2. & 1548. art. 5. 6. 1550. 12. 13. &c. pag. 29. Méltó hogy az 58-dik levél-lapról ide tégyem ezen szavait: Tu pro Achille tenes, quod videlicet Catholici in Civitate D. advenæ sint. Hoc enimvero etiam commemoratio Privilegii tui pro objecto habuit. Spectatum admisserisum teneatis amici. Advenæ sunt Catholici in Regno Hungariæ! — Nempe *Illi* indigebant Botskaianis, & Bethlenianis tumultibus, ut Sacra sua in hoc Regno stabiliarent! nempe *Illorum* Religio propter mala belli, & bonum pacis recepta est! nem-

---

*) BOTSKAIROL lásd az Anyaszentegyház Történetinek 4-dik szakaszát. 28. K. 1606. p. 18.

pe illi armata manu pacificationes: Vienne-
nensem, Lincensem pro receptione sui scri-
pserunt! — Quando autem Jure Indegenatus
cecidierant illi, qui Patres Patrum ve-
strorum fuerant? — advenas censere non
potes, quos Patria pro advenis non habet.
(alioquin) verba hæc: Helvetica Confes-
sio: pessime in Hungaricum versa sunt:
Magyar vallás. — Két fő tévelygését fa-
kasztya, tudni-illik: a' Katholikus Hit el-
lenségének a' torkára. 1. Hogy ez a' Hit,
jövevény Magyar Országban. — 'S 2.
Hogy az a' vallás, melly a' Katholikus
Hitnek helyébe Magyar Orzágnak falusi
városi helységekben állítatott, Magyar
vallás. — Nem jövevény: mert az Magyar
Atyáitok Magyar Attyai fok száz eszten-
dőkig vallák azt az előtt, hogy sem a Kál-
vinus, Zvingli, Schvaitzer, 's több e' fé-
le vallás bé-ütött volna külföldről a' Ka-
tholikus Magyar Hazába. És így követ-
kezendő-képpen az a' Schvaitzer vallás
nem Magyar vallás; hanem ha úgy, mint
a' Hollandiából a' Magyar börtökba hoza-
tott töke - hal, mikor a' magyar tálban
van, Magyar hal. 's a' t.

Levél.	Rend.	Hiba.	Olvasd.
2	19	kezelőji	kezdőji
4	11	Orgot	Országat
7	17	.. .. .	Antiokus
6	13	Szala	Meg - szállá
11	5	.. .. .	Nova memor.
6	—	.. .. .	Missarum
13	5	Bartnyi	BARANYI
14	31	veszödtég	veszödség
	32	láttak	láttuk
		.. .. .	partyát. Azt's
15	14	tsudáltunk	tsudáltuk
	24	kereskegnek	kereskednek
16	8	exopcetas	Exocetus
18	20	.. .. .	Panamához
20	15	hordanaak	hordanak
21	19	fuatakból	fuatagból
40	5	haszontatan	haszontalan
42	17	.. .. .	Elöljárók
—	31	kéren	kérem
43	18	.. .. .	esfedezésével
48	22	ted' oda: illy ájtatos fő-embernek	
		fzemélyét, és dolgait, 's oh bár tsak	
		töb' hasonló fő-emberekkel bévelkedne.	
55	29	irtade	ritade
56	20	világítója	világ-írója
57	14	Sifzifilm.	kfizifilin.
	—	— — —	Arisztágorás
		Heródos	Herodótus
58	14	expressum	expressam
61	12	szekerfzét	szekertzét
63	25	1768 maradjon - ki.	
65	26	Ur nép	Uz nép
66	11	Andantomana	Andantoniana
74	—	Buzágnak	Buzádnak
76	3	Marilandos	Márilándot
79	14	Sacrell	Sacarelli;
80	12	R. I.	R. P.
—	18	motitos	motivos

Levél.	Rend.	Hiba.	Olvasd.
—	.. 20	nézre	nézve
83	.. 21	Tartományban .	Tartományiban
—	.. 32	zó	szó
84	.. 1	Cervantes	Cervantes
86	.. 1	Atya	Atya
—	.. 10	.. .. .	Kotzemitznél
90	.. 24	dofoghoz	dologhoz
91	.. 14	tegyük	tegyünk
91	.. —	.. .. .	mirabantur
92	.. —	υ	υ
93	.. —	υ δ	υ δ
96	.. 17	kirnak	hivnak
100	.. 22	szokták	szoktak
103	.. —	.. .. .	Mogoi
105	.. 4	e' végtére	E' végre
118	.. 6	arrepo	arresto
124	.. 14	eme	íme
127	.. —	.. .. .	Istvánfi Hist.
137	.. 12	tudósított	tudósítás
141	.. 26	Országá	Országba
143	.. 2	Likandes	Liknúdes
147	.. 17	.. .. .	שׁוּעִי
148	.. 8	.. .. .	Nánkinnak
153	.. 21	maradat	madarat
154	.. 1	Cobo	Lobo
155	.. —	végén	Bábelmandebhez
160	.. 24	folztathatták	folytathatták
170	.. 16	el	fel- bukik
183	.. 17	tenyéryi	tenyéryire
192	.. 20	Foldalék	Toldalékokat
193	.. 23	apport	Apparatus
197	.. 3	.. .. .	képirásokat.
195	.. végén	.. .. .	Velischanka
211	.. 5	szállására, vette ..	szállására vette magát
—	.. 21	Tresses	Prézes
222	.. 12	—	Klubbokból
224	.. 11	Minenváját	Minerváját
225	.. 10	Cotendey	Cofendey

<i>Levél.</i>	<i>Rend.</i>	<i>Hiba.</i>	<i>Olvasd.</i>
226	.. 19	örgazdákhoz	.. orgazdákhoz
227	.. 7	easdem	.. .. eadem
234	.. 5	Száz	.. .. Szálfz
234	.. végén	Ez embernek	.. Az embereknek
238	.. 11	vefzük	.. .. vefsük
240	.. 11	.. ..	.. Fevillantismuft
251	.. 21	Leodold	.. .. Leopold
254	.. 5	notárius	.. .. notorius
263	.. végén	Auftriacum	.. Auftriacam
264	.. 12	Arabia	.. .. Arabiai
279	.. 11	Inventzius	.. Juventius
160	.. 17	1785-dikban	.. .. dikben
283	.. végén	aunyt	.. .. annyit nyom
285	.. 14	.. ..	.. Konftantzinápolyba
286	.. 20	Poonak	.. .. Pórnak
292	.. végén	ae	.. .. ad
293	.. 16	ha ha	.. .. hazugsággal
294	.. végén	jólfzága	.. .. jófága
295	.. 3	excitas	.. .. excitat
—	.. 14	Publikus	.. .. Publius
300	.. 19	oda	.. .. ada
303	.. —	ινσής Χοειςος	.. .. Ινσής Κριςος
	ugyan ottan	vos	.. .. υος Οεη
	ugyan ottan	Besgier	.. .. Bergier
305	.. 12	εσσετας	.. .. εσσεται
307	.. végén	uevü	.. .. nevü
316	.. 25	millibus millibus	.. .. millibus
328	.. 6	derekab'	.. .. derekas
329	.. 16	Notáldinak	.. Noráldinak
331	.. 4	γην	.. .. γην
333	.. 8	záfz felölzör	.. fzáfz előlzör
337	.. 1	háborukot	.. .. háborukot
339	.. végén	el-yadnak	.. .. el-adnak
340	.. 2	Minden	.. Minden ember
343	.. 16	a' fedő	.. .. és fedő
348	.. 11	állítanak	.. .. állítatnak
357	.. 2	tartattak	.. .. tartottak
361	.. 16	mulathattya	.. .. mutathattya

A' többit a' kegyes Olvasó jobbitta-meg.